

ZANÎNGEHA BÎNGOLÊ
ENSTÎTUYA ZIMANÊN JÎNDAR
MAKEZANISTA ZIMAN Û EDEBIYATA KURDÎ

Teza Lîsansa Bilind

DÎWANA FETHÎ
(EDÎSYON, METN, KRÎTÎK)

Cihan TURAN

141302102

Şewirmendê Tezê

Doç. Dr. Nusrettîn BOLELLÎ

BÎNGOL - 2017

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
YAŞAYAN DİLLER ENSTİTÜSÜ
KÜRT DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

FETHÎ DİVANI
(EDİSYON, METİN, KRİTİK)

Cihan TURAN

141302102

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Nusrettin BOLELLİ

BİNGÖL-2017

JI BO RÊVEBIRIYA ENSTÎTÛYA ZIMANÊN ZINDÎ YÊN LI TIRKIYEEYÊ

Ev xebat ji aliyê juriya me ve di Şaxa Makezanista Ziman û Edebiyata Kurdî de wekî Teza Lîsansa Bilind hatiye pejirandin.

(îmze)

Serok : .....

(Nasnavê Akademîk, Nav-Paşnav)

(îmze)

Endam : .....

(Nasnavê Akademîk, Nav-Paşnav)

(îmze)

Endam : .....

(Nasnavê Akademîk, Nav-Paşnav)

(îmze)

Endam : .....

(Nasnavê Akademîk, Nav-Paşnav)

(îmze)

Endam : .....

(Nasnavê Akademîk, Nav-Paşnav)

Pesendkirin

Ez pesend dikim ku îmzeyên jorîn ên endamên hîndekariyê yên navborî ne.

Îmze

Prof. Dr. Orhan BAŞARAN

Rêvebirê Enstîtûyê

(Mor)

NAVEROK

NAVEROK.....	
KURTE.....	VII
ÖZET.....	VIII
ABSTRACT.. ..	IX
PÊŞGOTIN.....	X
LÎSTEYA TABLO Û PÊVEKAN.....	XII
KURTEBÊJE.....	XIII
DESTPÊK.....	1
1.Ehemiyet û Armanca Mijarê.....	1
1.1.Naveroka Teza ku Hatiye Amedekirin.....	2
2.Berhevkirina Nusxeyan û Danasîna Wan.....	2
2.1.Berhevkirina Nusxeyan.....	2
2.2. Danasîna Nusxeyan.....	3
2.2.1. Nusxeyên Seyda Ehmed Yalar.....	3
2.2.1.1. Nusxeya Yekemîn a Seyda Ehmed Yalar.....	3
2.2.1.2. Nusxeya Duyemîn a Seyda Ehmed Yalar.....	4
2.2.2 Nusxeya Zeynel Abîdîn Amedî.....	5
2.2.3. Nusxeya Mehmet Yalar.....	5
2.2.4. Nusxeya X(Bênava)	6
2.2.5. Nusxeya Mela Ehmedê Cewzî.....	7
3.Rê û Rêbeza Hilbijartina Nusxeya Bingeh û Amadekirina Metna Dîwanê.....	7
3.1. Rê û Rêbeza Hilbijartina Nusxeya Bingeh.....	7
3.2.Rê û Rêbeza ku di Dema Amadekirina Metna Dîwanê de Hatiye Şopandin.....	10
4. Çavkaniyên Sereke.....	13

BEŞA YEKEMÎN.....	16
JIYAN Û BERHEMÊN FETHÎ.....	16
1.JIYANA FETHÎ.....	16
1.1. Nav û Mexlasên Fethî.....	16
1.2. Malbata Fethî.....	18
1.3. Dîroka Ji Dayikbûn û Wefata Fethî.....	18
1.4. Rêwitiya Hecê ya Fethî.....	18
1.5. Eskeriya Fethî.....	19
1.6. Zewaca Fethî.....	19
1.7.Rêwitiya Fethî Ji Bo Xwendinê û Muderrîstiya Wî.....	19
1.7.1.Rêwitiya Fethî Ji Bo Xwendinê.....	19
1.7.2. Muderrîstiya Fethî.....	20
1.7.3. Seydayên Fethî.....	22
1.8.4. Telebeyên Mela Ebdulfettahê Hazroyî.....	24
2.BERHEMÊN FETHÎ.....	29
2.1. Berhemên Wî yên bi Kurdî.....	30
2.1.1. Dîwan.....	30
2.1.2. Qesîdeya Qelem.....	30
2.1.3. Eqâid.....	30
2.1.4. Leyla û Mecnûn	31
2.1.5. Tercumeya Bed'ul Emalî	31
2.1.2. Berhemên Erebî.....	31
2.1.2.1.Qesîdeya Tayî(Mulimmatul-ahzan)	31
2.1.2.2. Qesîdeya Alfabetîk.....	32
2.1.2.3. Hediyyetu 's- Sibyan.....	32
2.1.2.4. Tehyîcul-Qulûb	32

2.1.2.5. Lexez û nişankirina dîrokê.....	32
2.1.2.6. Manzûmeyên Derheqê Nahîv, Sarf û Qira'atê de.....	33
BEŞA DUYEMÎN.....	34
VÊKOLÎNA DÎWANÊ JI ALIYÊ TEŞE Û RUXSARÎ VE.....	34
1. TAYBETIYÊN TEŞEYÎ.....	34
1. 1. Şiklê Tertîbê.....	34
1.1. 1. Rêz û Hejmara Helbestan.....	35
1.2. Teşeyên Nezmê.....	37
1.2.1. Qesîde.....	37
1.2.2. Xezel.....	39
1.2.2.1.Xezela Musemmet.....	39
1.2.3. Mesnewî.....	41
1.2.4. Murebba.....	42
1.2.5. Muselles.....	43
1.2.6. Muxemmes.....	43
2. TAYBETIYÊN RUXSARÎ.....	44
2.1.Wezn.....	44
2.1.1. Îmale.....	46
2.1.2. Med.....	46
2.1.3. Zihaf.....	47
2.1.4. Wesl.....	48
2.2.Serwa.....	48
2.3. Paşserwa.....	51
3-TEHLÎLA HÊMANÊN DI DÎWANÊ DE.....	54
BEŞA SÊYEMÎN.....	86
KESAYETIYA FETHÎ YA EDEBÎ	86

1. ZIMAN Û ŞÊWAZ.....	87
1.1. Ziman.....	87
1.1.1.Devoka Botan û Bahdînan.....	90
1.1.2.Devoka Serhedê.....	91
1.1.3. Peyv û Ravekên Kurdî yên Resen	92
1.1.4. Hêmanên Erebi û Farisî.....	94
1.1.4.1. Hêmanên Erebi.....	94
1.1.4.2 Hemanên Farisî.....	96
1.1.5. Cotepeyv.....	96
1.2. Şêwaz.....	97
2. EDÎBÊN KU TESÎR LI SER FETHÎ KIRINE.....	98
2.1. Melayê Cizîrî.....	99
2.2.Ehmedê Xanî.....	101
2.3. Melê Mihemedê Licêyî(Hadî)	102
2.4. Şêx Evdilqadirê Hezanî.....	103
3. NAVEROKA HELBESTÊN FETHÎ.....	104
4.HÛNERÊN EDEBÎ.....	108
5. TIŞTÊN KU DERHEQÊ FETHÎ DE HATNE GOTIN.....	119
BEŞA ÇAREMÎN.....	121
METNÊ DÎWANÊ YÊ BI TENKÎD.....	121
ENCAM.....	300
ÇAVKANÎ.....	303
PÊVEK.....	306

KURTE

Hêj tê nîqaşkirin û fikrên cuda tîn gotin ka Edebiyata Klasîk a Kurdî çi wextî bi kîjan helbestvanî dest pê kiriye. Lê tiştekî eseh heye ku Wêjeya Klasîk a Kurdî nexasim ji qerna 16emîn û vir ve bi gelek helbestvan û berhemên van helbestvanan cihê xwe di nava wêjeya klasîk de girtiye. Wêjeya Klasîk a Kurdî ji wê qernê vir ve roj bi roj bi berhemên bi qedr û qiymet û hêja gihaştiye asteke bilind û roj bi roj kemiliye û dewlemend bûye. Her wiha hebûna xwe di qerna modernîzmê de jî domandiye.

Mela Ebdulfettahê Hezroyî jî yek ji wan şairên Wêjeya Kurdî ya Klasîk e. Hezroyî bi helbestvaniya xwe û bi berhemên xwe di dawiya qerna 19emîn û di destpêka qerna 20emîn de cihê xwe di wêjeya klasîk de girtiye û bi edîbbûna xwe balan kişandiye li ser xwe. Mela Ebdulfettahî Hezroyî bi helbestên xwe yên ku bi zimanên Kurdî, Farisî û Erebi nivîsandiye nîşan kiriye ku di dawiya sedsala 19emîn û di destpêka qerna 20emîn de jî hêj Edebiyata Klasîk a kurdî berdewam dike.

Hazroyî helbestên xwe bi zimanên Kurdî, Farisî û Erebi nivîsandiye. Me di vê xebata xwe ya bi navê DÎWANA FETHÎ de tenê helbestên wî yên Kurdî ji hêla metn, edîsyon û krîtîkê ve nirxand û me 5 destxetên dîwana wî muqayese kir. Ji bilî van me hewil da helbestên di dîwanê de, şewaz û zimanê helbestvan bivekolin û bi heman awayî me hewil da jiyan û berhemên wî, rêwîtiya wî ya ilmê, muderrîstiya wî rave bikin.

Em hêvî dikin ev berhema hêja ya ku me xebata xwe li ser kiriye cardin qedr û qiymeta Wêjeya Kurdî ya Klasîk nîşan bide da ku bibe wesîleya jibîrnekirina qedr û qiymeta berhemên klasîk.

Peyvên Sereke: Dîwan, Dîwana Fethî, Mela Ebdulfettahê Hezroyî, Edebiyata Klasîk a Kurdî.

ÖZET

Klasik Kürt Edebiyat'ının ne zaman ve hangi şairle başladığına dair hâlâ tartışmalar yapılmakta ve farklı şeyler söylenmektedir. Fakat bilinen bir gerçek var ki o da Klasik Kürt Edebiyatı özellikle 16. yüzyıldan itibaren değerli birçok şair ve bu şairlerin eserleriyle klasik edebiyat alanında boy göstermiştir. Klasik Kürt Edebiyatı 16. yüzyıldan bu yana günbegün değerli ve kıymetli eserlerle yüksek bir seviyeye ulaşmış ve günden güne olgunlaşıp zenginleşmiştir.

Molla Abdulfettah Yazıcı da Klasik Kürt Edebiyatı şairlerinden bir şair olup şairliği ve eserleriyle 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında Klasik Kürt Edebiyat'ında yer edinip, edipliğiyle dikkatleri üzerine çekmiştir.

Molla Abdulfettah Yazıcı, Kürtçe, Farça ve Arapça ile yazdığı şiirlerle, Klasik Kürt Edebiyatının 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında hâlâ varlığını sürdürdüğünü göstermiştir.

Hazrolu Molla Abdulfettah Yazıcı, şiirlerini Kürtçe, Farça ve Arapça dilleriyle yazmıştır. Fethi'nin Diwan'ı adlı çalışmamızda onun sadece Kürtçe şiirlerini edisyon, metin ve kritik bakımından değerlendirip, divandaki şiirleri 5 yazma el nüshasına göre karşılaştırdık. Ayrıca divandaki şiirleri, şairin üslup ve dilini tahkik edip, şairin hayatını, eserlerini, ilim yolculuğunu ve müderrisliğini açıklamaya çalıştık.

Ümidimiz odur ki çalışmamızın konusu olan bu kıymetli eserin birkez daha Klasik Kürt Edebiyatı'nın değerinin ortaya çıkmasına ve de klasik eselerin değerlerinin unutulmamasına vesile olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Divan, Fethi Divanı, Kürtçe Divanlar, Hazrolu Molla Abdulfettah, Klasik Kürt Edebiyatı

ABSTRACT

There are still debates about when and with which poet does the classical Kurdish Literature begins and different things have been saying. But there is a known fact that Classical Kurdish Literature, especially since the 16th century, has appeared in the field of classical literature with many poets and with the valuable works of these poets. Classical Kurdish literature has reached a high level with precious and valuable works since the 16th century and it has matured from day to day.

Molla Abdulfettah Yazıcı is a poet from the Classical Kurdish Literature poetry. He took his place in Classical Kurdish Literature in the late 19th century and early 20th century with his poetry and attracted attention with his poesy.

Molla Abdulfettah Yazıcı has shown that Classical Kurdish Literature continues to exist in the late 19th and early 20th centuries, with poems written in Kurdish, Persian and Arabic.

Molla Abdulfettah Yazıcı, from Hazro, wrote his poems in Kurdish, Persian and Arabic languages. In our work named 'Fethi's Divan', we evaluated only his Kurdish poems in terms of editions, texts and critics, comparing the poems of the divans according to the 5 handwritten manuscripts. Apart from these, we tried to determine the poems in his divan, the style and language of the poet and explain the life of the poet, his works, the journey of education and his profession.

This valuable work, which is the subject of our work, is once again a means to be the understanding of Classical Kurdish Literature and not forgetting classical works.

Keywords: Divan, Fethi's Divan, Kurdish Divans, Molla Abdulfettah, Hazro, Kurdish Classical Literature

PÊŞGOTIN

Edebiyata Klasîk a Kurdî xwedî dîrokeke him dûv û dirêj him jî kevnar û dewlemend e. Bi heman awayî wek edebiyata her milletî di nav xwe de gelek helbestanvan û berhemên wan ên bi qedr û qiymet dihewîne ku ev yek jî dewlemendiya Edebiyata Klasîk a Kurdî nîşan dide.

Ji van helbestvanên ku bi berhemên xwe yê giranbaha Edebiyata Klasîk a Kurdî kemilandine, dewlemend kirine û gihaştandina astake bilind yek jî Mela Ebdulfettahê Hezroyî ye ku ew bi vê dîwana xwe cardin wek wan helbestvanên klasîk ên Kurdî nîşanî me daye û bi me daye fêmkirin ku Edebiyata Klasîk a Kurdî di serdama modernîzmê de jî hebûna xwe domandiye.

Dibe ku di heyamekê de medreseyên me yê ku di wextê xwe de kahniya Edebiyata Klasîk a Kurdî û berhemên Kurdî bûn hatibin qedexekirin û dibe ku ji ber vê qedexê berhem hatibin veşartin, şewitandin û tunekirin, Lê divê digel vê yekê ji bo qedr û qiymeta Edebiyata Klasîk a Kurdî derkeve holê û ji bo xwedî lê bê derketin pêwîst e berhemên klasîk çî ji serdemên herî kevin bin çî ji serdema ku medrese û zimanê Kurdî hatibin qedexekirin bin û çî jî vê serdemê bin, divê zêdetir bêt vekolînkirin û xwedî li wan bê derketin. Ji ber vê sedemê me xwest li ser vê berhema bi qedr û qiymet xebatekê bikin da ku qedr û qiymeta vê berhema ku di serdama modernîzmê de nîşan dide hêj Edebiyata Klasîk a Kurdî hebûna xwe didomîne bê zanîn û xwedî lê bê derketin.

Em dixwazin di bin vê sernavê de qala hinekî naveroka teza ku me amade kiriye bikin. Ev xebata me ya bi navê Ebdulfettahê Hezroyî û Dîwana Wî; Metn, Edîsyon û Krîtîk ji destpêk, çar beş û encamê pêk tê. Di destpêkê de nusxeyên dîwanê yê ku hatine berhevkerin tên nasandin û derheqê wan nusxeyan de nirxandin tê kirin. Her wiha girîngî û ehemmiyeta teze û li ser rê û rêbaza amadekirina teze de agahî tên dayîn. Di beşa ewil de li ser jiyana Fethî û hemû berhemên wî tê sekinîn. Di beşa duyemîn de Dîwana Ebdulfettahê Hezroyî ji hêla teşe û ruxsarî ve hat tehqîqkirin, helbestên di dîwanê de ji aliyê teşeyî ve hatin nirxandin. Di beşa sêyemîn de me hewil da kesayeta edebî ya Fethî û her wiha ziman û şewaza wî tehqîq bikin û bînin zimên. Di beşa çaremîn de jî ji metna

bi tenkîd a dîwanê re cî hat dayîn. Bi şikleke berfireh her 5 destxetên dîwanê hatine muqayesekirin û helbestên Kurdî yên di dîwanê de hatin transkirîbekirin.

Bi rastî di pêvajoya amadekirina vê tezê de min zehmetî û tehdâyî da gelek kesên derdora xwe. Di serî de ez ji malbata xwe ya ku her tim di pêvajoya amadekirina tezê de piştevanî û alîkariya min kiriye re spasdar im.

Ez dixwazim bi taybet ji Mamoste Mehmet Yalar, Nusrettîn Bolellî û ji Mamoste M. Zahir Ertekîn re spasiyên xwe bînin zimên. Lewra ev her sê şexsên ji hev çêtir ji min re gelek zêde bûn alîkar.

Her wiha ez dixwazim ji Seyda Ehmed Yalarê ku telebeyê Seyda Ebdulfettahê Hezroyî ye û ji Mamoste Tehsîn Îbrahîm Doskî re jî spasdarim ku her du jî destxetên dîwanê yên li ber destên xwe bi min re parve kir.

Cîhan TURAN

Bîngol - 2017

LÎSTEYA TABLO Û PÊVEKAN

TABLO	RÛPEL
Tablo 1: Rêz û Hejmara Helbestan	35
Tablo 2: Tabloya Qesîdeyên Dîwanê	37
Tablo 3: Tabloya Xezelên Dîwanê	39
Tablo 4: Tabloya Mesnewiyên Dîwanê	41
Tablo 5: Tabloya Murebbayên Dîwanê	42
Tablo 6: Tabloya Musellesên Dîwanê	42
Tablo 7: Tabloya Muxemmesên Dîwanê	43
Tablo 8: Tabloya Behr û Weznên Helbestan	44

PÊVEK

Pêvek 1: Destxeta Mela Ehmed Cewzî	350
Pêvek 2: Destxeta Mamoste Mehmet Yalar	351
Pêvek 3: Destxeta Zeynelabîdîn Amedî	352
Pêvek 4: Destxeta Bênav	353
Pêvek 5: Destxeta Seyda Ehmed Yalar	354

KURTEBÊJE

amd. : amadekar

as. : aleyhî selam

bnr. : binêrin

b.n. : berhema navborî

c. : cild

DÎA: Diyanet İslam Ansiklopedisi [Ansîklopediya Îslamê ya Diyanetê]

Hz.: hezretî

h. :hicrî

h.b. : Heman berhem

hwd. : her wekî din

j. : jîmare

m.: mîladî

qs. : quddise sirrihû

r. : rûpel

s. : sal

saw. : sellellahû aleyhî wesellem

sxl. : silavên Xweda lê bin

vgz. : veguhêzer

wer. : werger

weş. : weşan, weşanxane

DESTPÊK

Di edebiyata klasîk de ji wan berhemên herî girîng û taybet yek jî dîwan in ku ev berhemên ku bi navê dîwanê tên binavkirin him ast û qalîteya berhemê û him jî dewlemendî û pêşveçûna wêjeyê û taybetiyên serdem û heyama ku lê hatiye nivîsandin jî nîşan didin. Dîwan ji bilî van taybetiyên xwe bi heman awayî şexsiyet, ziman, uslup, şewaz, dewlemendî û edîbbûna xwediyê xwe ango nivîskarê xwe ji kesên derdora xwe re didin nasîn.

Heta niha gelek berhemên ku aîdî edebiyata klasîk in ji teref cûrbecûr nivîskar û lêkolînêran ve hatin tahqîqkirin û ev berhem dîsa bi heman awayî ji teref cûrbecûr çapxaneyan ve hatine çapkirin. Dîsa ji bilî van berhemên çapkirî di van çend salên dawî de bi wasitaya beşên lîsansa bilind ên ku hatine vekirin gelek xwendevanên jîr û hêja berhemên ku heta niha nehatine lêkolîn û çapkirin amade kirin ku ev yek jî kêfxweşiyê dide kes û mirovên ku bi edebiyata Kurdî re têkildar in. Lê belê ev xebatên ku heta niha hatine kirin ne bes in, lewra tê zanîn ku hêj gelek berhemên ku weke giyayên ku nederketine ser rûyê erdê û di bin kevîran de mane û şîr nebûne hene. Divê ew berhemên bi qedr û qiymet ên ku heta îro nehatine dîtîn û naskirin jî ji bo bîr naskirin û dîtîn xebatên jêhatî bîr kirin da ku qedr û qiymeta Edebîyata Klasîk a Kurdî çêtir bê zanîn û zêdetir xwedî lê bê derketin.

1.Ehemîyet û Armanca Mijarê

Weke ku me di nivîsa xwe ya jor de anî zimên, heta îro gelek berhemên ku aîdî beşa edebiyata klasîk in hatina çapkirin ku ev dîwana Ebdulfettahê Hezroyî ango Fethî jî yek ji wan dîwanan e. Cara yekem ji teref Mamoste Tehsîn Îbrahîm Doskî ve li ser vê dîwanê xebat hat kirin. Mamoste Doskî, di 20ê Mijdara sala 2012an de vê dîwanê bi Weşanxaneyê Spîrezê da çapkirin. Ev berhema ku hat çapkirin di nav xwe de helbestên Ebdulfettahê Hezroyî bi şiklekî berhevkerî dihewand. Me di vê xebata xwe de hewil da, da ku em vê berhemê ango dîwanê bi temamê hûrgiliyên wê bidin naskirin. Di xebata ku me kir de me destxetên cûrbecûr yê dîwanê berhev kir û me hewil da di warê ‘Metn û Lêkolîn’ û ‘Edîsyon û Krîtîk’ê de xebateke lê hêjayî derînin holê.

1.1. Naveroka Teza ku Hatiye Amedekirin

Ev xebata me ya bi navê Ebdulfettahê Hezroyî û Dîwana Wî; Metn, Edîsyon û Krîtîk ji destpêk, çar beş û encamê pêk tê. Di destpêkê de nusxeyên dîwanê yên ku hatine berhevkirin tînan nasandin û derheqê van nusxeyan de nirxandin tê kirin. Her wiha girîngî û ehemmiyeta tezê û li ser rê û rêbaza amadekirina tezê de agahî tînan dayîn.

Di beşa ewil de li ser jiyana Fethî û hemû berhemên wî tê sekinîn. Di vê beşê de qala van tiştan tê kirin; Fethî di pêvajoya perwerdehiya xwe de li kîjan medreseyan xwendîye, li kîjan gundî û li ber destên kîjan seyda û aliman ders tahsîl kiriye, seydatiya wî çawa ye, feqiyên ku li ber destên wî dersê wergirtine kî ne û Fethî çî berhem nivîsandîye.

Di beşa duyemîn de Dîwana Ebdulfettahê Hezroyî ji hêla teşe û ruxsarî ve hat tehqîqkirin, helbestên di dîwanê de ji aliyê teşeyî ve hatin nirxandin. Her wiha tehlîla hêmanên di dîwanê de bi şikleke hûrgilî hat kirin.

Di beşa sêyemîn de me hewil da kesayeta edebî ya Fethî û her wiha ziman û şêwaza wî tehqîq bikin û bînin zimên. Ji bilî van me qala naveroka helbestên Fethî kir û me cûreyên hûnerên edebî yek bi yek bi mînakên nîşan da.

Di beşa çaremîn de jî ji metna bi tenkîd a dîwanê re cî hat dayîn. Bi şikleke berfireh her 5 destxetên dîwanê hatine muqayesekirin û helbestên Kurdî yên di dîwanê de hatin transkîrbekirin.

2. BERHEVKIRINA NUSXEYAN Ê DANASÎNA WAN

2.1. Berhevkirina Nusxeyan

Me berî niha anîbû zimên ku cara yekem ji teref Mamoste Tehsîn Îbrahîm Doskî ve li ser vê dîwanê xebat hatiye kirin û bi tîpên Erebi cara yekem di 20ê Mijdara sala 2012an de ji Weşanxaneyê Spirezê û dîsa di heman salê de bi şiklê latînzekirî di Weşanxaneyê Nûbiharê de hatiye çapkirin. Ev berhema ku Mamoste Doskî amade kiriye û daye çapkirin tenê ji helbestên ku wî bi xwe gihaştîye wan pêk tînan. Me di vê xebata xwe de xwest ku vê xebata ku berî niha hatiye kirin gavek pêşdetir ve bibin û bi vê armancê me dest bi xebata xwe kir. Di destpêka vê xebatê de pêşî em ketin pey wan

temamê nusxeyên ku hene. Di netîceyê de pêşî bi alîkariya mamosteyê min ê hêja Mamoste Mihemed Zahir û bi wesîleya lêkolîna ku me kir em gihaştin 5 nusxeyên vê dîwana Ebdulfettahê Hezroyî. Nusxeya ewil me li Bûrsayê li cem Mehmet Yalar peyde kir ku ew bi xwe jî ji telebeyên Ebdulfettahê Hezroyî ye û li ber destên wî ilm tahsil kiriye û ev nusxe ji teref wî bi xwe ve hatiye nivîsandin. Nusxeya duyemîn jî me li Diyarbekirê li ba Seyda Ehmed Yalarê ku birayê Mehmet Yalarî ye peyde kir ku ew bi xwe jî ji telebeyên Ebdulfettahê Hezroyî ye û vê nusxeya li cemê jî, wî bi xwe nivîsandiye. Her wiha me li cem Seyda Ehmed Yalar nusxeya sêyemîn ya Zeynel Abîdîn Amedî jî temîn kir. Dû re piştî lêkolîneke hûr em gihaştin du nusxeyên din ên dîwanê. Ev her du nusxe li bajêra Dihoka Kurdistanê Başûr li ba Mamoste Tehsîn Îbrahîm Doskî hatin temînkirin ku yek ji van nusxeyan ji teref Mela Ehmedê Cewzî ve hatiye nivîsandin û ya din jî bê nav e û me ji ber vê yekê vê nusxe wek nusxeya X'ê bi nav jiriye.. Me di xebatê xwe de helbestên bi Erebi û Farisî yên Ebdulfettahê Hezroyî tevlî xebata xwe nekir, me ji nusxeyan tenê helbestên Kurdî berhev kir û lêkolîna xwe li ser van helbestan domand.

2.2. Danasîna Nusxeyan

Berî ku em derbasî danasîna nusxeyan bibin pêwîst e bê diyarkirin ji ber ku nusxeya dîwanê yê muellîf bi xwe tunebû me tamamê xebatên xwe li ser nusxeyên ku gihaştine ber destên me kir. Di encama muqayesekirina nusxeyan de me helbestên nû yên Ebdulfettahê Hezroyî yên ku di xebata Doskî de tune bi dest xist û her wiha me hewil da bi wasitaya vê xebatê kêmasiyên dîwana ku berî niha hatiye çapkirin ji holê rabikin û metneke tekûz û kamil derxînin holê.

2.2.1. Nusxeyên Seyda Ehmed Yalar:

Di destê Seyda Ehmed Yalar de du nusxeyên cuda yên ku helbestên Ebdulfettahê Hezroyî tê de hene hebûn. Em ê van her du nusxeyan di du beşên cuda de binirxînin û hewil bidin bidin nasîn.

2.2.1.1. Nusxeya Yekemîn a Seyda Ehmed Yalar:

Mustensîx: Seyda Ehmed Yalar

Dîroka Nivîsandinê: ?

Hejmera Rûpelan: 99

Hejmera Helbestan: 12 helbest

Helbesta Destpêkê: Hewar e hey hewar e min ji vê qêrîn û gewgâyê

Nema min quwwet û taqat ji hicra wê dilaray

Helbesta Dawiyê: Ez xemê dilber meranî ten ne canî mande est

An xeyalî kî geşte ve ez î n yek nişane mande est

Ev nusxe ji cem Seyda Ehmed Yalar hat temînkirin û tev de ji 99 rûpelan pêk tê. Di vê nusxeyê de tenê tevde 12 helbestên bi Kurdî yên Ebdulfettah hene. Wekî din çend helbestên Farisî û Erebi yên Seyda Ebdulfettahê Hazroyî jî di vê nusxeyê de hebûn. Di encama lêkolîn û tehqîqeta ku hat kirin de hat dîtin ku ev nusxe seranser tenê helbestên Seyda Ebdulfettahê Hazroyî di nav xwe nahewîne. Ji bilî helbestên wî helbestên gelek seyda û helbestvanên din ên navdar di vê nusxeyê de li ber çavan dikevin. Her wiha di nusxeyê de ji bilî helbestan gelek nivîsên ku di derbarê mijarên cuda de bi şiklê pexşanê hatine nivîsandin jî hene.

2.2.1.2. Nusxeya Duyemîn a Seyda Ehmed Yalar:

Mustensîx: Seyda Ehmed Yalar

Dîroka Nivîsandinê: ?

Hejmera Rûpelan: 21

Hejmera Helbestan: Tevde 6 helbest

Helbesta Destpêkê: Dil yek e dê dilber yek bit dilrûbayê her zeman

Dil newazî gah gahî cewr û mihnet her zeman

Helbesta Dawiyê: Serî hilda li me yek marê ejder

Dirêje jehrekî qatil seraser

Ev nusxe jî ji cem Seyda Ehmed Yalar hat temînkirin û tev de ji 21 rûpelan pêk tê. Di vê nusxeyê de tenê tevde 6 helbestên bi Kurdî yên Seyda Ebdulfettahê Hazroyî hene. Wekî din çend helbestên Farisî û Erebi yên Seyda Ebdulfettahê Hazroyî di vê nusxeyê de jî hene. Di dîwanê de helbestên kesên mîna Camî û Şemsî Tebrîzî jî hatin dîtin. Di encama lêkolîn û tehqîqeta ku hat kirin de weke nûsxeya din de hat dîtin ku ev nusxe jî seranser tenê helbestên Seyda Ebdulfettahê Hazroyî di nav xwe nahewîne. Ji

bilî helbestên wî helbestên gelek seyda û helbestvanên navdar ên ku bi zimanê Kurdî, Farisî û Erebi hatine nivîsandin di vê nusxeyê de jî li ber çavan dikevin.

2.2.2. Nusxeya Zeynel Abîdîn Amedî:

Mustensîx: Zeynel Abîdîn Amedî

Dîroka Nivîsandinê: 30ê Tîrmeha 2004an

Hejmera Rûpelan: 123

Hejmera Helbestan: 50

Helbesta Destpêkê: Dema salarê mulkê subhegahî

Ku rûniştî li textê padişahî

Helbesta Dawiyê: Ey Fethiyê keremkar

Delal û xûb û zîba

Ev nusxe ji teref Zeynel Abîdîn Amedî ve di sala 2004an de hatiye nivîsandin û tevde ji 125 rûpelan pêk tê. Ev nusxê ji xeynî helbestekî tevde 50 helbestên ku aîdî Seyda Ebdulfettahê Hazroyî ne di nav xwe de dihewîne. Her wiha di nusxê de helbesteke bi navê ‘Ey Fethiyê keremkar’ ya Evdillah Efendî heye ku ev yek jî li ser mersiya Seyda Hecî ango Seyda Ebdulfettahê Hazroyî hatiye nivîsandin. Ev nusxe seranser helbestên bi Kurdî di nav xwe dihewîne; ango tê de helbestên bi Erebi û Farisî yên seyda tunene.

2.2.3. Nusxeya Mehmet Yalar:

Mustensîx: Mehmet Yalar

Dîroka Nivîsandinê: 1977

Hejmera Rûpelan: 56

Hejmera Helbestan: 29

Helbesta Destpêkê: Hel îla ‘eynîl wîsalî bilfûadî en nufûz

Em ‘ala beydayî hicrîn yestemîrr û canê ma

Helbesta Dawiyê: Hezar hemd û sena her wext û her dem

Ji bona zatê Rebbê ‘erşê e‘zem

Ev nusxe li gor agahiyên ku li ser kaxiza destpêkê ya nusxeyê hatina nivîsandin di sala 1977an de hatiye nivîsandin. Ev nusxe ji teref Mamoste Mehmet Yalarê ku telebeyê li ber destê Seyda Ebdulfettahê Hazroyî bû ve hatiye nivîsandin. Mamoste Mehmet Yalar piştî ku medrese qedandiye û icazeta xwe standiye di sala 1977an de vê destxetê nivîsandiye. Nusxe tevde ji 56 rûpelên bi rêkûpêk pêk tê ku di nuxxê de 29 helbestên bi Kurdî hene. Her wiha di nuxxê de gelek helbestên bi Farisî û Erebi yên Seyda Ebdulfettahê Hezroyî hene. Helbest li gor rêza elîfbetka erebî nehatine nivîsandin. Lê taybetiyeke vê nuxxê heye ku di wan nusxeyên din de ev taybetî tune. Ew taybetî jî ev e; Qesîdeya Qelem a ku navdartirîn û girîngtirîn helbesta Seyda Ebdulfettahê Hazroyî ye tenê di vê nusxeyê de heye. Ev taybetiya vê nuxxê jî qiymeta nuxxê zêdetir dike.

2.2.4. Nusxeya X(Bênava)¹

Mustensîx: ?

Dîroka Nivîsandinê: ?

Hejmera Rûpelan: 205

Hejmera Helbestan: 43

Helbesta Destpêkê: Munebbeh be ey ‘arifê bo el-kemal

Bibêjim ji bo te beyanel delal

Helbesta Dawiyê: Ji derd û mihmeta dewran

Dibêjim ez meded Seyda

Ev nusxeya ku me wê wek nusxeya X bi nav kiriye mixabin ne dîroka wê ne jî mustensîxê wê diyar e. Ev nusxe tev de ji 205 rûpelan pêk tê û tê de tev de 43 helbestên bi Kurdî yên Fethî hene. Bi heman awayî jî bilî helbestên ku bi Kurdî hatine nivîsandin gelek helbestên Ebdulfettahê Hezroyî yên ku bi Farisî û Erebi hatine nivîsandin jî di nav de hene. Helbestên di destxetê de ne muretteb in.

---

¹ Ji ber ku mustensîxê vê nuxxê nediyar e me vê nuxxê wek nusxeya X bi nav kir.

2.2.5. Nusxeya Mela Ehmedê Cewzî

Mustensîx: Mela Ehmedê Cewzî

Dîroka Nivîsandinê: ?

Hejmera Rûpelan: 240

Hejmera Helbestan: 50

Helbesta Destpêkê: Ey felek zalim felek ez ji destê cewret çûn konem

Xandan berbadî darem hesreta men çûn konem

Helbesta Dawiyê: Der derûnem ah û hesret nale nalim huzn û şîn

Sal û mah im roj û gav im rengê doj im gemcivîn

Ev nusxe ji teref Mela Ehmed Cewzî ve hatiye nivîsandin. Dîroka nivîsîna nusxê nediyar e. Di berhemê de tevde 50 helbestên bi Kurdî yê Seyda Ebdulfettahê Hazroyî hene. Dîsa ji xeynî van helbestên bi Kurdî gelek helbestên bi Erebî û Kurdî yê Hazroyî di nusxê de hene. Di nusxeya Cewzî de ji bilî helbestên Hazroyî helbestên çend şairên mîna Ehmedê Xanî jî hene. Ji destpêka rûpelê heta rûpelan 26an çend heb helbest hene ku ev helbest ne yê Fethî ne. Helbestên di dîwanê de ne muretteb in. Her wiha di nusxê de piştî rûpela 209an pê ve destxet tê guhartin û di van de çend helbestên din ên Fethî hene ku ev yek weke ku diyar dibe bi destxetê cuda hatine nivîsandin. Di encama lêkolîna ku me kir de derket holê ku ev helbest ihtîmal e ku ji teref Cewzî ve nehatibin nivîsandin û dû re li nusxê hatibin zêdekirin. Çend helbestên ku di vê beşê de ne bi zimanê Kurdî hatine nivîsandin û yê Fethî ne. Mirov dikare bibêje ji hêla kamilbûnê ve nusxeke tekûz û kamil e.

3. Rê û Rêbeza Hilbijartina Nusxeya Bingeh û Amadekirina Metna Dîwanê

3.1. Rê û Rêbeza Hilbijartina Nusxeya Bingeh

Me berî niha di bin sernava danasîna nusxeyan de qala hinek taybetiyên nusxeyên li ber destên xwe kiribû. Em dixwazin cardin û bi şikleke hûrgilî qala taybetiyên nusxeyan û sedema wek nusxeya bingeh hilbijartina nusxeya Mela Ehmedê Cewzî bikin.

Dema ku em temamê nusxeyan bidin ber hev em ê bibînin ku di nusxeya Mehmet Yalarî de 27, di ya Ehmed Yalarî de 23, di ya Zeynel Abîdîn Amedî de 50, di ya Mela Ehmedê Cewzî de 50 û di nusxeya X'ê de jî 43 helbest hene.

Dema ku mirov li gor zêdebûna hejmera helbestan tevbigere dê nusxeya ku Amedî karibe wê ji bo xebata xwe wek nusxeya bingeh bihilbijêre. Lê belê ger ku nusxe bîn muqayesekerin wê demê dê bê fêmkirin ku ji bo hilbijartina nusxeya bingeh pîvana esas ne zêdebûna hejmera helbestan e; berewajî tekûz û kamilbûna helbestan e. Lewra ger dema ku em parîkek li ser destxeta Amedî lêkolînê bikin em ê bibînin ku çend kêmasiyên girîng ya nusxeya Amedî hene. Ji van kêmasiyan re wek mînak: Di helbesta bi navê 'Ya Reb ev çi seda bû' ya di nusxeya Amedî de 5 çarînên dawî yên vê helbestê nînin, her wiha dîsa hinek beytên helbestên bi navê 'Felek Yek Koremarek Ejdahe ye' û 'Were Ey Dil Mektebxaneyê 'Eşq' yên di nusxeya Amedî de kêmasî hene. Her wiha ji hêla dîtîna û diyarkirina qaliban ve jî çend helbest bi qûsir in. Di dema lêkolîn û muqayesekirina destxetan de tiştek bala me kişand ku ew jî ev bû; dema ku em helbestên di destxetên Amedî de dinêrin em dibînin ku wî van helbestan ne tenê ji ber destxetekê berawajî ji ber çend destxetan zêde kiriye.

Me di destpêka xebata xwe de di warê bijartina nusxeya bingeh de nusxeyên Mehmet Yalar û Ehmed Yalarî ji xwe re wek nusxeya bingeh nehilbijart. Lewra ev her du nusxe jî him ji hêla hejmara helbestan ve û him jî ji hêla tekûzî û bêkêmasiyê ve bi qûsir bûn û gelek helbestên dîwana Fethî di van nusxeyan de tunebûn. Lê belê ma van her du nusxeyan di warê diyarkirina nusxeya bingeh de wek rêber û pêşîvan bi kar anî. Lewra ev her du bira di xortaniya xwe de di medreseya 'Ebdulfettahê Hezroyî de li ber destên wî bi xwe ilm tahsîl kirine û helbestên wî nivîsandine. Wek mînak Mehmet Yalar piştî ku îcazeta xwe ya medresê distîne di sala 1977an de helbestên Hazroyî dinivîsane ku ev yek jî ji hêla reseniyê û tekûziyê ve nusxeya wî bi qedr û qiymet dike.

Piştî ku me nasîna van 3 nusxeyan kir re em ê bi şikleke hûrgilî li ser nusxeyên bi navê Mela Ehmedê Cewzî ku me wê wek C'yê bi nav kiriye û li ser nusxeya X'ê ya ku mustensîxê wê nediyar e birawestî. Lewra di warê hilbijartina nusxeya bingeh de em di navbera van her du nusxeyan de du dilî man. Ji ber vê yekê em ê li jêrê qala hinek taybetî û cudahiyên van her du nusxeyan bikin da ku bê fêmkirin me çima yekî ji wan ji xwe re wek nusxeya bingeh hilbijartîye.

Di nusxeya X'ê de tev de 43 û di ya Mela Ehmedê Cewzî de jî tev de 50 helbestên Kurdî û her wiha helbestên Erebî û Farisî yên Fethî hene. Di van helbestan de weke helbestên wan nusxeyên din kêmasiya riste û beytan an hema hema tune ye an jî gelek kêman.

Di destpêkê de tê zenkirin ew her du nusxe yan weke ku ji heman çavkaniyê avê vexwarine yan jî yek li ber ya din hatiye zêdekirin. Lewra dema ku her du nusxe tîn muqayesekirin tê dîtin ku rêza helbestên di her du nusxeyan de ne bi heman rêzê ne. Wek mînak di nusxeya C'yê de piştî helbesta 'Munebbeh be ey arifê bo el-kemal' helbesta 'Elegar telebkarî' tê û ev yek di nusxeya X'ê de jî wisa ye. Ev wekhevî di her du nusxeyan de heta dawiyê berdewam dike. Ji ber vê yekê tê zenkirin yek ji van nusxeyan li ber a din hatiye zêdekirin. Lê belê ne wisa ye, lewra dema ku bi şikleke baş lê vekolan ew ê bê dîtin ku her du nusxe jî li ber hev nehatine zêdekirin. Lewra di her du nusxeyan de kêmasiyên cuda hene. Wek mînak: Di nusxeya C'yê de di helbesta bi jimareya 6an de malika 9emîn û di helbesta 37emîn de malika 9emîn tune ye. Lê ev malik di destxeta X'ê de hene. Bi heman awayî di destxeta X'ê de jî helbestên bi jimara (51, 16, 17, 24, 45, 20) ên di metna ku me amadekiriye de tune ne. Ji ber van sedeman mirov dikare bibêje ev her du nusxe li ber hev nehatine zêdekirin.

Peyvên ku di destxeta C'yê de hatine nivîsandin di nusxeya X'ê de di formateke cuda de hatine nivîsin.

Wek mînak:

C	X
Duşmenan	Duşminan
'Ursal	'irsal
Nezm	nezim
Û	we
Gerandin	gerandî
Axiriyyet	axiriyet
Pir	pur

Di navbera di du destxetan de taybetiyeke cuda heye ku ew jî mustensîxên nusxeyan e. Weke ku me gotibû mustensîxê nusxeya C'yê Mela Ehmedê Cewziyê ku ji telebeyên Fethî ye û ya X'ê jî ne diyar e.

Wek encam em dikarin bibêjin di encama rê û rêbaza ku hat şopandin û di encama xebat û lêkolîna ku hat kirin de derket holê ku di nava nusxeyên ku di destê me de ne nusxeya ku me wê wek nusxeya Cewzî bi nav kiriye û nusxeya ku mustensîxê wê nediyar e ji hêla tekûzî û kamiliyê û ji hêla bêqûsiriye ve hema hema wek hev in.

Li jor jî me taybetiyên van her du nusxeyên ku em li wan dudilî man anî zimên. Ji ber hinek taybetiyên ku me li jor qala wan kir û ji ber ku nusxeya X'ê mustensîxê wê ne diyar e û bi heman awayî ji ber ku Mela Ehmedê Cewzî bi xwe jî wek Mehmet Yalar û Ehmed Yalar li ber destê seyda ilmê tehsîl kiriye û telebeyê wî bûye me nusxeya Mela Ehmedê Cewzî ji xebeta xwe re wek nusxeya bingeh hilbijart û me xebata xwe li ser nusxeya wî ava kir.

3.2. Rê û Rêbeza ku di Dema Amadekirina Metna Dîwanê de Hatiye Şopandin

Di pêvajoya amadekirina metna bi tenkîd de û her wiha di pêvajoya muqayesekirina 5 nusxeyan de gelek rêbaz hatin şopandin da ku ev yek xebata me birêkûpêktir û tekûztir bikin. Em hêvî dikin ku ev yek jî bibe wesîleya xebateke pê bawer û lê hêja. Em ê li jêrê xal bi xal cih bidin rê û rêbaza ku di dema amadekirina metna bi tenkîd de hatiye şopandin.

1-Ji ber ku nusxeya orjînal yanî ya muellîf bi xwe negihaşt li ber destên me, di dema amadekirina metna krîtîk de di nava her pênc nusxeyan de ya herî dirûst û tam me ji bo damezrindina metna bitenkîd hilbijart ku ew nusxe jî ya Mela Ehmedê Cewzî bû. Me sedema hilbijartina vê nusxê ya wek nusxeya bingeh di beşa 'Rê û rêbeza hilbijartina nusxeya bingeh' de diyar kiribû.

2-Piştî ku me nusxeya Cewzî wek nusxeya bingeh hilbijart û metna xwe ya dirûst saz kir re, veka me dest bi nîşandana cudahiyan di nusxeyên din de kir. Me van

cudahiyên di jêrenotan de nîşan da. Di dema nîşandana van cudahiyên di nusxeyan de ji bo tevlîhevî çênebe û ji bo cudahiyên di nusxeyan de eşkere bînin me navêk da her yek nusxeyê ku ev binavkirin jî wisa ye: M (Nusxeya Mehmet Yalar), A (Nusxeya Ehmed Yalar), Z(Nusxeya Zeynel Abîdîn Amedî), X(Nusxeya X), C (Nusxeya Mela Ehmedê Cewzî)

3- Ji ber ku di latînîzekerina metnên orjînel yê Kurdî-Erebî herfên di elîfbetka Kurdî ya latînî de tune ye, me elîfbetka transkrîpsiyonê ya navneteweyî bi kar anî ku ev elîfbetk di weşandina berhemên bi krîtîk de tê bikaranîn.

Elîfbeya Transkrîpsiyonê:

ث	s
ح	h
ذ	z
ص	ş
ض	ḍ, ž
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	‘
غ	ğ
ء	’

4-Di dema hazirkirina metnê de me wezna her helbestekê li pêşiya wê danî û her wiha me behra wê weznê jî destnîşan kir.

5-Di amedekirina metnê de tevde 5 destxet hatin muqayesekirin. Di dema vê muqayesekirinê de dema ku helbestek, misreyek yan jî beytek kêmbê yan jî ji nusxeyeke din hatibe girtin di jêrenotê de hat nîşandan.

6-Peyv, beyt an jî risteyeke ku ji bilî nusxeya bingeh di temamê nusxeyên din de wek hev be di jêrenotê de bi şêwaza (M), (A), (X),(Z) hat nîşandan.

7-Di muqayesekirina nusxeyan da ger ku li gor nusxeya bingeh tîpek jî kêmbê hatibe nivîsandin an jî tîpek jî bi şikleke cuda hatibe nivîsandin ew jî hat destnîşankirin.

8- Me ji bo her helbestekê hejmarek danî, bi heman awayî ji bo dîtina malikan hêsantir bibe û ji bo xebateke akademîk derkeve meydanê di her helbestê de jî jimare li ser her malikekî hat danîn.

9- Di dema analîzkirin û nirxandina metna dîwanê de mînak hatin dayîn, ji bo ev mînak bi hêsantir di nav helbestan de bîna dîtina û ji bo çêtir bibe fêmkirin me di dawiya mînakan de di kevanê de jimare danîn. Hejmara yekem a di kevanê de hejmara helbestê û ya duyemîn jî hejmara malikê ye.

Wek mînak:

Xweda nezm kirye di kilamê mubîn

Muqeddem Birahîm û Îşhaq çunîn

(1/21)

10- Seyda Ebdulfettahê Hezroyî dîwana xwe bi sê zimanan ango bi Kurdî, Erebbî û Farîsî helbest nivîsandiye. Di dema amedekirina metna bi tenkîd de me tenê cî da helbestên bi Kurdî. Ango me xebata xwe seranser li ser helbestên wî yê bi Kurdî kir.

11-Di encama lêkolînê de çend helbestên ku berî niha nehatine çapkirin hatin keşîfkirin ku ji van helbestan ya herî balkêş helbesta bi navê ‘Qesîdeya Qelem’ e.

12-Ayet û hedîsên di helbestan de di nava dunikê (“ ”) de hatine nivîsin.

13-Ji bo xebata me birêkûpêktir û tekûztir bibe di warê hevokên Erebbî de û di warê weznên helbestan de me ji kesên ehlê wî karî alîkarî teleb kir.

14- Ji bo dîwana ku me berhev kiriye û me tenkîda wê kiriye çêtir bibe fêmkirin û hêsantir karibe têgihîştin me xebata xwe kir sê beşan. Beşa yekem a ‘Beşa Eqîde’ ye ku

di nav de helbestên ku li ser mijara eqîdê hatine nivîsandin hene, beşa duyemîn ‘Dastana Leyla û Mecnûn’ e û beşa sêyemîn û ji helbestên ku xezel, qesîde û murebbe na pêk tê.

15- Di teksta tezê ya ku hatiye amadekirin de nasîna navên şexs, bajêr, navçê, gund û gundikên ku derbas dibin li gor çavkaniyan di jêrenotan de hatin ravekirin.

16-Helbestên Kurdî yên dîwanê ji aliyê teşeyî ve hatin nirxandin û hejmara helbestan, nimreya wan, ji çend beytan pêk tên, teşeyên nezmê yên helbestên dîwanê wek; qesîde, mesnewî, xezel û hwd. û nimûneyên wan di dîwanê de hatin tespîtkirin. Temamê ev tiştên ku hatin tespîtkirin wek tablo hatin nîşandan.

17- Helbestên dîwanê li gor tertîbekê nehatibûn nivîsîn. Ji ber vê yekê me hemû helbestên wî yên bi Kurdî li gorî rêza tîpên elîfbaya Erebi bi rêz kir.

18- Me di xebata xwe de du gotarên Mehmet Cevat Ergîn bi kar anî, ji bo di jêrenotan de di nîşandayîna van çavkaniyan de tevlihevî dernekeve em mecbûr man ku kodnavan li van gotarên wî bikin. Me bi dorê ji gotarên wî re navên ‘Gotar 1emîn’ û ‘Gotar 2emîn’ an li wan kir û me van kodnavan di dîpnotan de bi kar anî da ku tevlihevî derneyê. Navên ku me li gotarên wî kirine ev in:

Gotara 1emîn: Mehmet Cevat Ergin, Hazrolu Seyda Hacı Abdulfettah Yazıcı, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Diyarbakır 2006, c. VIII, h.1.

Gotar 2emîn: Mehmet Cevat Ergin, Son Yüzyılda Silvan’ın Yetiştirdiği Âlimler, Uluslararası Silvan Sempozyumu, Mardin: Artuklu Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.

4. Çavkaniyên Sereke

Di dema pêvajoya amadekirina xebata li ser Dîwana Fethî de ji gelek çavkaniyan sûd hat wergirtin. Em van çavkaniyan dikarin wisa bisenifenin:

-Pirtûk

-Gotar û Hevpeyvîn

-Xebatên ku di warê Wêjeya Klasîk a Kurdî de wek tezê hatine amadekirin

-Çavkaniyên Dijîtal

-Ferheng

-Nusxeyên Dîwanê

Piştî ku me van çavkaniyên ku di dema amadekirina tezê de me ji wan sûdê wergirtiye bi rêz kir re êdî em dikarin hinekî qala van çavkaniyan bikin.

Di dema amadekirina beşa “Jiyan û Berhemên Fethî” de ji xebatên bi navê “Mehmet Cevat Ergin, Hazrolu Seyda Hacı Abdulfettah Yazıcı”, “Mehmet Cevat Ergin, Son Yüzyılda Silvan’ın Yetiştirdiği Âlimler, Uluslararası Silvan Sempozyumu”, “Mehmet Yalar, Hazrolu Abdulfettah Yazıcı ve Şairliği, Uluslararası Silvan Sempozyumu”, “e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi -www.e-şarkiyat.com- ISSN: 1308-9633 h: III/Nisan 2010” <http://sarkiyatarastirmalari.dergipark.gov.tr/download/article-file/115949> û “e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi -www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633 Sayı: VI, Kasım 2011, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/115982>” sûd hat wergirtin. Di nava van xebatan de du kesên bi navê Mehmet Yalar û Ehmed Yalar hene ku ev her du kesayet birayên hev in û her wiha li ber destên Seyda Ebdulfettahê Hazroyî ilmê tahsîl kirine. Her wiha agahiyên ku di xebata Mehmet Cevat Ergîn de derbas dibin li gor ku ew dibêje ji xwendevanên Seyda Ebdulfettah Hazroyî hatine wergirtin. Agahiyên di van çavkaniyan de di dema amadekirina beşa ‘Jiyan û Berhemên Fethî’ de ji me re gelek bûn alîkar û mirov dikare bibêje ku di vê beşê de çavkaniyên me yên sereke ev xebatên ku me navên wan li jorê birêz kiribûn bûn.

Her wiha di dema amadekirina beşa duyem û ya sêyemîn de me zêdetir ji xebatên bi navê “Abdurrahman Adak, Destpêka Edebiyata Kurdî ya Klasîk”, “M. Şefik Korkusuz, Tezkire-i Meşayih-i Amid”, “Öpengin, Ergin & Haig, Geoffrey, Regional variation in Kurmanji: A preliminary classification of dialects, Kurdish Studies, j. 2, no: 2, Cotmeh 2014.”, İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü” , “Ethem Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü” û “Cem Dilçin, Örneklerle Türk Şiir Bilgisi,” sûdê wergirt.

Her wiha me di dema amadekirina metna bi tenkîd a dîwanê de 5 nusxe bi kar anîn. Ji van nusxeyan sê nusxe yên telebeyên Seyda Ebdulfettah Hazroyî bûn ku navê wan jî ev e: Mehmet Yalar, Ehmed Yalar û Mela Ehmedê Cewzî. Her wiha ji bilî van sê nusxeyan nusxeya Zeynelabîdîn Amedî û ya ku mustensîxê wê nediyar e û ji teref me ve wek X’ê hatiye binavkirin jî di xebatê de hatin bikaranîn.

Wek encam ji bilî van çavkaniyan her wiha ji gelek çavkaniyên ku me navê wan li vê derê birêz nekiriye û me wan di beşa çavkaniyê de nîşan daye sêd hat wergirtin ku ji van hinek kitêp û gotar in, hinek ferheng û tez in û hinek jî çavkaniyên dijîtal in.

BEŞA YEKEMÎN

JIYAN Û BERHEMÊN FETHÎ

Jiyana Mela Ebdulfettahê Hezroyî, bi fêrbûn û fêrkirina ilmê re hêj ji temeneke biçûk dest pê kiriye ku ji ber vê yekê ev xala despêkê ya tahsîlkirina ilmê jiyana wî dewlementtir dike. Me di vê beşê di bin sernavê ‘Jiyana û Berhemên Fethî’ de hewil da vê jiyana wî têr û tijî bînin ziman. Binbeşa yekem derheqê jiyana Fethî de û binbeşa duyemîn jî derheqê berhemên ku wî nivîsandiye de ye. Temamê agahiyên ku me derheqê jiyana wî de berhev kirine û em ê bi we re parve bikin bi taybet ji malûmatên telebeyê wî yên bi navê Mehmet Yalar û Ehmed Yalar û ji xebatên Mehmet Cevat Ergînê akademîsyen hatine wergirtin ku dema me van agahiyan parve kir em ê di jêrenotan da çavkaniyên wan jî diyar bikin.

1. JIYANA FETHÎ:

1.1. Nav û Mexlasê Fethî

Navê helbestvanê me Ebdulfettah û paşnavê wî jî Yazici ye. Li derdora xwe û li herema ku lê dijiya bi navên Mela Ebdulfettahê Hazroyî û Hecî Seyda dihat naskirin. Mehmet Cevat Ergîn di nivîsa xwe ya ku derheqê wî de nivîsandiye de sedema van unvanên wî wiha îzah dike: “Ebdulfettah Yaziciyê ku wek Seyda Hacî tê naskirin piştî ku perwerdehiya xwe ya medresê xelas kir re dest bi dayîna dersê kir ku ji ber vê yekê unvana “Seyda” ya ku li heremê ji bo alimên mezin tê bikaranîn, ji ber ku di emreke biçûk de çû hecê jêre “Hecî Seyda” û ji ber ku birayê wî bi navê Evdirrehman Yazici ji Begên Hazro re katiptiyê dikir paşnavê ‘Yazici’yê wergirt.”²

Mela Ebdulfettahê Hazroyî di temamê helbestên xwe yên ku bi Kurdî, Erebi û Farişî nivîsandiye de mexlasa **Fethî** bikaraniye Wek mînak:

Bes e **Fethî** ji heddê xwe meçe der

Te‘alellah ji vê nezma delal e

(38/12)

² Mehmet Cevat Ergin, Hazrolu Seyda Hacı Abdulfettah Yazıcı, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Diyarbakır 2006, c. VIII, j.1, r. 110.

Dil da'ima dilber divê

Ûûû di leb şeker divê

Fethî perî peyker divê

Qeşd û murada mihr û mah

(36/11)

Me di xebata ku derheqê wî amade kir de tevde li ser 5 nusxeyan xebitî. Ji bilî du helbestan di temamê van helbestên di nusxeyan de Seydayê Ebdulfettahê Hazroyî her tim mexlasa Fethî bi kar aniye. Li gor nusxeyan, Seydayê Ebdulfettahê Hezroyî ji bilî mexlasê Fethî di helbestêke xwe de sifeta Aşiq û di helbestêke din de jî mexlasa Baqî bi kar aniye ku ew jî ev in:

Di çarîna dawî ya helbesta jêr de Mela Ebdulfettahê Hezroyî ji dêla mexlasa xwe ya 'Fethî' de sifeta 'Aşiq bi kar aniye ku vê malûmatê Mamoste Mehmet Yalar da me.

Ey '**Aşiqê** hezîn e

Carek were bibîne

Bê ah û bê enîn e

Xalê li rûyê geş bû

(39/18)

Weke ku di malika jêr de jî tê dîtîn Seyda Ebdulfettahê Hezroyî di şûna mexlasê xwe de mexlasa bi navê Baqî bi kar aniye.

Nehin kes bêkes û bêçare û bêdil wekî **Baqî**

Meke ya Rebb ewî mehrûm ji lufta şêx û seydayê (45/13)

Mamoste Mehmet Yalar di derheqê hikmetê bikaranîna vê mexlesê de wisa dibêje: “ Evdilbaqî lawê Şêx Muhammed Selîmê Hezanî ye. Evdilbaqî ji Mela Ebdulfettahê Hezroyî teleb dîke da ku bi mexlesa wî qesîdeyekê binivîsîne. Ji ber vê yekê seyda di helbesta xwe de vê mexlesa Baqî bi kar aniye.³

³ Min vê meselê ji Mamoste Mehmet Yalar guhdar kir.

1.2. Malbata Fethî

Bavê wî Hecî Mihemed e û diya wî jî qîza Mela Ehmed⁴ e. Hecî Mihemed eslê xwe ji Qulpê ye. Di derbarê jiyana bavê Seydayê Ebdulfettahê Hezroyî de Mehmet Yalar⁵ wiha radigihîne: “Malbata Seydayê Yazici, eslê xwe ji Qulpa Diyarbekirê bûne. Li gor rîwayetan, bav û kalên wî berî niha çend qernan ji Qulpê koçî Genca Bingolê kirine û piştî demekê jî ji wê derê koçî Licêya Diyarbekirê kirine. Piştî nivê qerna 19emîn bavê wî Hecî Mihemed li Hazroya ku ew di zaroktiya xwe de ji bo tahsîlkirina ilmê çûbûyê tehsîla xwe nîvrê dihêle û li wê derê dest bi ticaretê dike. Li vê derê bi qîza seydayê xwe Mela Ehmed re dizewice û jê 2 qîz 3 kur tev de 5 zarokên wî çêdibin.”⁶

1.3. Dîroka ji Dayikbûn û Wefata Fethî

Seyda Ebdulfettahê Hezroyî weke ku ji navê wî jî diyar e eslê xwe ji Hezroya Diyarbekirê ye. Seyda hêj dema ku biçûk bû dest bi tehsîla ilmê dike. Di derbarê dîrok û cihê salbûna Seyda Ebdulfettahê Hazroyî de Mehmet Yalar wiha neqil dike: “Seyda Yazici di h. 1310/ m. 1892an de li Taxa Camiya Hazroya ku di wextê xwe de girêdayê Farqînê bû hat dinyayê. 2 jê qîz 2 jê lawik tevde çar xweşik û birayên wî hene û ew bi xwe di nav malbatê de zarokê herî mezin e. Seyda weke kevneşopiya heremê hêj 10-12 saliya xwe de dest bi tahsîlkirina ilmê dike.”⁷ Seyda piştî ku 12 salan telebetî û 52 salan jî muderrîsî dikî re di Sibata sala m.1975an de li Hazroyê wefat dike.

1.4. Rêwitiya Hecê ya Fethî

Mela Ebdulfettahê Hazroyî hêj di xortaniya xwe de digel xalê xwe Ebdullah Düşünücü, rêya hecê girtiye û bi sed zehmetiyê vê rêwîtiya xwe ya hecê qedandiye. Derheqê vê yekê dîsa Ergîn wiha radigihîne: “Di sala 1908an de dema ku 16 salî bû digel xalê xwe yê bi navê Ebdullah çûye hecê. Di ya rastiyê de Seyda niyet kiribû digel xalê xwe ji Hazro heta Diyarbekir pê re were, lê îhtîmal e ji ber ku negihaştina kafileyê hecê û ji ber şertên nebaş ên wê heyamê, xalê wî jê xwastiye ku heta rêwitiya hecîbûnê

⁴Seydayê bavê Ebdulfettah Hazroyî ango Seyda Hecî Mihemed e.

⁵Beriya sala 1977an li ba Seydayê Ebdulfettah Hazroyî telebetî kiriye.

⁶ Mehmet Yalar, Hazrolu Ebdulfettah Yazıcı ve Şairliği, *Uluslararası Silvan Sempozyumu*, Mardin: Artuklu Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012, r. 460.

⁷ Yalar, *h.b.*, r. 461.

xilas bibe pê re be û bi vê wesîlê Seyda Hazroyî çûye hecê û ji ber vê yekê jî bi navê Hecî jî hatiye binavkirin.”⁸

1.5. Eskeriya Fethî

Mela Abdulfettahê Hazroyî eskerî nekiriye. Lewra seyda di wextê xwe de li Farqînê beşdarî îmtîhanekê dibe da ku bikeve nava sefên îlmîyê. Di encama vê îmtîhanê de seyda bi ser dikeve û naçe eskeriyê. Ergîn derheqê nekirina eskeriyê ya Fethî de agahiyên ku ji telebe û kesên derdora wî berhev kiriye di gotara xwe de wisa parve dike: “ Seyda di sala 1920an de li Farqînê ji ber ku tevî îmtîhanekê dibe û di îmtîhanê de bi ser dikeve û dikeve nav çîna îlmîyê ji eskeriyê muaf dibe. Li gor agahiyên ku hatine ragihandin di îmtîhanê de jê hinek hûnerên edebî hatine pirsîn û jê hatiye xwestin ku helbesteke ku van hûneran di nav xwe de bihewîne ji wan re bibêje. Wî jî ji ber vê telebê bi alîkariya rihê xwe ya helbesvantiyê hema helbestek xwendiyê û xocayên di juriyê de vê helbesta wî pir ecibandine û wî pîroz kirine.”⁹

1.6. Zewaca Fethî

Seyda Abdulfettah Hazroyî du caran zewiciye. Pêşî bi qîza xalê xwe Ebdullah Düşünücü re zewiciye, lê qet zarokên wî çênebûne. Piştî ku xanima wî di sala 1944an de wefat kir re bi qîza Şêx Muhammed Selîmê Hezaniyê (qs) ku întîsabî wî kiribû re zewicî û heta dawîya emrê xwe pê re zewicî ma. Encax ji vê zewaca wî ya duyemîn jî qet zarokên wî çênebûn.¹⁰

1.7.Rêwîtiya Fethî ji bo Xwendinê û Muderrîstiya Wî

1.7.1.Rêwîtiya Fethî ji bo Xwendinê

Seyda Abdulfettahê Hezroyî piştî ku cara ewil di 10-12 saliya xwe de li ba xalê xwe dest bi tehsîlkirina ilmê kir re heta 12-14 saliya xwe yanî heta sala 1924an vê tehsîlkirina ilmê didomîne. Derheqê vê heyama tehsîlkirina ilmê ya Hezroyî de Mehmet Yalar wiha radigihîne: “Di vê çarçovê de cara ewil li ba xalê xwe Mela Ebdullah¹¹ dest

⁸ Ergin, *Gotara 1emîn*, r. 110.

⁹ *h.b.*, r. 110.

¹⁰ *h.b.*, r. 111-112.

¹¹Wek bi navê Mela Ebdullahê Hezroyî (Düşünücü) tê binavkirin. “Mela Ebdullahê Hezroyî di sala 1875an de li Hazroya Diyarbekirê hatiye dinyayê û di emrê xwe ya biçûkaniyê de li ba bavê xwe dest bi tehsîla ilmê kiriye û ji gelek aliman ders wergirtiye. Piştî wextekî dîsa li ba bavê xwe tehsîla xwe xelas kiriye û ji bavê xwe îcazeta xwe

bi tehsîla ilmê dike û piştî demekî derbasî gundê Tilalo dibe û li wê derê ji Mela Faîqê¹² xalê bavê xwe ders wergirtiye. Dû re jî ji vê derê veqetiyaye û derbasî Licê bûye û li wê derê li ba seydayên navdartirîn ên heremê yê bi navê Mela Ebdullahê Meylanî û Mela Muhammed Hadî¹³ tehsîlkirina ilmê domandiye. Seyda dû re demekê derbasî gundê Ceznêya Hezoya Êlihê bûye û li wê derê li ba Mela Reşîd¹⁴ ders standiye. Herî dawî seyda li Farqînê li ba Mela Huseynê Qiçik¹⁵ ku wek reîsul ulema dihat naskirin ders standiye û li cem wî tehsîlkirina ilma medresê qedandiye û ji seydayê xwe îcazeta xwe wergirtiye.”¹⁶ Seydayê Hecî, digel destûrnameya xwe ilmê, destûrnameya Terîqeta Neqşîbendî jî wergirtiye.¹⁷

1.7.2. Muderrîstiya Fethî

Mela Ebdulfettahê Hezroyî di 10-12 saliya xwe de dest bi tahsîlkirina ilmê kir, piştî ku tahsîla medresê qedand re di sala 1916an de ango di 24 saliya xwe de dest bi muderrîstiyê kir. Derheqê vê mijara muderrîstiya Seyda de, telebê wî yê bi navê Mehmet Yalar wiha diyar dike: “Seyda piştî ku tahsîla xwe ya medresê xelas kir re di sala 1916an de ango di 24 saliya xwe de veqetiyaye Hazro. Piştî vê veqetiyayê, bavê wî li taxa Camiya Hazroyê li ser cihekî ku wek girekî bû jê re medreseyek çêkir û Seyda li vê derê dest bi muderrîstiyê kir. Ji vê dîrokê pê ve muderrîstiya wî heta sala 1967ên ku min jê îcazeta xwe wergirt 52 salan bênavber berdewam kir. Ji vê dîrokê pê ve ji ber nexweşiyên

---

standiye. Di sala 1947an de li Diyarbekirê wêfat kiriye.” Mehmet Şefik Korkusuz, *Tezkire-i Meşayih-i Amid*, weş. Kent, İstanbul 2004, r. 222-223.

¹² “Mela Faîqê Licêyî. Li Tilaloya girêdayê Diyarbekirê îqamet dikir û ji xalên bavê Ebdulfettahê Hazroyî ye.” Ergin, *Gotara 1emîn*, r. 110, r.114.

¹³ “Di sala 1268ê Zayînî/1852wê Mîladî li Licêya Diyarbekirê hatiye dinyayê. Li ba bavê xwe Sibxetullah dest bi ilmê dike. Piştî ku li medreseyên muxtelîf ilm tehsil kir re di sala 1891a Mîladî li ba Mela Xelîlzade Fethullahê Sêrtî îcazeta xwe wergirtiye. Di sala 1880ên Mîladî de li Licê di Mekteba Ruştîyê de mealimî kir û di sala 1909ên Mîladî de tayînî muderrîstiya Licê hat kirin. Di 59-60 saliya xwe de li Licê wêfat kir.” Korkusuz, *h.b.* r. 156-159.

¹⁴ “Li gor agahiyên Zahid Yaziciyê ku birayê Fethî ye; Mela Reşîd di ronahiya rojê de ji daristanê êzing berhev dikirin û wan li ser piştî xwe dianî, êvarî jî di ber şewqa agirê wan de dersan amade dikir û piştî nîvro jî darsa telebeyan dida.” Ergin, *Gotara 1emîn*, r.115.

¹⁵ “Di sala 1871an de li Deştadahla Cizîrê hatiye dinyayê. Di 3 saliya xwe de bavê xwe wînda dike. Li Cizîrê ji seydayên bi navê Mela Ehmed Hemdî û Şêx Ebdullah el-Bîdarî dersê wergirtiye. Piştî ku îcazeta xwe ji Şêx Ebdullah el-Bîdarî wergirt re li Farqînê îqamet kir û heta dawîya emrê xwe di medreseyan de ders da.” Ergin, *Gotara 1emîn*, r. 420.

¹⁶ Yalar, *h.b.*, r. 461.

¹⁷ Necatê Zivingî, *Stêrkên Edebiyata Kurdî*, weş. Banga Heq, Stenbol 2014. r.317.

lewazîbûna hişê û tansiyona zêde dev ji dayîna dersê berda.”¹⁸ Ev medrese hêj jî li ser piyan e.

Weke ku me di binbeşa jor û di bin beşên din de diyar kir Seyda nêzî 52 salan muderrîstî kir. Di pêvajoya vê muderrîstiya wî de Seyda gelek telebê perwerde kirin. Li gor gotinên telebeyên Seyda, ew xwedî exlaqekî xweş bû û li dijî telebeyên xwe xweşbîn bû. Derheqê muderrîstiya Seyda de agahiyên herî berfireh ji teref Mehmet Cevat Ergîn ve hatiye parvekirin ku ev agahiyên derheqê Seyda de ji telebên wî yê bi navê M. Seîd Yazici, Abdulah Düşünücü, Mehmet Bîlîcî, Hulusî Kiliç û biraziyê Seyda yê bi navê Salih Yazici hatine wergirtin. Di xebata ku derheqê Seyda de hatiye amedekirin de derheqê muderrîstiya Seyda de wiha tê ragihandin: “ Seyda Ebdulfettahê Hazroyî demeke divûdirêj muderrîstî kiriye. Jiyanekê wî ya ji rêzê hebû. Temamê wextê xwe di medresê de bi dayîna dersên telebeyên xwe diborand. Di dema dayîna dersê de ew zanabûna wî xwe nîşan dida û ev yek jî li ser telebeyên wî tesîr dikir. Digel alimbûna xwe şair û edîb bû jî. Li dijî tewr û helwestên telebeyên xwe hêrs nedibû û sukuneta xwe muhefeza dikir. Li dijî wan gelekî xweşbîn bû. Carekê telebeyekî wî yê ku li ber destên wî dersê werdigirt dema ku kitêba bi navê Kavî-i Ehmedê ku haşîyekê ji haşîyeyên kitêba mantiqê ya ku bi navê Îsagûcî¹⁹ tê nasîn dixwîne, dike nake tiştêkî jê fêhm nake û aciz dibe û kitêbê diavêje rexeke û dibêje ‘ma kitêba vî kafîrî jî tê xwendin.’ Û piştî vê gotinê ji medresê derdikeve. Seyda hêrs nabe û heman kitêbê bi telebeyekî din dide xwendin. Xwendevanê navborî roja din tê ba seyda û jê re teleba xwe ya xwendina kitêbê tîne zimên. Seyda ji ber vê teleba telebeyê xwe henekan pê re dike û jê re dibêje ‘Gelo ma nivîskarê kitêbê bû Mislîman ku tu dixwazî kitêbê bixwînî’ û dayîna dersê didomîne.”²⁰

Seyda di dema muderrîstiya xwe de gelekî zêde telebeyên xwe ji xwe re dikir derd û gelek zêde bi wan re eleqedar dibû da ku bi şikleke birêkûpêk û kamil dersên xwe hîn bibin. Derheqê vê meselê de ev agahiya ku ji teref Ergîn ve ji telebeyekî seyda hatiye wergirtin wisa ye: “ Li ba Seyda 5 kesên ku kitêba Molla Camî dixwandin hebûn û her yek ji wan niv rûpel an jî rûpelek li pêşiya kesê din bû. Seyda ji her yekî ji wan re wexteke cûda xerc dikir û pir zêde diwestiya. Telebeyekî wî jê re got ‘ Gelo ji dêla ku hûn dersa her telebeyî cûda bidin xwendin temamê dersa bikin yek û pêv re bi

¹⁸ Yalar, *h.b.*, r.461.

¹⁹ Navê kitêba klasîk a mantiqê ya ku di merdereseyan de dihat xwendin e. Muellîfê wê Esîrû'd-din Mufaddal Ömer el- Ebherî ye. <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c10/c100066.pdf> 19 Hezîran 2017. 15:02:02

²⁰ Ergin, *Gotara 1emîn*, r.116.

hemîyan bidî xwendin nabe? Lewra hemî jî heman kitêbê dixwînin û cihên ku dixwînin jî nêzî hev in. Bi vê yekê hûnê hindiktir bibetilin.’ Ji ber vê gotina telebeyê wî Seyda jê re wiha got ‘ Baş dibe, lê kesên ku çend rûpelan li pêş in, ji ber ku kesên ne bi wan re ne bigijin wan dibe ku li hesabê wan neyê. Ez ditirsim ji ber vê yekê di neqeba wan de hesûdî çêbibe û dibe ku hinek ji wan dev ji xwendinê berdin. Ji dêla ku ez bibim sedema vê yekê tercîh dikim ku zêdetir bibetilin.’ Seyda bi vê helwesta xwe heman sepîna dersdayîna ji bo navbir nekeve tahsîlkirina ilmê terza dersdayîna telebeyên xwe domandiye.”²¹

1.7.3. Seydayên Fethî

1.7.3.1. Mela Abdullah

Mela Ebdullahê Hezroyî di sala 1875an de li Hazroya Diyarbekirê hatiye dinyayê û di emrê xwe ya biçûkaniyê de li ba bavê xwe dest bi tehsîla ilmê kiriye û ji gelek aliman ders wergirtiye. Piştî wextekî dîsa li bavê xwe tehsîla xwe xelas kiriye û ji bavê xwe îcazeta xwe standiye Di sala 1947 an de li Diyarbekirê wefat kiriye.²²

1.7.3.2. Mela Faîqê Licêyî

Mela Faîqê Licêyî li Tilaloya girêdayê Diyarbekirê îqamet dikir û ji xalên bavê Ebdulfettahê Hazroyî ye.²³

1.7.3.3. Mela Muhammed Hadî

Di sala h.1268/m.1852an de li Licêya Diyarbekirê hatiye dinyayê. Li ba bavê xwe Sibxetullah dest bi tahsîlkirina ilmê dike. Piştî ku li medreseyan muxtelif ilm tehsil kir re di sala 1891ên miladî de li ba Mela Xelîlzade Fethullahê Sêrtî îcazeta xwe wergirtiye. Di sala 1880ên miladî de li Licê di Mekteba Ruştîyê muallimtî kir û di sala 1909ên miladî tayîna muderrîstiya Licê hat kirin. Di 59-60 saliya xwe de li Licê wefat kir.²⁴

---

²¹ Ergin, *Gotara 1emîn*, r.117.

²² Korkusuz, *h.b.*, r. 222-223.

²³ Ergin, *Gotara 1emîn*, r. 114.

²⁴ Korkusuz, *h.b.*, r. 156-159.

1.7.3.4. Mela Reşîd

Li gor agahiyên Zahid Yaziciyê ku birayê Fethî ye; Mela Reşîd di ronahiya rojê de ji daristanê êzing berhev dikir û wan li ser piştê xwe dianî, êvarî jî di ber şewqa agirê wan de dersan amade dikir û piştî nîvro jî dersa telebeyan dida.²⁵

1.7.3.5. Mela Tahir

Derheqê vî melayî de zêde agahî tunene. Ergîn derheqê wî de wisa dibêje: “Dibe ku seyda ji vî melayê ku me derheqê wî de agahî berhev nekiriye dersê wergirtibe. Li gor gotinan, Mela Tahirê ku ji hêla aboriyê ve di rewşeke xirab de bû xwediyê hişeke bi hêz bû. Beriya Remezanê bi hêviya kirina melatîyê berê xwe dide Diyarbekirê û piştî hinek lêkolînan jê re melatîya camiyekê tê teklîfkirin. Mela Tahir digel ku ne hafîz e melatîyê qebûl dike û digel nehafîzbûna xwe her roj cuzeke Qur’anê hîfz dike û erka xwe ya melatîyê bi cî tîne. Bi vî awayî di dawîya Remezanê de temamê Qur’anê hîfz dike û dibe hafîz Qur’an.”²⁶

1.7.3.6. Mela Abdullahê Meylanî

Seyda Ebdulfettahê Hezroyî pêşî li gundê Qiçîka Licê û dû re jî li navenda Licê ji vî seydayê xwe dersê wergirtiye. Mela Abdullahê Meylanî di sala 1915an de ango di Şerê Yekemîn a Cîhanê de wek melayê tabûrê di cepheya Mûşê de hatiye wezîfedarkirin û li wê derê ji ber nexweşîya xwe wefat kiriye.²⁷

1.7.3.7. Mela Seyîd Evdirrehman Yardimci

Eslê xwe Sêrtî ye. Di sala 1876an de li Farqînê hat dinyayê. Li Medreseya Kara Behlula Farqînê xwend. Di sala 1909an de îcazeta xwe ya muderrîstiyê wergirt û li medreseya ku lê xwend dest bi muderrîstiyê kir. ²⁸

---

²⁵ Ergin, *Gotara 1emîn*, r. 115.

²⁶ *h.b.*, r. 114.

²⁷ *h.b.*, r. 114.

²⁸ *h.b.*, r. 115.

1.7.3.8. Mela Huseyînê Qiçik

Di sala 1871an de li Deştadehla Cizîrê hatiye dinyayê. Di 3 saliya xwe de bavê xwe winda dike. Li Cizîrê ji seydayên bi navê Mela Ehmed Hemdî û Şêx Ebdullah el-Bîdarî dersê wergirtiye. Piştî ku îcazeta xwe ji Şêx Ebdullah el-Bîdarî wergirt re li Farqînê îqamet kir û heta dawiya emrê xwe di medreseyan de ders da.²⁹ Ev seydayê ku dû re li Farqînê îqamet kiriye di jiyana ilmî ya Mela Ebdulfettahê Hezroyî de bûye xwediyê cihekî girîng. Mela Ebdulfettah dersên xwe bi giştî jê standiye û kitêbên xwe li ba wî xelas kiriye. Di taliyê de îcazeta xwe jê wergirtiye.³⁰

1.8.4. Telebeyên Mela Ebdulfettahê Hazroyî

Weke ku me berî niha jî qal kir Mela Ebdulfettahê Hezroyî piştî ku îcazeta xwe wergirt re 52 salan li medreseya ku bavê wî jê re ava kir muderrîstiyê kir. Seyda di nava van 52 salan de bi sedan telebe perwerde kir. Ji van telebeyên wî hinek ji wan di diyanetê de hinek ji wan di zanîngehan de wezîfe kirin. Me di encama lêkolîna ku kir de gihaşt navê 22 telebeyên ku hinek ji wan wefat kirine û hinek ji wan jî hêj sax in. Telebeyên wî yên ku me navê wan tespît kiriye ev in:

1.8.4.1. Mehmet Yalar

Di Çileyaya sala 1949-1950an de li gundê Mermera Diyarbekirê hat dinyayê. Dema ku 5 salî bû dest bi Qur'ana Kerîm kir û berî ku têkeve 7 saliya xwe Qur'anê xitim kir. Di 6 saliya xwe de li Mermerê dest bi mektebê kir û di sala 1960an de Dibistana Destpêkê ya Mermerê xelas kir.³¹ Di sala 1993an de li Fakulteya Îlahiyatê ya Zanîngeha Uludagê dest bi kar kir û li vê derê doktoraya xwe kir û dîsa li vê derê unvanên doçend û profesortiyê girt. Hê jî li vê zanîngehê dixebite.

1.8.4.2. Abdulazîz Cafer el-Mîşkanî el Bidlîsî

Di sala 1898an de hat dinyayê û tahsîlkirina ilmê li ba Mela Ebdulfettahê xelas kir. Di navbera salên 1930-1935an de koçî Sûriyê kir û li wê derê wefat kir.³²

²⁹ Ergin, *Gotara 2emîn*, r. 420.

³⁰ Ergin, *Gotara 1emîn*, r. 115.

³¹ *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* -www.e-şarkiyat.com- ISSN: 1308-9633 h: III/Nisan 2010, r.160.

<http://sarkiyatarastirmalari.dergipark.gov.tr/download/article-file/115949> 10 Nisan 2017. 16:11:58

³² Ergin, *Gotara 1emîn*, r.118.

1.8.4.3. Îsmetullah Yîğît(Karazî)

Di sala 1904an de li gundê Fîsa Licê hat dinyayê. Piştî çend salên ku bi tahsîlkirina ilmê derbas dibe re li Karaza Diyarbekirê bi cî dibe û li wê derê wefat dike.³³

1.8.4.4. Ehmedê Meylanî

Lawê Mela Abdullahê Meylaniyê ku seydayê Mela Ebdulfettahê Hazroyî bû ye. Di sala 1913an de li Licê ji dayik bûye. Piştî ku tahsîla xwe ya medresê xelas kir re pêşî melatî dû re miftîtiya navçê kiriye û di sala 2002an de li Diyarbekirê wefat kiriye.³⁴

1.8.4.5. Halil Özaydın

Di salên 1902-1903an de li Diyarbekirê ji dayik bû. Li Mizgefta Mezin a Diyarbekirê di beşa Şafîyan de dest bi wezîfê kiriye û di navbera salên 1946-1960an de 15 salan Miftîtiya Bajêra Diyarbekirê kir. Di sala 1960an de tayîna wî li Miftîtiya Meletiyê derket. Di sala 1967an de wefat kir.³⁵

1.8.4.6. Mehmet Saît Ergîn

Di sala 1933an de li Hazroyê hat dinyayê. Li Diyarbekirê di miftîtiyên cûrbecûr de wezîfe kir. Di salên 1997-2000an de li Farqînê miftîti kir û li wê derê teqawîd bû.³⁶

1.8.4.7. Abdulvahhab Karapeçelî

Ji Gercewsa Êlihê ye. Li hinek gundan melatî kiriye, xwediyê exlaqeke xweş e û şexsiyetekî navdar e. Ji ber ku Mela Ebdulfettah Hazroyî pir jê hez dikir wî ji bo girtina îcazetê şandiye ba murşîdê xwe Muhammed Selîm. Di sala 1960an de wefat kiriye.³⁷

1.8.4.8. Abdullah Düşünücü

Di sala 1929an de li Hazroya Diyarbekirê hatiye dinyayê. Navê bavê wî Mela Abdullahê Hazroyî ye. Di biçûkaiya xwe de dest bi tahsîlkirina ilmê dike û pêşî li ba bavê xwe dixwîne. Di 15 saliya xwe de ji ber ku bavê wî rehmet dike tahsîla xwe li ba

³³ Korkusuz, *h.b.*, r. 264-265.

³⁴ Zeki Dilek, *Lice*, Diyarbakır 2002, r.195., vgz: Ergin, *Gotara 1emîn*, r.116.

³⁵ *H.b.*, r. 118.

³⁶ Ergin, *Gotara 2emîn*, r. 431.

³⁷ Ergin, *Gotara 1emîn*, r. 119.

Mela Ebdulfettahê Hazroyî didomîne. Li Hazro, Çinar, Keban û çend cihên miftîtiyê kiriye û herî dawî ji wezîfeya xwe ya waîztiya Rihayê teqawîd bûye.³⁸

1.8.4.9. Haydar Hatipoğlu

Bi rêzê waîztiya navendê ya Diyarbekirê û li miftîtiya Hazro, Sêrt, Uşak, Afyon û Îzmîrê kiriye. Ji lijneya bilind a karên diyanetê re hatiye bijartin. Dema ku di vî karî de wezîfedar bû li Medîneya ku ji bo hecê çûbûye di sala 1995an de wefat kir û li wê derê hatiye definkirin.³⁹

1.8.4.10. Mehmet Bîlicî

Lawê Evdirrehmanê Hazroyî ye û di sala 1931an de li Hezroyê hatiye dinyayê. Di navbera salên 1986-1993an de Miftîtiya Farqînê kir. Li navçeya Baskîla Xarpêtê ji miftîtiyê teqawîd bû.⁴⁰

1.8.4.11. Abdulmecît Güldü

Li navçeya Stewrêya Mêrdînê wezîfeya miftîtiyê kiriye û dû re li Licê ji waîztiyê teqawîd bûye. Dû re di bin bunyeya Wezaretê Çand de li Enqerê di tespîta kitêbên ku bi nivîsa kevin hatine nivîsandin de dest bi kar kir û hêj li Enqerê ye.⁴¹

1.8.4.12. Dervîş Yazici (Hazroyî)

Di sala 1932an de li navçeya Hazroya Diyarbekirê hat dinyayê. Navê bavê wî Muhammed Zahid e. Li ba apê xwe yê bi navê Ebdulfettahê Hazroyî dest bi tahsîlkirina ilmê kir. Mela Dervîş piştî ku tehsîla xwe xelas kir re li navçeya Paloya Xarpêtê dest bi melatîyê kir. Di sala 1963an de tayîna wî derkete Rihayê û li wê derê dest bi wezîfeya waîztiyê kir û di sala 1996an de wefat kir.⁴²

1.8.4.13. Fethullah Tofan (Pêçarî)

Di Adara sala 1927an de li Karaza Diyarbekirê hat dinyayê. Navê bavê wî Mela Îbrahîmê Pêçarî ye. Mela Fethullah ewil li ba Mela Îsmetullahê Karazî dest bi tahsîlê dîke û piştî ku ji çend seydayan dersê wergirtiye re dîsa vegeyriyaye ba Mela Îsmetullah

---

³⁸ Korkusuz, *h.b.*, r. 224-225.

³⁹ Ergin, *Gotara 1emîn*, r.119

⁴⁰ Ergin, *Gotara 2emîn*, r.431.

⁴¹ Ergin, *Gotara 1emîn*, r.119.

⁴² Korkusuz, *h.b.*, r. 237-238.

û îcazeta xwe jê wergirtiye. Di 4ê Mijdara sala 2004an de li Diyarbekirê wefat kir.⁴³Ji xelifeyên Şêx Maşûqê kurê Şêx Masûmê Mala Seyda ye.⁴⁴

1.8.4.14. M. Zahîd Yazici

Birayê biçûk ê Mela Ebdulfettahê Hazroyî ye. Di Serokatiya Karên Diyanetê de di karên cûrbecûr de wezîfe kir û herî dawî dema ku li Mizgefta Kadi ya Diyarbekirê muezzîntî dikir teqawîd bû û di sala 1981an de Diyarbekirê wefat kir.⁴⁵

1.8.4.15. Ehmed Ocak (Cevzî)

Di sala 1933an de li gundê Cewza Henê ji dayik bû. Navê bavê wî Mela Ehmed e. Seyda li ba Mela Ebdullahê Koxî dest bi tehsîla ilmê kiriye û li ba gelek seydayên heremê dest wergirtiye. Li ba Seydayê Ebdulfettahê Hezroyî nêzî 4-5 salan ders xwendiyê. Di taliyê de li Bismil û Farqînê li ba Mela Yehya û Mela Ebdullah tahsîla xwe tamam kiriye.⁴⁶ Muellîfê destxeta helbestên Ebdulfettahê Hezroyî ye. Di sala 2000 an de li Diyarbekirê wefat kir.⁴⁷

1.8.4.16. Halît Korkusuz

Di sala 1940 an de li Licêya Diyarbekirê hat dinyayê û li gelek deran miftî kir û di sala 2011an de li Îzmîrê rehmî kir.

1.8.4.17. Hulusî Kiliç

Kiliç dema ku wek mamoste li Hazro bûye û dû re jî ji Mela Ebdulfettahê Hazroyî ders wergirtiye. Li Zanîngehên Selçuk, Erciyes û Dîcleyê mamostetî kiriye.⁴⁸

1.8.4.18. Ubeydullah Okuyan

Li Solaxana Çewlîgê ji melatîyê teqawîd bû û di sala 1997an de li wê derê wefat kir.⁴⁹

---

⁴³ Korkusuz, *h.b.*, r. 243-244.

⁴⁴ Şakir Epözdemir, *Medreseyên Kurdistanê di Dewra Mîran û Neqşebendiyan de*, weş. Nûbihar, İstanbul 2015, r.124.

⁴⁵ Ergin, *Gotara 1emîn*, r.118.

⁴⁶ Korkusuz, *h.b.*, r. 230-231.

⁴⁷ Ergin, *Gotara 1emîn*, r.119.

⁴⁸ *h.b.*, r. 119.

⁴⁹ *h.b.*, r. 120.

1.8.4.19. Abdusselam Yalar

Ji melatîyê teqawîd bûye û di sala 1982an de li Diyarbekirê wefat kiriye.⁵⁰

1.8.4.20. Bekîr Karlığa

Di sala 1947an de li Besniya Semsûrê hat dinyayê. Di 6 saliya xwe de ji bavê xwe dursa Qur'an û zimanê Erebî wergirt. Di sala 1959an de li medreseyên Diyarbekirê hewil da ilmên dînî yên mîna zimanê Erebî û Farisî tahsîl bike. Di sala 1993an de bû profesor û di sala 2008an de jî teqawîd bû.

1.8.4.21. Sabrî Înal

Ji melatîyê teqawîd bûye. Gelek salan muderrîstî kiriye û li heremê alimekî navdar bûye. Li navçeya Hezoya Êlihê di sala 2005an de wefat kiriye.⁵¹

1.8.4.22. Ehmed Yalar

Ehmed Yalar di sala 1951-1952an de li Mermera Diyarbekirê hat dinyayê. Navê bavê wî Mela Abdusselam Mermerî ye.⁵² Birayê Mehmet Yalarî ye. Ji Enstîtuya Perwerdehiyê ya Diyarbekirê mezun bûye, encax melatî kiriye û ji wê teqawîd bûye. Li Diyarbekirê dijî.⁵³ Ehmed Yalar telebeyek ji telebeyên Mela Ebdulfettahê Hazroyî ye û li cemê 2 destxetên ku di nav xwe de helbestên Mela Ebdulfettahê Hazroyî dihewînin hene.

---

⁵⁰ Ergin, *Gotara 1emîn*, r. 119.

⁵¹ *h.b.*, r. 119.

⁵² *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi* -www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633 Sayı: VI, Kasım 2011 r.159.

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/115982> 10 Nisan 2017. 15:14:54

⁵³ Ergin, *Gotara 1emîn*, r.120.

2.BERHEMÊN FETHÎ

Beriya ku em derbasî berhemên Mela Ebdulfettahê Hazroyî bibin pêwîst e em hinekî qala kesayeta wî ya edebî û helbestvantiyê û her wiha dîsa pêwîst e em qala ezm û cehda tahsîlkirina ilmê ya wî bikin.

Weke ku berî niha di encama lêkolîna ku hat kirin de derket holê ku seyda piştî ku tahsîla xwe ya medresê xelas kir di sala 1916an de ango di 24 saliya xwe de vegeriya Hazro. Piştî vê vegerînê bavê wî li taxa Camiya Hazroyê li ser cihekî ku wek girekî bû jê re medreseyek çêkir û Seyda li vê derê dest bi muderrîstiyê kir. Ji vê dîrokê ve muderrîstiya wî heta sala 1967an ango 52 salan bênavber berdewam kir. Seyda di pêvajoya tahsîlkirina ilmê de zimanên Erebi û Farîsî bi şikleke kamil hîn bû. Dema ku dîwana wî ya ku hatiye berhevkirin û wek kitêbekê hatiye çapkirin bê nihêrtin tê dîtin ku seyda ji bilî Kurdî, him bi Erebi û him jî bi Farîsî helbestên pir balkêş û watedar nivîsandiye ku ev helbest asta hînbûn û bikaranîna zimanên ku ew hînbûye nîşanî me dide.

Ji telebeyên seyda telebeyê bi navê Mehmet Yalar derheqê kesayeta seydayê xwe de wisa diyar dike: “Seydayê me di helbestên xwe de maxlase Fethî bi kar dianî. Di xulqiyeta seyda de rihekî şairane û hişekî pir jîr hebû. Meşxûliyeta wî ya bi ilmên edebî û tasawwufê re dibû wesîle ku ev qabiliyeta wî zêdetir û baştir bibe. Her wiha ev yek bû wesîle ku li ser terza klasîk zêdetir şîiran amade bike. Helbestên xwe ji hêla şikl ve li gor şertên têgihiştina heyama ku lê mezin bûye bi temametî bi wezn û qafiyeya ku jê re ‘eş-şî’ru’l-amûdî’ dihat gotin li ser pergela ku bingeha wê arûz e nivîsîne. Helbestên wî ji hêla navarokê ve cûrbecûriyê di nava xwe de dihewînin. Bi tesîra girêdayîbûna wî ya bi hêz a bi tariqatê re him ji hêla lîrik û him jî helbestên dîdaktîka ku jê re pend tê gotin nivîsandiye. Di vê çarçovê de tê dîtin di serî de ji murşîdê xwe re û ji şexsiyetên navdar ên ku li heremê erbabê tesewwuf û ilmê ne re methiye û mersiye nivîsandiye.”⁵⁴

Piştî ku me nêrîn û hestên Mehmet Yalar a derheqê seydayê wî Mela Ebdulfettahê Hazroyî de parve kir re em dikarin derbasî berhemên ku Hazroyî nivîsandine bibin.

---

⁵⁴ Yalar, *h.b.*, r. 461-462.

2.1. Berhemên Wî yên bi Kurdî:

2.1.1. Dîwan

Weke ku me berî niha jî diyar kiribû Seyda Ebdulfettahê Hazroyî helbestên xwe bi zimanê Kurdî, Farisî û Erebi nivîsandiye. Me di çarçoveya xebata xwe de tenê helbestên wî yên bi Kurdî nirxand. Di dîwana wî de tev de 53 helbestên bi Kurdî hene ku exlebeyê wan qesîde û xezel in û her wiha di nav de murabbe û mesnewî jî hene. Mijara sereke ya van qesîde û xezelan helbestên bi coş in ku di van de terenuma evîni tê kirin. Me van 53 helbestan ji 5 destxetên ku me berhev kirine wergirt.

2.1.2. Qesîdeya Qelem

Ev qesîde bi tevahî ji 124 malikan pêk tê û di terza mesnewiyê de hatiye nivîsandin. Seyda Ebdulfettahê Hazroyî di vê qesîdeya bi navê 'Qelem' de ji bo hesret, derd û kul û tercumaya rewşa xwe qelemê dide peyvandin. Di qesîde de her wiha zimaneke hûnerî bi kar aniye.

Bi heman awayî Seyda di vê qesîdeya ku bi şeweya mesnewiyê nûsiye de, xîtabî qelemê dike. Hesreta xwe, şikayeta xwe, hezkirinên xwe û derdên dilê xwe tîne ser zimên. Mirov dikare weke tercumeya halê wî jî binirxîne. Tê de gelek hêmanên siruştî, edebî, dîrokî û dîni hene.⁵⁵

Berhem ji aliyê teşeyên nezmê û sistema qafiyeyê ve bi teşeya mesnewiyê hatiye hûnandin. Hemû beytên wê di nav xwe de bi qafiyê ne. Şemaya qafiyeyên wê aa,ba, ca... ye.

Destxetêke vê qesîde li ba Mehmet Yalar e û me jî wê wek çavkanî bi kar aniye.

2.1.3. Eqaîd

Tev de ji 5 helbestan pêk tê ku ew helbest ev in:

a-Divêtin Ger Bi Qencî Bî Muweşşef: 60 malik

b- Munebbih Be Ey 'Arifê Bû El-Kemal: 36 malik

c- Di Tewhîda Xweda da 'Ebdê Kemter:63 malik

⁵⁵ M. Zahir Ertekîn, Mela Ebdullâhê Hezroyî(Fethî) û Qesîdetu'l-Qelema Wî(Metn-Lêkolîn), *Nûbihar Akademî*, Stenbol 2017, c. II, j.6, r.80.

d- Ela Ger Țelebkarî Ez Qa'il im:12 malik

e- Hezar hemd û şena û xweş meqale (tecwîd): 26 malik

Di van 5 helbestan de qala baweriya bi Xwedê, qala ecdadên Resûlullah(s.x.l.) û qala tecwîdê tê kirin. Di destê me de destxetên van helbestan ên Zeynelabîdîn Amedî, Mela Cewzî û destxeta bê nav a ku nivîskara wê nediyar e hene.

2.1.4. Leyla û Mecnûn

'Leyla û Mecnûn' wek di şiklê mesnewiyê de hatiye nivîsandin û ji 4 binbeşan pêk tê. Tevde 281 malik e û nehatiye tamamkirin. Di destê me de destxetên van helbestan ên Zeynelabîdîn Amedî, Mela Cewzî û destxeta bê nav a ku muellîfa wê nediyar e hene.

2.1.5. Tercumeya Bed'ul-Emalî

Ev rîsaleya ku ji teref muellîfa wê ve wek bi navê el-Emalî hatiye binavkirin û exlebe jî bi vê navê tê naskirin ji ber ku dawiyên risteyên wî bi tîpa 'lam'a Erebi xelas bûye bi navê '*el-Qesîdetul-lamiye fît-tewhîd*' û bi navê '*Bed'ul-emalî*' hatiye naskirin. Ev rîsale ji teref Alî b. Osman el-Ûşî(m.575/1179) ve li ser eqaîda Maturrîdiyyeyê hatiye nivîsandin.⁵⁶ Seyda Ebdulfettah Hazroyî sadiqî şemeya wê ya klasîk maye û berhem wergerandiyê Kurdî.⁵⁷ Destxeta muellîf li ber destê me heye.

2.1.2. Berhemên Erebi

2.1.2.1. Qesîdeya Tayî (Mulimmatul-ahzan)

Ev Qesîdeya bi navê *Mulimmatul-ahzan* ango Qesîdeya Tayî tev de ji 128 malikan pêk tê û bi Erebi hatiye nivîsandin. Di destê me de destxetên Mehmet Yalar, Mela Cewzî û destxeta bê nav a ku nivîskarê wê nediyar e hene.

Destpêka qesîdê li ser êş û elemên ku ji ber wefatên Ziyauddîn Efendiyê Norşînî, lawê wî Mela Fethullah û neviyê wî Cemaluddîn hatine kişandin tên diyarkirin. Dû re jî di serî de ji Ziyauddîn Efendî û ji Muhammed Selimê Hezanî yê ku seydayê

⁵⁶ M.Sait Özvarlı, "el-Emalî", *DîA*, c.11, r.74. <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c11/c110040.pdf>
15Hezîran 2017. 22:55:52

⁵⁷ Yalar, *h.b.*, r. 467.

Ebdulfettahê Hazroyî ye di nav de tev de ji heşt xelîfeyên wî re û her wiha ji muntêsibên wî yên din re metih û pesin hatiye kirin.⁵⁸

2.1.2.2. Qesîdeya Alfabetîk

Seyda Ebdulfettah Hazroyî vê helbesta xwe di 16 saliya xwe de dema ku çûye hecê li Medîne nivîsandiye.⁵⁹ Tev de 28 malik in. Berhem alfabetîk e ango her beyt bi herfekê dest pê dike û bi heman awayî hatiye nivîsandin. Destxeta muellîf li ber destê me heye.

2.1.2.3. Hediyyetu 's- Sibyan

Ev berhem bi navê *Miftahus-Sibyan* tê naskirin û texmînî li dora salên 1930î de hatiye nivîsandin. Destpêka berhemê weke ku ji navê wê jî tê fêhmkirin bi zimanekî hêsan li gor ku zarok jê fêhm bikin hatiye nivîsin. Tevde ji du beşan pêk tê. Beşa yekem li ser mijarên baweriyê beşa duyemîn jî li ser mijarên îbadetê hatiye nivîsin. Tevde ji 38 rûpelan pêk tê.⁶⁰ Destxetê vê berhemê li ba Mamoste Mehmet Yalar heye ku ew jî bi întînsaxa bavê wî Abdusselam Yalar e. Fotokopiya vê li ba heye.

2.1.2.4. Tehyîcul-Qulûb

Berhem tev de ji 115 malikan pêk tê û li ser êş û elemên ku Mislîman di şerê cîhanê ya yekemîn de kişandine tîne zimên. Di destê me de destxeta mulellîf heye.

2.1.2.5. Lexez û nîşankirina dîrokê

Bi hisaba ebcedê ya bi tîpên Erebi nîşandana sala bûyerekê ye. Ji hûnera ku di vê riyê de tê kirin diyarkirina tarîxê tê gotin.⁶¹

Her weke du misreyên duyemîn ên her du beytên li jêrê tê dîtin helbestvan dîroka wefatê yên kes/an bi tîpên Erebi li gor hisaba ebcedê nîşan daye û helbestên ku dikevin nava cûreyê helbestên bi navê 'Lexez û nîşankirina dîrokê' helbest nivîsandiye.

Bibêj ey Fethiyê dilkul ku tarîxa wefata wan

Di sala mîm û bê dabû di piştî geyn û hem şînam (26/23)

⁵⁸ Yalar, *h.b.*, r.466.

⁵⁹ *h.b.*, r. 467.

⁶⁰ Ergin, *Gotara 1emîn*, r.120.

⁶¹ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, weş. Türk Dil Kurumu, Ankara 2016, r. 502

2.1.2.6. Manzûmeyên derheqê Nahîv, Sarf û Qira'atê de⁶²

Seyda Ebdulfettahê Hazroyî derheqê çend mijaran de manzumeyên ku nakevin sinifa helbestan nivîsandiye. Mijarên ku wek manzum ji teref Seyda Ebdulfettah Hazroyî ve hatine nivîsandin ev in:

a- Rewşên mebnîti û murebtîya peyvên “Qabl” û “Be'd”ê

b- Ferqa di navbera navên cins û navên pîranê cins ên cemî, îsmu'l-cemî û mufred de

c- Cemiyên peyva “Şêx”

d- Rewşa navê ku tê dubarekirin

e- Beş û hejmera peyva “Kella” ya di Qur'anê de

f- Xwendina qalîn û zirav a peyva “Xweda” û herfa “Ra”

---

⁶² Sernavên menzumeyên di vê binbeşê de ji xebata Mehmet Yalar hatine wergirtin. Yalar, *h.b.*, r. 467,468.

BEŞA DUYEMÎN

VÊKOLÎNA DÎWANÊ JI ALİYÊ TEŞE Û RUXSARÎ VE

Me di vê beşa duyemîn a xebata xwe de Dîwana Fethî ji hêla teşe û ruxsarî ve di bin sê beşan de vekola. Di binbeşa yekem de helbestên Kurdî yên dîwanê ji aliyê teşeyî ve hatin nirxandin. Di encama vê nirxandinê de hejmara helbestan, nimreya wan, ji çend beytan pêk tî, teşeyên nezmê yên helbestên dîwanê wek; qesîde, mesnewî, xezel û hwd. û nimûneyên wan di dîwanê de hatin tespîtîkirin. Her wiha dibin beşa duyemîn de jî, ji aliyê ruxsarî ve em li ser dîwanê hûr bûn. Di vê binbeşê de weznên helbestan yek bi yek hatin tespîtîkirin û ka kîjan ji wan çiqas hatine bikaranîn hatin nîşandan. Ji bilî van di binbeşa sêyemîn de me bi şikleke hûrgulî tehlîla hêmanên di dîwanê de kir.

Ji aliyê îmale, med, zihaf û cureyên mîna wan bi mînakên ve hatin ravekirin û helbest ji aliyê serwa û paşserwayê ve bi mînakên hatin tehqîqîkirin.

1. TAYBETIYÊN TEŞEYÎ

1. 1. Şiklê Tertîbê

Pêwîst e ku bê qal kirin ji ber ku destxeta dîwana muellîf bi xwe li ber destê me tunebû û ji ber ku peyde nedibû me ji nava 5 destxetên dîwanê yên li ber destê xwe ya herî birêkûpêk hilbijart û me ji xebata xwe re wê wek çavkaniya sereke ango destxeta bingeh qebûl kir û pejirand. Piştî ku me helbestên Kurdî yên Ebdulfettahê Hazroyî latînzê kir re me dîwanê kire sê beş. Beşa yekem 'Eqîde, beşa duyem Destana Leyla û Mecnûn û beşa sêyemîn jî helbestin din ên bi Kurdî. Her weke ku me berî niha diyar kiribû em li ser temamê helbestên dîwanê nexebitîn. Di dîwanê de bi Kurdî, bi Farisî û bi Erebi helbest hatine nivîsin ku me tenê li ser ên Kurdî xebata xwe kir. Di dîwana Mela Ebdulfettahê Hezroyî de tev de 53 helbestên Kurdî hene ku exlebeya wan qesîde, xezel û mesnewî ne. Ev helbestên dîwanê li gor tertîbekê nehatine nivîsîn. Ji ber vê yekê me hemû helbestên wî yên bi Kurdî li gorî rêza tîpên elîfbaya Erebi bi rêz kir.

Li jêrê helbestên ku di dîwanê de hatine nivîsîn, hejmara helbestên ku bi heman serwayê hatine nivîsîn û rêza helbestan, bi tîpên Erebi û latîni ne, hatine senifandin. Fethî, tenê bi van tîpên Erebi helbest nivîsandiye: (a) ا, (b) ب, (t) ت, (d) د, (r) ر, (ş) ش, (ğ) غ, (z) ض, (ğ) غ, (f) ف, (v) ف, (q) ق, (k) ك, (m) م, (n) ن, (h) ه, (w) و, (y) ی. Seyda Ebdulfettahê Hazroyî bi tîpên Kurdî yên پ (p), چ (ç), ژ (j) û گ (g) yê qet helbestên Kurdî nenivîsiye.

1.1. 1. Rêz û Hejmara Helbestan

Tîpa Erebî / Latîni	Hejmara Helbestan	Rêza Helbestan a Di Dîwanê De	
ا	a	3	10, 11, 12
ب	b	4	13, 14, 15, 16
ت	t	1	17
ث	s	0	---
ج	c	0	---
ح	h	0	---
خ	x	0	---
د	d	2	18, 3
ذ	z	0	---
ر	r	1	19
ز	z	0	---
ژ	j	0	---
س	s	0	---
ش	ş	1	20
ک	ş	0	---
ڤ	đ, ž	1	21
ط	ţ	0	---
ظ	ž	0	---
ع	‘	0	---

غ	ġ	0	---
ف	f	1	22
ڤ	v	1	23
ق	q	1	24
ك	k	1	25
ل	l	0	---
م	m	3	26, 27, 28
ن	n	8	29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36
ه	h	5	37, 38, 39, 40, 5
و	w	3	41, 42, 43
ال	la	0	---
ى	y	8	44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51
Mesnewî ⁶³		9	1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 52, 53

Her weke ku li jorê tê dîtin Mela Ebdulfettahê Hazroyî bi tîpên (n) ن û y) ى yê bi her yek ji wan 8 helbest, bi tîpa (h) هê 5, bi tîpa (b) بê 4, bi tîpê (w) و û (a) a'yê her yek ji wan 3 helbest, bi tîpên (d) د û (m) م yê her yek ji wan 2 helbest û bi tîpên (t) ت, (r) ر, (ş) ش, (đ, ž) ض (ġ) غ, (f) ف, (v) ڤ, (q) ق, (k) ك, (h) ه û (w) و jî bi her yek ji wan helbestek nivîsandiye.

⁶³ Ji ber ku her risteyên beytên mesnewiyê di nav xwe de bi serwa ne û her yek ji wan jî beyta din cuda ye mirov nikare serwaya wan bi tîpên erebî diyar bike ku me jî wek navê ‘Mesnewî’ yê li tabloyê zêde kir.

1.2. Teşeyên Nezmê

Heta ji destên me tê em ê bi şikleke hûrgilî li ser teşeyên nezmê yên di helbestên Fethî de bisekinin. Helbestên di dîwanê de ji aliyê teşeyê ve ne birêkûpêk in. Di dîwana Fethî de tev de 15 qesîde, 24 xezel, 9 mesnewî, 3 murebba, musellesek û muxemmesek heye. Weke ku me li jorê jî diyar kiriye helbestvan, helbestên xwe bi 6 cûreyên nezmê nivîsandine. Em ê di vê beşê de li ser van cûreyên nezmê yên ku di dîwanê de hatine bikaranîn bisekinin.

1.2.1. Qesîde

Qesîde teşeyek nezmê ye ku her du misrayên beyta yekem di nav xwe de bi serwa ne, lê di beytên din de ji aliyê serwayê ve misraya yekem serbest, misraya duyem jî bi beyta yekem re hevbeş e.⁶⁴

Di dîwana Fethî de 15 qesîdeyên bi Kurdî hene. Li jêrê yek bi yek hejmara rêza qesîdeyan û hejmara malikên wan hatine nîşandin.

Qesîde û xezel ji hêla ruxsarê ve xalên wan ên hevbeş gelek in. Nîzama serwa wan yek e. Di her duyan de jî malika metlayê di nav xwe de hemserwa ne. Lêbelê qesîde û xezel ji aliyê naverokê ve ji hev cihê dibin. Di qesîdeyê de bipiranî li pesnê desthilatdarekî siyasî yan jî kesayetekî giregir tê rawestan. Helbestvan mebesta wî ji nivîsandina qesîdeyê bi destxistina hîmayeya desthilatdar û ji wî kesî girtina alîkariya malî ye. Lê gelek caran jî derheqê pesindayîna kesayetên dîni de jî tîn nivîsandin. Beyta yekem a qesîdê wekî beyta matlayê û beyta dawî weke beyta meqtayê tê binavkirin. Beyta herî xweş a qesîdeyan wekî beytul qesîdê tê binavkirin.⁶⁵ Nîzama serwaya qesîdê wiha ye: aa, xa, xa, xa, xa...

Qesîde bi piranî ji pênc beşan pêk tê: nesîb, medhiye, texezzul, fexriye û di'a ne.

Ji bo hejmara malikên qesîde û xezelan rêzikeke ku hemû helbestvan pê ve hatibin girêdan tune ye. Di edebiyata Kurdî de hinek qesîdeyên ji 30 malikan dirêjtir jî tîn dîtin. Di edebiyata Kurdî de giştî jî pênc-heft beytan heta bi derdora 20-30 beytî pêk tê. Di edebiyata Kurdî de hinek beytên ku ji 30 beytî dirêjtir jî tîn dîtin.⁶⁶ Mirov dikare

⁶⁴ Abdurrahman Adak, *Destpêka Edebiyata Kurdî ya Klasîk*, weş. Nûbihar, Stenbol 2014, r. 405

⁶⁵ *h.b.*, r. 406.

⁶⁶ *h.b.*, r. 405.

ji bo vê yekê qesîdeya Ellah Sehergeha Ezel a Melayê Cizîrî wek mînak bide ku ev qesîdeya Melayê Cizîrî tev de ji 284 malikan pêk tê.⁶⁷

Êdî dema ku em li qesîdeyên ku ji teref Mela Ebdulfettahê Hezroyî hatine nivîsandin binêrin em ê bibînin ku qesîdeya herî dirêj a Fethî Qesîdeya Qelemê ye ku ev qesîde bi tevahî ji 124 malikan pêk tê. Her wiha di dîwanê de 6 qesîdeyên musemmet hene. Rêza qesîdeyên di dîwanê de û hejmera malikên wan wisa ne:

Rêza Qesîdê	Hejmeta Malikan
3	63
5	26
10	19
11	22
12	24
17	26
18	20
19	26
20	41
26	23
27	28
28	124
47	18
48	41
49	24

⁶⁷ *Dîwana Melayê Cizîrî*, amd. Tehsîn Îbrahîm Doskî, weş. Nûbihar, Stenbol 2012, r. 56.

1.2.2. Xezel

Ji teşeyên nezmê ya wêjeya dîwanê teşeyek e, tê wateya peyva aşiqane û xweşik a ku ji bo jinan tê gotin. Hejmera malikên wê di navbera 5-12 malikan de ye. Ji xezelên ku ji 12 malikan zêdetir hatine nivîsandin re xezela muzeyyel an jî dirêjkirî tê gotin. Her du risteyên malikên ewil di nav xwe de bi serwa ne û risteya malikên din serbest a duyem jî bi risteya malika yekem re bi serwa ne.⁶⁸

Xezel ji aliyê rûxsarê ve di gelek xalan de bi qesîdê re hevpar e ku me berî niha di binbeşa qesîdê de qala vê yekê kiribû û me hinek hevbeşiyên wan destîşan kiribû.

Ji beyta ewil a xezelê musara ye ango di risteyên wê di nav xwe de bi serwa ne. Ji beyta ewil a ku di nav xwe de bi serwa ye re matla(cihê welidînê) û ji beyta ku piştî matlayê bê re jî husn-î matla tê gotin ku divê ev beyt ji beyta matlayê xweşiktir be. Ger ku di nava xezelê de ji yekê zêdetir beytên musarra hebin ji vê yekê re xezela zatul meralî jî tê gotin. Ji beyta herî dawî ya xezelê re makta ango qutkirin tê gotin û beyta berî maktayê jî bi navê husn-î makta tê binavkirin. Li gor vê jî beyta ku mexlasa şair lê heye re jî beyta mexlasê an jî mexlesxane tê gotin. Ji beyta herî delal û xweşik -cihê wê kû der dibe bila bibe- re beytul xezel an jî şah-beyt tê gotin.⁶⁹

Mijara sereke ya xezelê eşq e. Lê digel vê jî xezelên ku bi mijarên cuda jî hatine nivîsîn hene. Di vê çarçoveyê de eger mijara xezelê tesewif be ew “xezela sufîyane” ye; eger hikmet û felsefe be “xezela şûxane” ye; eger çêj û zewqên dinyayê bin ew “xezela rindane” ye; eger kêf û izdaraba ji ber îşqê be ew “xezela aşiqane” ye.⁷⁰

1.2.2.1. Xezela Musemmet

Xezela musemmat cureyek ji xezelê ye û hemû taybetiyên xezelê di nav xwe dihewîne. Lê di xezela musemmet de beytên xezelê di nav xwe de jî bi serwa ne ku dema mirov wan serwayan li bin hev rêz bike murabbayek derdikeve holê.⁷¹

Di dîwana Mela Ebdulfettahê Hezroyî de tev de 24 xezelên bi Kurdî hene. Di dîwanê de ji teşeyên nezmê yên ku herî zêdetir hatine bikaranîn xezel e.

⁶⁸İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, weş. Kapı Yayınları, İstanbul 2004, r. 165.

⁶⁹ Dilçin, *h.b.*, r. 105-108.

⁷⁰ Adak, *h.b.*, r. 410.

⁷¹ *h.b.*, r. 416.

Li jêrê yek bi yek hejmara rêza xezelan û hejmara malikên wan hatine navnîşandan.

Di tabloya li jêrê de jî eşkere ye ku xezela herî kurt helbesta 29 û 30an e ku bi 7 malikan hatiye nivîsîn. Her wiha xezela herî dirêj jî helbesta 17an e ku ji 19 malikan pêk tê. Em dikarin bibêjin ku hema hemû xezelên diwanê li gorî vê rêzîkê ne:

Rêza Xezelê	Hejmara Malikan
13	11
14	11
15	13
16	10
21	12
22	8
23	19
25	16
29	7
30	7
32	14
34	10
36	11
37	11
38	14
39	12
41	17

43	11
44	12
45	13
46	11
50	10
51	9

1.2.3. Mesnewî

Mesnewî, di edebiyata klasîk de ji teşeyên nezmê yên ku ji malikan pêk tên formeke herî zêde berbelav û naskirî ye. Wekî têgeheke edebî, mesnewî ew teşeya nezmê ya ku hemû malikên wê bi heman qalibê erûzê tî nivîsandin û her malikeke wê di nav xwe de hemserwa ye. Ji ber ku di mesnewiyan de du risteyên her malikê di nav xwe de hemserwa ne ji vê cûreyê re mesnewî tê gotin Lewra peyva mesnewiyê di zimanê Erebi de tê wateya dido dido.⁷² Her beytên wê bi serwaya cûda tî nivîsandin û bi qalibên kurt ên arûzê tî nivîsîn.

Weke ku tê zanîn di edebiyata klasîk de mesnewiyên ku hevpar in Leyla û Mecnûn û Yusif û Zuleyxa ne. Di edebiyata Kurdî de jî ev mesnewî hatine nivîsandin. Harisê Bedlîsî Yusif û Zuleyxa û Leyla û Mecnûn nivîsandine. Her wiha Mela Selîmiyê Hîzanî Yusif û Zuleyxa nivîsandiye. Ji bilî van mesnewiyên hevpar Ehmedê Xanî mesnewiya xwe navdar ya bi navê Mem û Zîn nivîsiye.⁷³ Em dikarin û Mela Ebdulfettahê Hezroyî jî bi navê berhema wî ya Leyla û Mecnûn di vê qategoriyê de bijmêrin.

Li gorî mijarên xwe cûreyên mesnewiyan wiha tî tesnîf kirin:

- 1- Mesnewiyên Aşiqane
- 2- Mesnewiyên Dînî û Tesawûfî
- 3- Mesnewiyên Hînker û Exlaqî

⁷² Adak, *h.b.*, r. 417.

⁷³ Semih Gezer, *Dîwana Mela Yasîn Yusrî, Metn û Lêkolîn*, Teza Lîsansa Bilind, Zanîngeha Çewlîgê, Enstîtuya Zimanên Zindî yê Tirkiyeyê, Çewlîg 2015, r. 39.

- 4- Mesnewqiyên Qehramanî û Şer
- 5- Mesnewiyên ku Qala Xweşikbûna Bajarekî Dikin
- 6- Mesnewiyên Mîzahî⁷⁴

Seyda Ebdulfettahê Hazroyî di dîwana xwe de tev de 9 mesnewî nivîsandine ku 3 ji van dînî û 4 ji wan aşiqane û 2 ji wan jî dîdaktîkî ne.

Rêza mesnewî û hejmera malikên wan wisa ne:

Rêza Mesnewiyê	Hejmara Malikan
1	36
2	60
4	12
6	92
7	80
8	87
9	21
52	97
53	21

1.2.4. Murebba:

Ji wan menzûmeyên ku ji her bendeke wê ji çar misayan pêk tê û ji hêla helbestvanekî ve hatine nivîsandin re tê gotin.⁷⁵ Şiklê serwayê aaaa- bbba- ccca- ddda... ye. Sê misrayên benda ewil dibe ku di nav xwe de bi serwa bin. Wê demê şiklê serwayê wisa ye: bbba- ccca- ddda- eeea...⁷⁶

⁷⁴ Dilçin, *h.b.*, r. 178-197.

⁷⁵ Adak, *h.b.*, r. 429.

⁷⁶ Dilçin, *h.b.*, r. 212.

Di dîwana Fethî de tev de 3 murebba hene ku duduwên wan murebbayên mutetetrîr in.

Rêza 3 murebbeyan û hejmera malikên wan bi vî awayî ne:

Rêza Murebbayê	Hejmera Çarîneyan
24	8
35	24
42	3

1.2.5. Muselles

Ji wan menzûmeyên ku her bendeke wê ji sê misreyan pêk tê û ji teref helbestvanekî ve hatine nivîsandin re “muselles” tê gotin.⁷⁷ Temamê misrayên wê bi hev re bi serwa ne û wek şiklê nezmê xezelê tê nivîsîn.⁷⁸

Di dîwana Fethî de tenê musellesek heye ku rêza helbestê û hejmarên malikên wê bi vî awayî ne:

Rêza Musellesê	Hejmera Bendan
40	6

1.2.6. Muxemmes

Ji wan menzûmeyên ku her bendeke wê ji pênc misreyan pêk tê û ji aliyê helbestvanekî ve hatine nivîsîn re “muxemmes” tê gotin.⁷⁹ Ger ku misreya çaran jî pêncemîn an jî tenê ya pêncemîn a benda ewil di dawiya bendên din de bê dubarekirin

⁷⁷ Adak, *h.b.*, r. 429.

⁷⁸ Pala, *h.b.*, r. 342.

⁷⁹ Adak, *b.n.*, r. 429.

jê re muxemmesa mutekerrîr tê gotin û ger ku neyê dûbarekirin jê re muxemmesa muzdewîc” tê gotin.⁸⁰

Nîzama serwaya muxemmesê wiha ye:

Muxemmesa muzdewîc: aaaaa, bbbba, cccca...

Muxemmesa mutekerrîr: aaaaA, bbbbA, ccccA; aaaAA, bbbAA, cccAA

Di edebiyata Kurdî de kesên wekî Melayê Cizîrî, Macin, Weda’î bi teşeya muxemmesê helbest nivîdandine.⁸¹

Di dîwana Fethî de tev de 2 muxemes hene ku ew jî muxemesên muzdewîc in ku rêza helbestê û hejmarên malikên wan bi vî awayî ne:

Rêza Muxemmesê

31

33

Hejmera Pêncîneyan

33

14

Wek encam em dikarin bibêjin Mela Ebdulfettahê Hazroyî di dîwana xwe de teşeyên nezmê yên bi navê qesîde, xezel, mesnewî, murebbe, muxemmes û muselles bi kar aniye û ji van teşeyên nezmê jî herî zêde teşeya nezmê ya xezelê bi kar aniye.

2. TAYBETIYÊN RUXSARÎ

2.1. Wezn

Di Dîwana Seyda Ebdulfettahê Hezroyî de bi tevahî tevde 53 helbestên bi Kurdî hene û her wiha gelek helbestên bi Erebî û Farisî jî hene. Lê ji ber ku xebata me li ser helbestên wî yên bi Kurdî ye em ê tenê van 53 helbestên ku tamamê wan bi behrên erûzê

⁸⁰ Dilçin, *h.b.*, r. 217.

⁸¹ Adak, *h.b.*, r. 429.

hatine nivîsandin binivîsînin. Em dikarin li jê re wisa van weznan bi behr û hejmara wan ve bi rêz bikin.

Behrên Helbestan

Hejmara Helbestan

1.Behra Hezec

a-mef'ûlu/ mefaîlun/ mef'ûlu/ mefaîlun	1
b-mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun	8
c-mefa'îlun / mefa'îlun / fe'ûlun	15
d-mef'ûlu / mefa'îlun / fe'ûlun	1

2.Behra Remel

a-fa'îlatun / fa'îlatun / fa'îlatun / fa'îlun	9
b-fa'îlatun / fa'îlatun / fa'îlun	5
c-fa'îlatun / fa'îlatun / fa'îlatun / fa'îlatun	1
d-fa'îlatun / fa'îlun / fa'îlatun / fa'îlun	1
e-fe'îlatun(fa'îlatun) / fe'îlatun / fe'îlun(fa'îlun)	1
f-fe'îlatun / fe'îlatun / fe'îlatun / fe'îlun	1
g-fe'îlatun / (fa'îlatun) / fe'îlatun / fe'îlatun / fe'îlun(fa'îlun)	2

3.Behra Muteqarib

a-fe'ûlun / fe'ûlun / fe'ûlun / fe'ûl	2
b-fe'ûlun / fe'ûlun / fe'ûlun / fe'ûlun	1

4.Behra Muzarî

a-mef'ûlu / fa'îlatun / mef'ûlu / fa'îlatun 2

5.Behra Recez

a-mustef'îlun / mustef'îlun / mustef'îlun / mustef'îlun 2

b-mustef'îlun / mustef'îlun 1

Her weke ku li jorê tê dîtîn Mela Ebdulfettahê Hezroyî di dîwana xwe de tev de 5 cûr behr bi kar aniye. Dîsa li gor daneyên ku me di encama vekolînê de bi dest xistiye diyar dibe ku di temamê helbestan de tev de 16 qalibên erûzê hatine bikaranîn.

2.1.1. Îmale

Eger heceyeke kurt a beytekê bi mebesta ku li weznê bê, dirêj bê xwendin, wê demê îmale pêk tê. Bi gotineke dî îmale, dirêjxwendina kîteyeke kurt e. Hebûna îmaleyê ji bo helbestan wek qusûr tê qebûlkirin.⁸² Wek mînak:

Dilbera mexmûr qebaya nazika hişyar û mest
Zulf û xalan **tu** xwuya **ke** da xwuya **ke** şorgul e (38/2)

Bi can û dil dema min te hebandî
Ji **xwe came** wekî gul min qetandî (51/1)

Di pey perdê heye nûrek ne mehdûd
Ji her lem'e hezaran nûrê mewcûd (52/95)

2.1.2. Med

Tê wateya kişandinê. Ango dema ku di navbera du kîteyên girtî de ger ku hebûna kîteyeke vekirî pêwîst be, kîteya ewil a ku dawiya wê bi dengdar û dengdêrekê xelas

⁸² Adak, *h.b.*, r.399.

dibe ji îmaleyê hinekî zêdetir dirêj xwendine. Îmale li gelek deran wek qisûrekê ye; lê med wek hûnera deng e.⁸³ Med ji wan unsûrên ku tesîreke erênî li ser ahengê dihêlê ye.⁸⁴Wek mînak:

Xedd û xalê te ‘eceb xweş cem’ bûn

Ger çî ezzidani la yectemi‘an (34/4)

Nezma nucûma şewûşî reş bû li me ‘eyş û xweşî

Tehl bû li me aba xoşab kerî bi kerî **celeb celeb**

(16/4)

2.1.3. Zihaf

Eger kiteyeke dirêj a malîkekê, bi mebesta ku li kêşeyê bê, kurt bê xwendin hingê zihaf pêk tê. Bi gotineke dî zihaf, kurtxwendina dengdêreke dirêj e.⁸⁵ Wek xeteyeke erûzê tê qebûlkin⁸⁶

Te bi dildarî û eltafê şehane bi yeqîn

Te bi serpenceyê husna ku li wî qeddê hesîn

Te bi wan weşf û xişalê wekû emşalê nehîn

Te bi nazan kirî mecrûh û birîndar û hezîn

Bi niyazan ji neçarî dîke pir ah û enîn (31/1)

Ji ‘işqa wê şekerxayê nikarim ez tehemmul kim

Kû da çû ye xuya nabe delal û xûb û zîbayê (45/2)

⁸³ Dilçin, *h.b.*, r. 14.

⁸⁴ Pala, *h.b.*, r. 301.

⁸⁵ Adak, *h.b.*, r.382.

⁸⁶ Ehmed Doğan, *Açıklamalı ve Örnekli Aruz Bilgisi*, weş. Akçağ, Ankara 2013, r.19.

Werne vê şîn û girînê hey hewar
Huzn û şîna nazenînê hey hewar (19/1)

2.1.4. Wesl

Wesl, tîpa dengdar a di dawîya bêjeyekê de bi tîpa dengdêr a serê bêjeya dû xwe, bihev re xwendin e. Nexasim di erûzê de ji bo qalib lihev bê anîn wesl tê kirin û ev yek wek hûnerekê tê qebûlkirin.⁸⁷

Wesl ne di kategoriya zîhaf û îmalê de ye û ji bo helbestvan ne qusûrê e.⁸⁸ Me li jê re çend mînak derheqê weslê de da û me di mînakên jêrê de, wesl bi îşareta “_” nîşan da. Wek mînak:

Wamiq_û Xusrew çewan dê şebrê kin
Ew ji ‘ezra û şîrînê hey hewar (19/13)

Ya Reb çi ev şeda bû da ‘alem_ev mişalî
‘Alem ji ber fena bû şah û wezîr û walî (49/1)

Qed_û bala û ruxsar û xet_û xal û leb_û qamet
Niqab û perde û pêçe biser hatin ji gebrayê (45/11)

2.2.Serwa

Serwa herî kêr wekheviya dengên dawîya du risteyan e û nivîsandina wan wek hev, wateya wan jî ji hev cuda ne û her wiha tên dubarakerin.⁸⁹ Di helbesta klasîk de ji wan herfên ku tên dubarakerin re herfên ‘rewî’ tên gotin.⁹⁰

⁸⁷ Pala, *h.b.*, r.472

⁸⁸ Adak, *h.b.*, 384

⁸⁹ Pala, *h.b.*, r.249.

⁹⁰ Adak, *h.b.*, r.395.

Nehin qeṭ kes ku lê zexmek nekir wê
Ji sed kes qeṭ li yek rehmek nekir wê (50/4)

Ṭel'eta xûban û mahparan xweş e
Muḥbeta rindan û dildaran xweş e (40/3)

Em ê hewil bidin cûreyên serwayên helbestên di dîwanê de li gor dengê wan û li gor cihê wan binirxînin û nîşan bidin.

2.2.1. Li gorî cihê wê di ya risteyê de

Me serwaya li gor dengê di bin çar binbeşan de vekola.

2.2.1.1. Serwaya Kutayî

Serwaya kutayî ew serwaya ku di dawiya risteyan de cih digire ye. Seyda Edulfettahê Hezroyî di helbestên xwe de vê serwayê bi kar aniyê.

Qe bavê te li te nakit tereḥḥum
Nedistîne ji bo te şol û yakum (9/3)

Hezar deryayê şehd û şekkerê nab
Li ser lêvê wî bûn pur mewc û pur tab (8/22)

Tîpên ku li jorê bi rengê tarî hatine nîşandan serwa û ji ber ku di dawiya risteyê de ne serwaya kutayî ne.

2.2.1.2. Serwaya Navekî

Ji serwaya ku di nava risteyan de cih digirê re serwaya navekî tê gotin. Ev serwa di helbestên Seydayê Ebdulfettahê Hazroyî de hatiye bikaranîn.

Bibe şeyda di nav ehlê cîhanê
Bibe riswa di nav xelqê zemanê (7/80)

Mam di nêv ‘ecz û melalê heyf û heyf
‘Umrî jî berda zewalê heyf û heyf (22/1)

2.1.2.3. Serwaya Pêşî

Ji wê serwaya ku di destpêka risteyan de cih digrê serwaya pêşî tê gotin. Ev serwa di helbestên Seydayê Abdulfettahê Hazroyî de hatiye bikaranîn.

Di enwara tebîban da me dîtî
Digo şed cur‘e bo xeste helal e (38/9)

Muqeyyed kir bi qeyda firqeta wê
Mu‘ezzeb kir bi dağa heşrata wê (53/43)

2.2.2. Li Gorî Dengan Serwa

Me serwaya li gorî dengan din 4 binbeşan de vekola.

2.2.2.1. Serwaya Lawaz

Di dawîya risteyan de ji bilî redîfan wekheviya dengê tenê ye. Di helbesta dîwanê de zêde nehatiye bikaranîn.⁹¹ Ev serwa di helbestên Seydayê Abdulfettahê Hazroyî de hatiye bikaranîn.

Nefheya miskê te teşrîf kir ji sehra ya xoten
Ya demê ‘Îsayî ya badê şebayî bil-yeqîn (35/5)

---

⁹¹ Pala, *h.b.*, r.250.

Xulaşê ‘eyd û hem sersal û newroz

Diçu bê şibhe ey dildar û dilsûz (53/104)

2.2.2.2. Serwaya Asayî

Di serwayê de wekheviya du dangan e. Ev serwa di helbestên Seydayê Ebdulfettahê Hazroyî de hatiye bikaranîn.

Firşeta keyf û surûr û naziya şekkerleban

Hemçû ‘enqaye welê hicran û firqet her zeman (28/2)

Ûl‘eta xûban û mehparan xweş e

Muhibeta rindan û dildaran xweş e (40/3)

2.2.2.3. Serwaya Zêdebar

Di serwayê de wekheviya ji du dangan zêdetir re serweya zêdebar tê gotin. Ev serwa di helbestên Seydayê Ebdulfettahê Hazroyî de hatiye bikaranîn.

Çi weqta ku bibin ew herdu **razî**

Nehin hacet bi muftî û bi **qazî** (6/60)

Xerab be ger ji wan ef‘al û e‘**mal**

Dikin ew nav û namûsa te **pamal** (7/21)

2.3. Paşserwa

Piştî serwayê û di dawiya misreyan de ji her cure tekrarên ku tên kirin re paşserwa(redîf) tê gotin.⁹² Ji temamê herfên ku piştî herfa rewiye tên re redîf tê gotin û temamê deng, peyv û hevokên ku piştî herfa rewiye ya ku eslê serwayê ye tên redîf in.⁹³

⁹² Adak, *h.b.*, r. 399.

⁹³ Pala, *h.b.*, r. 249.

Ji ewwel ra bi Şanî dû re **mani'**
Ji Şanî ra bi ewwel zu'f e **mani'** (2/56)

Dil ji bil qametê yarê **çi gereq**
Me ji ezharê buharê **çi gereq** (21/1)

Li gorî tiştên ku tên dubarekirin sê cur paşserwa hene.⁹⁴

2.3.1. Paşserwayên ku di Halê Qertafan de ne

Di vê paşserwayê de tiştê tê dubarekirin tenê qertaf in. Ev paşserwa di helbestên Seydayê Ebdulfettahê Hazroyî de hatiye bikaranîn.

Şayeste bike tu îhtiramê
Destbeste bike tu hem selamê (52/1)

Bike 'erzê taḥiyyat û selamê
Bike tebrîk 'îd û îhtîşamê (53/124)

Ji bo teskîna narê îftiraqê
Ji bo teshîla kerb û îhtîraqê (53/21)

2.3.2. Paşserwayên ku di Halê Qertaf û Bêje/Kombêjeyan de ne

Di vê cureya paşserwayê de tiştên ku tên dubarekirin ji qertaf û bejêyan pêk tên. Ev paşserwa di helbestên Seydayê Ebdulfettahê Hazroyî de hatiye bikaranîn.

2.3.2.1. Paşserwayên ku di Halê Qertaf û Bêjeyan de

Li ser wan şelat û selamê **Xweda**

---

⁹⁴ Adak, *h.b.*, r.399.

Ji erzê heta ‘erşê pakê Xweda (1/8)

Nema êdî qewam û taqeta wî

Nema êdî heyat û raqeta wî (6/27)

2.3.2.2. Paşserwayên ku di Halê Qertaf û Kombêjeyan de

Werne vê şîn û girînê hey hewar

Hzn û şîna nazenînê hey hewar (19/1)

Dil ji bil qametê yarê çî gereq

Me ji ezharê buharê çî gereq (21/1)

2.3.3. Paşserwayên ku di Halê Bêje an jî Kombêjeyan de ne

Di vê cûr paşserwayê de qertaf tune ye û piştî serwayê an tenê bêje yan jî tenê kombêje tên dubarekirin. Ev paşserwa di helbestên Seydayê Ebdulfettahê Hazroyî de hatiye bikaranîn.

2.3.3.1. Paşserwayê ku Bê Qertaf di Halê Bêjeyê de ye

Bi ev yaqûtê renga perdeya leb

Ku bûn meknûnê van xiştê ‘eded leb (51/71)

Eger rencûr bûma ew şifa bû

Eger mehcûr bûma ew liqa bû (53/29)

2.3.3.2. Paşserwayê ku Bê Qertaf di Halê Kombêjeyê de ye

Nizanî ‘alemek dî jî li pêş e

Hzqîqet ger nezer dî ew li pêş e (51/81)

Hewar e hey hewar e min **ji derdê vê mesîna reş**

Dil û can û ciger kul bû **ji derdê vê mesîna reş** (20/1)

3-TEHLÎLA HÊMANÊN DI DÎWANÊ DE

3.1.Dîn

Ji temamê emel û îtîqadên ku ji teref Xweda ve bi wasiteya pêxemberan ji însanan re hatine teblîxkirin re tê gotin ku ev emel û îtîqad kesên ku li gor wan hereket dikin him li dinyayê û him jî li axretê digihîjînin rizgariyê. Ev peyv dema ku di maneya baweriyê de têt bikaranîn di nav Mislîmanan de wek Îslamiyetê têt bikaranîn.⁹⁵

Her weke ku têt zanîn edebiyata klasîk a Osmaniyan, Ereban, Farisan û a Kurdan ji gelek çavkaniyan mijarên xwe werdigrin ku di nav van de bûyerên dîrokî, dîn, menqîbe û gelek tiştên wisa hene. Malûm e kesên ku di edebiyata klasîk a Kurdî de helbestvantî kirine Mislîman û ehlê medresê ne ku ev yek jî dibe wesîle ku dîn ango Îslamîyet ji wan re di warê edebiyatê de bibe çavkanî.

Me di vê binsernavê dîn de çî qas peyv û têtgehên ku bi dînê Îslamê re têtîliya wan hene vekole û me wan tespît kir. Em ê li jêrê derheqê van tespîtan de daxuyaniya pêwîst bidin û derheqê her yek ji wan de jî ji dîwana Fethî mînakan bidin.

3.1.1.Xweda

Xweda ew kes e ku afirînerê temamê alem û gerdûnê ye û her wiha afirînerê temamê mewcûdatên zindê û nezinde ye. Di Qur'ana Kerîm de di sûreta Îxlasê de Xweda da ku însan zanibin ew kî ye derheqê xwe de ji însanan re wiha ferman dike:

1-Bibêje: “Ew Xwedê, Xwedayek tenê ye(ehed e, bêheval û bêhemta ye)

2-Xweda bêkemasî semed e(her tişt hewceyê wî ye, lê ew ne hewceyê tu tiştêkî ye)

3-Ne kes jê bûye û ne jî ew ji kesî bûye

---

⁹⁵ Pala, *h.b.*, r. 117.

4-Û ti tiştêk weke wî nîne(ew bêhemkûf û bêhemtaya ye.)⁹⁶

Ji ber ku Xweda di edebiyata klasîk a Rojhilatê de wek navendekî cih digre helbestvanê me Fethî di gelek cihên dîwana xwe peyva Xweda bi şiklên cûrbecûr bi kar aniye.

Wek mînak:

Çiqas enbiya û resûlê **Xweda**

Hemî pêşewa ne hemî muqteda (1/2)

Îlahî rehma te bo me meqşûd

Li Fethî tu birêj feyzê ji her der (3/62)

Bi nava cihanê şihandî yeqîn

Xweda **Xaliqê** asiman û zemîn (1/14)

Xelef bin ni'meta **Rebbê Kerîm** in

Weger ne ew 'ezabê pur 'elîm in (7/20)

Qena'et ke mebe 'aciz ji bo wan

Ji te erhemtir e ew **Rebbê Rehman** (7/24)

3.1.2.Pêxember

Kesên nebî û resûl ên ku xeberê didin, fermanên Xwedê ji însanan re teblîx dikin re tê gotin.⁹⁷Di edebiyata klasîk de pêxemberên Xwedê bi qisseyên wan ên di Quranê de derbas dibin bi hûnera telmîhê tên diyarkirin.⁹⁸Di dîwana Fethî de nexasim di helbesta wî ya bi navê 'Munnebbeh be ey arifê bû el-kemal' a di qetegeriya eqaîdê de

⁹⁶ Wer. Fikrî Amedî, *Qur'ana Kerîm û Meala Wê Ya Pîroz*, weş. Ensar, Enqere 2014, r. 604.

⁹⁷ Pala, *h.b.*, r. 370.

⁹⁸ Gezer, *h.b.*, r. 60.

navê 25 pêxemberan hatiye bikaranîn. Em ê van pêxemberên ku me navê wan di dîwanê de tespît kiriye yek bi yek nîşan bidin

3.1.2.1. Îbrahîm

Pêxemberek ji pêxemberên Xweda ye û di Qur'ana Kerîm de Xweda Te'ala di gelek cihan de qala wî dike. Li gor riwayet û ayetên Qur'anê, Hz. Îbrahîm(a.s.)di nava qewmekî putperest dijiya. Her wiha Hz. Îbrahîm di nava qewmê xwe de li dijî putan û putperestan mucadele dikir ku di ayetan de derheqê wî de 'Paşê wî ew pût hûr kir. Ji bo ku jê bipirsin, pûtê herî mezin sexlem hişt.'⁹⁹ 'Ew ne ji mişrikan bû'¹⁰⁰ bû. Di Qur'anê de bi vî awayî di gelek deran de qala baweriya wî û micadeleya wî ya li dijî putperestan tê kirin.

Di edebiyata klasîk de di her warî de qal jê tê kirin, hetta derheqê wî de hilliyê jî hatine nivîsîn. Li gor baweriya xelkê, Hz. Îbrahîm li Rihayê avêtinê nava agir. Xelîlul Rehmanê ku li wê derê cihê agir ya ku lê bûye şînayî ye.¹⁰¹

Di dîwana Fethî de jî bi van malikên jêr qal jê hatiye kirin:

Wek mînak:

Xweda nezm kirye di kilamê mubîn

Muqeddem **Birahîm** û Îshaq çunîn (1/21)

Sima'îl e û hem **Birahîm Xelîl**

Etarih û Naḥûrê ceddê Xelîl (4/8)

3.1.2.2. Îshaq

Lawê duyemîn ê Hz. Îbrahîm e û navê diya wî jî Sara ye. Îshaq dema ku dê û bavê wî extiyar bûn bi mizgîneyeke hatiye dinyayê. Piştî wefata bavê xwe derbasî şûna wî bûye. Di edebiyata dîwanê de him ji ber ku pêxemberek e tê bikaranîn û him jî ji ber ku dema kesên navê Îshaq tê xwestin pesna wan bê dayîn ev nav tê bikaranîn.¹⁰²

Di dîwana Fethî de jî bi van malikên jêr qal jê hatiye kirin:

Wek mînak:

⁹⁹ Sûreta Enbiya, Ayeta 58an

¹⁰⁰ Sûreta Nehlê, Ayeta 123an

¹⁰¹ Pala, *h.b.*, r. 224-225.

¹⁰² *h.b.*, r. 236.

Xweda nezm kirye di kilamê mubîn

Muqeddem Birahîm û **Îshaq** çunîn (1/21)

3.1.2.3. Ye‘qûb

Neviyê Hz. Îbrahîm û lawê Hz. Îsahaq e. Di edebiyata dîwanê de her tim bi Hz. Yusûf re tê bîranîn.¹⁰³

Di dîwana Fethî de him wek pêxemberekî û him jî pêxemberê ku ji ber fîraqa lawê xwe êş û eleman kişandiye hatiye bikaranîn.

Wek mînak:

Dilê bavê xwe geh şadan û xendan

Wekî **Ye‘qûb** kir geh zar û giryan (8/37)

Di pey wî de **Ye‘qûb** û Nûh e bizan

Di pey Nûh de Dawûd e bê guman (1/22)

3.1.2.4. Nûh

Di edebiyata dîwanê de bi tofan û keştiyê tê bîranîn. Tofan dişibe hêstirên kesê ‘aşiq. Nûh jî ew ‘aşiqê ku hewil dide da ku di vê tofanê de noq nebe ye.¹⁰⁴

Di dîwana Fethî de jî bi van malikên jêr qal jê hatiye kirin.

Wek mînak:

Ez û wê keştiyê hem Nûhekî bûn

Li tofana geman wek behra qulzem (28/36)

Di pey wî de Ye‘qûb û **Nûh** e bizan

Di pey Nûh de Dawûd e bê guman (1/22)

¹⁰³Pala, *h.b.*, r. 478.

¹⁰⁴*h.b.*, r. 361.

3.1.2.5. Dawûd

Pêxemberê Benî Îsraîliyan û ji qewmê Cihûyan e. Di edebiyatê de qala wî bi xweşikbûna dengê wî û carinan jî digel Zeburê tê bîranîn.¹⁰⁵

Di dîwana Fethî wek pêxemberekî ji koma pêxemberan hatiye bikaranîn.

Di pey wî de Ye‘qûb û Nûh e bizan

Di pey Nûh de **Dawûd** e bê guman (1/22)

3.1.2.6. Suleyman

Suleyman pêxember kurê Dawûd pêxember e. Di 12 saliya xwe ketiye şûna bavê xwe. Him padîşah e û him jî pêxember e. Di edebiyata klasîk de sembola seltenêt, hêz, mal û milkê ye. Li bayê, cinan, perendeyan hukûm kiriye. Di helbestan de Suleyman bipiranî bi pêyva Belqis, Seba, hudhud, Asaf re derbas dibe.¹⁰⁶

Di dîwana Fethî de di van malikan de derbas dibe:

Te mulkê dil seraser girt îro

Li textê dil **Suleyman** î tu Seyda (11/10)

Suleyman û Eyyûb û Yusûf yeqîn

Di pey wî de Mûsa û Harûn bibîn (1/23)

3.1.2.7 Eyyûb

Hezretî Eyyub (a.s.) pêxemberekî dewlemend bûye, mal û mulkê wî gelek zêde bûye. Xwedê ew îmtîhan kir. Her tiştê wî jê stand û nexweşiyek giran da ser, kurm ketin laşê wî. Li hemberê vê bela giran ew sebrek mezin nîşan da û di encamê de Xwedê mal û şîfa dubare da wî. Ji ber vê sebr û qerarê ye ku sebra Hz. Eyyûb li ser ziman bûye mesel. Di edebiyata klasîk de wek sembola sebr û tehemmulê tê bikaranîn.¹⁰⁷

¹⁰⁵Pala, *h.b.*, r. 108.

¹⁰⁶*h.b.*, r. 411-412.

¹⁰⁷*h.b.*, r. 143-144.

Suleyman û **Eyyûb** û Yusûf yeqîn

Di pey wî de Mûsa û Harûn bibîn

(1/23)

3.1.2.8. Yûsif

Hz. Yûsif (a.s.) lawê Hz. Yaqûbî ye. Tev de 12 birane. Bavê wî gelekî zêde jê hez dikir. Li gor ku di Qur'ana Kerîm de tê vegotin (Yûsif/1-104) jiyan û qisseya wî bi kurtasî wiha ye: 12 zarokên Hz. Yaqûb hebûn. Yaqûb di nav wan de herî zêde ji Yûsif hez dikir. Yûsif rojekê xewnekê dibîne û vê xewna xwe ji bavê xwe re dibêje. Yûsif di xewna xwe de dibîne ku yanzdeh stêrk, hîv û roj jê re secde dikin. Piştî vê xewnê Yaqûb ji Yûsif re dibêje ku xewna xwe ji tu kesî re nebêje. Rojêke ji ber ku birayên wî lê hesûdîn dek û dolap lê kirin û wî bi xwe re birin û wî avêtin çalê û ji bavê xwe re jî gotin ku gur Yûsif xwariye. Di Qur'ana Kerîm de qisseya Yûsif wek navê 'Ahsenul Qesas' ango qisseya herî xweşik tê binavkirin. Di edebiyata dîwanê de pêxemberê ku navê wî herî zêde têt bikaranîn Yûsif pêxember e. Bi xweşikayî û bedewbûna xwe ya herî baş exlebe yar dişbînîn wî, hetta yar wek Yûsifê Sanî tê wesfandin.¹⁰⁸ Di dîwana Fethî de Yûsif wiha derbas dibe.

Wek mînak

Di der benda cemalê **Yusûfi** kir

Di nav Mişra kemalê **Yusûfi** kir

(8/37)

Bi himmet Ğewsê Geylan î bi hikmet behrê 'umman î

Bi husnê **Yusûfê Sanî** yî meded Seyda meded Seyda (12/21)

Yusûfê Ken'an ji ser textê xwe çû

Da Zuleyxayê girînê hey hewar

(19/12)

Ji qeda serwe seha lebşekera 'alî meqam

Diweşit naz û telettuf ku bike meşî yû xiram

¹⁰⁸Pala, *h.b.*, r. 484.

Li te ‘adet bûwe şêrîn rewîş û xûbiyê kelim
Bi cemala xwe tu **Yusûf** we di me‘na xwe îmam
Bi Zuleyxayî bi dergahê xwe carek me bixwîn (31/24)

Di mulkê gem şehinşah im ji kerban **Yusûfê** çah im
Şeva çariyy û hem mah im gelo kan Hezretî Şanî (48/20)

Suleyman û Eyyûb û **Yusûf** yeqîn
Di pey wî de Mûsa û Harûn bibîn (1/23)

3.1.2.9. Mûsa

Hz. Mûsa (a.s.) jî pêxember ji pêxemberên Xweda ye. Di Qur’ana Kerîm de tev de di 461 ayetan de qala Hz. Mûsa tê kirin. Her wiha Hz. Mûsa di edebiyata dîwanê de ji hêla axavtina wî ya bi Xweda re, gopala wî ya ku dibû ejderha, mucîzeyê Heft Beyzayê, xeniqandina Fîrewn a di avê de û ji hêla mijarên din ve tê bidestxistin.¹⁰⁹ Di dîwana Fethî de wiha qala Hz. Mûsa tê kirin.

Suleyman û Eyyûb û Yusûf yeqîn
Di pey wî de **Mûsa** û Harûn bibîn (1/23)

Nefsê de‘wayê ulûhiyet dikit fir‘ewn şifet
El-meded ya himmeta Harûn û **Mûsayê** Selîm (27/27)

Li dil wek **Mûsayê** ser ẖûrî bû ew
Ji di xalî nebû yek weqt û yek dem (28/34)

3.1.2.10. Harûn

Hz. Harûn (a.s.) birayê Hz. Mûsa ye. Di Qur’ana Kerîm de navê wî bi navê Hz. Mûsa re tê zikirkirin.¹¹⁰ Di dîwana Fethî de navê wî wiha derbas dibe.

¹⁰⁹ Pala, *h.b.*, r. 334-335.

¹¹⁰ Sûreta Şû‘arayê, Ayeta 13an

Suleyman û Eyyûb û Yusûf yeqîn (1/23)

Di pey wî de Mûsa û **Harûn** bibîn

Nefsê de‘wayê ulûhiyet dikit fir‘ewn şifet

El-meded ya himmeta **Harûn** û Mûsayê Selîm (27/27)

3.1.2.11. Zekeriyya

Hz. Zekeriyya (a.s.) ji pêxemberên ku ji Benî Îsraîliyan re hatine şandin pêxemberek e. Ji nesla Hz. Sileyman e. Di Qur’ana Kerîm de di nêzî 20 cihan de navê wî tê zikirkirin.¹¹¹ Di dîwana Fethî de navê wî wiha derbas dibe.

Di gel **Zekeriyya** û **Yeḥya** çunîn

We ‘Îsa û Ilyas mineş şaliḥîn (1/24)

3.1.2.12. Yehya

Hz. Yahya (a.s.) lawê pêxember Zekeriyya ye. Di ciwaniya wî de jê re pêxembertî hatiye dayîn. Di 30 saliya xwe de hatiye şehîdkirin. Qatilên Hz. Yahya bi ezabeke mezin hatine cezakirin û tev hatine helakkirin. Di Qur’ana Kerîm de derheqê wî de nêzî 20 ayetan heye.¹¹² Di dîwana Fethî de navê wî wiha derbas dibe.

Di gel Zekeriyya û **Yeḥya** çunîn

We ‘Îsa û Îlyas *mineş-şaliḥîn* (1/24)

3.1.2.13. ‘Îsa

Hz. Îsa (a.s.) pêxemberê herî dawî yê ku ji Benî Îsraîl re hatiye şandin e. Jê re Încîl hatiye daxistin. Di edebiyata klasîk de bi van mijaran tê bidestxistin: Hamilmayîna Meryem a bi Îsa, rewşên ne ji rêzê ya di dema welidîna Îsa de û başkirina kor û seqetan

¹¹¹ Pala, *h.b.*, r. 490.

¹¹² *h.b.*, r. 477-478.

û saxkirina miriyan û hwd. Bi laqaba ‘Mesîh’ tê binavkirin û jê re Ruhul-Qûdus jî hatiye gotin¹¹³. Di dîwana Fethî de navê wî wiha derbas dibe.

Nefhêya miska xoten ya ‘enberê amîz şeba
Ya demê ‘Îsa ye ya bihna ‘eçirdaran e ev (23/4)

Mesîhullahî ‘Îsa dê nuzûl ket
Qetilket da **Mesîh** Deccalê e‘wer (3/32)

Dikir wan imtişaşê şîrê şêrîn
Şifet ‘Îsa li ber pustanê Meryem (28/98)

Di gel Zekeriyya û Yeḥya çunîn
We ‘Îsa û Îlyas *mineş-şalihîn* (1/24)

3.1.2.14. Îlyas

Hz. Îlyas (a.s.) ji wek pêxemberek ji Benî Îsraîl re hatiye şandin û neviyê Hz. Harûn e. Di Qur’ana Kerîm de di 3 cihan de navê wî derbas dibe.¹¹⁴ Di dîwana Fethî wiha cih girtiye.

Di gel Zekeriyya û Yeḥya çunîn
We ‘Îsa û **Ilyas** mineş şalihîn (1/24)

3.1.2.15. Sima‘îl

Hz. Simaîl (a.s.), lawê ewil ê Hz. Îbrahîm e. Di gelek cihên Qur’anê de navê wî derbas dibe. Di edebiyata klasîk de zêdetir wek telmîh bi peyvên Ka’be, zezem û qurbanê tê bikaranîn.¹¹⁵ Di dîwana Fethî de navê wî wiha derbas dibe.

¹¹³Pala, *h.b.*, r. 235-236.

¹¹⁴ *h.b.*, r. 230-231.

¹¹⁵ *h.b.*, r. 238.

Di pey ‘atifa bi ser Biraḥîm bibîn
Sima‘île ve Elyese‘ hem çunîn (1/25)

Sima‘îl e û hem Biraḥîm Xelîl
Etariḥ û Naḥûrê ceddê Xelîl (4/8)

3.1.2.16. Elyese‘

Hz. Elyese‘ (a.s.), pêxemberek ji pêxemberên Xweda ye. Di Qur’ana Kerîm de digel pêxemberên din tê bîranîn.¹¹⁶ Di dîwana Fethî de navê wî wiha derbas dibe.

Di pey ‘atifa bi ser Biraḥîm bibîn
Sima‘île ve **Elyese‘** hem çunîn (1/25)

3.1.2.17. Yûnis

Ji pêxemberên ku ji Benî Îsraîl re hatine şandin pêxemberek e. Di Qur’ana Kerîm de sûretek bi navê wî heye¹¹⁷ û her wiha di Qur’anê de li nêzî 20 cihan de navê wî tê zikiririn.¹¹⁸ Di dîwana Fethî de navê wî wiha derbas dibe.

We **Yûnis** û Lûṭen û kullen metîn
Mufezzel gerandin ‘*elel-‘alemîn*’ (1/26)

3.1.2.18. Lût

Hz. Lût(as), di wextê Hz. Îbrahîm de jiyaye û bi şerîata wî amel kiriye. Lawê birayê Hz. Îbrahîm e. Di Qur’anê de di çend cihan de navê wî tê zikiririn.¹¹⁹ Navê wî di hilye û edebiyata dînî de tê bikaranîn.¹²⁰ Di dîwana Fethî de jî wek pêxemberekî hatiye nîşandan.

Wek mînak:

¹¹⁶ Ji bo agahiya zêdetir bnr. Sûreta Enbiya Ayeta 86an

¹¹⁷ Qur’ana Kerîm, Sûreta 10emîn

¹¹⁸ Pala, *h.b.*, r. 238.

¹¹⁹ *bnr.* Hicr/59-61, Hacc/56, Sad/13 û hwd.

¹²⁰ Pala, *h.b.*, r. 29.

We Yûnis û **Lûten** û kullen metîn

Mufezzel gerandin *‘e’el’ ‘alemîn*

(1/26)

3.1.2.19.Îdrîs

Piştî Şît(a.s.)pêxember wek pêxemberekî hatiye. Ji zatê wî re 30 rûpelên ku tê de fermanên îlahî hene hatine şandin. Tê diyarkirin li ser rûyê erdê cara ewil ew ilma stêrk û tîbbê belav kiriye.¹²¹ Di dîwana Fethî de navê wî wiha tê zikirkirin.

Ewê dî bizane tu **Îdrîs** û **Ĥûd**

Şu‘eyb û di gel Şalihê bi ah wedûd

(1/28)

3.1.2.20.Ĥûd

Hz. Ĥûd wek pêxemberekî ku ji qewmê Ad re hatiye şandine. Di 4 sûretên Qur’anê de qala wî û pêxembertiya wî tê kirin.¹²² Di dîwana Fethî de digel Îdrîs pêxember tê zikirkirin.

Ewê dî bizane tu **Îdrîs** û **Ĥûd**

Şu‘eyb û di gel Şalihê bi ah wedûd

(1/28)

3.1.2.21. Şu‘eyb

Pêxemberê ku ji xelkê Medyen û Eyke re hatiye şandine. Bi şerîata Hz. Îbrahîm amel kiriye.¹²³Di dîwanê de wiha jê tê qalkirin.

Ewê dî bizane tu **Îdrîs** û **Ĥûd**

Şu‘eyb û di gel Şalihê bi ah wedûd

(1/28)

¹²¹Pala, *h.b.*, r. 227.

¹²² Ji bo agahiya zêdetir li Sûretên Araf, Ĥûd, Şu‘ara, û Ahkafê binêrin.

¹²³ Pala, *h.b.*,r.433.

3.1.2.22. Salih

Pêxember e û ji qewma Semûdê ya ku warê wan di navbera Şam û Hîcazê de ye re hatiye şandin. Bi şerîata Nûh amel kiriye. Di Qur'anê de derheqê wî de 22 ayet hene.¹²⁴ Di dîwanê de wiha jê tê qalkirin.

Ewê dî bizane tu Îdrîs û Hûd

Şu'eyb û di gel **Şalihê** bi ah wedûd (1/28)

3.1.2.23. Zulkifl

Pêxemberek ji pêxmeberên Xweda ye. Di Qur'ana Kerîm de di ayeta 85emîn a Sûreta Enbiya û di ayeta 48emîn a Sûreta Sadê de tê zikirkirin. Di dîwana Fethî de jî di vê beyta jêr de hatiye zikirkirin.

Di pey wî de **Zulkifl** û Adem bizan (1/29)

Di pey wî de Şultanê herdu cihan

3.1.2.24. Adem

Hz. Adem li gorî dînên semawî mirovê herî ewil ê ku Xweda wî afirandiye ye. Di Qur'ana Kerîm de derheqê Hz. Adem de gelek ayet hene. Di gelek hedîsan de jî wek "ebu'l-beşer" yanî bavê mirovatîyê derbas dibe.¹²⁵ Di Qur'ana Kerîm de qala bûyera wî û ya Hz. Hawa ya ji cennetê derxistin wisa tê kirin:

Me (ji wan re got): "De hûn tev ji bihiştê dakevin erdê! Eger ji bal min hîdayetek ji we re hat, heçî kesên ku bidin pey hîdayeta min, êdî ji wan re tirs tune ye û ew ê xemgîn jî nebin."¹²⁶

Di edebiyata dîwanê de exlebe ji vê bûyerê telmîh tê kirin û navê Hz. Adem di berhemana de derbas dibe. Di dîwana Fethî de jî wiha derbas dibe.

Di pey wî de **Zulkifl** û **Adem** bizan

¹²⁴ Pala, *h.b.*, r.390.

¹²⁵ *h.b.*, r.6.

¹²⁶ Beqera 2/38

Di pey wî de Şultanê herdu cihan (1/29)

Ku Şîş û ibni **Adem** ‘eleyhis selam
Xwedayê bide bo me husnul xitam (4/12)

3.1.2.25. Muhammed (s.x.l)

Muhammed Mustafayê pêxemberê Îslamê ye. Pêxemberê herî dawî ango Xatemûl-Enbiya ye. Gelek taybetiyên wî di dîwana edebiyata klasîk de bûne mijara helbestan.

Di dîwana Fethî de jî di gelek cihan de navê Hz. Muhammed (s.a.w) bi şiklên cûrbecûr hatiye bikaranîn.

Me‘azallah ji ev eḫwal û eḫwar
Tereḫham ya **Resûlallah** tereḫham (28/46)

Bi te bû rewneqa baḡ û çimenê şer‘ê **Resûl**
Bi te ḫey bû demekî ey gulê gulzarê qebûl
Sosin û sunbul û nesrînê didan lafê fuzûl
Tu dema bûyî nihan bûn ḫemî ew jar û melûl
Man di leb teşnekî û her we di teyhê ‘aḫşîn (33/9)

Bi **Yasîn** û **Ṭaha** di kelimê mubîn
Wî got îneke **leminel-murselîn** (1/31)

Meh û xurşîdê eywana celalet
Ḥebîb û **seyyîdê** ewladê adem (28/4)

Taḫiyyat û şelat û hem selaman
Li ser **pêgember** û şehbê hemdem (28/2)

Di pey wî de Zulkifl û Adem bizan
Di pey wî de **Şultanê herdu cihan** (1/29)

3.1.3. Kitêbên Pîroz

Her weke ku tê zanîn Xweda Teala ji bo rêya heq û neheqiyê nîşan bidin ji pêxemberên xwe re kitêban şandiye. Pêxemberên ku ji wan re ev kitêbên pîroz hatine şandin Hz. Mûsa, Hz. Dawûd, Hz. Îsa û pêxemberê herî dawî Hz. Muhammed Mustafa (s.x.l.) e. Di helbestên Fethî de ji van kitêbên ku ji van pêxemberan hatine şandin tenê navê Qur'ana Kerîm a ku ji Hz. Muhammed re hatiye şandin derbas dibe.

Wek mînak:

Kelamullah û **Quran** navê wan in

Welê elfazê mexlûqê Xwedan in (2/52)

Bizane rewneqa **Quranê** tecwîd

Weger bê wî bitin wizr û webal e (5/6)

3.1.4. Çar Xelîfe

Çar xelîfeyên Îslamê Ebubekir, 'Usman, 'Umer û 'Elî ne. Di dîwana Fethî de ev her çar nav rasterast nayên bikaranîn. Di şûna van navan de navên ku li wan hatine kirin û pê wê wê wan hatine dayîn hatine bikaranîn.

Ji bo Ebûbekir peyva Siddîq hatiye bikaranîn.

Ji bo **Şiddîqê** ruçan zêdetir hat

Li ser eşhabê wek mahê munewwer (3/34)

Ji bo 'Umer navê Farûq hatiye bikaranîn.

Ji bo **Farûq** ra tercîh û tefzîl

Li ser 'Oşmanê zînnureynê ezher (3/35)

Ji bo 'Elî navê Kerrarê Heyder hatiye bikaranîn.

Tefewwuq kirye zînnureyn heqqa

Li ser şêrê Xweda **kerrarê Heyder** (3/38)

Ji bo ‘Usman jî navê ‘Uşmanê zînnureynê hatiye bikaranîn.

Ji bo Farûq ra tercîh û tefzîl

Li ser ‘**Oşmanê zînnureynê** ezher (3/35)

3.1.5. Îmamê Rebbanî

Navê wî ya rastî Ehmed Sîrhîndî ye û di navbera salên 1564-1624an¹²⁷ de li Hindistanê jiyaye û rêberê tesewûf û alimê Îslamê ye. Di dîwanê Fethî de tenê cihekî de hatiye bikaranîn.

Terîqet ra çî xweş pîr û zehîr î

Şebîhê **Qutbê Rebbanî** tu Seyda (11/8)

3.1.6. Melek, Perî û Cinn

Di helbestan de ji bo xweşikî û rindiya yarê were teswîrkirin, cin, horî, perî, perîzade û melek hatine bikaranîn. Yar her tim dişibe horî, melek û perîyan hetta ji wan jî xweşiktir tê teswîrkirin.¹²⁸ Nexasim ev teswîr di mesnewiyên mîna Leyla û Mecnûn, Yûsif û Zuleyxa û yên mîna van de zêdetir tên bikaranîn. Di dîwana Fethî de çend cihên ku ev peyv lê hatine bikaranîn ev in:

Te bi xwûnxwarî girêdayiye nava xwe gelek

Dev û lêvê te ji zehrê tije wek marê belek

Te gelek kuştine çehvê belek û zulfê xelek

Ne tenê em ku hemî name çî **cinn û çî melek**

Ji lebê badeyê zulma te ‘eceb cur‘ekeşîn (33/2)

¹²⁷ <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c22/c220119.pdf> 15 Hezîren 2017. 22:01:25

¹²⁸ Gezer, *h.b.*, r. 67.

Ji şewqa daneya zulfê **perîzad**
Tenêzzul kir bi sûyê damê şeyyad (6/6)

Perî pêçe ji xergahê nezer kir
Li halê wî du şed ah û keser kir (6/19)

3.1.7. Bihûşt û Dojeh (Cennet û Cehennem)

Di hinek helbestên Fethî bihûşt di formatên peyvên mîna cennet, cennetul me'wa, û cennetul-firdews de hatiye bikaranîn.

Wek mînak
Fena nabin ceħîm û darê **cennet**
Ne ehlê intiqal in ehlê wan her (3/19)

Arizûyê **cennetul-me'wa** ji dil avête der
Ê bi ser da yek nesîmek hat ji me'wayê Selîm (27/6)

Ji nav me şibhetê bayê bilez çû **cennetul-firdews**
Bilez çû cennetul firdews ji nav me şibhetê bayî (44/6)

Cihên ku peyva dojehê lê hatine bikaranîn jî li jêr in:

Kesê yek qetreyek îman hebîtin
Di **dojeh** da muxelled nabe yekser (3/59)

Bidîta **dozexê** vê heşregahê
Ji pêt û narê dozex nedikir ahê (8/58)

3.1.8. Ayet

Hema hema temamê helbestvanên Edebiyata Klasîk a Kurdî di berhemên xwe de cih dane ayet û hedîsan û bi ayetên ku di helbestên xwe de bikaranîne ji hinek ayet û hedîsan îqtîbas kirine. Di dîwana Mela Ebdulfettahê Hezroyî de jî ayet nexasim dema ku navê pêxemberan tên zikirkirin îqtîbas hatine kirin û ayet di helbestan de hatine bikaranîn.

Wek mînak:

1) *إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ*

“Bêşik tu ji pêxemberan î.”¹²⁹

Bi Yasîn û Taha di kelimê mubîn

Wî got *îneke leminel-murselîn* (1/31)

2) *وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَىٰ قَوْمِهِ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَّن نَّشَاءُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ*

“Ha ev delîlên me ne, ji bo ku li hemberî qewmê xwe pêk bîne me daye Îbrahîm. Em kî bixwazin wî bi payeyan bilind dikin. Rebbê te xwedî hikum û hîkmet e û zana ye.”¹³⁰

Di wê ayeta *tilke huccetuna*

Di en‘am û berya welew ennena (1/20)

3) *وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِلْيَاسَ كُلٌّ مِّنَ الصَّالِحِينَ*

“Zekerîya û Yehya û Îsa û Îlyas jî (gihand hîdayetê.) Ew hemû ji salihan bûn.”¹³¹

Di gel Zekerîyya û Yehya çunîn

We ‘Îsa û Ilyas mineş-şalihîn (1/24)

4) *وَإِسْمَاعِيلَ وَالْيَسَعَ وَيُونُسَ وَلُوطًا وَكُلًّا فَضَّلْنَا عَلَىٰ الْعَالَمِينَ*

¹²⁹ Yasîn: 36/3

¹³⁰ En‘am:6/83

¹³¹ En‘am:6/85

“Îsmaîl û Elyasa û Yûnus û Lût jî (gihand hîdayetê) û me ew hemû li ser aleman re girt.”¹³²

We Yûnis û Lûten û kullen metîn

Mufeżzel gerandin ‘elêl-‘alemîn

(1/26)

وَلَوْ أَنَّنَا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتَى وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ فُبَيْلًا مَّا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا إِلَّا أَن يَشَاءَ ۗ ۝۵
اللَّهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُونَ

“Beguman eger me mealîket ji wan re daxistana, mirî jî bi wan re biaxiviyana û me hemû tişt kom bikirina û bianîna li pêşberî wan danîna, heta ku Xwedê nexwaze wê dîsa jî bawer nekirina; lê gelekên wan vê nizanin.”¹³³

Di wê ayeta *tilke huccetuna*

Di en‘am û berya *wewew ennena*

(1/20)

3.2. Têgihên Tesewûfî

Di edebiyata klasîk de têgihên tesewûfî¹³⁴ cihê girîng digre û ji teref helbestvanên klasîk vê jî gelek caran tên bikaranîn. Di dîwana Fethî gelek têgihên tesawûfî hatine bikaranîn.

Wek mînak di tesewîfê de saqî tê wateya murşîdê kamil, mey an jî şerab evîna îlahî ye û saqî wê pêşkêşê murîdan dike. Meyxane an jî xerabat tekiye ye.¹³⁵

Mest û mexmûrê şerab û badeyê saqî ne tev

Ez tenê mexmûrê huzn û zar û giryan û keîb

(14/9)

Hinek peyvên din ên ku têgihên tesewûfî ne û di dîwanê de hatine bikaranîn:

¹³² En‘am:6/86

¹³³ En‘am:6/111

¹³⁴ Ji bo agahiyên berfirehtir ên derheqê peyvên tesewûfî de bnr., *Tasavvud Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.

¹³⁵ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvud Terimleri ve deyimleri Sözlüğü*, Ağaç kitabevi Yayınları, İstanbul 2009, s. 435.

Neşterê pûlan e ya mujganê xûnxwarane ev
Neş'eya **mey** ya nigahê çehvê meyxwarane ev (23/1)

Nezma nucûma şewûşî reş bû li me 'eyş û xweşî
Tehl bû li me **aba** xoşab kerî bi kerî celeb celeb (16/4),

'**Aşiq û me'sûq** îro ew di gel hev hem'inan
Ez tenê dûr û gerîb û zar û giryan û keîb (14/7)

Me gelek zarî ji **dergahê** hebîbê xwe fikir
Me nedî feyde ji wî şewt û şedayê ku me kir
Dest bi **ahîn û figanan** û hezar nale me kir
Me nema rah û **terîqet** ne di bedwê ne şehir
Ji **cefa û eleman** bûne cigerxûn û birî (31/9)

Ji wan me dûr meke ya reb di **dunya** û di '**uqbayê**
Bibên amîn gelî **yanan** dema bê dengê amînam (26/2)

Şah û feqîr û hem geda **zahid û şûfi** yû mela
Dîtine wan gelek cefa kerî bi kerî celeb celeb (16/8)

Bi wî geş bû **dil û qelbê murîdan**
Di nav **şêx** û mêla û muste'îdan
Çi xweş gul bû melaza bê omîdan
Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban (35/11)

Çi xweş **şah** î çi xweş **mah** î **terîqet** ra tu şehrah î
Bi te çêbûne gumrah î meded Seyda meded Seyda (12/17)

Ev peyvên ku qalind hatine nîşandan tev têgihên tesewûfî yên ku ji teref Fethî ve di helbestan de hatine bikaranîn in. Mîrov dikare van mînakên zêdetir bike. Lewra ji ber ku Fethî jî ehlê tesewûfê bûye van têgehên gelek zêde bikar anîye. Ev têgihên tesewûfê li gor cihê ku lê tînan bikaranîn her yek wateya cuda di nav xwe de dihewînin.

3.3. Navên Cih û Warên Taybet

3.3.1. Welat, Bajar û Gund

Di dîwana Mela Ebdulfettahê Hezroyî de di çarçoveya kategoriya ‘Welat, Bajar û Gund’ de ev nav derbas dibin:

Tûyî Rustem kurê Zalê zeman î
Wezîrê şahê **Îran** î tu Seyda (11/9)

Hezan îro te kir Hîzan ji behsa şekkeramîzan
Ji zêran ra bûyî mîzan meded Seyda meded Seyda (12/22)

Di mulkê **Romê** da rabû çî şahek
Ji efradê **Hebeş** xweş padişahek (8/31)

3.3.2. Çem, Çiya, Newal

Di edebiyat klasîk de hêstirên çavên ‘aşiq weke nehra diherike. Nîl, Ceyhûn, Aras, Fîrat û yê mîna van ji van cobaran çend heb in.¹³⁶

Nîl e ya **Ceyhûn** e yaxûd **Qulzema** zexxar e ya
Dîdeyê gemdîdeyê pir eşkê xwûnbaran e ev (23/16)

3.3.3. Cihên Pîroz

Di dîwana Mela Ebdulfettahê Hezroyî de exlebe navên cihên pîroz ên ku derbas dibin peyvên mîna cennet, cennetul-me’wê, cennetul-firdews, darê cennet û Ke’be ye.

¹³⁶ Pala, *h.b.*, r. 91.

Di dîwana Fethî de ev peyv carinan wek wargeh û cihê koçê û carinan jî wek sembola ‘eşqê hatiye bikaranîn.

Arizûyê **cennetul-me’wê** ji dil avête der
Ê bi ser da yek nesîmek hat ji me’wayê Selîm (27/6)

Ji nav me şibhetê bayê bilez çû **cennetul-firdews**
Bilez çû cennetul firdews ji nav me şibhetê bayî (44/6)

Fena nabin ceħîm û **darê cennet**
Ne ehlê intiqal in ehlê wan her (3/19)

Ke’be ya butxane ya ew mecmera Zerduşt e ya
Sîneyê bê kîneyê mecruh û bîmaran e ev (23/15)

Fîlê fîraq û hicran rahişt **Ke’beya** dil
Lem edrî eyne raħet ibbaletul-wişalî (49/6)

3.4. Însan

Di helbestên Mela Fethî de peyvên aşiq û meşûq an jî bi îfadeyeke din yar û evîndar wekî du tîp însanên cuda derdikevin hemberî me.

Di edebiyata dîwanê de peyva însanê wek ‘aşiq û maşûq xwe nîşan didin û ji bilî kêm carinan di wateya xwe ya rastî de jî tê bikaranîn. Berî ku em derbasî tîpên însanan ên di dîwanê de bibin pêwîst e em hinekî qala ‘aşq, ‘aşiq û maşûqê bikin da ku mijar zelaltir bibe. Piştî ku me tarîfa wan kir re em ê derheqê her peyvekê de ji dîwana Fethî çend mînakên bidin.

‘Aşq di Erebi de tê wateya hezkirina zêde. Aşq him di edebiyata dîwanê de him jî di edebiyata tesewûfê de bûye bingeha wêjeyê.¹³⁷

¹³⁷ Pala. *h.b.*, r.38.

Weke bingeha edebiyatên rojhilatê, di bingeha edebiyata Kurdî ya Klasîk de jî temaya evînê serdest e. Li gor muteseuwûfan du cûre eşq yanî evin hene: Eşqa mecazî û ya heqîqî. Di eşqa mecazî de heskirina însanekî bal bi yekî din ve mewzûbehs. Lê di eşqa heqîqî de raste rast heskirin û evîna Xweda heye. Eşqa mecazî (beşerî, însanî) di rêça eşqa heqîqî de ceribînek an rawestgehek e.¹³⁸

Peyvên ‘aşîq û maşûq ango yar û evîndar jî ji peyva ‘aşqê tîn. Piştî ku me tarîfa peyva ‘aşqê kir re em dikarin derbasî peyvên ‘aşîq û maşûq ango yar û evîndar bibin.

3.4.1. Yar

Kesê jê tê hezkirin, di Edebiyata Klasîk a Kurdî de di çarçoveya wateya simbolên dînî de tê wateya Xweda.¹³⁹ Dibe bê gotin di helbestên Edebiyata Klasîk a Kurdî de her çiqas exlebe helbestên lîrîk di wateya mecazî de hatibin nivîsandin jî helbestên eviniyê yên ku di wateya rastî de hatine nivîsandin jî hene. Ji vê yekê re helbesta Mela Huseynê Bateyî ya bi navê “Subh û êvarî şeva tarî şemala kê yî tu?”¹⁴⁰ dikare bê dayîn. Lewra Bateyî vê helbesta xwe li ser gazina xanima xwe jê re nivîsandiye.

Yar ango maşûq di helbestên edebiyata dîwanê de şexsê sereke ye. Peyvên mîna can, canan, yar, dost, mahbûb, hebîb, maşûq, delal, xûb, xûban, sanem, but, nîgar, server, sultan, mah, afitab, tabîb, dilrûba û hwd. bi rêya îstîareyê di îfadekirina yar de tîn bikaranîn.¹⁴¹ Dema ku li dîwana Fethî dinêrin yar ango maşûq bi van peyvên hatiye teswîrkirin:

Te dema **bedrê** kemalatê nihan kir bi niqab
 Gencê fezla xwe te xef kir bi tîlîsmatê turab
 Şem‘ê **kafûrê** ‘ulûmê xwe gerand bê teb û tab
 Şubhî perwane veman em ciger û sînekebab
 Ger çi perwane hewadarê şemalê dikeşîn (33/11)

¹³⁸ *Dîwana Şêx Ehmedê Feqîr, Metn û Lêkolîn*, Hayrullah Acar, weş. Nûbihar, Stenbol 2016, r.193.

¹³⁹ *Dîwana Şêx Şemseddînê Exlatî- Metn û Vekolîn*, amd. Bamed Serdar, weş. Nûbihar, Stenbol 2015, r.87.

¹⁴⁰ *Mela Huseynê Bateyî- Jiyan, Berhem û Helbestên Wî*, amd. M. Xalid Sadînî, weş. Nûbihar, Stenbol 2013, r.42.

¹⁴¹ Pala, *h.b.*, r. 402-403.

Mest û mexmûrê **şerab û badeyê saqî** ne tev
Ez tenê mexmûrê huzn û zar û giryan û keîb (14/9)

Ji Leyla ew du **lêvê** pur hikayet
Ji Mecnûn ew dilê şahib şikayet (6/39)

Bê cemala nazidara **meh liqa**
Qabile çara sukûnê hey hewar (24/19)

Nefheya **miskê** te teşrîf kir ji **sehraya xoten**
Ya demê ‘Îsayî ya badê şebayî bil-yeqîn (36/5)

Eger reş nîn bûwa **miska xoten** dê ev qeder qîmet
Çira xelqê bida miskê bi şed zar ey mesîna reş (20/35)

3.4.2. Evîndar

Evîndar kesê ku hez dikiye ango kesê ku dixwaze bigihije Xweda ye.¹⁴² Di dîwana klasîk de şair her tim aşiq e. Ji ber vê yekê her tim hemû tişt bi aşqê re têkildar xuya dike. Aşq samîmî ye û tu eleqeya wê bi maddiyatê re tune. Erzaqê aşqê xemgînî û mehzûnî ye. Kesê ku ji bilî hezkirîya xwe ji talih, felek, axyar, wext û tiştên wisa jî zilmê dibînî jî aşiq e. Ji ber vê zilma ku lê tê kirin carina aşiq heta ber wextên şeveqê re digrî û ranaze. Ji bo nivîsandina tiştên ku hatine serê wî defter û dîwan ne bes in. Carinan dibe bilbil û tiştên ku hatine serê wî dibêje, carinan jî dibe dastana sera û bi aşqa xwe destanekê pêk tîne.¹⁴³

Dema ku em li dîwana Fethî dinêrin em dibînin ku peyva evîndar ango aşiq bi van peyvên derbas dibe:

¹⁴² Serdar, *h.b.*, r.87.

¹⁴³ Pala, *h.b.*, r. 37.

Gelek ‘Ezra gelek Leyla û Şêrîn

Te kir wek **Wamiq** û **Mecnûn** û **Ferhad** (18/6)

Ji Mecnûn **bulbulê** bagê melaheţ

Terezwa şaxesara pakê sahet (5/49)

Ťûţiyê xweş teb‘et e ya ‘**endelîbê** bê newa

Ya dil û can besteyê fitrakê nûbaran e ev (23/18)

Dikî pujmurde û bê berkî tu serwa çemenan

Şorgula nazik û newreste dikî camediran

Ruwê dildar û hebîban xef û mestûr û nihan

Qumrî û **bulbul** û ‘uşşaqê qewî ne‘re zenan

Her ji ber cewr û cefaya te hemî laşe weşîn (33/3)

3.4.3. Teswîrên Xweşikayiyê

Mela Ebdulfettahê Hezroyî ji ber ku exlebeyên helbestên xwe bi şikleke coş û ji hêla naveroka ve lîrîk nivîsandiye zêde zêde teswîrên xweşikayiyê bi kar aniye.

Hinek teswîrên ku me di dîwana wî de tespît kiriye ev in: rûyê dildar, neqşê çînê, mehrûya, rûyê mehliqaya, dilbera qametxweş, bedra tamam, rûyê dilberan, rûyê xûban, qametê şimşad, qametelîf û hwd. hatine bikaranîn.

Hezîn û sîneçak û hem dilefkar

Cuda bû ew ji mahê **rûyê dildar** (6/89)

Ye‘nî şahê kişwerê qelb û dilan

Rû mişala **neqşê çînê** hey hewar (19/4)

Bi rûyê pakê **mehrûya** xwe şa bû
Xew û xwarin li balê wek heba bû (7/68)

Ger ne wek **qametê şimşadê** bitin
Me ji şimşad û çinarê çi gered (21/9)

Ziyayê tel'eta enwer gelek qelban munewwer kir
Mu'eşter bûn bi **rûyê mehliqaya** pak nûrînam (26/11)

Firqeta nazik qeda leb gûnceya şêrîn kelam
Dilbera qametxweş û gul çehreya **bedra tamam**
Şorgula bostanê qelba Hezretî Nûrşîn meqam
Da dilan derd û gêm û âlâm û narê iftiraq (24/2)

Tê ji nik wî **dilbera şorgul xeda qamet elîf**
Hem muşerref hem mu'eşter bi zulf û xalê 'enberîn(36/6)

Ger çi bê hed mubtela mane li **rûyê dilberan**
Şed hezar dilber gûlama rûyê zîbayê Selîm (27/5)

3.5. Rewşên Evînê

Di dîwana Fethî de gelek têgihên rewşên evîniyê hatine bikaranîn. Helbestvan bi van têgihên rewşên evîniyê di helbestên xwe de car car êş û elema ku ji ber hezkirinê dikêşe tîne zimên û carinan jî ji ber vê evînê rewşa xwe ya bêhiş û serxweşbûna xwe tîne zimên. Ji ber vê yekê hinek têgihên ku ji teref Fethî ve di dîwanê de hatine bikaranîn ev in: serxweş, medhûş, bêhiş, feryad û fixan û enîn, hezîn, zarî, efxan, xem, derd û êş, har, ze'îf, heba û hwd.

Peyva serxweş tê wateya mestbûn e,¹⁴⁴peyva medhûş tê wateya şaşbûn, sawbûn û bêhişbûnê¹⁴⁵ û peyva bêhişê jî tê wateya evdalî, gêjî û sersembûnê.¹⁴⁶ Dema ku em van her 3 peyvên rewşa evînê digel malika yekem a li jêrê dinirxînin em dibînin ku ew dilbera ku wecha wê wek munewwer e tê bîra helbestvan ew serxweş û bêhiş dibe û ev jî ne bes e bi fikra wê dilberê evdal, gêj û sersem dibe. Ango ji kerba evînê ne hiş bi helbestvan ve dimîne ne jî aqil.

Dema wecha munewwer têtê fikra min dibim **serxweş**
Dibim **medhûş û bêhiş** ez ji fikra çeşmê şehlayê (45/4)

Xef bû di nêv burca zemîn da me gelek şîn û girîn
Feryad û efgan û enîn çûne semayê samiyat (17/8)

Dinalim bi şewtek **hezîn** û bi **zarî**
Bi feryad û **efgan** û pir bê qerarî (50/1)

Girti li ser me ceysê **gem** kerî bi kerî celeb celeb
Derd û gem û êş û elem kerî bi kerî celeb celeb (16/1)

Bûme ji destê **geman jar û ze'îf û heba**
Hûn bi Xwedê kin bibên qiblenumaya me ka (10/1)

3.6. Tiştên Sirûştî

Ji hêmanên ku ji av, agir, hewa û avê pêk tînin re anasirê erba'e yan jî çar unsur tê gotin. Alema mewcûdiyetê ji van 4 hêmanan pêk hatiye. Di edebiyata dîwanê de bi rêya tenasubê gelek zêde tê bikaranîn û wek mîzac û lehenga însên tînin qebûl kirin.¹⁴⁷ Ev her çar hêman di edebiyata dîwanê de wek tiştên sirûştî hatine bikaranîn.

¹⁴⁴ Mehmet Kanar, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, weş. Say, İstanbul 2011, r.1106.

¹⁴⁵ Kadir Guldiken, *Rahnama Farsça- İngilizce-Türkçe Sözlük*, weş. Rahnama Pres, Tahran 2007, r.1546.

¹⁴⁶ D. Îzolî, *Ferheng Kurdî – Tirkî, Tirkî – Kurdî*, weş. Deng, Stenbol 2013, r.73.

¹⁴⁷ Pala, *h.b.*, r. 23.

Fethî di helbestên xwe de van çar hêmanên ku ji wan re çar unsûr an jî anasirê erba‘e tê gotin bi kar aniye. Em dikarin ji dîwana Fethî di vê mijarê de çend mînakên bidin.

Di zilletxaneyê **xak** û gubarê
Ji nageh bûne naçarê qerarê (9/11)

Seraser kunbeda exzer siyehpoş û mulemme‘ hat
Ji dûdê **agirê** dilsûz û tîrêjîyê di ahînam (26/52)

Nehin tefrîq û tehrîq ji **av û agir**
Kesê bawer ke vê zindîqe kafir (2/26)

Ew le‘l û lêvê şekerîn ew lefz û guftarê şêrîn
Ew qameta naziktirîn **badê** xezan ser wan ve hat (17/9)

3.7. Heywan

Navên hinek heywanên ku di dîwanê de hatine bikaranîn ev in: Kund, mar, ‘eqreb, mar, şehmar, hudhud, ‘endelîb, kumrî, bulbul, ‘enqa, kelb, şêr, piling, ejdeha û hwd. Di edebiyata klasîk de helbestvan hest û ramana xwe, fikr û zikrê xwe û her wiha êş û elemên xwe bi şiklên cuda di berhema ku dinivîsê de diyar dîke ku yek ji van jî li gor taybetiyên wan bi navên heywanan emelkirin e ku ev yek jî bi hunera edebî ya teşbîhê tê kirin. Helbestvan carinan ji bo sidq û qinyatiya xwe eşkere bike dibe ‘kelbê dergehê’(31/13) carinan jî ji bo êşa xwe ya firaqê bîne zimên dibe ‘bulbulê şeyda.’(33/5). Fethî bi vî awayî navên heywanan di wateyên cuda de bi rêya hunera teşbîhê û wekî din bi kar aniye.

Heya nakî di vê wêraneya xak
Wekî **kundan** herîşê **xar û** xaşak (9/17)

Tu nabînî di hâlê ledhê egleb

Ku tîn kuştin xebîsê **mar** û **'eqreb** (6/81)

Meşreb me telx kam kir xwab û nezer heram kir
Ta **hudhudî** peyam kir peyamekî çî xweş bû (41/13)

Li hev pêça xwe wek reşmarê bê can
Wekî zulfê xweyê **şehmarê** pêçan (6/21)

Gul xweş in sosin xweş in sunbul xweş in
Ew zî çû ew zî çû ew zî çû
'Endelîb û kumrî û bulbul xweş in
Ew zî çû ew zî çû ew zî çû (41/1)

Deyne tu duşedhezar merqî
Perwaz ke aşiyane **'enqa** (53/7)

3.8. Dem

Di warê demê de hinek peyvên ku di dîwanê de hatine bikaranîn ev in: 'eyd, sersal, newroz, sal, weqt, mah, roj û şev, payîz, sehergah, zivistan, buhar, her weqt û her gav, her dem, adar, nîsan, gulan û hwd.

Xulaşê **'eyd** û hem **sersal** û **newroz**
Diçû bê şîbhê ey dildar û dilsûz (53/104)

Di bağa rû teferruc kir gelek **sal**
Bi destûra ewê zağa reşa xal (8/30)

Neborîne li wî ehwâl û ezman
Ne **weqt** û hîn û **sal** û **mahê** yekser (3/14)

Ji dûdê pehtina wan **roj** û hem **şev**

‘Eceb çehvê nucûman kor nebûn tev (8/68)

Di **payîzê** bi bakî wan delalan
Dikit pejmurde dîsa ‘aqîbet hem (28/72)

Wekî koko dibêm koko **şev û roj û sehergahan**
Helandî can û dil yekser firaqa serw sîmînam (26/5)

3.9.Nebat

3.9.1. Dar û Nebat

Çend peyvên ku di dîwanê de wek ‘Dar û Nebat’ hatine bikaranîn ev in: dar û ber, serw û şîmşad, gulgulî, sêv, hinar, incîr, selw, çinar û hwd.

Ger pêwîst be em dikarin di warê armanca bikaranîna peyvên dar û nebatê ya di helbestên klasîk de bi peyvên serw û şîmşadê wisa îzah bikin:

Serw di helbestên klasîk de ji darên ku herî zêde qala wê tê kirin darek e. Bi qameta xwe ya zirav û dirêj û dema ku ba radibe hêdî hêdî diheje herî zêde di temsîlkirina qameta yarê de tê bikaranîn.¹⁴⁸ Her wiha peyva şîmşadê jî di edebiyata klasîk de ‘ji ber bilindbûna qametê gerdana ayrê simbolîze dîke ku ev dar her wiha bi taybetiya xwe ya ku fêkî nade jî wê yara ku wislatê ji aşîqê xwe re bexş nake temsil dîke.¹⁴⁹

Wek mînak:

Bi qedd û bejn û balayî esef da **serw û şîmşadan**
Esef da serw û şîmşadan bi qedd û bejn û balayî (44/10)

Ji bilî peyvên şîmşad û serwê di Dîwana Fethî de ev peyvên jêr ên reşkirî jî wek di kategoriya ‘Dar û Nebat’ hatine bikaranîn.

¹⁴⁸Kadri Yıldırım, *Baba Tahîrê Uryan, Hayatî Görüşleri Dîwanî*, weş. Avesta, Stenbol 2013. r.71.

¹⁴⁹ *h.b.*, r. 72.

Ji heraret herîşî sîne û dil
Werne me ji **sêv** û **hinarê** çî gered (21/5)

Bêyî tîflan bagê bostan **incîr**
Tijî ez şehdê nab û şeker û şîr (28/99)

Ger ne wek qametê şimşadê bitin
Me ji şimşad û **çinarê** çî gered (21/9)

Kûh û şehra bag û şax û **dar û ber** pir zîb û zîn
Ez tenê pejmurde û pir zar û giryan û keîb (14/10)

Palî ji werdan kemmilî ser ta qedem têk xemmilî
Bi wan qedd û qamê **gulgulî** fazet bicullil-muştehat(17/19)

3.9.2. Gul û Kulîlk

Di dîwana edebiyata klasîk de peyvên mîna gul, gunce, sunbul, nesrîn, sosin, sorgul, reyhan, lale, binefş, çiçek, kulîlk, werd, yasemîn û hwd. ji bo delalbûn, xweşikayî û bedewbûna yarê hatine îstîmalkirin.

Devê yarê wek xonçe, rûyê wê wek gulê, bejna wê wek reyhanê, porê wê wek sumbulê tên teswîrkirin.¹⁵⁰ Dema ku em li hinek peyvên ku wek gul û kulîlk hatine bikaranîn binêrin di dîwana Fethî de ew rewşên evîne yên li jêr derdikevin holê.

Gul:

Peyva ku di edebiyata klasîk de herî zêde qala wê tê kirin gul e. Têkiliyeke wê dijwar bi rû û hinarika yarê re heye.¹⁵¹ Tê wateya xonce angû bişkoka ku buşkiviye.¹⁵²

¹⁵⁰ Gezer, *h.b.*, r. 86.

¹⁵¹ Pala, *h.b.*, r.171.

¹⁵² Huseyn Amîd, *Ferhengê Farisî 'Amîd*, Weş. Emîr Kebîr, Tahran 1391, c.3, r. 2059.

Firqeta nazik qeda leb ğunçeya şêrîn kelim
Dilbera qametxweş û **gul çehreya** bedra temam
Şorgula bostanê qelba Hezretî Nûrşîn meqam
Da dilan derd û ğem û alam û narê iftiraq (24/2)

Ġunce:

Ġonce ji gula ku hê nebuşkufiye re tê gotin. Di edebiyata klasîk de ğonce ji dêla devê yarê de tê bikaranîn û xwe bi halê nebuşkîvînê nîşan dide. Kenîna ğunceyê tê wateya vebûna wê.¹⁵³

Ĥeta ew gul ji **ğunce** hate bîrûn
Wekî berga gula lale di gel xwûn (7/44)

Reyhan:

Di edebiyata dîwanê de ji hêla bêhn û şeklê xwe ve tê bikaranîn. Pora yarê û pirtika bihê dişibe reyhanê.¹⁵⁴ Reyhan her wiha ji bo bejn û qameta yarê jî tê bikaranîn.

Di nava bağ û bostanê letafet
Çi nazik tayê **reyhan** î tu Seyda (11/4)

Lale:

Lale, di helbestên dîwanê de bi rengê xwe yê sor ji bo hinarikên yarê û histêrkên aşîq tê bikaranîn. Dixala reşahiyê ya di nava laleyê de ye birîna dilê aşîq a ku ji ber xwezîanîna hinarikên yarê û hesûdiya lê tê kirin e. Ev yek jî dibe sedema êş û daxê.¹⁵⁵

¹⁵³ Amîd, *h.b.*, r. 168.

¹⁵⁴ Pala, *h.b.*, r. 376

¹⁵⁵ *h.b.*, r. 284.

Ûeta ew gul ji gûnce hate bîrûn

Wekî berga gula **lale** di gel xwûn(7/44)

Sunbul:

Di edebiyata dîwanê de ji bo pora yarê tê bikaranîn. Sunbul ji wan çîçekên ku di edebiyata dîwanê de herî zêde tê bikaranîn çîçekek e. Bi bêhn û şiklê xwe dişibe por û guliyên yarê. Sunbul û gul exlebe bi hev re tên bikaranîn. Sedema vê yekê jî xwe berdana pora sunbul a li ser hinarikên gul de ye.¹⁵⁶

Ji bihna **sunbulê** zulf û gula rû

Ji badamê du çêsmê qewsê ebrû

(7/63)

---

¹⁵⁶ Pala, *h.b.*, r. 414.

BEŞA SÊYEMÎN

KESAYETIYA FETHÎ YA EDEBÎ

Berî niha jî weke ku me diyar kiribû Mela Ebdulfettahê Hezroyî helbestvanekî him klasîk û mutesewwûf û him jî ehlê tarîqatê ye. Bi heman awayî Hezroyî di dawîya sedsala 19emîn û di destpêka sedsala 20emîn de jiyaye. Dema ku em van hemû taybetiyên Mela Ebdulfettahê Hezroyî li ber çavan digrin û tememan van taybetiyan digel hev dinirxînin em dibînin ku Hezroyî bi van taybetiyên xwe mohra xwe ya helbestvantiyê di serdema modernîzmê de li bin dîroka Edebiyata Klasîk a Kurdî xistiye. Hezroyî ji ber ku ehlê terîqetê bû, tesîra terîqet û tesewûfê xwe bi şikleke zêde di helbestên wî de nîşan dide. Me heta ku ji destên me hat û heta ku Xweda qewet da me hewil da di bin vê beşa sêyemîn de bi şikleke hûr û kur, her wiha berfireh lêkolînekê bikin. Me beşa sêyem di bin çar binbeşan de nirxandin.

Di binbeşa yekemîn de ziman, şêwaz û devokên ku ji teref Hezroyî ve di dîwanê hatine bikaranîn û ji teref me ve hatine tespîtkirin hatin nirxandin. Digel vê, me peyv û ravekên Kurdî yên di dîwanê de bi mînakên nîşan da. Fethî zimanê Kurdî, Erebi û Farişî bi şikleke baş dizanîbûye û zimanê Tirkî jî bi qasî ku fêhm bike dizanibû. Fethî ji bilî zimanê Kurdî bi 2 zimanên din helbest nivîsandine ku ji ber vê yekê ye zimanên Erebi û Farişî bandora xwe di helbestên wî yên Kurdî de xwe nîşan didin. Ji ber vê sedemê me bandora zimanên biyanî yên di helbestên Fethî de vekola û bi çend mînakên rave kir. Di bin vê beşê de ji bilî van xalan, em li ser şêwaza helbestvantiya Fethî rawestiyên û me hewil da bi mînakên şêwaza wî ya helbestvantiyê diyar bikin.

Binbeşa duyemîn li ser wêjevanên ku tesîr li ser Fethî kirine de ye. Di bin vê binbeşê de me xeyret kir da ku em wêjevan û helbestvanên mezin ên ku bandor û tesîreke mezin li ser Fethî hiştine tespît bikin. Me vê yekê yek bi yek bi mînakên diyar kir.

Di binbeşa sêyemîn de jî me helbestên Fethî ji hêla helbestên lîrîk, dîdaktîk-şîretî, hîkemî ve nirxand û me vê yekê bi mînakên eşkere kir da ku helbest û helbestvantiya Fethî çêtir bê fêmkirin.

Me di binbeşa çaremîn de jî helbestên Fethî ji hêla hûnerên edebî ve nirxand. Di bin vê binbeşa çaremîn de me hûnerên edebî yên di helbestên wî tespît kir û me ji her yekê re çend mînakan da.

1. ZIMAN Û ŞÊWAZ

1.1. Ziman

Di destpêkê de pêwîst e bê diyarkirin zimanê ku di dîwanê de hatiye bikaranîn ji gelek hêlan ve pir bi hêz û qewet e. Me berî niha di beşa jiyannameya Fethî de diyar kiribû ku Fethî di warê ziman de perwerdeyeke gelek baş sitandiye û zimanê Kurdî, Erebî û Farisî bi şikleke baş fêr bûye.

Her wiha dema ku em li dîwana Mela Ebdulfettahê Hezroyî dinihêrin em dibînin, zimanê ku di helbestên dîwanê de hatiye bikaranîn ji zimanê helbestvanên klasîk ên din gelekî ne cudatir e û di dîwanê de gelek peyv û ravekên Erebî û Farisî hatine bikaranîn. Lê ev heqîqet jî heye dema mirov helbestên di dîwanê de dixwîne jê fêhm dike, lewra zimanê helbestan hêsan, xwerû û hêrikbar e. Ji ber vê yekê mirov dikare bibêje Fethî di helbestên xwe de zimanekî hêsan û herikbar bi kar aniye.

Wek mînak:

Were ey dil bi mektebxaneyê 'îşq

Were ey dil bi me'debxaneyê 'îşq (9/1)

Ji derd û mişneta dewran dibêjim ez meded Seyda

Ji dağa firqet û hicran meded Seyda meded Seyda (12/1)

Ji hêla edebî ve zimanê helbestvan gelek bihêz e. Fethî digel ku çar zimanan zanibûye jî di dîwana xwe de tenê sê zimanan bi kar anîye ku ew jî Erebî, Farisî û Kurdî ye. Seyda di dîwana xwe de çawa ku helbestên xwerû Farisî, Erebî û Kurdî nivîsandibe jî bi heman awayî di hinek helbestên xwe de du zimanan-Kurdî-Erebî- bi kar aniye.

Wek mînak:

Kulle yewmin mewtetun lî fil-firaqi qed bedet

Her dikêşim van cefayan we ez im her derdinak (25/4)

Nehin ku kes ھاڵêm bibêje ھاebîbî

Leqed za'e 'umrî we zaqe işîbarî (50/3)

Hunerên edebî di helbestan de gelek cih digrin û helbestvan ji dubarekirina
dengan îstîfade kiriye.

Wek mînak:

Çi şahek min hebû şêrîn û şebaz

Bi qurban im bi qurban im bi qurban

Hebîb û dilruba û rah û rimbaz

Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban (35/1)

Dema ku em ji hêla ravekan ve dîwana Mela Ebdulfettahê Hezroyî binirxînin em
dibînin ku cûrbecûr ravek hatine bikaranîn, lê di dîwanê de ravekên tevlihev û nezelal û
dirêj zêde xuya nakin û nehatine bikaranîn. Her wiha zimanê dîwanê hêrikbar û watebar
e.

Wek mînak:

Çi xweş şah û çi xweş xan î tu Seyda

Di mulkê dil de sulţan î tu Seyda (11/1)

Ji hicra nazenînan min dil û can û ciger kûl bû

Di dil hil bû qewî narek ji şewqa bejn û balayê (45/3)

Di dîwanê de ravek carinan qet nehatine bikaranîn carinan em li rasta ravekên ku ji 2 peyvvan, 3 peyvvan û 4 peyvvan pêk hatine tên. Em dikarin vê yekê bi mînak wisa zelaltir bikin.

*Carinan di hinek cihên dîwanê de ravek qet nehatiye bikaranîn.

Wek mînak:

Dikin cewr û cefa herdem welêkin

Bi luft û merhêmet nakin nigahan (32/11)

* Ravekên ku ji du peyvvan pêk hatine:

Wek mînak:

Bide min saqiya **kûza şerabê**

Mede guh van tîbîbê bed fi'ale (39/14)

* Ravekên ku ji sê peyvvan pêk hatine:

Wek mînak:

Ey siracê dûrbînan şebr û raça hemnişînan

Merhema qelbê hezînan naziya şêrîn leban î (47/1)

* Ravekên ku ji çar peyvvan pêk hatine:

Wek mînak:

Qûtê canê 'aşiqê miskîn e ya yaqûtê le'l

Ya şeker barê du lêvê van şekerbarane ev (23/2)

Herî dawî em dikarin bibêjin kurmanciya ku di helbestên dîwanê de hatiye bikaranîn, gelek dewlemend, zelal û herikbar e. Digel ku eslê xwe Hazroyî be dema ku mirov li dîwanê dîqet bike, dibîne ku gelek devokên kurmanciya jor yên mîna Botî, Hekkarî û devoka Serhedê di dîwanê de hatine bikaranîn. Di dîwana Mela Ebdulfettahê Hezroyî de helbestên ku di nav de peyvên vê devokê hatine bikaranîn hene. Em ê li jêrê

din bin sernavan de zimanê dîwanê li gor devokên Kurdî binirxîn û mînakên ji dîwanê bidin.¹⁵⁷

1.1.1. Devoka Botan û Bahdînan

Behdînan navê wê herêma ku bi giştî ji bakûrê Misûlê dest pê dike û heta Colemêrgê diçe ye ku di nav de wek Dihok, Zaxo, Amêdî û Şeyxan jî hene. Ji devçoka vê derê re Bahdînî tê gotin.¹⁵⁸

Her wiha Botan jî ji Colemêrgê dest pê dike û heta Şirnexê diren dibe. Navenda herema Botanê Cizîr e û ji devoka vê heremê re rjî Botî tê gotin.¹⁵⁹

Di serdemên klasîk de, digel devoka Botî, devoka Hekkarî û Badînî rengên xwe zêdetir dane helbestê û em dikarin bêjin ku ev devokên han di edebiyata klasîk de bûne zimanê standart.¹⁶⁰

Wek mînak:

Bizan hemze elîfa ku **qebûl ket**

Temamê herekan wek ehl û ale (5/12)

Dikit texşîşê halê mumkinatan

Ji ewşaf û ji ezman û cihatan (2/34)

Bi enwa'ê berahîn û delîlan

Dîbit îmanê teqlîdê muqerrer (3/41)

Weqta ku **bête** coşê bîne dilan xuroşê

Şoşbet bike bi def û saz merdane laubalî (49/21)

¹⁵⁷ Ji bo cudahiyan devokên kurmançî bnr. Öpengin, Ergin & Haig, Geoffrey, "Regional variation in Kurmanji: A preliminary classification of dialects", *Kurdish Studies*, j. 2, no: 2, Cotmeh 2014, r. 173-175.

¹⁵⁸ İbrahim S. Işık, *A'dan Z'ye Kürtler Kişiler-Kavramlar-Kurumlar*, weş. Nûbihar, İstanbul 2013, r. 96.

¹⁵⁹ Işık, *h.b.*, r.109.

¹⁶⁰ Önder Beyter, *Dîwana Mela Ehmedê Heyderî Metn û Lêkolîn*, Teza Lîsansa Bilind, Zanîngeha Mardin Artukluyê, Enstîtuya Zimanên Zindî yên Tirkîyeyê, Mêrdîn 2013, r. 36.

Divêtin ger bi qencî bî muweşşef
Tu qenc teşîlekî ke ey mukellef (2/1)

Dimînî ta ebed şer‘a wî ya pak
Di kullî weqt û ezmanan di her der (3/26)

Hebûya carekê ger min vexwara
Ku têr av bibwa ev **ezmanê** lal e (39/2)

Cerg û ciger meke xwîn heta bi kengî çendîn
Zûlm û te‘eb bixwendîn zûlm û te‘eb nexweş bû (10/41)

1.1.2.Devoka Serhedê

Serhed herêmeke Bakurê Kurdistanê ye. Bajarên Çewlîg, Erzirom, Mûş, Agirî û Qers (Serhed) li Bakurê Kurdistanê û herêma sersînori ya li parêzgeha Azerbaycana Rojava dikevin nav tixûbe vê herême. Navê xwe ji “serxet“ê digre. Digel wan, kurdên di nav Ermenistan û Nahcîwanê jî em dikarin wekî Serhed bihesibînin.

Bi giştî em dikarin bibêjin ku Serhed ji bakurê Kurdistanê herêmeke mezin e û ji bilî hin cudahiyên biçûk ên deverî devokeke kurmancî ya berbelav dihevine.¹⁶¹

Di dîwanê de peyvên mîna, çehv, fehm kirin, wistan, xûn, ciger¹⁶², gerek, lazim, û hwd. yên ku li herema serhedê tên bikaranîn û peyvên devoka Serhedê ne hatine bikaranîn.

Wek mînak:

Du **çehvan** da cihan teşwîş û şorî

Du burhê wî hesed dan kesk û şorî (8/16)

¹⁶¹ Yakup Aykaç, *Dîwana Hezîn Metn, Lêkolîn û Ferheng*, Teza Lîsansa Bilind, Zanîngeha Bîngolê, Enstîtuya Zimanên Zindî, Bîngol 2015, r.47

¹⁶² Öpengin, *h.b.*, r. 173-175.

Welêkin puştî teftêşek ‘eca’ib
Me jê **fehî kir** ku ferz e lamuhal e (39/10)

Nedîn wan qeş **vewestan** û teheyyur
Vewestan qeş li vir nabit teşewwur (7/37)

Neşterê pûlan e ya mujganê **xûn**xwarane ev
Neş’eya mey ya nikahê çehvê meyxwarane ev (23/1)

Li me **lazim e** bawerîkê tamam
Bi pêgemberiya nebiyê di hûmam (1/9)

Firaqê gem li min rakir di dil da agirek hil kir
Bi wî can û **ciger** kul kir meded Seyda meded Seyda(12/2)

1.1.3. Peyv û Ravekên Kurdî yên Resen

Her weke ku eşkere ye û tê zanîn di nivîsandina berhemekî de ger ku ravekên resen bên bikaranîn ev yek tê maneya ku helbestvan di qada xwe de ehlê vî karî ye û ji ber ku zimanê xwe bi şikleke kamil dikarî bide şuxilandin û ew kes di nivîsa xwe de gotinên xwe bi qewet dike. Bi gotineke din ev kes diyar dike ku ew ji zimanê xwe haydar e. Dema ku em di vê çarçovê de li berhemê angû dîwana Fethî binihêrin em dibînin ku Fethî gelek ravekên resen ên Kurdî bi kar aniyê ku em ê li jê re heta ku bes be derheqê vê yekê de mînakên bidin.

Em dikarin hinek peyv û ravekên resen ên Kurdî yên ku di dîwanê de hatine bikaranîn wiha birêz bikin:

Te bi xwûnxwarî girêdayî nava xwe gelek
Dev û lêvê te ji zehrê tije wek marê belek

Te gelek kuştine **çehvê belek** û zulfê xelek
Ne tenê em ku hemî name çi cinn û çi melek
Ji lebê badeyê zulma te ‘eceb cur‘ekeşîn (33/2)

Çiku bed tali‘iya me heye ez dewrê felek
Dewrê dewwarê hesedkar e di heqqê me gelek
Bûne sergeşte û pabesteyê wan zulfê xelek
Me nehin raħû selamet ji du çeşmê di **belek**
Heye carek ku bi meqşûd û muradê bigehîn (31/14)

Murada wî eger çi ev ji **mêj e**
Ji bo sirra dilan kes nîne meħrem (28/12)
Çi gëddar e çi dijwar e çi hîr e
Li meydan çi **rimbaz** e çi şêr e (28/55)

Du şed bêjin di nav çaha zinexdan
Bi **qeyda gëbgëbê** kir qeya û bendan (8/26)

Hezîn û sîneçak û **dilfekar** im
Feqîr û bêkes û bêzar û bêzad (18/16)

Kelbê dergahê te me mezherê cûdî di wucûd
Bûm **çavnêrê** li luţfê di qiyam û di qu‘ûd
Segê dergahê xwe şa ke tu bi eţraf û xudûd
Bi ‘uyûn û bi cufûn û zeqen û burh û qudûd
Ku ji şe’nê te ye ev reng me nehin raħê yeqîn (31/13)

‘Erziħala Fethiyê bêçare ba ħusnê edeb
Tu bibe wî ħezreta wek rewzeya **xulda berîn**(36/11)

1.1.4. Hêmanên Erebi û Farisî

Her weke ku berî niha di binbeşa ‘Ji Dayîkbûn û Wefata Fethî’ de hatibû diyarkirin Mela Ebdulfettahê Hezroyî di sala 1892an de ji dayik bûye û di sala 1975an de jî çûye rehma Xwedê. Dema ku em li dîrokên ku seyda lê jiyaye dinêrin em dibînin di qonaxeke nêzî modernîzmê de jiyaye. Lê di dîwanê de dîsa tê dîtîn ku seyda di bin tesîra vê yekê de nemaye û di berhama xwe de rê û rêbazên klasîk domandiye. Seyda bi 3 zimanan- Kurdî, Erebi, Farisî- dizanîbû û bi sê zimanan helbestan nivîsandiye. Dema ku em li dîwana wî dinihêrin carinan em dibînin ku helbestên wî seranser Farisî an jî malik û peyvek Farisî ye û carinan jî em dibînin ku helbestên wî seranser Erebi an jî malik û peyvek Erebi ye. Bi kurtasî zimanên Farisî û Erebi di gelek cihên dîwanê de weke helbestekê, malikekê an jî misreyekê xwe nîşanî me dide. Bi heman awayî pêwîst e ku mirov bibêje Seyda Ebdulfettahê Hezroyî tenê bi qasî ku fêhm bike dizanîbû Tirkî. Di helbestan de bikaranîna van zimanan qet zirarê nedaye wate û herikbariya helbestan. Lewra seyda van zimanan bi hosteyî bi kar aniye û helbestên xwe biqewet û dewlementir kiriye.

1.1.4.1. Hêmanên Erebi

Di helbestên ku Fethî nivîsandine de gelek peyv, malik û hinek çarînên ku bi zimanê Erebi ne hene. Em dikarin di vî warî de ji dîwanê wisa mînakên bidin.

Zimanê Erebi carinan wek peyvekê derdikeve hemberî me.

Wek mînak:

Ne wekî zulf û ruxê yarê bitin

Me ji vê **leyl û neharê** çi gered

(21/8)

Firqeta nazik qeda leb gûnçeya şêrîn kelam

Dilbera qametxweş û gul çehreya **bedra tamam**

Şorgula bostanê **qelba** Hezretî Nûrşîn **meqam**
Da dilan derd û **gem** û **alam** û narê **iftiraq** (24/2)

Cuda bû dehşeta marê **fıraqê**
Şebîhê marê bîrê marê erqem (28/82)

Nebit ger puştî herfê med sebeb qeṭ
Ṭebi‘ê med dibit wek **qîl** û **qal e** (5/14)

‘Eceb muhran ji ber dîtin **kusûfî**
Qemer jî bûn siyehpoşê **xusûfî** (8/19)

Erebî carinan jî wek misre, malik û çarînekê derdikeve hemberî me.

Wek mînak:

Li diyarê te xerîb im ey tu kehfîl-ğureba
Ṭale ma lem nere minkel-luṭfe Ellahu cezak (25/1)

Nehin ku kes ḥalê m bibêje ḥebîbî
Leqed za‘e ‘umrî we zaqe işṭibarî (50/3)

Ferifqen bişebbi ḥelîfil ğeramî
Be‘îdun ‘enilxillî zîl-inkîsarî (50/4)

Zubtu min nîranî hicranil eḥibbail-nicab
Fatenî luqyahumu iz dare filbeynil-ḥicab
La tu‘atibnî fekem filqelbi minhum iltihab
Bi’sê ḥalî bi’sê ḥalî mişle ‘eṭşanil ‘iraq (24/3)

1.4.1.2 Hemanên Farisî:

Çawa ku di helbestên dîwanê de peyvên Erebi hatibin bikaranîn bi heman awayî peyvên Farisî jî hatine bikaranîn. Em dikarin bi çend mînakên van bikaranînan wisa nîşan bidin.

Wek mînak:

Yeka yek xelqê **meyxanê** dixwestin wê şeraba te
Bi can û **dil** dema dem te dihebandin ey mesîna reş(20/20)

Rehîne **în û an başem zebûnêf** her bedan **başem**
Bigirdabê geman **başem** meded Seyda meded Seyd (12/12)

Di gel wî her kesek der **cengcoyê**
Di gel bextê xwe ew der **goft û goyê** (6/10)

Ji **cama** bêhiş î **dîwane** û **mest**
Li pey wî şed reqîbê **sengê** der des (6/7)

Ev gem û derdê nigar hem **şebê** hicranê yar
Salê gem û salê **şeb** rêhtê bi ser cumle da (10/13)

Meh û xurşîdê eywana celalet
Hebîb û seyyîdê ewladê adem (28/4)

1.1.5. Cotepeyv

Di zimanan de hin bêje hene ji bo ku vegotinê bihêztir bikin û wateya îfadeyê xurt bikin bi bêjeyên wekî xwe, nêzî xwe yan jî dijberî xwe re tên bikaranîn. Ev cure dibe ku di her zimanî de hebe û li gorî çêna zimanê xwe xwediyê awayên cuda bin.¹⁶³

¹⁶³ M. Zahir Ertekin, Zafer Açar, "Di Kurmancî de Cotepeyv û Cureyên Wan", *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, c.1, j.1, Ocak 2015, r. 82.

Dema ku em li dîwana Fethî dinihêrin em dibînin ku cotepeyv bi şikleke xurt hatine bikaranîn û ev bikaranîn weke ku li jorê hatibû diyarkirin wateya îfadeyê xurt dikin. Di dîwana Fethî de gelek cotepeyv hene. Wek mînak: êş û elem, êş û gem, şox û şeng, şax û dar, şev û roj, bêşûc û bêgunah, wezîr û padişah, kar û bar, cerg û ceger, keyf û fereh, zulf û xal û hwd.

Wek mînak

Perî peçe ji xergahê nezer kir

Li halê wî du şed **ah û keser** kir (6/19)

Bi qedd û **bejn û balayî** esef da serw û şimşadan

Esef da serw û şimşadan bi qedd û **bejn û balayî** (44/10)

Bi der hatin ji nava **mulk û mala**

Kirin wan ‘ezmê nezhetgah û pala

Der û dîwan kirin **xalî û vala**

Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban (35/21)

1.2. Şêwaz

Di encama lêkolîn û muqayasekirina destxetên ku gihastin ber destên me de me tev de 53 helbestên bi Kurdî yê Fethî tespît kir. Her wiha di pêvajoya lêkolînê de hat hînbûn ku Fethî bi sê zimanan dizane û ji van zimanan Erebî û Farisî bandoreke zêde li ser helbestên wî kirine. Temamê van helbestên Kurdî bi erûzê hatine nivîsandin û her wiha di van helbestan de gelek serwa û paşserwa hatine bikaranîn ku vê yekê tesîreke neyînî li ser helbestên Fethî nîşan nedaye. Ev 53 helbestên Fethî bi teşeyên nezmê yê bi mîna qesîde, xezel, mesnewî, murebba, muselles û muxemmes hatine nivîsîn ku ev yek jî şêwaza helbestvantiya Fethî dewlementir kiriye.

Ji bilî van dema ku em li temamê dîwana ku derketiye holê dinihêrin em ji hêla şêwazê ve gelek xalên girîng dibînin ku em dikarin van xalan wisa birêz bikin:

-Bikaranîna Kurdiyeke xwerû, hêrikbar û watebar.

-Eşqa manewî û mecazî.

-Temamê helbestan bi arûzê nivîsandin û di helbestan de bikaranîna ravek, serwa û paşserwayan.

-Bi şikleke herikbar û lihev û her wiha bi şikleke ku zirar nede şikl û wateya helbestê bikaranîna peyvên Erebî û Kurdî.

-Êş û elema ku ji ber eşq, firaq û wesletê tê kişandin.

-Bi kêşe nivîsandina helbestan û bi peyvên resen ên Kurdî emel kirin.

- Di helbestan de bi şikleke dewlemend bikaranîna hûnerên edebî.

- Bikaranîna term û têgihên Îslamî.

-Bikaranîna şewaza çîrokî û gûftegoyê.

-Bi çand û kevneşopîya Kurdan xemilandina helbestan.

Me li jorê di çarçoveya şewazê de hewil da şewaza Fethî ya di dîwanê de diyar bikin. Lê divê em vê yekê jî diyar bikin ku me ji bo her xalekî ku me nivîsand ji dîwana wî mînak neda. Lewra berî niha me di xebata xwe de ji bo her xalekî ku bi şewazê an jî xala ku me qala wê kir re têkildar e re bi malikan gelek mînak da.

Di encamê de mirov dikare bibêje Fethî bi van taybetiyên xwe di serdema mordernîzmê de, şewaza xwe afirandiye û tradîsyona Edebiyata Klasîk a Kurdî bi şikleke xurt û pir baş domandiye.

2. EDÎBÊN KU TESÎR LI SER FETHÎ KIRINE

Fethî digel ku di dawîya sedsela 19emîn û di destpêka qerna 20emîn de jiyabe jî tradîsyona edebiyata klasîk bi şikleke berfireh û kûr domandiye ku ev yek bi şikleke eşkere di dîwana wî de xwe nîşan dide.

Dema ku em li tevahiya dîwana wî dinêrin û ger em lêkolîneke baş bikin em ê bibînin ku wêjevanên mîna Melayê Cizîrî, Ehmedê Xanî û Mela Mihemedê Licêyî bi heman awayî ji ber ku ehlê medresê û terîqetê bû jî alim û zanayên mîna Şêx Evdilqadirê Hezanî, Şêx Muhammedê Selimê Hezanî û Mewlana Ebdulhey li ser wî tesîr kirine.

Em li jêrê vê tesîra ku me li jorê qala wê kir digel mînakan nîşan bidin.

2.1. Melayê Cizîrî

Di sala 1589an de li bajêra Cizîrê ji dayik bûye.¹⁶⁴ Melayê Cizîrî yekem helbestvanê Kurd e ku bi terzê edebiyata klasîk a rojhilatî dîwaneke bi Kurdî aniye holê. Navê wî ya rastî Ehmed e. Bi hesab melatiya wî ya di medreseyan de û bajarê wî Cizîrê wekî Melayê Cizîrî hatiye naskirin. Melayê Cizîrî di helbestên xwe de exlebe mexlasa Mela û her wiha mexlesên mîna Melayî, Nîşanî hwd. bi kar aniye.¹⁶⁵ Helbestvanên ku herî zêde lê bandor kirine Mewlana Camî û Hafîzê Şîrazî ye.¹⁶⁶

Melayê Cizîrî ehlê tesewûfê û edîbeke klasîk bû. Dema ku li berhemên piştî wî tê nihêrtin em dibînin ku tesîra xwe li ser gelek helbestvanên klasîk hiştiye ku yek ji van jî Mela Ebdulfettahê Hezroyî ye. Di dîwana Fethî de tesîrên Cizîrî yên ku me tespît kirin û bi şiklê nazîrê hatine nivîsandin ev in:

*Nazîreya ku bi paşserwaya çî geredî hatiye kirin.

Melayê Cizîrî

Me ji bil husn û cemalê çî geredî

Bê cemalê ji peyalê çî geredî

Ger ne teşbîhê du birhên te bitin

Me di ‘îdan bi hilalê çî geredî

Ger ne qesta dil û canê me dikit

Me ji wê şox û şepalê çî geredî¹⁶⁷

¹⁶⁴ Feqî Huseyn Sağnıç, *Dîroka Wêjeya Kurdî*, Weşanên Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê, Stenbol 2002, r. 375.

¹⁶⁵ Adak, *h.b.*, r. 208.

¹⁶⁶ Rênas Jiyan, *Wêjeya Kurmancî- Pênûsên Çardehderb*, weş. Belkî, Amed 2015, r.33.

¹⁶⁷ *Dîwana Melayê Cizîrî*, amd. Selman Dilovan, weş. Nûbihar, Stenbol 2014, r. 118.

Fethî

Dil ji bil qametê yarê çî gered
Me ji ezharê buharê çî gered (21/1)

Me ji destê te ye nalîn û hewar
Werne me ji ah û hewarê çî gered (21/2)

‘Eddê eyyamê firaqa te dikin
Werne me ji ‘edd û jimarê çî gered (21/3)

*Di beytên jêr de bi misreya “‘Îd e û herkes muferreḥ ew ji dîdara ḥebîb” nazîrê li helbesta Cizîrî hatiye kirin.

Melayê Cizîrî

‘Îd e û herkes ji dîdara te lê pîroz e ‘îd
Ez tinê meḥrûmê dîdar im bi şed menzil bê ‘îd¹⁶⁸

Fethî

‘Îd e û herkes muferreḥ ew ji dîdara ḥebîb
Ez tenê meḥcûrê yar û zar û giryan û keîb (14/1)

*Di malikên jêrê de jî bi hevoka “Dil yek e dilber dê yek bit” û “Ney ji wan im” nazîrê li helbesta Cizîrî hatiye kirin.

Melayê Cizîrî

Dil yek e dê ‘iṣṣqê yek bit ‘aşıqan yek yari bes
Qible dê yek bit qulûban dilberek dildari bes

¹⁶⁸ Mele Ehmedê Zivingî, *Gerdeniya Gewherî Şerha Dîwana Melayê Cizîrî*, amd. û wer. Emîn Narozî, weş. Avesta, Stenbol 2013, r.348.

Hin ji nik derê ve tèn qesta kenîştî hin dîkin

Ney ji wan im ney ji wan im min derê xemmari bes¹⁶⁹

Fethî

Dil yek e dilber dê yek bit dilrûbayê her zeman

Dilnewazî gah gahe cewr û mişnet her zeman (29/1)

Hin di gel yaran di geşt û hin di nêv bagê wişal

Ney ji wan im ney ji wan im ez feqîr hal û gîrb (13/7)

2.2.Ehmedê Xanî

Ehmedê Xanî ji yek wan helbestvanên Kurd ên edebiyata klasîk e. Li gor Feqî Huseyîn Sağniç Ehmedê Xanî di sala 1651an de li gundê Xanê ji dayik bûye di heman gundê de zaroktiya xwe borandiye.¹⁷⁰ Peyva Xanî eşîra wî nîşan dide. Navê bavê wî Mela Îlyas û navê diya wî jî Gulnigar e. Ehmedê Xanî him xwediyê hizra tesewifê ye û him jî pêgirtiyê Neqşebendî ye.¹⁷¹

Ehmedê Xanî di dîrokê de çawa ku bi berhema xwe ya “Mem û Zîn”ê tesîra xwe li ser gelek wêjevanên Kurd hiştibe bi heman awayî li ser Fethî jî hiştîye. Tesîra Ehmedê Xanî di dîwana Fethî de bi van malikan diyar dibe.

Şubhetî Mem ma di zindana firaq

Dil ji hicra rûyê Zînê hey hewar (19/10)

Di hebsa firqet û dûrê ji nageh ve muqeyyed bûm

Mem im îro di zindanê ku da çû gulruxa Zînam (26/4)

¹⁶⁹ Dilovan, *h.b.*, r. 108.

¹⁷⁰ Sağniç, *h.b.*, r. 344.

¹⁷¹ Adak, *h.b.*, r. 250-251.

2.3. Melê Mihemedê Licêyî (Hadî)

Di sala h. 1268/ m.1852an de li Licêya Diyarbekirê hatiye dinyayê. Li ba bavê xwe Sibxetullah dest bi ilmê kiriye. Piştî ku li medreseyên muxtelîf ilm tehsil kir re di sala 1891a miladî li ba Mela Xelîlzade Fethullahê Sêrtî îcazeta xwe wergirtiye. Di sala 1880ên Miladî de li Licê di Mekteba Ruştîyê de muallîmtî kir û di sala 1909ên Miladî de tayînî muderrîstiya Licê hat kirin. Di 59-60 saliya xwe li Licê wefat kir.¹⁷² Seydayê Licêyî di zanînên şer'îatê de û bi taybetîdi fiqh ûsulî da zanayekî hêja bû.¹⁷³ Melê Mihemmed Licêyî di dewra xwe de ji navdartirînê alimên heremê alim û seydayek bû û Fethî jî demek zêde li balê ilmê tehsil kiriye. Dema ku em li dîwanên wan her duwan dinêrin em dibînin ku Licêyî bi helbestên xwe tesîra xwe li ser helbestên Fethî nîşan daye.

*Ev çarîn û beyta ku li jê re ne her du jî li ser Şêx Evdilqadirê Hezanî hatine nivîsandin. Dema ku li çarîn û beytê bê nihêrtin dê bê dîtî Fethî bi peyva “Meded Seyda” ji helbesta Licêyî re nazîre kiriye.

Hadî

Ev ‘umrê giran maye ji dest çû bi nezanî

Rû zerd e ji firqet heme wek berka xezanî

Ya leytenî bi elwesile za al xul ciranî

Imdad û meded qutbê zeman Şahê Hezanî¹⁷⁴

Fethî

Ji derd û mişneta dewran dibêjim ez meded Seyda

Ji dağa firqet û hicran meded Seyda meded Seyda (12/1)

¹⁷² Korkusuz, *h.b.*, r. 153-159.

¹⁷³ *Dîwana Mela Mihemedê Licêyî*, amd. Tehsîn Îbrahîm Doskî, weş. Nûbihar, Stenbol 2012, r.18.

¹⁷⁴ *h.b.*, r.35

*Ji bilî ve di dîwana Licêyî de helbesteke bi navê “Ev dilbera rûmahî” heye ku Fethî bi peyvên ‘go û min go’ ji helbesta wî re ji hêla şêwazê ve nazîrê nivîsandiye.

Licêyî

Min go: Ji zulfê mişkîn yek merhemek dil dil ke

Go: Merhema ji misk jê tê zerer tewalî

Min go: Bi heqqê zulfeyn pêl bûse dim du le‘leyn

Go: Mahê sewm e bûse şer‘ nadîtin helalî¹⁷⁵

Fethî

Gul hat û go gul im ez hemrengê rûyê yar î

Min go belê welakin ka qedd û qamê ‘alî (49/9)

Serwa çîmen xeram î qametek nişan da

Min go bike te‘eddub ka çehvê mestê galî (49/10)

2.4. Şêx Evdilqadirê Hezanî (qs.)

Navê wî ya rastî Evdilqadir e û bi navên Şêxê Mezin, Evdilqadirê Sanî navdar bûye. Mensûbê tariqata Neqşîbendiya ye. Şêx dema ku li gundê Resûla melatî dikir bi fermanê murşîdê wî Seydayê Tahî diçe gundê Hezana Liceya Diyarbekirê û li wê derê bi cî dibe.¹⁷⁶

Dema ku em li dîwana Şêx Evdilqadirê Hezanî dinêrin em dibînin ku Hezanî bi helbesên xwe tesîr li ser Mela Ebdulfettahê Hezroyî hiştiye. Fethî ji helbestê Hezanî ya bi navê ‘Tu Seyda’ re di dîwana xwe de bi paşserwayên ‘Tu Seyda’ nazîrê nivîsandiye.

¹⁷⁵ *Dîwana Mela Mihemedê Licêyî*, amd. Tehsîn Îbrahîm Doskî, weş. Nûbihar, Stenbol 2012, r.33.

¹⁷⁶ Korkusuz, *h.b.*, r. 37.

Şêx Evdilqadirê Hezanî

Ya reb ev çî nûr e dibînîm, tev xal û xedd û rûwê tu Seyda

Dilkul û heyran dimînîm, sewda û dil efkarê tu Seyda

Ez aşiqê te husn û cemal im, ey nazikê nazdarî tu Seyda

Can û cigerzarî dinalîm, rehmê bike şefqê ke tu Seyda¹⁷⁷

Mela Ebdulfettahê Hezroyî

Çî xweş şah û çî xweş xan î tu Seyda

Di mulkê dil de sulţan î tu Seyda (11/1)

Bi gemze afeta can û dilan î

Bi qamet serwê bustan î tu Seyda (11/2)

3. NAVEROKA HELBESTÊN FETHÎ

3.1. Helbestên Lîrîk:

Bi zîmaneke coş bilêvkirina hest, kelecana û tiştên ku ji dil tîna re tîna gotin. Li gor Cem Dîlçîn ji helbestên lîrîk re ‘Di edebiyata Dîwanê de nexasim xezel, murebbe, stran mînak in.’¹⁷⁸

Di dîwana Fethî exlebeyê helbestan li ser evîn, fîraq û wusleta yarê hatine nivîsandin û ev yek bi şikleke eşkere di dîwanê de tê xuyakirin. Fethî di van helbestên xwe yên ku ji hêla naverokê ve lîrîk in de geh dibe bilbîlek û ji kerba fîraqê dinale û geh jî bi hesreta eşqê disoje.

¹⁷⁷ *Dîwana Şêx Evdilqadirê Hezanî*, amd. Mela Birhanê Tarînî, weş. Nûbihar, Diyarbekir 2016, r. 18.

¹⁷⁸ Dilçîn, *h.b.*, r. 395.

Dema ku em li helbestên lîrîk ên Fethî dinihêrin em dibînin ku Fethî carinan ji ber kerba eşqê dike ax û zar û efxan. Di vê nalenal û efxanê de tiştekî balkêş heye ku ew jî şopandina rêya helbestvanên klasîk e.

Te cerg û dil li min kir xwûn û berbad

Ji destê te hezar efğan û feryad (18/1)

Şorgul û bulbul di gel hev şem‘ û perwane muqîm

Ez tenê mehrûmê weşl û zar û giryan û keîb (14/3)

‘Aşiqan yek yek terebnakê wişla dilberan

Ez tenê rencûr û dûr û zar û giryan û keîb (14/4)

Fethî di dîwana xwe de piştî demekê dev ji êş û elema eşq û evînê berdide û dest bi êş û elema ku ew ji ber firqet û wesletê dikşîne dike. Fethî di vê çarçovê de êşa firaqa ji yarê dişbîne narê cehennem û derd û kulên xwe ji ser vê yekê tîne zimên.

Firaqa dilberan teşbîhê nar e

Çi nar e ‘eynî wek narê cehennem (28/52)

Firaqa serwê belayê dil can hinavan şoht

Dil can hinavan şoht firaqa serwê belayê (44/2)

Fethî di helbestên ku nivîsandine de ji ber êş û elem, derd û kulên ku ew ji ber evînê û yarê kişandine êdî xwe dişbîne kesên ku berî niha ji ber êş û elema eşq, firaq û wesletê navên wan bi nav û dend bûne.

Gelek ‘Ezra gelek Leyla û Şêrîn

Te kir wek Wamiq û Mecnûn û Ferhad (18/6)

Helbestvan piştî astekê êdî nema xwe li ber vê êşa eşq, firaq û wesletê digre û daxwaziya dawî anîna van yekan dike.

Ji dil derhatî ew xarê firaqê

Nema qeş şiqleta barê firaqê (28/81)

Dilê min reftû û burdî ela ey dilbera nazik

Bes e zulm û cefaya te di gel vê qehr û azarî (46/3)

3.2. Helbestên Dîdaktîk

Ji helbestên ku ji bo fikrek bê hînkirin an jî ji bo derheqê mijarekê de şîret, nesîhet û agahî bê dayîn an jî jê ders bê wergirtin tên nivîsîn re tê gotin û hêla van ya hestê lawaz e.¹⁷⁹

Di dîwana Fethî de helbestên ku ji hêla naverokê ve welk dîdaktîk bi gotineke din şîretamîz hatine nivîsandin bi zîmaneke hêsan û herikbar hatine nivîsandin. Fethî di van helbestên xwe di warên cûrbecûr de şîret û nesîhetan dike. Me çend malikên ku tê de Fethî dixwaze şîret û nesîhetan bike ji dîwana wî girt û me li jê re nîşan da.

Munebbeh be ey ‘arifê bû el-kemal

Bibêjim ji bo te beyanek delal (1/1)

Qena‘et ke mebe ‘aciz ji bo wan

Ji te erhemtir e ew Rebbê rehman (7/24)

---

¹⁷⁹ Dilçin, *h.b.*, r. 397.

Divêtin ger bi qencî bî muweşşef
Tu qenc teşîlekî ke ey mukellef (2/1)

Bi meqlûba dil û canê xwe şa be
Bi meqşûda xwe şad û dilkuşa be (8/3)

3.3. Helbestên Tesewûfî:

Mela Ebdulfettahê Hezroyî weke ku me berî niha jî gotibû ku hêj ji biçûkayiya xwe ve li medreseyên heremê dest bi tehsîlkirina ilmê kiriye û her tim întîsabê şêxekî kiriye. Her wiha mirov dikare bibêje ku ew di her tim di bin sîwana terîqeta Neqşibendî de maye. Dema ku em di çarçoveya vê heqîqetê de li dîwana wî dinêrin em dibînin ku Fethî bi peyvên tesewûfê re gelek zêde hemhal bûye û di helbestên xwe de gelek zêde wan peyvan bi kar aniyê.

Hinek têgihên tesewûfê yên ku me di dîwana Fethî de tespît kirine ev in:

Mest û mexmûrê şerab û badeyê saqî ne tev
Ez tenê mexmûrê huzn û zar û giryan û keîb (14/9)

Çi xweş **şah** î çi xweş **mah** î **terîqet** ra tu şehrah î
Bi te çêbûne gumrah î meded Seyda meded Seyda (12/17)

Heyate ittîşafa wî bi weşfan
Dikit teşhîhê ya zel fezl û **'irfan** (2/43)

Şahê feqîr û hem geda **zahid û şûfî** yû mela
Dîtine wan gelek cefa kerî bi kerî celeb celeb (16/8)

Ji wan me dûr meke ya reb di **dunya** û di **'uqbayê**
Bibên amîn gelî **yanan** dema bê dengê amînam (26/2)

Neşterê pûlan e ya mujganê xûnxwarane ev
Neş'eya **mey** ya nikahê çehvê meyxwarane ev (23/1)

Nezma nucûma şewûşî reş bû li me 'eys û xweşî
Tehl bû li me **aba** xoşab kerî bi kerî celeb celeb (16/4),

'Aşiq û me'sûq îro ew di gel hev hem'înan
Ez tenê dûr û gêrîb û zar û giryan û keîb (14/7)

Me gelek zarî ji **dergahê** hebîbê xwe fikir
Me nedî feyde ji wî şewt û şedayê ku me kir
Dest bi **ahîn û figanan** û hezar nale me kir
Me nema rah û **terîqet** ne di bedwê ne şehir
Ji **cefa û eleman** bûne cigerxûn û birî (31/9)

Bi wî geş bû **dil û qelbê murîdan**
Di nav **şêx** û mela û muste'îdan
Çi xweş gul bû melaza bê umîdan
Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban (35/11)

4.HÛNERÊN EDEBÎ

4.1.Teşbîh

Teşbîh, ji du tiştên ku di naveyna wan de pêwendî heye tiştên zeîf şibandina tiştên qewî ye.¹⁸⁰

Fethî di muxemmesa li jêrê di şûna peyva yarê de peyvên 'Serwê bağê şeref' û 'Bedrê ewcê terefî' bi kar aniye û hûnera teşbîhê bi kar aniye.

¹⁸⁰ Pala, *h.b.*, r. 452.

Serwê bağê şeref î şaxê gulistanê cemal
Bedrê ewcê teref î mahê di bostanê kemal
 Bûne perwane û bulbul li te perwerd û şemal
 Ne tenê ahê dikêşim ji ewan le'le delal
 Bendeyê zulfê siyah im zeqen û xeddê şîrîn (31/27)

Fethî di muxemmesa li jêrê de jî êş û elem, renc û azara ku ew ji ber firaqa yarê dikşîne tîne ziman. Dema ku Fethî qala vê êş û elemê dike xweşikbûn û bedewbûna yarê dişbîne 'bulbulê şeyda' û 'gulek nazik.' Seyda bi van her du gotinan hûnerê teşbîhê bi kar aniye.

Ji firaqa te dikêşin gelekî êş û elem
 Ji xiyala te ne mecrûh ji ser ta bi qedem
 Her **wekî bulbulê şeyda** ne di gemxaneyê gem
 Tu **gulek nazik î** ey xwace di gulzarê irem
 Ya tu rûh î û mucerred qefesa şubhê leşîn (33/5)

4.2.Îstiare

Tiştêkî ji bilî navê xwe bi navê tiştêkî ku dişbihê bîr anîn e. Ji ber vê yekê îstiare him hûnera mecazê ye him jî ya teşbîhê ye. Ji ber vê taybetiya îstiarê divê di îstiarê de ev wesf hebin: Divê peyv ji bilî wateya xwe ya rastî ji bo tiştêkî bûbe nav, divê ne mimkun be ku peyv di wateya xwe de bê bikaranîn, pêwîstiya qesda şibandinê.¹⁸¹

Fethî di her du malikên li jêrê de peyvên 'Nêrgiz' û 'Cebheta ayîneya Iskender' di şûna kesayet û yarê de bi kar aniye. Her du peyvên ku Fethî di helbestên xwe de bi kar aniye ji bo tiştêkî bûne nav. Bi vî awayî gotin hûnera teşbîhê daye paş û lîbasa hûnera îstiareyê girtiye li ser xwe. Di her du malikan de ji bilî îstiareyê teşbîh jî heye.

Nêrgiz bi çavê mestan xweş xweş li min nezer kir
 Min go ti bê neşatî ka lefzê wek lu'alî (49/11)

¹⁸¹ Dilçin, *h.b.*, r. 412.

‘Eskerê darayê nefsê xweş perîşan e li pêş

Cebheta ayîneya Iskender asayê Selîm

(27/16)

4.3.Mecaz-i Mursel

Ji bikaranîna peyvekê li derveyê maneya wê ya rastî û ji bilî qesda şibandinê re tê gotin. Di biwêjan de gelek zêde ev cûreya hûnera edebî heye.¹⁸²

Fethî di malikên jêr de dema êş û zara ku ew dikşîne peyva ‘dil kebabê’ û dema wesfê yarê dide jî peyva ‘qamet elîfê’ bi kar tîne ku ev bikaranîn weke ku me li jorê diyar kir jî li derveyê maneya xwe ya rastiye ye. Ev bikaranîna ji bo diyarkirina rewşa wî ya ku ew tê de ye û ji bo diyarkirina wesfa yarê ye.

Hezarê dil hezaran **dil kebab** in

Ji şewqa gulbena van keç kulahan

(32/7)

Tê ji nik wî dilbera şorgul xeda **qamet elîf**

Hem muşerref hem mu‘etîr bi zulf û xalê ‘enberîn (36/6)

4.4.Teşhîs/Întak:

Di edebiyatê de heywan û tiştên necandar weke ku wek însanan diaxivin nîşandayîne re hûnerê teşhîs/întak tê gotin. Teşhîs ji bo hinek tiştên razber û eşyayên ku axavtin û hestên wan tune; întak jî tenê ji bo heyberên ku axavtina wan tune ye tê bikaranîn. Di her întakê de teşhîs heye lê di her teşhîsê de întak tune.¹⁸³

Di helbestên Fethî yê li jêrê de peyvên ‘gul, binefş û sunbul û sosin’ taybetiyên însanan girtine li ser xwe, hinek ji wan diaxivin û hinek ji wan jî wek însanan temaşayê dikin ku di vê bikaranîne de hûnera teşhîsê heye.

Gul hat û go gul im ez hemrengê rûyê yar î

Min go belê welakin ka qedd û qamê ‘alî

(49/9)

¹⁸² Dilçin, *h.b.*, r. 414.

¹⁸³ Pala, *h.b.*, r. 452-453.

Binefş û sunbul û sosin seraser tèn temaşayê

Eger carek xwiyakî ey gula gulzar û nesrînam (26/7)

Di malika jêr de jî bi riya teşbîhê taybetiya feryadkişandinê ku ev taybetî ya însên e weke bilbil bi xwe jî wek însan feryad dikîşîne hatiye nîşandan ku di vir de jî hûnera teşhîsê heye.

Şorgula xeddê te hinkî buşkuvî

Fethî bû **bulbulşifet feryadixwan** (34/10)

4.5.Tenasûb

Dudo an jî zêdetir biwêj, term an jî peyvên ku di naveyna wan de ji hêla wateyê ve pêwendî heye, bêyî ku di nav wan de tezad hebe digel hev bikaranînê re tê gotin.¹⁸⁴

Dema ku em li muxemmesên li jêrê dinêrin em dibînin ku peyvên mîna bağ, çimen, gul, gulzar, sosin, sunbul, nesrîn, serw, gulistan, bostan, perwane û bulbul hatine bikaranîn ku di naveyna wan de bêyî ku tezad hebe hatine bikaranîn û di naveyna wan de ji hêla wateyê ve jî pêwendî heye.

Bi te bû rewneqî **bağ** û **çimenê** şer‘ê Resûl

Bi te hey bû demekî ey **gulê gulzarê** qebûl

Sosin û sunbul û nesrîne didan lafê fuzûl

Tu dema bûyî nihan bûn hemî ew jar û melûl

Man di leb teşnekî û her we di teyhê ‘aşeşîn (33/9)

Serwê bağê şeref î **şaxê gulistanê** cemal

Bedrê ewcê teref î mahê di **bostanê** kemal

Bûne **perwane** û **bulbul** li te perwerd û şemal

¹⁸⁴ Pala, *h.b.*, r. 448.

Ne tenê ahê dikêşim ji ewan le‘lê delal
Bendeyê zulfê siyah im zeqen û xeddê şîrîn (31/27)

4.6. Lef û Neşr

Di misreya yekem a beytekê de gotina herî kêr du tiştan û di misreya duyemîn a heman beytê de jî gotina peyvên ku berewajî an jî teşbîhên wan bi kar anîn e.¹⁸⁵

Di misreya yekem a beyta li jêrê peyvên qedd û bejnê hatine bikaranîn û di misreya duyemîn de peyvên serw û şîmşad ên ku pêwendiya wan bi peyvên misreya yekem re hene hatine bikaranîn ku ji ber vê yekê di beytê de hûnera lef û neşîrê heye.

Bi **qedd û bejn** û balayî esef da serw û şîmşadan
Esef da **serw û şîmşadan** bi qedd û bejn û balayî (44/10)

Bi heman awayî di misreya yekem a beyta li jêrê peyvên ehlê şer, nar û ezab hatine bikaranîn û di misreya duyemîn de peyvên ehlê xeyr, cennet û kewser ên ku berawajîya peyvên misreya yekem in hatine bikaranîn ku ji ber vê yekê di beytê de hûnera lef û neşîrê heye.

Ji **ehlê şerrê** ra nar û ‘ezab e
Ji **ehlê xeyrê** ra cennat û kewşer (3/18)

4.7. Tecahulî Arîf

Ji gotina rastiyeke ku tê zanîn bi riya nukteyekê weke nayê zanîn gotin re tecahulî arîf tê gotin. Ango ne qet nezanîbûn ne jî veşartina tiştê ku tê zanîn e.¹⁸⁶

Helbestvan di her du beytên jêr de rastiyeke ku di eslê xwe de tê zanîn weke ku nizane eşkere dike ku digel vê helwesta xwe di beyta yekem de hewil dide heyirîn û ecêbmayîna ji ber bedewbûna yarê û di beyta duyemîn de hewil dide pesna miska xeten bide.

Neşîrê pûlan e ya mujganê xûnxwarane ev

¹⁸⁵ Dilçin, *h.b.*, r. 437.

¹⁸⁶ *h.b.*, r. 441.

Neş'eya mey ya nikahê çehvê meyxwarane ev (23/1)

Eger reş nîn bûwa miska xoten dê ev qeder qîmet

Çira xelqê bida miskê bi şed zar ey mesîna reş (20/35)

4.8. Husnu Tahlîl:

Sedama pêkhatine tişteki rast bi xewn û xeyalan ve girêdan e. Lê divê bingeha vê sedemê bi hukmeke teqez be.¹⁸⁷

Di misreya yekem a beyta li jêrê de sedema ber bi 'edemê ango tunebûnê ve çûyîna şehd û şekerê bi şêrîniya yarê ve hatiye girêdan.

Ne ji şêrîniya te şehd û şiker çûne 'edem

Tu bizane ku melayê te me wê perdê hilîn (30/13)

Bi heman awayî di misreya duyemîn a beyta li jêrê sedema xemilîna xurşîd û tav wek nûra yarê tê diyarkirin ku di vir de jî hûnera edebî ya husu tahlîlê heye.

Tu hilîn perde hicabê me û 'alem bike zew

Ku ji nûra te ye xurşîd û hilal tev xemilîn (30/14)

4.9. Mubalaxa:

Di edebiyatê de ji bo tesîra gotinê bê zêdekirin tişteki weke ku nabe an jî ji wesfê wê zêdetir an jî kêmtir nîşandan e.¹⁸⁸

Di beyta li jêr de helbestvan temamê milkê alemê bi qasî nezer û nêrîneke Selîm bi qedr û qiymet nabîne. Ango nêrîn û nezereke wî ji temamê malê dinyayê bi qedr û qiymettir e. Helbestvan bi vê gotina xwe di helbesta xwe de hûnera mubaxaleyê bi kar aniye.

Mulke 'alem ser bi ser nahêjitin yek nezrekî

¹⁸⁷ Dilçin, h.b., r. 443.

¹⁸⁸ Pala, h.b., r. 338.

Ez kenarê goşeyê van çeşmê şehlayê Selîm (27/7)

Helbestvan di beyta jêr de jî êş, derd û xema ku ew ji ber firqeta hezkiriya xwe dikşîne dişbîne êş û elema ku Ferhad ji ber Şîrîn dikşîne ku ew êş û elem bi qasî hezaran çiyayên xemê tê wêsfandin. Di vir de jî mubaxele heye.

Hezaran kûhê derd û gem dikêşim şubhetî Ferhad
Nehin qeç kes xwedan xeyrek xeber dit ji alê şêrînam(26/3)

4.10. Tezad

Digel hev qalkirina şibandin an jî wêsfên berewajî yên du fikr, xeyal an hestan re tezad tê gotin. Ji termên bedî ye û bi navên tibak, mutabakat, tatbîq û tekafüyê jî tê naskirin.¹⁸⁹

Di van beytên jêr de bi peyvên ku hatine reşkirin tezad hatiye kirin.

Her mekan îro li wan **darul surûre** bêguman
Ez tenê di **beytul huzin** da zar û giryan û keîb (14/5)

Ji **ehlê şerrê** ra **nar** û ‘ezab e
Ji **ehlê xeyrê** ra **cennat** û kewşer (3/18)

4.11. Tekrîr

Ji bo tesîra gotinê bê zêdekirin wan peyvên ku wate lê hûr bûne li dûv hev bi rêz kirin e.¹⁹⁰

Di beytên jêr de ji bo bandora gotinê bê xurtkirin peyvên ku hatine reşkirin hatine dûbarekirin.

Hewar e hey **hewar** e min ji derdê vê **mesîna reş**
Dil û can û ciger kul bû ji derdê vê **mesîna reş** (20/1)

¹⁸⁹ Pala, *h.b.*, r. 455.

¹⁹⁰ Dilçin, *h.b.*, r. 452.

Werne vê şîn û girînê **hey hewar**

Ûzn û şîna nazenînê **hey hewar**

(19/1)

4.12. Nîda

Di edebiyatê de ji bo diyarkirina şaşbûn, kêfxweşî, hersbûn û hestên mîna van bilindkirina dengê an jî bangkirinê ye. Di dirûva peyvên mîna “Ey, eya, ya, hey, amîn” xwe nîşan dide.¹⁹¹

Di beytên jêr de bi peyvên ‘îlahî’ û ‘Ey dilruba’ hûnera edebî ya nîdayê hatiye kirin.

Îlahî rehmata te bo me meqşûd

Li Fethî tu birêjî feyzê ji her der

(3/62)

Ey dilrubaya nazenîn ey gewher û le‘lê şemîn

Napirsî qe li hâlê hezîn karê te her cewr û cefah

(37/5)

4.13. Îstîfham

Ji bo bal û dîqet zêdetir bên kişandin tiştê tê xwestin bê gotin bi riya pirsê vegotin e. Bi vî awayî nîşandana hest û ramanan balkêşiyê dide peyvê. Divê hêviya bersivê ji îstîfhamê neyê kirin. Lewra sedema wê hest û kelecana e.¹⁹²

Di her du beytên jêr de bi peyvên ku hatine diyarkirin ji bo wate xurtir bibe û ji bo bal bên kişandin, hûnerê îstîfhamê hatiye bikaranîn. Weke ku ji wateya di beytan de de kifş dibe mirov tu bersivê ji pirsan hêvî nake; lewra ji ber kelecana û hestê pirs hatine pirskirin.

Gelek îro birîndar im ji hicra **Ûzretî Şanî**

Gelek mecrûh û bîmar im **gelo kan Ûzretî Şanî**

(48/1)

Li min carek **çira** nakî terehûm

¹⁹¹ Pala, *h.b.*, r. 358.

¹⁹² *h.b.*, r. 240.

4.14. Telmîh

Bi bîr xistina bawerî, gotina pêşîyan, meselok, mijarên ilmî, qissa, bûyer an jî şexsekî/ê navdar a/ê ku ji teref hemû kesan ve tê zanîn.¹⁹³

Di beyta yekem de ji ber firaqê ji qisseyaya Mem û Zînê û di beyta duyemîn de jî qisseyaya Hz. Yûsufê ku birayê wî ew avêtibûn çalê telmîh hatiye kirin.

Di hebsa firqet û dûrê ji nageh ve muqeyyed bûm

Mem im îro di zindanê ku da çû gulruxa Zînam (26/4)

Di mulkê gem şehinşah im ji kerban Yusûfê çah im

Şeva tariyy û hem mah im gelo kan Hezretî Sanî (48/20)

4.15. Îqtîbas

Ji bo gotin qewî û bihêztir bibe bikaranîna ayet, hedîsan e.¹⁹⁴

Di van beytên jêr de ayetên ‘*inneke leminel-murselîn*’ ‘*tilke hucetuna*’ ‘*welew ennena*’ û yên mîna wan ji Qur’ana Kerîm hatine îqtîbaskirin.

Wek mînak:

إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ

“Bêşik tu ji pêxemberan î.”¹⁹⁵

Bi Yasîn û Taha di kalamê mubîn

Wî got *inneke leminel-murselîn* (1/31)

¹⁹³ Dilçin, *h.b.*, r. 461.

¹⁹⁴ *h.b.*, r. 465.

¹⁹⁵ Yasîn: 36/3

وَتِلْكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَى قَوْمِهِ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مِّنْ نَّشَاءِ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ

“Ha ev delîlên me ne, ji bo ku li hemberê qewmê xwe pêk bîne me daye Îbrahîm. Em kî bixwazin wî bi payeyan bilind dikin. Rebbê te xwedî hikum û hîkmet e û zana ye.”¹⁹⁶

Di wê ayeta *tilke huccetuna*

Di en‘am û berya welew ennena (1/20)

4.16. Kînaye

Di edebiyatê de ji gotineke ku dê bê du wateyan bi şikleke ku mecazî bê fêmkirin bikaranînê re tê gotin. Di kînayê de him wateya rastî him jî ya mecazî heye. Lê di kînayê de wateya mecazî ji ya rastî xurttir e.¹⁹⁷

Di beyta jêr de yar ango maşûq bi mîna gûnça dehanê nazik tê wesifandin. Ji vê aliyê ve bikaranîneke mecazî heye. Weke nebata ku cûreyeke ji kulîlkan e dema ku mezin dibe û bejindirêj dibe vedibe. Ji vê hêlê ve jî gotin wateya rastî di nav xwe de dihewîne. Lê dema ku li beytê tê nihêrtin tê dîtin wateya mecazî ji ya rastî xurttir û bi hêztir e.

Vekir gûnça dehanê nazik û ter

Di babê ‘uzirxwahê kay simenber (6/54)

Di beyta jêr de helbestvan rewşeke dilşewat a ji ber hezkirinê diyar dike û ji bo vê yekê jî biwêjên ‘çav li rê’ û ‘guh li ...’ bi kar tîne. Ev her du gotin him tînan wateya mecazî û him jî ya rastî. Lê belê di gotinê de wateya mecazî bihêztir e.

Mubtela û dilfekar û derdînak û sîneçak

Çav li rê û guh li dergeh zar û giryan û keîb (13/8)

¹⁹⁶ En‘am:6/83

¹⁹⁷ Pala, *h.b.*, r. 276.

1.17. Dîrok

Bi hisaba ebcêde ya bi tîpên Erebi nîşandana sala bûyereke ye. Ji hûnera ku di vê riyê de tê kirin diyarkirina tarîxe tê gotin.¹⁹⁸

Her weke di misreyên duyemîn ên her du beytên li jêrê tê dîtin, helbestvan dîroka wefatê yê kes/an bi tîpên Erebi li gor hisaba ebcêde nîşan daye.

Bibêj ey Fethiyê dilkul ku tarîxa wefata wan

Di sala mîm û bê dabû di piştî geyn û hem şînam (26/23)

Rihleta wî da me tarîxa wefat

Geyn û mîm û bê û şîne hey hewar (19/25)

4.18. Mulamme

Ji xezelên ku bi çend zimanan bi şikleke tevlihev hatine nivîsîn re Mulamme tê gotin. Exlebe misra yekem a beytekê bi zimanekê û misreya duyemîn jî bi zimanekê din tê nivîsîn.¹⁹⁹

Di beytên li jêrê misreya yekem a beytan bi Kurdî û misreyên wan a duyemîn jî bi Erebi hatine nivîsîn.

Li diyarê te xerîb im ey tu kehfûl-ğureba

Ṭale ma lem nere minkel-luṭfe Ellahu cezak (25/1)

Nehin ku kes ḥalêm bibêje ḥebîbî

Leqed za'e 'umrî we zaqe iştîbarî (50/3)

5. TIŞTÊN KU DERHEQÊ FETHÎ DE HATINE GOTIN

Me di beşên ku heta niha hatin dayîn de qala gelek tiştên muhîm û pêwîst kir ku ev yek bi ya me diviyabû hebin. Em dixwazin di bin vê sernavê de jî qala hinek

¹⁹⁸ Dilçin, *h.b.*, r. 502.

¹⁹⁹ *h.b.*, r. 506.

malûmatan bikin ku hinek ji van hêj dema ku Seydayê Hecî ango Fethî sax bû û hinek ji wan jî piştî ku rehmet kiriye derketine holê.

Weke ku berî niha hatibû diyarkirin seyda Mela Ebdulfettahê Hezroyî di 10-12 saliya xwe de dest bi tahsîlkirina ilmê kir, piştî ku tahsîla medresê qedand re di sala 1916an de ango di 24 saliya xwe de dest bi muderrîstiyê kir û nêzî 52 salan vê muderrîstiya xwe domand û bi sedan feqî li ber destên wî mezin û perwerde bûn. Seyda her wiha merivekî jîr û jêhatî û edîb bû û ji teref derdora xwe ve jî pir zêde dihat hezkirin. Dema mirov 52 sal muderrîstiya wî, feqiyên ku li ber destên wî perwerdehî dîtine û ji teref derdorê ve muhabbeta ku li hember hatiye nîşandan li ber çavan bigre ew ê fêhm bike ku ka Seyda alimekî çawa ye. Em dixwazin tiştên ku derheqê Seyda de hatine gotin bikin 2 beş:

5.1. Tiştên ku Berî Wefata Wî Hatine Gotin:

Mamoste Mehmet Yalarê ku ji telebeyên Seyda Fethî telebeyek e berî wefata wî di derheqê seydayê xwe de 2 texmîs, 3 medhiye û qesîdeyêke mulemma(misreyek bi Farisî û misreya din jî bi Erebî) nivîsandiye. Li gor destxeta li ber destê me, Mamoste Mehmet Yalar li ser her du helbestên jêrê yê Mela Ebdulfettahê Hezroyî texmîs nivîsandiye.

‘Îd e û herkes muferreḡ ew ji dîdara ḡebîb

Ez tenê meḡcûrê yar û zar û giryan û keîb (14/1)

Dil yek e dilber dê yek bit dilrûbayê her zeman

Dilnewazî gah gahe cewr û miḡnet her zeman (29/1)

Her wiha Mela Ebdulhey jî li ser helbesta bi navê ‘Te bi nazan kirî mecrûḡ û birîndar û ḡezî’ya Fethî texmîsekê nivîsandiye.

5.2. Tiştên ku Piştî Wefata Wî Hatine Gotin

Piştî ku Fethî di sala 1975an de wefat dike, Mamoste Mehmet Yalar bi mexlesa Hamdî li ser seydayê xwe mersiyeke bi navê ‘Rojek ji nageh em bûn agah’ dinivîsîne.

Mela Abdusselam Yalarê ku bavê Mamoste Mehmet Yalar bi xwe ye, piştî ku Mela Ebdulfettahê Hazroyî wefat kir re li ser wî mersiyekê bi navê ‘Ustadê min dilrûbayê zîba’ nivîsandiye ku ev helbest bi Farisî ye. Her wiha helbesteke bi navê ‘Saqiya bîne kûza şerabê.’jî nivîsandiye û ev helbest jî bi bi Kurmancî ye.

Ji bilî van, Evdirrehman Efem jî mersiyekê bi navê ‘Ey Fethiyê Keremkar delal û xûb û zîba’ li ser Fethî nivîsandiye.²⁰⁰

---

²⁰⁰ Fotokopiya temamê van helbestên ku me qala wan kir li cem hene.

BEŞA ÇAREMÎN

METNÊ DÎWANÊ YÊ BI TENKÎD

1²⁰¹

fe‘ûlun / fe‘ûlun / fe‘ûlun / fe‘ûl

Muteqarib + - - / + - - / + - - / + - -

1. Munebbeh be ey ‘arifê bû el-kemal

Bibêjim ji bo te beyanek delal

2. Çiqas enbiya û resûlê Xweda

Hemî pêşewa ne hemî muqteda

3. Siracê munîr in ji bo ummetan

Ṭebîb û hekîm in ji bo milletan

4. Feşîh in belîg in şiddîq in emîn

Kirin reddê xeşman bi lefzê şerîn

5. Heye pir feţanet ji bo zate wan²⁰²

Bi ‘eql û zeka red kirin duşmenan²⁰³

6. Bi lefzê şerîn û kelamê feşîh

Bi xelqê gihandin wî emrê melîh

7. Ji ‘ezl û gunahan xwedan ‘işmet in

Di emr û di nehyan xwedan diqqet in

²⁰¹ Ev helbest di destnivîsên (A) û (M)yê de nîne

²⁰² Heye pur feţanet ji bo zate wan (X), (Z)

²⁰³ Bi ‘eql û zeka red kirin duşminan (X), (Z)

8. Li ser wan şelat û selamê Xweda
Ji erzê heta ‘erşê pakê Xweda
9. Li me lazime bawerîkê temam
Bi pêğemberiyya nebiyê di hûmam
10. Di heqqê resûlan bi ‘ursalê wan²⁰⁴
Li nik wî Xwedayê ku xellaqê can²⁰⁵
11. Bi nav xelqê da emr û nehyê di heq
Ku teblîgê wan kir bila mal û heq
12. Bizanin cemî‘ê nebî û resul
Hemî heqq in û heqiyê kin qebûl²⁰⁶
13. Di her qernekî da Xweda zatekî
Ku me‘şûm e ez zenb û reyb û şekî
14. Bi nava cihanê şihandî yeqîn
Xweda xaliqê asiman û zemîn
15. Heçî lazim e ew di heqqê me ‘am
Ji teşdîqê ‘alî cenabê kiram
16. Eve ku me gotî bi dil guh bidê
Ku da te xelaş ke ji agir Xwedê

---

²⁰⁴ Di heqqê resûlan bi ‘irsalê wan(X), (Z)

²⁰⁵ Ji nik wî Xwedayê ku xellaqê can (X), (Z)

²⁰⁶ Hemî heqq in û heqiyê kin qebûl(Z)

17. Welêkin mufeşşel bizane tamam
Ku ev bîst û pênc enbiyayê humam

18. Xwedayê ku anî wucûdê cihan
Di Quranê de zikir kirye evan

19. Ji van bîst û pêncan bigirde tamam
Di peyde di gel heştê dî bûn nizam

20. Di wê ayeta *“tilke hucetuna”*
Di en‘am û berya welew ennena

21. Xweda nezm kirye di kilamê mubîn²⁰⁷
Muqeddem Biraħîm û Îşhaq çunîn

22. Di pey wî de Ye‘qûb û Nûh e bizan
Di pey Nûh de Dawûd e bê guman²⁰⁸

23. Suleyman û Eyyûb û Yusûf yeqîn
Di pey wî de Mûsa û Harûn bibîn

24. Di gel Zekeriyya û Yeħya çunîn²⁰⁹
*“We ‘Îsa û Îlyas mineş-şaliħîn”*²¹⁰

25. Di pey ‘atifa bi ser Biraħîm bibîn
Sima‘île ve Elyese‘ hem çunîn²¹¹

---

²⁰⁷ Xweda nezim kirye di kilamê mubîn(X,Z)

²⁰⁸ Di pey Nûhî de Dawûd e bê guman (Z)

²⁰⁹ Di gel Zekeriyya we Yeħya çunîn(Z)

²¹⁰ *We ‘Îsa we Îlyas mineş-şaliħîn (X,Z)*

²¹¹ Sima‘il û Elyese‘ hem çunîn(X,Z)

26. We Yûnis û Lûţen û kullen metîn
Mufezzel gerandin “ ‘*el*’- ‘*alemîn*’²¹²
27. Heçî muntezem bûn di vê ayetê
Me anîne beytê di gel diqqetê
28. Ewê dî bizane tu Îdrîs û Hûd
Şu‘eyb û di gel Şalihê bi ah wedûd
29. Di pey wî de Zulkifl û Adem bizan
Di pey wî de Şultanê herdu cihan
30. Hebîb û şefî‘ê di me ‘aşîyan
Xweda ixtiyar kir ji nav enbiyan
31. Bi Yasîn û Taha di kalamê mubîn
Wî got “îinneke leminel-murselîn”
32. Welê lazim e em mufessir bibin
Ji tefşîlê ra muqteşir hem bibin
33. Eger ‘erzeke yek nubuwwetê van
Bike i‘tiraf û muqirrî bi an
34. Ku pêgember e hem resûl e yeqîn
Ne ku ħifzê navan xilafê hemîn

---

²¹² Mufezzel gerandî ‘*el*’- ‘*alemîn*’(X)

35. Hîfz ke evê nezmê pakê temîz
Ku da tu li nik her duwan bî 'ezîz

36. Xelaşî ji narê cehennem teleb
Bike tu ji bo **Fethiyê** bê edeb

2²¹³

mefa'îlun / mefa'îlun / fe'ûlun

Hezec + - - - / + - - - / + - -

1. Divêtin ger bi qencî bî muweşşef
Tu qenc teşîlekî ke ey mukellef
2. Di zanîna furûzat û lewazim
Bi roj û şev bi can û dil be cazim
3. Heçî mayî' resûl pê bûye mursel
Bigir nehya xwe ke ji menhiyê muhmel
4. Bizane wacib û hem mustehîlan
Di gel ca'iz wiha rengê delîlan
5. Di heqqê Rebbê 'alem zul-celalî
Wiha reng e resûlêd xwey kemalî
6. Temam pênc e 'eqîde ey birader
Tu guhdêre bi qelb û dil ke bawer

---

²¹³ Ev helbest di destnivîsên (A) û (M)yê de nîne

7. Du qism in ê Xweda û ê resûlan
Welê her qismekî sê new‘in ey can

8. Yekî sê new‘ê ewwel wacibat in
Ji wan ra jî bizan çar şinfihat in

9. Ji mişlê şinfê ewwel ra birader
Şifatê nefsiye dibêjin seraser

10. Ji vî şinfî wucûda zûl-celal e
Xweda mewcûd e ba ‘izz û kemal e

11. Di xaric da şubûte wehm teheqquq
Ji bo zâtê Wî ev hûcb û te‘elluq

12. Bibûya ger ji me merfû‘ û mekşûf
Bidîta dê me wî bê keyf û hemkûf

13. Di gel zâtê yek in ya ğeyr in eslem
Divê imsake iz la neħnu ne‘lem

14. Li mewcûdiyeta Rebbê celîl e
Wucûda cumle mewcûdan delîl e

15. Ji bona şinfê Şanî ra şifat in
Di selbiye dibên ev pênc şifat in

16. Çiku me‘nayê van tev nefî û selb in
Ji bo mayê’ ku neqs û hem xelet bin

17. Qidem ye'nî nehîna ewweliyet
Beqaya' Wî nehîna axiriyyet²¹⁴

18. Xilafa ھاdişan ye'nî ne mişlî
Ne hemtayî ji bo mewlayê 'alî

19. Tu nînin dest û çav û pa û qamet
Ne 'erz û ٲûl û kurtî û zexamet

20. Qiyama Wî bi nefis me'na wî ey tac²¹⁵
Bi bal z̄at û muxeşşis ve ne muhtaç

21. Ğenîyye ji z̄atekî ku pê be qa'îm
Wiha reng e ji mûcid ey mula'im²¹⁶

22. Delîla van ھاdûş û baṭiliyyet
Teselsul gerdiş û hem da'iriyyet

23. Li wehdaniyyeta zat û şifatan²¹⁷
Di gel ef'alê bûna ka'inatan

24. Ji ecza û ji cuz'iyyan murekkeb²¹⁸
Nehin zat û ne curmê la yurekkeb

25. Te'eddud mişliyyet der weşf û şirket
Ji bo ğeyran di fi'lan nînin elbet

---

²¹⁴ Beqaya' Wî nehîna axiriyyet(X), (Z)

²¹⁵ Qiyasa Wî bi nefis me'na wî ey tac(Z)

²¹⁶ Wiha renk e ji mûcid ey mula'im (X), (Z)

²¹⁷ Li wehdaniyyeta zat û şifatan(X), (Z)

²¹⁸ Ji ecza û ji cuz'iyyan murekkeb(X), (Z)

26. Nehin tefrîq û tehrîq ji av û agir

Kesê bawer ke vê zindîqe kafir

27. Dibit fasiq bi bal quwwetke nisbet

Ku tê danî Xweda ew bê muruwet

28. Dibit cahil ku bawer ke telazum

Texelluf nîne mumkin merdê cazim

29. Dibit mu'min kesê bawer ke te'sîr

Ji geyrî zâtê mewla nîne teqdîr

30. Texelluf mumkin e xaric dibit ev

Ji girdaba hilaka sabiqan tev

31. Ji bona şinfê şaliş ra şifat in

Me'anî ew dibên ev heft şifat in

32. Wucûdî ne ne 'eynê zâtê pak in

Ne geyrê zunfîşal we zunfikak in

33. Qedîm û qa'imê bi zâtî ne qudret

Dikit îcad û i'dam û iradet

34. Dikit texşîşê halê mumkinatan

Ji ewşaf û ji ezman û cihat

35. Bi geyrê mumkinat nakin te'elluq

Nekin da qelb û teşîlan teşeqquq

36. Şeş in mumkin meqadîr û cihat in
Wucûd û emkine weqt û şîfat in

37. Heye li exza furû'an qudreta reb
We gerne 'aciz ev cehla murekkeb

38. Çiku exza furû'an nîne mumkin
Te'elluq girtina pê nîne mumkin

39. Bi 'ilmî keşfê me'lûman dibit tev
Xefa sebqa xefa jê tê nehin tev

40. Te'elluq girtina 'ilmî bi wacib
Bi ca'iz mustehîlan bûye wacib

41. Dizanit cumle mewcûdat û me'dûm
Bi tefşîlatê wan mewlayê qeyyûm

42. Ne kespî ne bedîhî bê bidayet
Ji me'lûmatê ra nînin nihayet

43. Heyate ittîşafa wî bi weşfan
Dikit teşhîhê ya zel fezl û 'irfan

44. Te'elluq girtina wî nîne mewcûd
Delîla van wucûda cumle mewcûd

45. Bi sem' û hem beşer ey merdê me'rûf

Dibîtin cumle mewcûdatê mekşûf

46. Welê her yek ji ya dî tir muğayir

Wekî 'ilmî bizan lê 'eqle qaşir

47. Bi çav û guh nehin nakin te'elluq

Ji bil şaħib wucûd û zî teheqquq

48. Dibîne cumle mesmû'at û mubşer

Diket seħ herduwan jî ew di her der

49. Kalamê wî ji herf û şewt û terkîb

Munezzeh tê nehin teğyîr û tertîb

50. Bina û sûre û i'rab û muhmel

Nehin ayat û ev elfazê munezzel

51. Ne medlûlatê van elfazê ħawî

Welê medlûl û medlûl in muşawî

52. Kalamullah û Quran navê wan in

Welê elfazê mexlûqê Xwedan in

53. Mebêj bo herduwan mexlûq û ħadiş

Ji bo wehma ħudûşa ġeyrê ħadiş

54. Mu'elleq cumle hin ey ehlê sunnet

Delîla hersiyan Qur'an û sunnet

55. Şifat mewqûfê fi'l in yane ey can
Dela'il 'eqlî û neqlî ne zî şan

56. Ji ewwel ra bi Şanî dew re mani²¹⁹
Ji Şanî ra bi ewwel zu'f e mani'

57. Şifatê me'newî ne şinfê rabi'
Ji ewşafê me'anî ra tewabi'

58. Ne mewcûd û ne me'dûm in mulazim
Ji wan ra qa'imê bi zatî ne da'im

59. Ev in kewna wî şahib şîn û hem vîn
Xweda zanîn û şagî ew hunerbîn²²⁰

60. Bihîstin dîtin û şahib xeberdan
Bigir van wacibê mewla çu merdan

3²²¹

mefa'îlun / mefa'îlun / fe'ûlun

Hezec + - - - / + - - - / + - -

1. Di tewhîda Xweda da 'ebdê kemter

Dibêje nezmekê wek 'eqdê cewher²²²

²¹⁹ Ji ewwel ra bi Şanî dû re mani' (X), (Z)

²²⁰ Xwedan zanîn û şagî ew hunerbîn(X), (Z)

²²¹ Ev helbest di destnivîsên (A) û (M)yê de nîne

²²² Dibêje nezmekê wek 'iqdê cewher (X), (Z)

2. Qedîm e xaliq e mewla ye mewşûf
Bi ewşafê kemalê ey hunerwer
3. Ew e her hey û heq teqbîr û teqdîr
Ji wan ra destê qudret bûye rehber
4. Murîd e ew ji bo xeyran û şerran
Welakin nîne razî ew ji bo şer
5. Şifatê wî ne ‘eynî zatê wî ne
Ne geyr in hem ji bona zatê ekber
6. Şifatê zat û ef‘alê wî cumle
Qedîm in lew zewal jê dûr e yekser
7. Dibên şey‘e ne wek eşya û zat e ji
Cihatê sitte xalî ew dilawer
8. Ne geyrê ismî bû zatê musemma
Li nik ehlê beşîret alê exyer
9. Ne cism û cewher e ne kulle ne be‘z
Ne nûr e ne ‘erež nînin seraser
10. Hebûna cuz‘î bê weşfa tecezzî
Di zîhnê da bizan heqq e birader
11. Ne mexlûq e kelamê Rebbê ‘alem
Ji cinsê gotinan dûr e muqerrer

12. Li ‘erş e Rebbê ‘erşî bê temekkun

Meħala ittîşalê meke munker

13. Ne wech e bo Xweda teşbîh û te‘tîl

Munezzeh ez simatê neqşê kemter

14. Neborîne li wî eħwal û ezman

Ne weqt û hîn û sal û mahê yekser

15. Ğenî ez da û bab û cumle ewlad

Ji bil wan jî çi unşa çi muzekker

16. Wuha reng e ji zî ‘ewn û neşîran

Bû yekta zûl-celal ê pur hunerwer

17. Cemî‘ê xelqê dimrîne û vejîne

Dide hinkan cezayê xeyr û hin şer

18. Ji ehlê şerrê ra nar û ‘ezab e

Ji ehlê xeyrê ra cennat û kewşer

19. Fena nabin ceħîm û darê cennet

Ne ehlê intiqal in ehlê wan her

20. Heçî mu’min dibînin wî bi çavan

Welê bê keyf û bê idrakê menzer

21. Ji bîr kin ni‘metan dergahê dîden
Xunik an kes ke ew şod ehlê bawer²²³
22. Ne ferz e eşleḡ û fi‘la şelaḡî
Li ser zātê muqeddes pir hunerwer ²²⁴
23. Li me teşdîqê emlak û resûlan
Bizan ferz e ew in her cumle serwer
24. Temam bûne bi şedrê pur mu‘ella
Nebiyyê Haşimî zî xeddê enwer
25. Ji bo pêgemberan bê şek imam e
Ji bona eşfiyan tacek munewwer
26. Dimînit ta ebed şer‘a wî ya pak
Di kullî weqt û ezmanan di her der
27. Di şidqa emrê mi‘racê rîwayet
Bû çend exbarê ‘alî ez peyember
28. Ji bo ehlê xeyrê mercuwê şefa‘et²²⁵
Ji bo zî zenbî ra ya Reb muyesser
29. Emîn in ji in‘izal û ‘emdê ‘işyan
Cemî‘ê mursel û cumle peyember

---

²²³ Xunik an kes ke ew başed ehlê bawer(X), (Z)

²²⁴ Li ser zātê muqeddes pur hunerwer (X), (Z)

²²⁵ Ji ehlê xeyrê mercuwê şefa‘et(X), (Z)

30. Ne ‘ebd û mucrim û unşa nebîne
Ji wan pêgemberî nîne muşewwer
31. Ne me‘rûf e ji bo Loqman nubuwwet
Wiha reng e ji Zûlqerneyn Sikender
32. Mesîhullahî ‘Îsa dê nuzûl ket
Qetilket da Mesîh Deccalê e‘wer
33. Di dinyayê keramatê weliyan²²⁶
Heye bê şek hebûnê neke munker
34. Bi bal rutba nebiyyan û resûlan
Gihan nîne ji bona wan muqerrer
35. Ji bo Şiddîqî ruçan zêdetir hat
Li ser eşhabê wek mahê munewwer
36. Ji bo Farûqî ra tercîh û tefzîl
Li ser ‘Oşmanê zînnureynê ezher
37. Tefewwuq kirye zûnnureynî heqqa
Li ser şêrê Xweda kerrarê Heyder
38. Ji bo kerrarî ra fezl û tefewwuq
Li ser eğyarê ehlê xeyr û hem şer

---

²²⁶ Di dinyayê keramatê weliyan(X), (Z)

39. Di be‘zek xeşletan da kir tefewwuq

Li ser Zehra keça Şiddîqê ekber

40. Nekir le‘net ji bil mikşarê galî

Di ifsadê li Yezîdê dînê ebter

41. Bi enwa‘ê berahîn û delîlan

Dibit îmanê teqlîdê muqerrer

42. Bi nadanê bi Xwedayê ins û canan

Ne me‘zûr in mukellef ey birader

43. Di halê ye’s û be’sê nîne meqbûl

Ji te îman û îslam ey mukedder

44. Ne mehsûb in ji îmanê furûzat

Ne der mahiyeteş ey nîkê exter²²⁷

45. Meke hukmê bi kufr û irtidadê

Bi qetl û fisq û hem ‘işyanê ekber

46. Dibit xaric kesê niyyet ke riddet²²⁸

Di pey dehrek ji vî dînê munewwer

47. Welew bê i‘tiqad bit lefzê kufrê

Bi tew‘ê red diket dînê peyember

---

²²⁷ Ne der mahiyeteş ey nîkê exter(X), (Z)

²²⁸ Dibit xaric kesê niyyet ke riddet(X)

48. Ji dîn û serxweşan elfazê kufrê
Eger şadir bibe kufrê la teşewwer²²⁹
49. Ji bo me‘dûmê mumkin mer’iyet jê
Wekî şey’etê nabit muşewwer
50. Ne ‘eyn e weşfa tekwînê ji bona
Mukewwen ra bizan ey necmê ezher
51. Dibit rizqê te mekrûh û haram be
Wekî rizqê helalê pakê ewfer
52. Di qebran dê ji tewhîda Xweda her
Kesek bê pirskirin ya Reb muyesser²³⁰
53. Ji bo kuffar û ehlê fisqê heq e²³¹
‘Ezabê qebrê der qebra muqedder
54. Duxûla me di firdewsî muzeyyen
Bizan fezl e ji Rebbê pakê ekber
55. Di pey be‘şa ji qebran dê hisaban
Bibînin nas genî û hem jî efqer
56. Hinek dê bidne destê rast û hin çep
Li pey piştî ewan mektûb û defter²³²

---

²²⁹ Eger şadir be kufrê la teşewwer(X), (Z)

²³⁰ Kesek bê pirskirin ya reb muyesser (X), (Z)

²³¹ Ji bo kuffar û ehlê fisqê heqq e (X), (Z)

²³² Li pey piştî ewan mektûb û defter(X), (Z)

57. ‘Emel dê bêne kêşan û mirûra
Li ser cisra cehennem xweş ke bawer

58. Heye te’sîrekî pir bo du‘ayan²³³
Diket inkarê ehlê geyy û hem şer

59. Qedîm nîne dinê eşlek tu nîne
Ku jê çêbûye ev dunya seraser

60. Heyîn darê ‘iqab û darê cennet
Meke inkarê wan inkare munker

61. Kesê yek qetreyek îman hebîtin
Di dojah da muxelled nabe yekser

62. Îlahî rehmeta te bo me meqşûd
Li **Fethî** tu birêjî feyzê ji her der

63. Tehîyyat û şelat û hem selaman
Li mewlayê me û hem cumle perwer

4²³⁴

fe‘ûlun / fe‘ûlun / fe‘ûlun / fe‘ûl
Muteqarib + - - / + - - / + - - / + -

1. Ela ger teşebkarî ez qa’il im
Di heqqê te da ez qewî ma’il im

²³³ Heye te’sîrekî pur bo du‘ayan(X), (Z)

²³⁴ Ev helbest di destnivîsên (X) (A) û (M)yê de nîne

2. Eger tu su'al kî ji cudûdê hebîb
Ezê dê bibêjim bizan ey lebîb

3. Ji wan namidaranê dîn perweran
Tu Şeybe di gel Haşimê pak bizan²³⁵

4. Di pey wan de 'Ebulmenaf û Quşey
Kilab û di gel Murre Ke'b û Luey

5. Di gel Ğalib û Fehr û Malik Nezir
Di pey da Kenan e Xuzeyme 'Umer

6. Huseynê Muzer hem Nizar û Mu'ed²³⁶
Di pey van de 'Ednan û Edd û 'Uded

7. Muqewwum û Naḥûr û hem Tîreḥet²³⁷
Di gel Ye'rub Yeşcub û nabit Eset ²³⁸

8. Sima'îl e û hem Birahîm Xelîl
Etariḥ û Naḥûrê ceddê Xelîl

9. Tu Şarûx û Erxewe û Falix bibîn
Di pey van de 'Eyber û Şalix çunîn

10. Ku Erfexşeze hem di gel Sam û Nûḥ
Di gel Lamik û Mettuşelx ceddê Nûḥ

---

²³⁵ Tu Şeybe di gel Haşimê pak zan(Z)

²³⁶ Huseynê muzer hem Nezar û Me'id(Z)

²³⁷ Muqewwim û hûr û hem Tîreḥet(Z)

²³⁸ Di gel Ye'rib Yeşcub û nabit Eset (Z)

11. Xenûx û Binuberde ye Mehleyîl
Di gel Qeynen û Yanîş ibni en-nezîl

12. Ku Şîş û ibni Adem ‘eleyhis-selam
Xwedaya bide bo me ھusnul-xitam

5²³⁹

mefa‘îlun / mefa‘îlun / fe‘ûlun
Hezec + - - - / + - - - / + - -

1. Hezar ھemd û şena û xweş meqale
Ji bo te ey Xwedayê la yezal e
2. Teھiyyat û şelat û hem selaman
Li ser pêgemberan û şeھb û al e
3. Xuşûşa ey di nav bagê risalet
Nesîmê ‘enberîn û werdê al e
4. Heta bit kunbeda dewwar û xežra
Li ser vê ferşê wek xergeh ھewale
5. Tu guh de min bibêjim ez beyanek
Ela yê rûھ û canê min li bal e
6. Bizane rewneqa Quranê tecwîd
Weger bê wî bitin wizr û webal e

---

²³⁹ Ev helbest di destnivîsa (A),(M)yê de nîne

7. Bixwîn yek fatiħe bo **Fethiyê** jar
Hezar reħmet li bab û da û kal e
8. Elif û waw û ya sakin bitin ger
Ĥurûfê medd in ey zîba xişale
9. Eger ma qeblê ya meksûr û mezmûm
Bitin ma qeblê wawa çav ğezal e
10. Elif herdem çiku ma qeblê meftûħ
Sûkûna wî jî emrek bê zewal e
11. Sebeb ya hemze ye ya ħerfê sakin
Ji bo medda evan ħerfê delal e
12. Bizan hemze elîfa ku qebûl ket
Temamê ħereka wek ehl û al e²⁴⁰
13. Eva dî ħerfeke ku xweş dibit ew
Bi cezm e wek ruxê yaran bi xal e
14. Nebit ger puşfî ħerfê med sebeb qeħ
Ṭebi'ê med dibit wek qîl û qal e
15. Bi qasî yek elif ye'nî helînî
Ji cih piçîkê fehm ke ev meqale

---

²⁴⁰ Temamê ħerekan wek ehl û al e(X), (Z)

16. Sebeb ger hemze û her du di lefzek
Bitin ev meddî şahib ittişale
17. Dibit med çar elif û hem jî wacib
Sema' û su' û sî't bil-želale
18. Sebek ger hemze û her yek di yek da
Bitin ev meddî şahib infişale
19. Bima utu exeżna fî imamin
Wekî ya dî we ca'iz la meħal e
20. Dibit geh waw û geh ya muqedder
Lehu illa bihi illa mişal e
21. Sukûna lazimî ger dê sebeb bit
Dibit medê lazim ey nazik nihale ²⁴¹
22. Sukûna lazimî weqfen we weşlen
Şubûta wî dibîtin bê zewal e
23. Li çar new'a ne ev kelimî û herfî
Muşeqqel ya muxeffef fadrê ħal e
24. Wekî elħaqe elan lam mîm
Qeder çar û wûcûb bê qîl û qal e ²⁴²

---

²⁴¹ Dibit meddê lazim ey nazik nihale (Z)

²⁴² Qedrê çar û wûcûb bê qîl û qal e (Z)

25. Sukûna ‘arizî ger dê sebab bit
Dibit med ‘arizî ey xweş xişal e
26. Di ھalê weqfê da şabit dibîtin
Di ھalê weşlê da her dem muzal e

6²⁴³

mefa‘îlun / mefa‘îlun / fe‘ûlun

Hezec + - - - / + - - - / + - -

DEŞTANA LEYLA Û MECNÛN

REFTENÊ MECNÛN BI CANIBÎ LEYLA WAZ DERÎÇE NUMÛDENÎ LEYLA
XOD RA EZ BEHRÊ O

1. Dema salarê mulkê şubhegahî
Ku rûniştî li textê padişahî
2. Ji şemşamê şehê xawer bû mehkûk
Yeka yek nuqtehayê leylê şebkûk
3. Wekî kafûrî bû mûyê reşê şev
Ruxê esman hemî pur nûr bû tev
4. Bi şed mişnet feqîr û jar û mecnûn²⁴⁴
Bi bal yarê ve çû giryan û mehzûn
5. Ji ‘işqa şu‘leya şem‘a civatê
Çi xweş perwaneyê berda şewatê

²⁴³ Ev helbest di destnivîsa (A), û (M)yê de nîne

²⁴⁴ Bi şed mişnet feqîr û jarê Mecnûn(X), (Z)

6. Ji şewqa daneya zulfê perîzad
Tenêzzul kir bi sûyê damê şeyyad
7. Ji cama bêhiş î dîwane û mest
Li pey wî şed reqîbê sengê der dest
8. Gerandin wî gelek tîflan û golan
Wekî bûka di baranê li çolan
9. Ji destê wan gelek cewr û cefa dî²⁴⁵
Ji destê wan gelek derd û bela dî
10. Di gel wî her kesek der cengcoyê
Di gel bextê xwe ew der goft û goyê
11. Ji şehd û şekkerê Şêrîn bi zecrê
Mekes kengî dikit selwan û şebrê²⁴⁶
12. Xulaşê ew ji destê wan xelaş bû
Ji zindana qefeş tûtî xelaş bû
13. Mesafe tîy kir û firqet zemînê
Heta çû cilwegaha nazenînê
14. Şev û roj û mesa û şubhegahan
Dikir Leylê hezar feryad û ahan

---

²⁴⁵ Ev malik di destnivîsa (C)yê de nîne lê di destnivîsên (X), (Z)yê de heye

²⁴⁶ Meges kengî dikit selwan û şebrê(X), (Z)

15. Ji kerb û mihneta hicranê cansûz
Ji dağa cangudaza firqet endûz
16. Dikir herdem temennaya wişalê
Wişala dilrubaya çav gezalê
17. Ji bextê sernigûn nedibû qe bawer
Ku bextê wajigûn pêra be yawer
18. Welê deryayê weşlet hate coşê
Surûşê mujdexwan hate xuroşê
19. Perî peçe ji xergahê nezer kir
Li halê wî du şed ah û keser kir
20. Dema dî halê vî bê halê Mecnûn
Ji ebrê dîde barand eşkê gulgûn
21. Li hev pêça xwe wek reşmarê bê can
Wekî zulfê xweyê şehmarê pêçan
22. Dilê yarê li yarî hate riqqet
Sirayet kir ji wê pur luft û rehetmet
23. Ji burca pencera eflakê xergah
Deranî mahê tel'et tel'etê mah
24. Şebaka xwe veda şeyyadê dilber

Şebaka sahilê deryayê çenber

25. Bi ewcê asmanê baregahî²⁴⁷
Dema Mecnûn nezer da cilwegahî
26. Cemalek dî ji nûra la yezal e
Di xergeh da wekî heyva di hal e
27. Nema êdî qewam û taqeta wî
Nema êdî heyat û raqeta wî
28. Di zahir da eger çi rûh û can dî
Hezar tîr û teber pêra qiran dî
29. Welê 'Îsayê bihna zulfê dildar
Giha lez ber serê mecrûhê bîmar
30. Eger çi murde bû ev 'erd e dîsan
Bi lez wî bir heyat gerabû nîsan
31. Bi bal fuşet fezaya sağıyê hat
Sûyê wus'et seraya şahiyê hat
32. Di nuzhetgahekî wek bağê cennet
Di gel hev wan kirin xweş keyf û şoşbet
33. Kirin lez wan qezayê weşlê ma fat
Bişukmê inne litte'xîrî afat

---

²⁴⁷ Li ewcê asimanê baregahî (X), (Z)

34. Ji Leyla dilberî û dilnewazî
Ji Mecnûn ah û zar û 'îşqbazî
35. Ji Leyla ew du marê cedê pur tab
Ji Mecnûn ew du çeşmê çeşmê pur ab
36. Ji Leyla nûrê wek şem'a ji nûrê
Ji Mecnûn narê wek narê tenûrê
37. Ji Leyla naz û ğunc û keyf û rîqet²⁴⁸
Ji Mecnûn kerb û derd û sûz û ħirret
38. Ji Leyla şed îşarat û bişarat ²⁴⁹
Ji Mecnûn heyreta lefz û 'îbarat
39. Ji Leyla ew du lêvê pur ħikayet
Ji Mecnûn ew dilê şahib şikayet
40. Ji Leyla şed hezaran heşmet û cah
Ji Mecnûn şed hezaran mişnet û ah
41. Ji Leyla şehdê noşînê melaĥet
Ji Mecnûn derdnîşînê ceraĥet
42. Ji Leyla ew du tîr endazê ebrû
Ji Mecnûn ew du amancê sipehrû²⁵⁰

---

²⁴⁸ Ji Leyla naz û ğunc û keyf û rîqet (X)

²⁴⁹ Ji Leyla şed îşarat û beşarat (X), (Z)

²⁵⁰ Ji Mecnûn ew du amancê siyehrû (X), (Z)

43. Ji Leyla her neşat û 'eysê xendan
Ji Mecnûn girye her wek derdimendan
44. Ji Leyla we'dê weşl û kamiranî
Ji Mecnûn paşesê wî can fişanî
45. Ji Leyla xurremî û leb kuşayî
Ji derd û gûşeyê 'alem rehayî²⁵¹
46. Ji Mecnûn huzn û tab û teb di navê
Wekî şaxa ku dûr bit ew ji avê
47. Ji Leyla ew gula gulzarê 'alem
Sehê serwa di serwistanê adem
48. Dilarayî û dildarî û bazî
Dilaramî dilistanî û nazî
49. Ji Mecnûn bulbulê bagê melahef
Terezwa şaxesara pakê sahet
50. Dilawîzî û dilxwahiyê mehbûb
Dilamîzî û dîlcûwiyê meqlûb
51. Ji xewfa daye û xelqê siyehrû
Bi vî rengî eda kir çesm û ebrû

---

²⁵¹ Ji derd û gûşeyê 'alem rehayî (X)

52. Welê hîna nebû babê qenaet
Di 'îşqê da di gel şerma şena'et
53. Perî çehre ji ğurfê ser deranî
Ġemê hicran ji meydanê hilanî
54. Vekir ğunça dehanê nazik û ter
Di babê 'uzirxwahê kay simenber
55. Di girdaba bela herdem dikêşî
Ji min renc û cefa û pur dilêşî
56. Çewa çêkim nehin min ixtiyarek
Ji te şermî me ey yarê mubarek
57. Ciwamêrî ku bê nan û nemek bû
Ji mêvanê xwe şermende gelek bû
58. Tu zanî ixtiyara new'ê duxter
Di destê bav û dê daye seraser
59. Çi weqta ku bibin ew herdu rażî
Nehin hacet bi muftî û bi qażî
60. Dilê rezvan bi dest bîn û were nav
Biçin van meywehayê sebz û pur av
61. Meke dizdî heye dizdî xiyanet
Di dizdî da nehin bihna emanet

62. Ne'îme şafî û baqî di acil
Ne heyf e ku mubeddel bî bi 'acil
63. Ji min bawer ke ey yarê muwafiq
Di gel te şadiq im wellahî şadiq
64. Vexwarin badeya gulgûn şerabê
Bi vî rengî kirin xweş xweş xitabê
65. Xumarê 'eskerê geflet kuşandî
Nesîmê wê bi ser wan ve reşandî
66. Neman êdî ji hal kes xeberdar
Ji nageh dîn reqîbek şomê xedar
67. Wekî şêrê xeran hatî bi şimşîr
Bi kîn û hem gèzebgir hate nexçîr
68. Deva xwûna serê Mecnûn verêtin
Wekî teşne devê avê vemêtin
69. Wekî berqa hewa şimşîr hilanî
Welê berqa hewa destê wî nanî
70. Kire dest dî û dîsa bilind kir
Bi şed qeydan ewî jî qeyd û bend kir
71. Bi destê hemtayê dîwaneyê jar
Dema bişkeste her du destê xwûnxwar

72. Li bal kir ‘erzê ‘ecz û inkisarî
Key ku şehnişînê kohisarî
73. Eya damen nişînê necdê tewbe
Ela ey pur kemal û wecdê tewbe
74. Bi ğayet ez feqîr û naseza me
Birîndar im welê luţfa te ‘am e
75. Ji min sûç û ji te ‘efwa celîl e²⁵²
Bi ħukmê faşfehişşafhel cemîl e
76. Bi luţf û merĥemet ew pakê cewher
Ji xwûnxwarê xwe ra go ey birader
77. Dema Mecnûn ku dî ev ah û zarî
Girî bê ĥed ji bê ĥemd û qerarî
78. Dixwazî ger tu napakî nebînî
Di gel xelqê meke zûlm û nevînî
79. Meke îzayê kes sin‘et ji bo xwe
Cefaya kes meke ‘adet ji bo xwe
80. Bixwazî ger tu rencê canê eĝyar
Dibî ewwel bi wê rencê giriftar

---

²⁵² Ji min sûç e ji te ‘efwa celîl e (X), (Z)

81. Tu nabînî di ھalê ledhê egleb
Ku tên kuştin xebîsê mar û ‘eqreb
82. Neşîhet lê kir û jê ra du‘a kir
Murad û meqşeda wî jî reha kir
83. Ji meħbes xaniya ‘ecz û şelex hat
Du destê wî bi bal kar û ‘emel hat
84. Çi xweş ev nukte ehlê dil riwayet
Wiha kir wan ji erbabê dirayet
85. Ku erzî da sema toz û ğubarî
Sema da erzî barana buharî
86. Nihayet bû nihan muhra cemalê
Xezan hatî bi ser bagê wişalê
87. Ruxê Mecnûn bi bayê hecrê zer bû
Bi narê firqetê dil ker bi ker bû
88. Di bagê dil nihala hîviya wî
Ziwa bû ew ji pur bê aviya wî
89. Һezîn û sîneçak û hem dilefkar
Cuda bû ew ji mahê rûyê dildar
90. Giran bar dil ji kûhê kerb û wecdê
Bi şed nakamî berda kûhê necdê

91. Ji dewletxaneya wuşlet ‘ilim çû
Bi mişnetxaneya êş û elem çû
92. Di gel xwe ah û derdê bê ‘eded bû²⁵³
Yek anî lê hezar ve him du şed bû²⁵⁴

7²⁵⁵

mefa‘îlun / mefa‘îlun / fe‘ûlun

Hezec + - - - / + - - - / + - -

AĞAZÎ DASTANÊ LEYLA Û MECNÛN

1. Guherdaranê razê dasitanî
Ji durme dil bi mîzana nazebanî
2. Hinek durrê giranmaye kişandin
Li bûka qelbê guhdaran reşandin
3. Bi van eţbaqê elfazê di zêrîn
Digotin wan bi ev tehqîq û ayîn
4. Di eqţarê ‘Ereb peydabû şahek
Xwedan ceşş û heşem xweş padişahêk
5. Bi çogana ‘eql ber goyê şah î
Bi taca şewketa şahî mubah î

²⁵³ Di gel xwe ah û derdê bê ‘eded bir (X), (Z)

²⁵⁴ Yek anî lê hezar ve him du şed bir(X), (Z)

²⁵⁵ Ev helbest di detnivîsa (M) û (A)yê de nîne

6. Mubarek nav û şahib durr û gewher
Li nik ehlê dilan salar û serwer
7. ‘Eceb la’iq bi text û tacidar î
Ji necman zêdetir çetir û ‘imar î
8. Di şuhret da nezîre şahê xawer
Di husnê hemqerînê mahê enwer
9. Murad û meqşeda wî cumle haşil
Ji bil ferzendegî pakîze ‘aqil
10. Ji bê ferzندیê pur gem dikêşa
Ji vî rengî elem herdem dikêşa
11. Şikûfe xweş dida nexla qeda wî
Welê nedibû ruşeb ew guncuya wî
12. Şedef ger çî ji qetre pur dibû pur
Welê nedibû ji wan yek qetrekî dur
13. Zemînê rehmê dane pur dihan kir
Ne xermen belke sunbul jî nihan kir
14. Ji bona nesl û peywendî dema dem
Di zarî her bi sûyê rebbê ‘alem

15. Ğeređ ev bû di nav bağê zemanê
Bibit şaxa rûhê wî cawîdan e
16. Bi ava reħmetê her bête avdan
Ji çeşma her du lêvê neclê şadan
17. Kesê çû jê nema yek yadigarek
Vema meħrûm ji Yasîn û Tebarek
18. Xweş in ewlad eger ew xweş xelef bin
Weger ew naxelef bin lez telef bin
19. Xelef bin te dikin tizkar û hem yad
Weger ne te dikin bêzar û berbad
20. Xelef bin ni‘meta Rebbê kerîm in
Weger ne ew ‘ezabê pur ‘elîm in
21. Xerab be ger ji wan ef‘al û e‘mal
Dikin ew nav û namûsa te pamal
22. Weled bedxwû be bavê wî nebîne
Ruxê wî ew ji bavê xwe nemîne
23. Bihata der eger marek ji mader
Ji wî çêtir bû bawer ke tu bawer
24. Qena‘et ke mebe ‘aciz ji bo wan
Ji te erħemtir e ew Rebbê reħman

25. Di heqqê te çi qenc e wî dide te
Eger ihsan eger hîrman bide te
26. Çi genca meqşeda te ku nihan e
Eger qenc tê bifikrî qenc wisan e
27. Çi meqşûda te ya haşil ku nabe
Bi tehqîq ew di heqqê te xerab e
28. Di vê şaxa murada beğçeya dil
Dema dem av bidî bi ava tezellul
29. Eger fêkî bide şaxek delal e
Weger ne kufş e şaxek bê kemal e
30. Bi cidd û cehdê nava xwe girêda
Şehê 'urban di her an û demê da
31. Li rexşê ibtihalê ew siwar bû
Li cada meqşeda dil kar û bar bû
32. Dema yara wî dî jê zull û zarî
Di gel bû yar eda kir heqqê yarî
33. Xweş e yarî di roja tengiyê da
Nigehdarî di halê lengiyê da
34. Kirin hemreh di gel xwe wan du hemrah
Du hemrahê zerîf û çapikê rah

35. Ev in ew du hemrahê di şadan
Ji wan yek şem‘ û yek zîvîn şemadan
36. Bi zarî û bi yarî çûn di gel hev
Kirin xweş cistucûyê wan di gel hev
37. Nedîn wan qeṭ vewestan û teḥeyyur
Vewestan qeṭ li vir nabit teşewwur
38. Bi roj û şev kirin teyyê meraḥîl
Bi meqşûda xwe axir bûn muwaşîl
39. Çi meṭlûba ji can û dil bixwazî
Ji wî axir dibînî serfirazî
40. Dema şubḥê ji meşriq ve şefeq da
Kulîlka hîviya wan xweş wereq da
41. Seḥabê qeṭrekî bi lêva şedef da
Qeza kir der di nav nava şedef da
42. Ewê meğzê di postî kir şebatê
Di zûlmet ma wekî ava ḥeyatê
43. Nebû qeṭ kes ji ḥalê wî xeberdar
Bi bal ve qeṭ neçû xizrek ‘elemdar
44. Ḥeta ew gul ji gunce hate bîrûn
Wekî berga gula lale di gel xwûn

45. Dema derket ji bin jêrê niqabê
Xwiya bû lawekî wek afitabê
46. Hezar aşarê 'îşqê jê dibarî
Ji ber narê meħbbet pur dizarî
47. Ji wî nuzhet seraya qudsiyan hat
Bi bal vî têngînaya xakiyan hat
48. Ğezala can ji şehraya fereħzar
Ji nageh bû bi qeyda ğem giriftar
49. Dehê xweş xweş xerambû tûtîyê pak
Di zindana qefeş îro ye ğemnak
50. Ji ber feqda heval û nazenînan
Çewan dê ew nekit ah û enînan
51. Ewî şuştin bi misk û hem 'ebîrê
Wekî miskî li wî pêçan herîrê
52. Ji ser serçeşmeya can şîrê dayê
Diya wî da bikit neşw û nemayê
53. Xwedan navê bi Qeys û hem 'elem kir
Ji baĝê dil rehê ğem hem 'edem kir
54. Dema bedra ruxê wî dîtê bavê
Mufferreħ bû wekî teşne bi âvê

55. Vekir filhâlî dergahê xeza'in
Bi der anî gelek genc û defa'in
56. Belav kir wan li miskîn û feqîran
Feqîran sergiranî kir li mîran
57. Diya wî ger şed i'zazu we tekrîm
Dikir jêra di gel şed naz û te'zîm
58. Welêkin ew ji girye nedibû xalî
Di gel girye dema dem ew dinalî
59. Nikarî ew ku esraran beyan ke
Nikarî ew ku hâlê dil 'eyan ke
60. Nekarî kes bike ibraz û mezher
Lehîba ku di dil da bûye muzmer
61. Di meydana teheyyur da veman mat
Şeh û ferzînê fikra wan kiş û mat²⁵⁶
62. Heta rojek perî rûyek hilanî
Meh û muhrê kirin xweş xweş qiranî
63. Ji bihna sunbulê zulf û gula rû
Ji badamê du çeşmê qewsê ebrû

---

256 Şeh û ferzînê fikra ewan kiş û mat(Z)

64. Ğem û derdê dilê xwe kir feramûş
Ji dengê girye bû bê deng û xamûş
65. Dema ew mahê țel'et jê cuda bû
Bi sîz û girye dîsa mubtela bû
66. Bidîta ger fikir xweş xend û bazî
Nedîta ger didî wî cangudazî
67. Ji daye bû cuda û jê berî bû
Li muhrê meh 'eceb pur muşterî bû
68. Bi rûyê pakê mehrûya xwe şa bû
Xew û xwarin li balê wek heba bû
69. Bi qeyda zulfê dildarê xwe bû ram
Di 'îşqê can û dil kir 'eqdê îhram
70. Muferreğ bû li nik vê mehcebînê
We ger ne pur fikir şîn û girînê
71. Hevalê wî hemî meşgûlê bazî
Dema dem ew bi derd û 'îşqbazî
72. Hevalê wî bi keyf û zewq û şoğbet
Ji wî herdem xeyal û huzn û kurbet

73. Hevalan ne siwar û pur bi awaz
Ji naya helqê ew xweş negme pur daz
74. Siwarê merkeba ‘eqlî cema bûn
Li meydana heqîqet ew bela bûn
75. Di fitraka kumeytê dil kirin qeyd
Gézala wî yeqîna wan kirin şeyd
76. Vegeryan ew ji keyfa vê gèzalê
Ji şeyda murgê wek wehm û xeyalê
77. Wiha gotin ku ev tîflê yekane
Ji nageh dî di ‘îşqê bit fesane
78. Bi ‘îşqa mehruxek dî muhtela ye²⁵⁷
Ji ‘alem karê wî derd û bela ye ²⁵⁸
79. Bibe şeyda di nav ehlê cîhanî
Bibe riswa di nav xelqê zemanî
80. Bi ceğdê sûretî pur nabe demsaz
Dikit bazê heqîqet bo xwe hemraz²⁵⁹

---

257 Bi ‘îşqa mehruxek dî muhtela be(X)

Bi ‘îşqa mehruxek dî muhtela be (Z)

258 Ji ‘alem karê wî derd û bela be (X), (Z)

259 Dikit barê heqîqet bo xwe hemraz(Z)

MECLISÎ SUNNET NIHADEN PEDERÎ MECNÛN MIRAWRA BESTEN WE
DERAN ŞEME EZ EWŞAFÎ O ÇUN DER ŞEDEF NEHIFTEN

mefa'îlun / mefa'îlun / fe'ûlun

Hezec + - - - / + - - - / + - -

1. Çi xweş weqt e dema melhûfê talib
Inaxet ke ji şehraha meţalib
2. Meţayayê dil û canê hewesbaz
Li nik ser menzila meţlûb û dilxwaz
3. Bi meţlûba dil û canê xwe şa be
Bi meqşûda xwe şad û dilkuşa be
4. Xuşûşa ger nihala bağê can bit
Di bağê tazegî canê cihan bit
5. Di puştî şed hezar cewr û cefayê
Bibîne jê gelek zewq û şefayê
6. Biçîne gul ji gulşaxa dilê xwe
Bike derman ji bo dağa dilê xwe
7. Bi qedrê meqderet i'zaz û te'zîm
Ji bo wî ra bikit hem naz û tekrîm

²⁶⁰ Ev helbest di destnivîsa (M) û (A)yê de nîne

8. Veke babê nişat û 'eyş û 'işret
Bike berba di mulkê kerb û hesret
9. Ne tenha gewher û gencan bikit faş
Dil û can jî bikit şabaş û padaş
10. Welêkin ew bi mîzana heqîqet
Li wufqa vê terazûya terîqet
11. Bi vê şer'a şerîf û hem mumecced
Bi qanûnê xelîl û dînê Ehemmed
12. Eda ket ba hezaran fexr û minnet
Di vê rê da hezaran ferz û sunnet
13. Dema şahê 'ereb dî kamiranî
Çinandî gul ji bağê zindeganî
14. Vebû ew gunçeya şaxa dilê wî
Dewa bû rencîya dağa dilê wî
15. Bi deh salan gihişt ew gulbena gul
Cihan pur bihn û bû kir gulşena gul
16. Du çehvan da cihan teşwîş û şorî
Du burhê wî hesed dan kesk û şorî

17. Gelek zer bûn ji şerman çehvê nêrgiz²⁶¹

Hilala 'îdê bû barîk û 'aciz

18. Hilala rû ku bû bedra cemalê

Li esman da şehê xawer zewalê

19. 'Eceb muhran ji ber dîtin kusûfî

Qemer jî bûn siyehpoşê xusûfî

20. Qeda wî ser kişand bû taze û şad

Ji ber pejmurde bûn ev serwê şimşad

21. Ji xwe dalek duta çêkir elîfê

Li hev pêça xwe nazik lamelîfê

22. Hezar deryayê şehd û şekkerê nab

Li ser lêvê wî bûn pur mewc û pur tab

23. Te'alellah ji kenca pur me'anî

Çiqas kir wek şedef gewher fişanî

24. Gelek durran cema kir gunçeya dev

Ji geyret gunçeya gul pur weşandin tev²⁶²

25. Ji derd û hesreta van durrê meknûn²⁶³

Nihan bû şed hezar gencê di qarûn

---

²⁶¹ Gelek zer bû ji şerman çehvê nêrgiz(X), (Z)

²⁶² Ji geyret gunçeya gul pur weşandin tev(X), (Z)

²⁶³ Ji derd û hesreta van zurrê meknûn (X)

26. Du şed bêjin di nav çaha zinexdan
Bi qeyda ğebğebê kir qeya û bendan

27. Gelek xızran ji bo ava heyatê
Eger çi çûn nedîn raha necatê

28. Bi marê kakilê reş reş tenînî
Himayet kir ewî genca cebînî

29. Cebîn û kakilê wek roj û hem leyl
Kirin keşfa niqaba yuwliculleyl

30. Di baĝa rû teferruc kir gelek sal ²⁶⁴
Bi destûra ewê zaĝa reşa xal

31. Di mulkê Romê da rabû çi şahek
Ji efradê Hebeş xweş padişahek

32. Di Romê da xeţê reş kir ‘mîrî
Ji bo şahê Hebeş ra kir wezîrî

33. Ji wê Rom û Hebeş tev hate feryad
‘Eceb kir xanedana mişkê berbad

34. Gerand bulbul dilê her pak û bed rû
Gulistana ‘izar û ‘arizê rû

---

²⁶⁴ Di baĝê rû teferruc kir gelek sal (X), (Z)

35. Ji wan her şaxekî erwaḥê zarek
Ji wan her lalekî xweş murgê zarek

36. Di der benda cemalê Yusûfî kir
Di nav Mişra kemalê Yusûfî kir

37. Dilê bavê xwe geh şadan û xendan
Wekî Ye‘qûb kir geh zar û giryan²⁶⁵

38. Kirin şed wek Zuleyxayê di leylê
Li bedra tel‘eta wî elf û meylê

39. Şehê ‘Urbanê der te‘zîm û i‘zaz
Vekir herdem ji bo vê menbe‘a raz

40. Bi qeşda ixtitan û ‘ezmê sunnet
Di gel şed ihtiram û fexr û minnet

41. Şelakî da nişat û keyf û şahî
Şedakî da def û çeng û melahî

42. Ji heddê Kufe ta derbendê Beğdad
Ji Beşrê ta bi Mişra dewlet abad

43. Şihand qaşid bi nav cumle qeba’il
Cema kir cumle erbabê feza’il

---

²⁶⁵ Wekî Ye‘qûbî kir geh zar û giryan (X), (Z)

44. Vexwend salar û sadatê di ‘Urban
Gelek şehzade û rimbaz û rukban

45. Gelek pakîze û serwe simenber
Gelek dûşîze û dildar û dilber

46. Gelek şaxê gulistana cemalê
Gelek şoxê dibustana kemalê

47. Gelek meh t̄el‘et û xurşîd cebînan
Gelek şekkerleb û leb engebînan

48. ‘Utarud heşmetan û muşterî gûn
Li mah û muhrê rûyan muşterî bûn

49. Delalê zuhre rû reqqaş û şadan
Du lêve leb zuhelha şad û xendan

50. Ji pur iqbaliya van nav zirava
Bed endîşê merîxan çûne ava

51. Meh û muhrê sema û necm û exter
Te go qey hatin ew erzî seraser

52. Belê heqq e ji ev hiqd û hesûdî
Li esman çêbû ev rengê kebûdî

53. Wisan bû xweş buharek ‘alem ara
Ji t̄irsa ba û baranê muberra

54. Vekî ger tu dilê bag û buharek
Di nav da dê bibînî pêt û narek

55. Wisan bû bağekî re‘na û zîba
Ji şaxê qamet û zulfa hebîba

56. Bidîta ger ewî şeddadê gemgîn
Dida bagê Îrem şabaş û mizgîn

57. Wisan bû heşregahek ji insan
Ji derd û miñneta dil herkes asan

58. Bidîta dozexê vê heşregahê
Ji pêt û narê dozex nedikir ahê

59. Wisan bû şeydgahek ‘aşiqane
Ji her canib şedayê wamiqane

60. Hezar Ferhad û Şêrîn Leyl û Mecnûn
Şifet Fethî ji cama weşlê gulgûn

61. Dema Suqraţ û Buqraţê di hazir
Ewan ev xizmeta sunnet eda kir

62. Gulamanê zerîf û çapikê reh
Çu Mikail wan raxist sofrêh

63. Kişandin cumle enwa‘ê te‘aman
Gelek elwan ji bona xaş û ‘aman

64. We reng danîn te‘amê rengê der reng
Ku ev fushet feza pur bû ji wan teng

65. Tebaqê çerxê bûn şehn û nemegdan
Bi miqdarê kewakib berx û büryan

66. Bihata ser eger xelqê di heşrê
Du çendan jî ji xelqê be‘ş û neşrê

67. Ceşîma cewfê pur xwar û pelîdek
Qe nedda ne‘reya hel min mezîdek

68. Ji dûdê pehtina wan roj û hem şev
‘Eceb çehvê nucûman kor nebûn tev

69. Çi xweş bayê dilê mustesqiyan hat
Şedaya nûşê nûşa saqiyan hat

70. Bi cam û saġeran xelqê civatê
Vexwarin kewşer û ava heyatê

71. Seda da ġulġulan cama şerabê
Newa da berbeţ û çeng û rebabê

72. Hinek bûn şaş û bêhoşê şedayê
Hinek bûn mest û medhûşê newayê

73. Di gel muţrib çî xweş def sazîkar bû
Di nav wan da gelek ney zarê zar bû

74. Gelek zîba puser wek gunçeya gul

Li nik van xweş serayanê belabul

75. Lebê cama meya gulgûnê sade

Li ser lêva delalanê di sade

76. Ji dengê şehne û şewta 'eses dil

Rehet bûn lê 'eses pur bûn teres dil

77. Ji tarê şûretê şehne gelek tar

Kişandin bo rebaba mîrê bajar

78. Bi vê reqşê 'eceb xweşnûd û razî

Dilê şeyx û mêla muftî û qazî

79. Hinan kir meylê nêçîr û şikarek

Li nêçîr û şikaran bû hewarek

80. Gelek şer û piling û fil û kerges

Bi zincîran kirin munqadê her kes

81. Ji şeyda wan gelek did bûne nabûd

Tu nabînî ku 'enqa bûye mefqûd

82. Hinan kir meylê rexş û espê tazî

Li meydanê kirin xweş le'b û bazî

83. Simê esp û kefê payê hecînan
Tijî bedr û hilal kir wan zemînan²⁶⁶

84. Simê espan di wê cewlangê deşt
Zemîne şeş tebeq kir asiman heşt

85. Hecînî jî li 'eksa badê payê
'Ecêb pamalê kir bedra semayê

86. Şahê 'Ereban wiha rojê kir êvar²⁶⁷
Bi vî tîzî ewî kir tîyê tomar

87. Ne rojek belkî çil rojan wiha kir
Ji bagê dil 'urûqê xem reha kir

9²⁶⁸

FIRUSTADENÊ PEDERÊ MECNÛN
MERAWERA BEDAR'UL WEQARI MEKTEB

mefa'îlun / mefa'îlun / fe'ûlun

Hezec + - - - / + - - - / + - -

1. Were ey dil bi mektebxaneyê 'îşq
Were ey dil bi me'debxaneyê 'îşq

2. Heta kengî wiha serqot û tazî
Di gel tîflan bikî ev xakibazî

²⁶⁶ Tijî bedr û hilalê kir wan zemînan(X)

²⁶⁷ Şahê 'Ereban wiha rojê kir êvar(X)

²⁶⁸ Ev helbest di destnivîsa (M) û (A)yê de nîne

3. Qe bavê te li te nakit tereh̄h̄um
Nedistîne ji bo te şol û yakum

4. Were vê mekteba ‘îşq û ğeramê
Ji bavê xwe bibîn pur îhtiramê

5. Tu nabînî tîfalê Turk û Kurdan
Hinek pejmurde ne hin şad û xendan

6. Bi vê darul-weqarê hin muweqqer
Bi wê darul-ġubarê hin muheqqer

7. Hebûn hinkî heval û hemberê te
Hebûn hinkî delal û hemserê te

8. Dema dem hûn di gel hev pawir û puşt
Li ser nan û nemek da’im hem enguşt

9. Di seyr û cilwegahan hûn di gel hev
Di baġû şeydgahan hûn di gel hev

10. Bi hev ra muctemî‘ her weqt û her gav
Yekî bê yek nexwar yek qurtekî av

11. Di zilletxaneya xak û ġubarê
Ji nageh bûne naçarê qerarê

12. Di pey cem‘a wekî hubban di xweş e
Ketin her yek li yek eţraf û goşe

13. Bi zindana qefeş hûn xwey bela bûn
Bi derd û firqeta hev mubtela bûn

14. Bisaletmendê wek şehbazê Mecnûn
Se'adtmendê wek Leylayê gulgûn

15. Kirin se'ya kemal û wecd û zewqê
Di vê darul-kemala 'îşq û şewqê

16. Şikandin ev qefeş hem jî rewan bûn
Bi bazê meqşeda xwe hem 'înan bûn

17. Hêya nakî di vê wêraneya xak
Wekî kundan herîşê xar û xaşak

18. Eya Mecnûn dilê dil rîş û mehzûn
Heta kengî wiha bî jar û megbûn

19. Were vê mekteba pur şewq û meylê
Bibîn tê çav gèzalê şubhî Leylê

20. Xeyala wê bike qeyda dilê xwe
Cemala wê bike şeyda dilê xwe

21. Bi derdê wê ji lewhê qelbê giryan
Bike hek nuqtehayê derdê dewran ²⁶⁹

---

²⁶⁹ Seyda ji ber ku wefat kiriye ev helbest kêma maye

10²⁷⁰

fa‘ilatun /fa ‘ilun/ fa‘ilatun / fa ‘ilun

Behra Remel - + - - / - + - / - + - - / - + -

1. Bûme ji destê geman jar û ze‘îf û heba
Hûn bi Xwedê kin bibên qiblenumaya mi ka²⁷¹
2. Qibleyê ‘alemnuma sorgulê bağê wefa
Hêzretî Şanî leqeb rehberê rahê Huda
3. Rehberê dana û xam puşt û penaha ‘ewam
Darê beqa kir meqer behrê liqaya Xweda ²⁷²
4. Behrê liqa ixtiyar kir şehê ‘ismet şî‘ar²⁷³
Çû ji vê dunya denî yarê wefadarê ma
5. ‘Ezmê ne‘îm û cinan kir şehê Nûrşîn meqam²⁷⁴
Kûhê geman dame û rûyê zerî şubhî ka
6. Ev çi muşîbet bû hat mah ji meşriqê helat
Xef bû di megrîb zemîn çû bustarê kiha
7. Ye‘nî şehê nîk nam neclê delalî tamam
Herdu di yek heftêkê zîrê zemîn kirne ca

²⁷⁰ Ev helbest di destnivîsa (A)yê de nîne

²⁷¹ Hûn bi Xwedê kin bibên qiblenumaya me ka (M)

²⁷² Darê beqqa kir meqer behrê liqayê Xweda (Z),(M)

²⁷³ Behrê liqa ixtiyar kir şehê ‘ismet şî‘ar (Z)

²⁷⁴ ‘Ezmê ne‘îm û cinan kir şehê Nûrşîn mekan (X),(Z),(M)

8. Çûn û bi hev şadibûn ji qeydê gem azade bûn
Kerb û fiğan û enîn hezz û neşîbê me ma²⁷⁵
9. Hişt me wî ustûxwar jar û nehîf û nezar
Hesret û derd û elem şîn û girîn û buka²⁷⁶
10. Şîn û buka û girîn daye me ew meh cebîn²⁷⁷
Şoşbet û feyz û terîq bir bi xwe ra wî teba ²⁷⁸
11. Mesken û dîwar û der man şedefa bê guher²⁷⁹
Ceyba xwe ya lê tijî kir ji durrê bê buha²⁸⁰
12. Rif'et û namûs û nav bir wî ji keywan tevak ²⁸¹
Daye wî keywan hesed ah û esef da suha²⁸²
13. Ev gem û derdê nigar hem şebê hicranê yar
Salê gem û salê şeb rêhte bi ser cumle da ²⁸³
14. Ey şehê dil perwer em rehber û hem serwer em²⁸⁴
Daye te terka me bê sûç û gunah û xeça ²⁸⁵

²⁷⁵Kerb fiğan enîn hezz neşîbê me ma(M)

²⁷⁶Hesret derd elem şîn girîn buka (M)

²⁷⁷Şîn buka girîn daye me ew meh cebîn(M)

²⁷⁸Şoşbet feyz terîq bir bi xwe ra wî teba (M)

²⁷⁹Mesken dîwar û der man şedefa bê guher (M)

²⁸⁰Ceyba xwe ya lê tijî kir ji dilca buha (M)

²⁸¹Rif'et û namûs û nav bir wî ji keywanê tevak (X), (Z)

Rif'et û namûs nav bir wî ji keywan tevak(M)

²⁸²Daye wî keywan hesed ah û esef da seha (X),(Z),(M)

²⁸³Salê gem û salê şeb girte bi ser cumle da (M)

²⁸⁴Ey şehê dil perwer em rehber û hem serwer im (X),(Z)

²⁸⁵Daye te terka me bê sûç gunah xeça (M)

15. Bê xeṭa û bê guneh mane di nêv qe‘rê çeh²⁸⁶

Çahê firaq û heşman firqetê rûyê zîya

16. Nûr û zîyaya min î şem‘ û şemala min î²⁸⁷

Bê te neşem yek nefes şebir kim ez bê xefa

17. Şebir meḫal e ji min ‘eqil beṭal e ji min²⁸⁸

Heqq e ku zarî bikim şubhî pepûka çîya

18. Bê te me navê heyat lezzet û keyf e memat²⁸⁹

Belkî di bajarê mewt rastî te bêm ey zîya

19. Bêm û tewafa te kim can jî nişara te kim²⁹⁰

Bêjî tu şed aferîn **Fethiyê** naçarê ma²⁹¹

11²⁹²

mefa‘îlun / mefa‘îlun / fe‘ûlun

Hezec + - - - / + - - - / + - -

1. Çi xweş şah û çi xweş xan î tu Seyda

Di mulkê dil de sultân î tu Seyda

2. Bi gemze afeta can û dilan î

Bi qamet serwê bustan î tu Seyda

²⁸⁶ Bê xeṭa bê guneh mane di nêv qe‘rê çeh(M)

²⁸⁷ Nûr û zîyaya ummet şem‘ û şemala minnet(M)

²⁸⁸ Şebir meḫal e ji min ‘eqil betal e ji min (X), (Z), (M)

²⁸⁹ Bê te muhal e heyat lezzet keyf e memat (M)

²⁹⁰ Bêm tewafa te kim can jî nişara te kim(M)

²⁹¹ Ev riste di destextên (C), (X) û (Z)yê de wisa jî “Bêjî tu şed merhaba **Fethiyê** naçarê ma” hatiye nişandan

²⁹² Ev helbest di destnivîsa (A)yê de nîne

3. Li ‘alem da ziyaya  el‘eta te
Heqîqet mah  taban   tu Seyda
4. Di nava ba    bostan  le afet
 i nazik tay  rey an   tu Seyda
5. Di gulzar  heqîqet da heqîqet
Gula t rav   reyyan   tu Seyda
6. Di ‘ilm  da tu Nu‘man   mu eqqeq
Di  ikmet be r  ‘umman  tu Seyda
7. Di rey   fikr   tedb ra um ran
Dib jim A if  dewran  tu Seyda²⁹³
8.  er qet ra  i xwe  p r   zeh r  
 eb h  Qu b  Rebban   tu Seyda
9. T y  Ristem  kur  Zal  zeman  ²⁹⁴
Wez r   ah   ran   tu Seyda
10. Te mulk  dil seraser girt  ro
Li text  dil Suleyman   tu Seyda
11. Li  ur  qelb  g mperwerdeh  min
Yeq n M sa ibn  ‘imran   tu Seyda

---

²⁹³ Dib jim A if   an  y  tu Seyda(X), (Z), (M)

²⁹⁴ T y  Rustem  kur  Zal  zeman(X)

12. Eger çî cilwedâr in xwûb û mehbûb
Şehê mehbûb û xûban î tu Seyda

13. Li vê husna te heyran xas û ‘am in
Bi husnê mahê Ken‘an î tu Seyda

14. Çî hacet me bi bal werda gulistan
Bi xed werda gulistan î tu Seyda

15. Li textê dilberê rûne bi şahî
Şehê şahanê dewran î tu Seyda

16. Bi çûgana cemalê tu li dil de
‘Eceb rimbazê meydan î tu Seyda

17. Çî xweş zanî tu esrarê qulûban
Belê şerrafê qelban î tu Seyda

18. Birîndar im tu derman ke dilê min
Ku dermanê birînan î tu Seyda

19. Hezîn û sîneçak û dîlfîkar im²⁹⁵
Ne gemxwarê hezînan î tu Seyda

20. Me têrav ke ji feyza bêhedâ xwe
Ji feyzê ra wekî kan î tu Seyda

---

²⁹⁵ Hezîn sîneçak dîlfîkar im (M)

21. Bi luţf û merħemet carek nezer de
Bi luţf û reħm û iħsan î tu Seyda

22. Birêj feyżek li qelbê **Fethiyê** xwe
Bi heqqê Hezretî Şanî tu Seyda

12

mefa‘îlun / mefa‘îlun / mefa‘îlun / mefa‘îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1. Ji derd û miħneta dewran dibêjim ez meded Seyda
Ji daġa firqet û ħicran meded Seyda meded Seyda
2. Firaqê ġem li min rakir di dil da agirek hil kir
Bi wî can û ciger kul kir meded Seyda meded Seyda
3. Feqîr û jar û mehcûr im ‘elîl û zar û rencûr im
Ji te îro qewî dûr im meded Seyda meded Seyda
4. Meded Seyda te nabînim birîndarek bi nalînim
Gelek bê ‘eql û pir dîn im meded Seyda meded Seyda²⁹⁶
5. Ji bo yek dane murgê dûn di qeyd û bendê bû meħzûn²⁹⁷
Şifet adem gelek meġbûn meded Seyda meded Seyda

²⁹⁶ Gelek bê ‘eql û pur dîn im meded Seyda meded Seyda(X), (Z)

²⁹⁷ Ji bo yek dane murgê dûn di qeyd û bendê bûm meħzûn (A),(M)

6. Ji destê nefsa û şeytanî esîr im ez di zindanî²⁹⁸
Kurê Zalî gelo kanî meded Seyda meded Seyda
7. Buhara weşlê wunda ye zivistanê li min daye
'Eca'ib şar û şermaye meded Seyda meded Seyda²⁹⁹
8. Xes û xarê xeyalatan kirin dil dûr ji miratan
Ji mişbaha kemalatan meded Seyda meded Seyda
9. Ji mişbaha kemala xwe ji fanûsa cemala xwe
Di dil deyne xeyala xwe meded Seyda meded Seyda
10. Xeyala xwe di dil hil ke bi wê can û ciger kul ke³⁰⁰
Bi derdan şubhî bulbul ke meded Seyda meded Seyda
11. Heta kengî wiha bim ez bi her bakî li babim ez³⁰¹
Kerenga nêv hewa bim ez meded Seyda meded Seyda³⁰²
12. Rehîne in û an başem zebûnêf her bedan başem³⁰³
Bigirdabê geman başem meded Seyda meded Seyda
13. Ji geyrî te mi navê kes ne mulk û zêr û zîv û mes³⁰⁴
Ji mehbûban divêm te bes meded Seyda meded Seyda

²⁹⁸ Ji destê nefsa şeytanî esîr im ez di zindanî(M)

²⁹⁹ Ecêb şar û şermaye meded Seyda meded Seyda(A)

³⁰⁰ Xeyala xwe di dil hil ke bi wê can û cesed kil ke (Z)

³⁰¹ Heta kengî wiha bim ez kerenga nêv hewa bim ez(M)

³⁰² Bi her bakî li babim ez meded Seyda meded Seyda(M)

³⁰³ Rehîn û in û an başem zebûnêf her bedan başem(A)

Rehîn in an başem zebûnêf her bedan başem(M)

³⁰⁴ Ji geyrî te mi navê kes ne mulk zêr û zîv û mes(M)

14. Tu xweş zîba û re‘na yî tu xweş bedrek mucella yî
Tu xweş nûrek Xwedê da yî meded Seyda meded Seyda
15. Bi qamet serwê bala yî bi le‘l û leb şekerxa yî³⁰⁵
Çi şox û şeng û zîba yî meded Seyda meded Seyda³⁰⁶
16. Hebîbê rûh û hem can î ji derdan ra tu Loqman î³⁰⁷
Heqîqet mahê taban î meded Seyda meded Seyda³⁰⁸
17. Çi xweş şah î çi xweş mah î terîqet ra tu şehrah î³⁰⁹
Bi te çêbûne gumrah î meded Seyda meded Seyda
18. Tu xweş kehfa xerîban î melaza her feqîran î
Tu gemxwarê hezînan î meded Seyda meded Seyda
19. Tu sahib rehm û îhsan î penaha dîn û îman î
Tu dermanê birînan î meded Seyda meded Seyda
20. Gelek meţbû‘ û şêrîn î rewaca dewlet û dîn î
Wezîrê şahê Nûrşîn î meded Seyda meded Seyda
21. Bi himmet Gewsê Geylan î bi hikmet behrê ‘umman î
Bi husnê Yusûfê Şanî yî meded Seyda meded Seyda
22. Hezan îro te kir Hîzan ji behsa şekkeramîzan

³⁰⁵ Bi qamet serwê bala yî bi le‘l leb şekerxa yî (A)

³⁰⁶ Bi şox şeng û zîba yî meded Seyda meded Seyda(A)

Çi şox şeng zîba yî meded Seyda meded Seyda(M)

³⁰⁷ Ji bo me rûh û hem can î ji derdan ra tu Loqman î(A)

Hebîbê rûh hem can î ji derdan ra tu Loqman î(M)

³⁰⁸ Tu heyva mahê taban î meded Seyda meded Seyda(A)

³⁰⁹ Çi xweş şah î çi xweş şah î terîqet ra tu şehrah î(A)

Ji zêran ra bûyî mîzan meded Seyda meded Seyda

23. Ricakar im ji îhsanê ku dîsa bême dîwanê

Bibînim te li eywanê meded Seyda meded Seyda

24. Birêjî tu bi erzanî ewê feyza wekî kanî

Li qelbê **Fethiyê** canî meded Seyda meded Seyda

13³¹⁰

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. 'Îd e û pir bê umîd im ez ji dîdara hebîb³¹¹

Karê 'alem 'eyş û 'işret karê min huzn û nehbîb³¹²

2. Fîlheqîqet ayeta 'îdê yek e qewsa hilal

Ya mehê nû ya hilala ebrûwanê dilferîb³¹³

3. Ayeta 'îda xwe ehlê şer'ê girtin mahê nû³¹⁴

Ehlê 'işqê jî hilala ebrûwê purzeyn û zîb

4. Tev bi der hatin telebkarê nîşan û ayetan³¹⁵

Xizrî dî ava heyatê wê ma Sikender bê neşîb

³¹⁰ Ev helbest di destnivîsa (A)yê de nîne

³¹¹ 'Îd e û pur bê umîd im ez ji dîdara hebîb(Z)

'Îd e her kes muferreh ew ji didara hebîb(M)

³¹² Karê 'alem 'eyş û 'işret karê min huzn û nehbîb(Z)

³¹³ Ya mehê nû ya hilala ebrûwanê dilferîb (Z)

³¹⁴ Ayeta 'îda xwe ehlê şerqê girtin mahê nû (Z)

Ayeta 'îda xwe girtin ehlê şer'ê mahê nû(M)

³¹⁵ Ev bi der hatin telebkarê nîşan û ayetan(X)

5. Ez esîrê qeyd û benda firqet û hicranê yar
Yek bi yek efradê ‘alem meħremê weşla hebîb
6. Cumle mesrûr û ferehbexş û qerîrul ‘eynin ew³¹⁶
Xwûnfeşan û eşkîbar im ez ji hicran ey lebîb
7. Hin di gel yaran di geşt û hin di nêv bagê wişal³¹⁷
Ney ji wan im ney ji wan im ez feqîr hal û gerîb
8. Mubtela û dilfekar û derdinak û sîneçak³¹⁸
Çav li rê û guh li dergeh zar û giryan û keîb
9. Sînesûz û dilefrûz û derdemend û der bi der
Kes nehin wek min hezîn û bê newa û bê şekîb
10. Ez di miħnetxaneya eş û geman efğanê kunan³¹⁹
Gah û bêgah weqt û bêweqt wek hezar û ‘endelîb³²⁰
11. Heyf û şed heyf û teħessur **Fethîyê** bulbul şifet³²¹
Dûr ji gulzarê wişal û hemnişîn zagê reqîb³²²

³¹⁶ Cumle mesrûr û ferehbexş û qerîrul ‘eyne ew(Z)

³¹⁷ Hin di gel yaran li geştî hin di nêv bagê wişal(M)

³¹⁸ Mubtela derdnak dilfekar û sîneçak (M)

³¹⁹ Ez di miħnetxaneya eş û geman efğanê kunan(Z)

Ez ji miħnetxaneya eş û geman efğanê kunan(M)

³²⁰ Gah bêgah weqt bêweqt wek hezar û ‘endelîb (M)

³²¹ Heyf şed heyf teħessur Fethîyê bulbulşifet (M)

³²² Dûr ji gulzarê wişal û hemnişîn zagê reqîb (Z)

Dûr ji gulzarê wişal hemnişîn zagê reqîb(M)

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. 'Îd e û herkes mufferreḥ ew ji dîdara ḥebîb
Ez tenê meḥcûrê yar û zar û giryan û keîb
2. Şef bi şef şadan û xendan û xeraman û çeman³²³
Ez tenê der kuncê weḥdet zar û giryan û keîb³²⁴
3. Şorgul û bulbul di gel hev şem' û perwane muqîm³²⁵
Ez tenê meḥrûmê weşl û zar û giryan û keîb
4. 'Aşiqan yek yek terebnakê wişla dilberan
Ez tenê rencûr û dûr û zar û giryan û keîb
5. Her mekan îro li wan darul-surûre bêguman³²⁶
Ez tenê di beytul-ḥuzin da zar û giryan û keîb³²⁷
6. Yek bi yek mest û xeraman ew li ser nehr û çeman
Ez tenê bê hoş û teşne zar û giryan û keîb
7. 'Aşiq û me'sûq îro ew di gel hev hem'inan³²⁸
Ez tenê dûr û ğerîb û zar û giryan û keîb³²⁹

³²³ Şef bi şef şadan xendan xeraman çeman (M)

³²⁴ Ez tenê der kuncê weḥdet zar û giryan keîb (M)

³²⁵ Şorgul bulbul di gel hev şem' perwane muqîm (M)

³²⁶ Her mekan îro li wan dara li ser wê re bêguman (Z)

³²⁷ Ez tenê di beytul ḥezen da zar û giryan û keîb (Z)

³²⁸ 'Aşiq me'sûq îro ew di gel hev hem 'inan (M)

³²⁹ Ez tenê zar û ğerîb û dûr û giryan û keîb(A)

Ez tenê dûr û ğerîb û zar û giryan keîb(M)

8. Her yekî wek padişahê ew li ser textê wişal
Ez tenê der kûhê hicran zar û giryan û keîb
9. Mest û mexmûrê şerab û badeyê saqî ne tev³³⁰
Ez tenê mexmûrê huzn û zar û giryan û keîb
10. Kûh û şehra bağ û şax û dar û ber pir zîb û zîn³³¹
Ez tenê pejmurde û pir zar û giryan û keîb³³²
11. Haşil ey **Fethî** di vê lehze nehin kes dilbirîn
Ez tenê aşufte qelb û zar û giryan û keîb

15

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + -

1. Ah ji dest wê mahrûya mahitab
Dil ji ber ah û fiğanan bû kebab
2. Dem bi dem mecrûhê çehvê nergisîn
Têne dil jê tîr û cewşen bê hisab³³³
3. Zulfê şehmar û qedê şimşadiweş
Eşl û binyadê me îro we kir xerab
4. Dağhayê sîne û dil munkeşif
Naketin şed defter û sêşed kitab

³³⁰ Mest û mexmûrê şerab badeyê saqî ne tev(M)

³³¹ Kûh û şehra bağ û şax û dar û ber pur zîb û zîn(Z)

³³² Ez tenê pejmurde û pur zar û giryan û keîb (X), (Z)

³³³ Têne dil jê tîr û cewşî bê hisab (A),(M)

5. Şerbeta lêvan dixwazim ez ji dil
Geyr ji wê îro serab in her şerab
6. Dilnewaz û pêkve naz û qendileb
Kî şîrîntir dî ji ev ‘alî cenab
7. Şehd û şeker xweş dibarîne ji leb
Her dema bê lefz û guftar û xîtab
8. Çeşmeya xeddê te çûn pir nûrî bû³³⁴
Zulfê şeb rengê te xweş lê bû niqab
9. Afitab û meh li ber mahê cebîn³³⁵
Wek çirağ û meh li pêşber afitab³³⁶
10. Qedrê xakê kû ye tu nadêrtin
Şed hezaran eswed û mîzan û bab
11. Kî bi derdê te bibîtin muhtelâ
Faze wellahî biñessin filkitab³³⁷
12. Min ji dareynan gema dilber divê
Raşetî fil-gemmî min geyr irtiyab³³⁸

³³⁴ Çeşmeya xeddê te pur tev nûr bû(A),(M)

Çeşmeya xeddê te çûn pur nûr bû(X)

Çeşmeya xeddê te çûn pur nûrî bû(Z)

³³⁵ Afitab meh li ber mahê cebîn(M)

³³⁶ Wek çirağ meh li pêşber afitab (M)

³³⁷ Faze wellahî biñessi fil-kitab (A)

³³⁸ Raşetî fil-gem min geyr irtiyab(A)

13. **Fethiya** her dem bi ahan ra bibêj

Ah ji dest wê mahirûya mahitab

16³³⁹

mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun

Recez -- + - / - - + - / - - + - / - - + -

1. Girti li ser me ceyšê gem kerî bi kerî celeb celeb³⁴⁰

Derd û gem û êş û elem kerî bi kerî celeb celeb

2. Rihtî felek bi ser me da teryik û tûfan û bela

Berq û birûsk û şa'iqe kerî bi kerî celeb celeb³⁴¹

3. Çêbû li 'alem inqilab hilbû di dil şed iltihab

Cerg û ceger bûne kebab kerî bi kerî celeb celeb

4. Nezma nucûma şewûşî reş bû li me 'eyş û xweşî

Tehl bû li me aba xoşab kerî bi kerî celeb celeb

5. Ev çi muşibet bû çi hat semşê ji nava me hilat³⁴²

Şubh û duha bûne mesa kerî bi kerî celeb celeb

6. Nazik û xûb û surperî şahid û rind û hem zerî

Hiştine wan me bêmefer kerî bi kerî celeb celeb³⁴³

³³⁹ Ev helbest di destnivîsa (Z), (X) û (M)yê de nîne

³⁴⁰ Girti bi ser me ceyšê gem kerî bi kerî celeb celeb(A)

³⁴¹ Berq birûsk û şa'iqe kerî bi kerî celeb celeb(A)

³⁴² Ev çi muşibet bû ku hat semşê ji nava me hilat(A)

³⁴³ Hiştine wan bêmefer kerî bi kerî celeb celeb (A)

7. Şohtî bi narê hîcretê kul bû ji dağa firqetê
Qelb û dil û can û ceger kerî bi kerî celeb celeb
8. Şahê feqîr û hem geda zahid û şûfî û mela
Dîtine wan gelek cefa kerî bi kerî celeb celeb
9. Nale û qîrîn û fîğan şîn û girîn û eleman
Çûne heta mecerreyê kerî bi kerî celeb celeb
10. **Fethî** ji ber narê derûn bêje şebîhê ergenûn
Beyt û qeşa'id û gzel kerî bi kerî celeb celeb

17³⁴⁴

mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun

Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -

1. Ya Reb çi afet bû me dî îro ji nageh ser me hat
Nûra di dil bû muntefî xef bû ji me şem'a civat ³⁴⁵
2. Şemsa sema bû munkesif bedra felek bû munxesif
Necma ziya bû munherif zulmet li me bû qat bi qat
3. Zûlmet seraser 'ame bû şubh û duha têk şam bû
Dil huzn û derda şam bû ji hicra hebîba xweş-şifat

³⁴⁴ Ev helbest di destnîvîsa (Z), (X) û (M)yê de nîne

³⁴⁵ Xef bû ji me şem'a xefat(A)

4. Hicra hebîba dil kewand cerg û ciger vêkra şewand ³⁴⁶
Şîşê di şor têda tewand reş kir li me 'eyş û heyat
5. Zer kir me hicra mehweşê avêtime keşmekeşê
Tîrek li dil danî ku jê dernakevit hetta mema ³⁴⁷
6. Camek ji zehra mişnetê kasek şeraba hesretê
Da dil bi feyzû şiddetê fil-çalî dil pê bû mema
7. Ya Reb çî derdek e'zê e seyda ku şemsa 'alem e
Îro xwiya nabe ji me xef bû di nêv burca rufat
8. Xef bû di nêv burca zemîn da me gelek şîn û girîn
Feryad û efgan û enîn çûne semayê samiyat
9. Ew le'î û lêvê şekerîn ew lefz û guftarê şêrîn ³⁴⁸
Ew qameta naziktirîn badê xezan ser wan ve hat
10. Ew sohbet û feyza 'emîm teb'ê helîm û musteqîm
Ew cewher û durra yetîm behra fena da bû nebat
11. Ew xedd û dêmê enwerî ew xetî û xalê 'enberî
Ew qedd û qama 'er'erî iro ji wan dil pur şewat
12. Dildar û şêrîn qed î gemxwarî û lufta me dî ³⁴⁹
Wildan û keyf û şahid î yek yek ji meydanê hilat ³⁵⁰

³⁴⁶ Hicra hebîban dil kewand cerg û ciger vêkra şewand(A)

³⁴⁷ Tîrek qewî danî ku jê dernakevit hetta mema (A)

³⁴⁸ Ew lêv û la'î şekerîn ew lefz û guftarê şêrîn (A)

³⁴⁹ Dildar î û şêrîn qed î gemxwarî û lufta me dî (A)

³⁵⁰ Dildan û keyf û şahid î yek yek ji meydanê hilat (A)

13. Weqta dikir şohbet bi coş bi lezzet û keyf û xeroş
Eşhab dibûn bê ‘eql û hûş bê şebr û teskîn û şebat
14. Fîl-cumle serxwoş ew dibûn şubhî gula geş ew dibûn
Qeţ hay ji roja reş nebûn roja rehîl û hem wefat ³⁵¹
15. Çu ji destê me ew xweş zeman ewqatê xweş tev bûn rewan
Şed heyf û heşret min li wan ezman û weqtê xaliyat
16. Eşhab û ewladê kubar etba‘ û ehlê dost û yar
Man tev yetîm û ustuxwar bê melce û bê iltifat
17. Bê faqet û bê tab bûn bêxwarin û bêxwab bûn
Ger çi di şebrê tab bûn mişlê cibalê rasiyat ³⁵²
18. Ev mesken û ev xanedan eywan û dîwana şehan
Wek qalibek bê rûh diman hatin ji palî ra xelat ³⁵³
19. Palî ji werdan kemmilî ser ta qedem têk xemmilî
Bi wan qedd û qamê gulgulî fazet bicullil-muştehat
20. Bû menzila rûhaniya bû perdegaha ewliya ³⁵⁴
Şemsa munîr bedra zîya bêhed nucûm û neyyirat
21. Faqet bimen fiha extela ‘eles-semawatil-‘ula³⁵⁵
‘Ellel-şureyya wessuha ‘elel-cinanil ‘aliyat

---

³⁵¹ Qeţ hay ji roja reş nebûn roja rehîl hem wefat(A)

³⁵² Ger çi di şebr û tab bûn mişlê cibalê rasiyat (A)

³⁵³ Wek qalibek bê rûh man hatin ji palê ra xelat (A)

³⁵⁴ Ev malik di destxeta (A)yê de nîne

³⁵⁵ Qaqet bimen fiha extelî ‘eles-semawati-‘ulî(A)

22. Eḡsin biha min rewżetin ‘e’zîm biha min dewḡetin

We ya leha min buq‘etin ġazet leha kullil-cihat

23. Ya za’iren hazel-meḡell qif bilette dube wel-wecl

Yelhebû men fiḡ nez el kullul-usudil zariyat

24. Ya Reb bi iḡsana xwe kî šehzadeya perwerde kî

‘Umrê delalan zêde kî têr av bikî bi ava ḡeyat

25. Ava ḡeyatê nisbet e feyz û šerîq û šoḡbet e

Xemr û kebab û ‘ušret e wurd û wurûd û waridat

26. **Fethî** kuleybê kemterîn ji agir û pêta nehîn

Kir tesliya qelbê ḡezîn ev çend ḡurûfê qaširat

18

mefa‘îlun / mefa‘îlun / fe‘ûlun

Hezec + - - - / + - - - / + - -

1. Te cerg û dil li min kir xwûn û berbad³⁵⁶

Ji destê te hezar efġan û feryad³⁵⁷

2. Ġem û šadî eger çi tew ‘eman in³⁵⁸

Gelek ġem dî dil û carek nebû šad

3. šehinšah î li textê nazidar î

Welê bê ‘ehd û pir bê ‘edl û bêdad³⁵⁹

³⁵⁶ Te cerg û dil li min kir xwûn berbad (A),(M)

³⁵⁷ Ji destê te hezar efġan feryad(M)

³⁵⁸ Ġem šadî eger çi tew ‘eman in(M)

³⁵⁹ Welê bê ‘ehd û pur bê ‘edl û bê dad (Z)

4. Şemîma zulfê şebrengê te ‘alem ³⁶⁰
Tijî kir şed hezaran mehfel û nad
5. Te‘ealellah çi istîgna dikî tu
Li şaxê bagê husna zînet abad³⁶¹
6. Gelek ‘ezra gelek Leyla û Şêrîn
Te kir wek Wamiq û Mecnûn û Ferhad ³⁶²
7. Bi qeşda te zemanek bûn serefraz
Nedîn axir ruxê te serwê şimşad
8. Tû yî hazır di nav xatîr de her dem³⁶³
Bi te her dem mu‘etîr xatîr û yad
9. Te dil mecmû‘ kir yek beşrekî xwûn ³⁶⁴
Meqamê xwe te kir texrîb û berbad ³⁶⁵
10. Demadem intîzara te dikêşim
Şev û ro çav li rê meftûh wek şad
11. Bi menzilgahê çehvê bêkesê xwe
Çira carek kerem nakî perîzad

---

³⁶⁰ Şemîma zulfê şebrengê tu ‘alem (A),(M)

³⁶¹ Li şaxê bagê zînetê husna abad(M)

³⁶² Te kir wek Wamiq Mecnûn Ferhad(M)

³⁶³ Tû yî hazır di nav xatîrê axir(A),(M)

³⁶⁴ Te dil mecmû‘ kirye îro beşrekî xwûn (A),(M)

³⁶⁵ Meqamê xwe te kir texrîb berbad (M)

12. Bi pêta agirê hicranê cansûz

Te kir hicranê erwahan ji ecsad

13. Tu natirsî ji ahê derdemendan

Bi vî rengî tu lew mewşûf û mu‘tad³⁶⁶

14. Dikarim ez ji dil ahek bikêşim

Helênim heft eflakan ji bunyad

15. Li min carek çira nakî terehşum

Terehşum pir xweş e ey serwê azad³⁶⁷

16. Hezîn û sîneçak û dilfekar im³⁶⁸

Feqîr û bêkes û bêzar û bêzad³⁶⁹

17. ‘Elîl û ustuxwar û bê newa me³⁷⁰

Nehin bo min penah û ‘ewn û imdad

18. Ji ber şewqa derûn û sûzê sîne³⁷¹

Demadem karê min inşâ û inşad

19. Şev û roj û sehergah û meh û sal³⁷²

Ez û kelbê derê te tev bi hev şad

---

³⁶⁶ Bi vî rengî tu yî mewşûf û mu‘tad (A)

Bi vî rengî tu wê mewşûf û muştad(M)

³⁶⁷ Terehşum pur xweş e ey serwê azad(Z)

³⁶⁸ Hezîn sîneçak dilfekar im (M)

³⁶⁹ Feqîr û bêkes bêzar û bêzad (M)

³⁷⁰ ‘Elîl ustuxwar û bê newa me (M)

³⁷¹ Ji ber şewqa derûnsûz sîne (M)

³⁷² Şev û roj û sehergah meh û sal (M)

20. Mebêj **Fethî** kuleybê dergehê nîne

Ji der barî neke wî dûr û ib'ad

19

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + -

1. Werne vê şîn û girînê hey hewar³⁷³

Ĥuzn û şîna nazenînê hey hewar³⁷⁴

2. Tev bi hev ra hûn bikin ah û fiğan³⁷⁵

Ah û efğan û enînê hey hewar³⁷⁶

3. Şemsê xawer mahê enwer bûne xef

Ew di nêv burca zemînê hey hewar³⁷⁷

4. Ye'nî şahê kişwerê qelb û dilan³⁷⁸

Rû mişala neqşê çînê hey hewar

5. Hezretî Şanî di gel neclê delal

Çûne nêv darul-yeqînê hey hewar³⁷⁹

6. Bûne mêvanê Şehê Tagî 'elem

Çûn ji mal û şanişînê hey hewar³⁸⁰

³⁷³ Werne vê şîn girînê hey hewar (M)

³⁷⁴ Ĥuzn şîna nazenînê hey hewar (M)

³⁷⁵ Tev bi hev ra hûn bikin ah fiğan (M)

³⁷⁶ Ah efğan enînê hey hewar (M)

³⁷⁷ Ew di nêv axa zemînê hey hewar (M)

³⁷⁸ Ye'nî şah û kişwerê qelb û dilan (M)

³⁷⁹ Çûne nêv darul-yeqînê hey hewar (Z),(X)

³⁸⁰ Çûn ji mal şanişînê hey hewar (M)

7. Dil birin sêşed hezar neqş û xelet ³⁸¹
Dan binaya ‘eql û dînê hey hewar ³⁸²
8. Hiştine eşhab û yaran ustuxwar ³⁸³
Wan di kerb û huzn û şînê hey hewar ³⁸⁴
9. Da sehaba zulfê Leylayê li Qeys
Lami‘a berqa cunûnê hey hewar
10. Şubhetî Mem ma di zindana firaq
Dil ji hicra rûyê Zînê hey hewar
11. Kûhê gem danî li Ferhadê feqîr
Wê kubara surşirînê hey hewar
12. Yusûfê Ken‘an ji ser textê xwe çû ³⁸⁵
Da Zuleyxayê girînê hey hewar
13. Wamiq û Xusrew çewan dê şebrê kin ³⁸⁶
Ew ji ‘ezra û şirînê hey hewar ³⁸⁷
14. Vaye weyla bulbulê dil parepar
Gulperest û gulhebînê hey hewar ³⁸⁸

---

³⁸¹ Dil birin sêşed hezar neqş xelet (M)

³⁸² Dan binaya ‘eql dînê hey hewar (M)

³⁸³ Hiştine eşhab yaran ustuxwar (M)

³⁸⁴ Wan di huzn kerb şînê hey hewar(M)

³⁸⁵ Ev malik di destxeta (M)yê de nîne

³⁸⁶ Wamiq Xusrew çewan de şebrê kin(M)

³⁸⁷ Ew ji ‘ezrayê şirînê hey hewar (M)

³⁸⁸ Gulperest gulhebînê hey hewar (M)

15. Şedhezâr mecmer di nêv perwane da ³⁸⁹

Wî ji mişbağa evînê hey hewar

16. Tev ji hecra Hezretî Nûrşîn meqam

Her dirêjin eşkê xwînê hey hewar

17. Rişleta wî pir di qelban kir eşer³⁹⁰

Şubhetî neqşê nigînê hey hewar³⁹¹

18. Belkî kûh û deşt û şehra dar û ber ³⁹²

Hatine lerz û hejînê hey hewar

19. Lew dibînim şorgul û sunbul tevav³⁹³

Ser didin ser nesterînê hey hewar

20. Rengê me‘şûqan û rengê ‘aşiqan ³⁹⁴

Bûne rengê yasemînê hey hewar ³⁹⁵

21. Ah û şed hesret heta sağ im li min

Ta herim zîrê zemînê hey hewar ³⁹⁶

22. Dê çî kim ya Reb di vê kaxa dinê

Bê wişala hûri ‘eynê hey hewar

---

³⁸⁹ Sedhezâr ateş di nêv perwane da (A)

Sedhezâr mecmer di nêv perwane dar(M)

³⁹⁰ Rişleta wî pur di qelban kir eşer (X), (Z)

³⁹¹ Şubhetî neqşê nikînê hey hewar(M)

³⁹² Belkî kûh deşt şehra dar û ber (M)

³⁹³ Lew dibînim şorgul sunbul tevav (M)

³⁹⁴ Rengê wek yaqut rûyê ‘aşiqan (M)

³⁹⁵ Bûye rengê yasemînê hey hewar (M)

³⁹⁶ Ta here zîrê zemînê hey hewar (M)

23. Bê wişala wî qe xweş nîne heyat

Nîne nef'a min di jînê hey hewar ³⁹⁷

24. Bê cemala nazidara meh liqa ³⁹⁸

Qabile çara sukûnê hey hewar ³⁹⁹

25. Rişleta wî da me tarîxa wefat

Ĝeyn û mîm û bê û şînê hey hewar⁴⁰⁰

26. **Fethiyê** bê dil heta saĝî bibêj

Her zeman û an û hînê hey hewar⁴⁰¹

20⁴⁰²

mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1. Hewar e hey hewar e min ji derdê vê mesîna reş

Dil û can û ciger kul bû ji derdê vê mesîna reş⁴⁰³

2. Dixwazim ez serê xwe qenc hilînim biçime nêv Şamê

Xelaş bim ez ji kerb û ĝem û derdê vê mesîna reş

3. Wisan ez 'aciz û ĝemgîn û mehzûn û perîşan im

Ĥezîn û bê newa mame ji derdê vê mesîna reş

³⁹⁷ Nîne nef'a min ji dînê hey hewar (M)

³⁹⁸ Bê cemala nazidara min liqa (A)

³⁹⁹ Qabile çara sekînê hey hewar (M)

⁴⁰⁰ Ĝeyn mîm bê û şînê hey hewar(M)

⁴⁰¹ Her zeman an hînê hey hewar (M)

⁴⁰² Ev helbest di destnivîsa (A), (M) û (X)ê de nîne

⁴⁰³ Dil û can û ciger kul bûn ji derdê vê mesîna reş (Z)

4. Çi derdek e'z'em e ya reb me bê hemd kiriye wî îro
Qeza û şed bela bêtin li derdê vê mesîna reş
5. Eger Hâfîz hemamê çêbike lakin mesîn ev be
Nehin qedrê hemama te ji derdê vê mesîna reş
6. Dike qedrê te û hemam û mulk û malê te noqşan
Seraser yek bi yek fil-cumle derdê vê mesîna reş
7. Bixwazî ger tu taret bigrî av jê nayêtin xwarê
Çi derdek zor û bê derman e derdê vê mesîna reş⁴⁰⁴
8. Di nav desmêjê da carnan diqelbe jê diçe tev av
Hewar e hey hewar e ji derdê vê mesîna reş⁴⁰⁵
9. Gerek gazî bikî şêx û li Zâlî feryadekî rakî
Werin dîsa di imdadê ji derdê vê mesîna reş
10. Eger hazır nebin dê tu di nava gend û gû da bî
Heta imdadekî bêtin ji derdê vê mesîna reş
11. Were Hâfîz bi mêranî û bişkêne mesîna xwe
Xelaş ke me ji kerb û derdê vê mesîna reş⁴⁰⁶
12. Hezaran tewbe îro ez dibêjim ey mesîna reş
Ji fi'la xwe peşêmanim dibêjim ey mesîna reş⁴⁰⁷

⁴⁰⁴ Çi derdek zor e û bê derman e derdê vê mesîna reş (Z)

⁴⁰⁵ Hewar e hey hewar e min ji derdê vê mesîna reş(Z)

⁴⁰⁶ Xelaş ke me ji kerb û xem û derdê vê mesîna reş(Z)

⁴⁰⁷ Ji feşla çû peşêmanim dibêjim ey mesîna reş (Z)

13. Hezar esteğfirullah ez dibêjim şubh û hem şaman
Peşêmanim peşêmanim dibêjim ey mesîna reş
14. Qeda û şed bela bêtin li wê nezma ku min gotî
Di zemma te peşêmanim dibêjim ey mesîna reş
15. 'Efû kî min ji vê nezma ku min gotî di heqqê te
Ricakar im peşêmanim dibêjim ey mesîna reş
16. Ne sûçê min bû lewra min qe wî rojê nekir te nas
Umîdwarim peşêmanim dibêjim ey mesîna reş
17. Ne weqtek tu di destê dilberan da bûyî ba i'zaz
Xwedan qedr û xwedan hûrmet tu bûyî ey mesîna reş
18. Cihê çay û şerab û şerbeta şêrînleban bûyî
Cema'et tev nezêrdarê te bûn hem ey mesîna reş
19. Li te ser dabû 'eksa rohniya şahîb cemalan tev
Çi xûb û rind û zîba bûyî ew dem ey mesîna reş
20. Yeka yek xelqê meyxa nê dixwestin wê şeraba te
Bi can û dil dema dem te dihebandin ey mesîna reş
21. Ji yek canib newaya şoşbeta bezma delalan bû
Ji yek canib şedaya qelqela te ey mesîna reş

22. Hinek bûn mest û medhûşê newaya şoşbeta yaran
Hinan meşgûlê meşgûl şeraba te mesîna reş⁴⁰⁸
23. Li me ya reb çî xweş bûn ew zeman û weqt û ew dewran
Belê Newrûz û sersal û buhar bûn ey mesîna reş
24. Berat û leyletul-qedr û hezaran ‘îd û sersalan
Di mizgînê didim billah tev ez ey mesîna reş
25. Qesem billah eger mizgîn ji wî weqtî ji bo min bê
Didim ez mal û mulkê xwe seraser ey mesîna reş
26. Te‘alellah di dil da qeş nebû xarek firaqê hem
Di mil da jî vebû barek firaqê ey mesîna reş⁴⁰⁹
27. Ji vî xwestir heye bostan û bağ û dilber û seyran
Şerab û şerbet û ‘işret cemî‘in ey mesîna reş
28. Xwest e îro li hâlê xwe ku em bigrîn bikin feryad⁴¹⁰
Ji destê me çewan xef bûn beranber ey mesîna reş⁴¹¹
29. Bi mihad û bar û narê firqetê ez mubtela bûme⁴¹²
Hezar ateş di dil da şu‘ledarin ey mesîna reş
30. Tu jî mehkûmê na ehlan û nadanan bûyî îro
Di puştî ‘izz û naz û fexr û ھurmet ey mesîna reş

⁴⁰⁸ Hinan meşgûf û meşgûlê şeraba te mesîna reş (Z)

⁴⁰⁹ Di mil da jî nebû barek firaqê ey mesîna reş (Z)

⁴¹⁰ Heqq e îro li hâlê xwe ku em bigrîn bikin feryad(Z)

⁴¹¹ Ji destê me çewan xef bûn seraser ey mesîna reş (Z)

⁴¹² Bi xar û bar û narê firqetê ez mubtela bûme (Z)

31. Ji deste dilberan hatî ketî destê zelîy û şêxwe
Xwedê şebrê bide îro ji bo te ey mesîna reş
32. Wihaye karê dunyayê gehê ‘izz e gehê zille
Gehê weşl e gehê hecr e bizane ey mesîna reş
33. Dibêjin xelq di te‘yiba te da herdem mesîna reş⁴¹³
Reşî kê gotiye ‘eyb e bibêje ka ey mesîna reş⁴¹⁴
34. Tu nabînî ku zulf û xetî û xal û keysûyê yaran
Çîqa reş bin wiha zêde dibin xweş ey mesîna reş⁴¹⁵
35. Eger reş nîn bûwa miska xoten dê ev qeder qîmet
Çîra xelqê bida miskê bi şed hezar zar ey mesîna reş⁴¹⁶
36. Belê beyta Xwedê ser ta qedem têk came jî pêra
Reş in lakin heye wan qedrê ‘alî ey mesîna reş
37. Hecer Eswed reş e ji lêva lêv şêrînan tev⁴¹⁷
Perî bûse didin êdî nemaye ey mesîna reş
38. Ji Mecnûn qedrê Leylayê ku sewdaye bipurse tu
Binêre ka dibêje çi ji bo te ey mesîna reş
39. Were Hâfîz bi mêranî hilîn ev cewhera enfes
Bike ‘izaz û te‘zîmek ji bona vê mesîna reş

---

⁴¹³ Dibêjin xelq di te‘yina te da herdem mesîna reş (Z)

⁴¹⁴ Reşî kê gotiye ‘eyb e bibêj ka ey mesîna reş (Z)

⁴¹⁵ Çîqa reş bin deha zêde dibin xweş ey mesîna reş (Z)

⁴¹⁶ Çîra xelqê bida miskê bi şenda ey mesîna reş (Z)

⁴¹⁷ Hecer Eswed reş e lakin ji lêva lêv şêrînan tev (Z)

40. Wan geh geh bi ھurmet derxe da em wê ziyaret kin⁴¹⁸

Mușerref bin mukerrem bin bi rûyê vê mesîna reş

41. Bes e **Fethî** tu jî tewbe bike ji sûç û xetayê xwe

Bike wurdê zibanê xwe şenayê vê mesîna reş

21⁴¹⁹

fe'ilatun(fa'ilatun) / fe'ilatun / fe'ilun(fa'ilun)

Remel ++ -- / ++ -- / ++ --

1. Dil ji bil qametê yarê çî gered

Me ji ezharê buharê çî gered

2. Me ji destê te ye nalîn û hewar

Werne me ji ah û hewarê çî gered

3. 'Eddê eyyamê firaqa te dikin

Werne me ji 'edd û jimarê çî gered

4. Ger wişala te muyesser nebitin

Me ji eyyamê buharê çî gered⁴²⁰

5. Ji ھeraret herişî sine û dil⁴²¹

---

⁴¹⁸ Welê geh geh bi ھurmet derxe da em wê ziyaret kin(Z)

⁴¹⁹ Ev helbest di destnivîsa (A)yê de nîne

⁴²⁰ Me ji newrûz û buharê çî gerez (M)

⁴²¹ Ji ھeraret herişîn sine û dil (M)

Werne me ji sêv û hinarê çî gereḡ

6. Zulfê şehmarê çu ‘eqreb ku li dil da⁴²²

Werne me ji ‘eqreb û marê çî gereḡ

7. Ger ne xaka derê dildarê bûwa

Me ji vê toz û ġubarê çî gereḡ

8. Ne wekî zulf û ruxê yarê bitin⁴²³

Me ji vê leyl û neharê çî gereḡ⁴²⁴

9. Ger ne wek qametê şimşadê bitin

Me ji şimşad û çinarê çî gereḡ

10. Dilkeşa ger nebe nûra li cebîn⁴²⁵

Me ji nûra ruxê yarê çî gereḡ

11. Dilê mecrûr cesed pêve muqeyyed

Werne me ji cerrê ciwarê çî gereḡ

12. Bah û zaran dilê yaran dibe nerm⁴²⁶

Werne **Fethî** ji ah û zarê çî gereḡ

---

⁴²² Zulfê şehmarê çu ‘eqreb ku da li dil(M)

⁴²³ Ne wekî zulf ruxê yarê bitin (M)

⁴²⁴ Me ji vê leyl neharê çî gereḡ(M)

⁴²⁵ Dilkeşa ger nebe nûra li cebîn (Z)

Dilkeşa ger nebitin nûra li cebîn(M)

⁴²⁶ Dilê yaran bah zaran dibe nerm (M)

fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilun

Remel - + - - / - + - - / - + -

1. Mam di nêv ‘ecz û melalê heyf û heyf⁴²⁸
‘Umrî jî berda zewalê heyf û heyf⁴²⁹
2. Bê ‘ezîzan şerfe bû ‘umrê ‘ezîz
Tev di benda qîl û qalê heyf û heyf⁴³⁰
3. Şerfe kir weqta me şerf û nehwê mehw⁴³¹
Şubh û şam û mah û salê heyf û heyf⁴³²
4. Roj û şev bê fayde borîn nagihan
Tev di vê fikr û xeyalê heyf û heyf⁴³³
5. Ah û hesret qet ji bo me dest neda⁴³⁴
Şoşbeta qenc û delalê heyf û heyf⁴³⁵
6. Camê hicran min vexwarî yek bi yek
Pê nedîm cama wişalê heyf û heyf⁴³⁶
7. Badê firqet qameta şubhê elîf

---

⁴²⁷ Ev helbest ji destnîvîsa (Z)yê hatiye wergirtin û di destnîvîsa (A), (X) û (C)yê de nîne

⁴²⁸ Mam di nêv ‘ecz û melalê heyf heyf (M)

⁴²⁹ ‘Umrî jî berda zewalê heyf heyf (M)

⁴³⁰ Tev di benda qîl û qalê heyf heyf (M)

⁴³¹ Şerfe kir weqta me şerf nehwê mehw (M)

⁴³² Subhê şam û mahê salê heyf heyf (M)

⁴³³ Tev di vê fikr û xeyalê heyf heyf (M)

⁴³⁴ Ahê hesret qet ji bo me dest neda (M)

⁴³⁵ Şoşbeta qenc û delalê heyf heyf (M)

⁴³⁶ Lê nedîm cama wişalê heyf heyf (M)

Qewsê kir wek nûn û dalê heyf û heyf⁴³⁷

8. **Fethiyê** bêçare maye ustuxwar

Hemdemê ‘ecz û melalê heyf û heyf⁴³⁸

23⁴³⁹

fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Neşterê pûlan e ya mujganê xûnxwarane ev

Neş’eya mey ya nikahê çehvê meyxwarane ev

2. Qûtê canê ‘aşiqê miskîn e ya yaqûtê le‘l

Ya şeker barê du lêvê van şekerbarane ev

3. Erqemin helqe girêdane li dor bedra felek

Ya siyehmarê du zulf û cebheyê yaran e ev

4. Nefhaya miska xoten ya ‘enberê amîzê şeba⁴⁴⁰

Ya demê ‘Îsa ye ya bihna ‘eşirdaran e ev

5. Qeşreya ava beqa ya reşhaya ‘eynel-heyat

Ya ‘ereqê ber cebheyê mehbûb û serdaran e ev⁴⁴¹

⁴³⁷ Qewsê kir wek nûn dalê heyf heyf (M)

⁴³⁸ Hemdemê ‘ecz û melalê heyf heyf (M)

⁴³⁹ Ev helbest di destnivîsê (A) û (M)yê de nîne

⁴⁴⁰ Nefhaya miska xoten ya ‘enberê amîz şeba (Z)

⁴⁴¹ Ya ‘ereqê ber cebheyê mehbûb û serdaran e ev (X), (Z)

6. Keyber in xweş têne dil ya tîr û ya rim ya sînan
Ġemze in ya awirê çehvê sihirdaran e ev⁴⁴²
7. Rustem û Esfendyar in ya du rimbazê Hebeş
Ya du fetanê xeç û xalê sitemkaran e ev
8. Dasê zer‘ê cane ya mihrab e ya qews û qezeh
Ya hilalel-‘îde ya ebruwê dildaran e ev
9. Serweya şimşad e ya herfa elif ya neyşeker
Ya qed û balayê xweş reftar û ‘eyyaran e ev
10. Sorgul in ya badeyê hemran e ya sêv û hinar
Ya du xeddeynê siyehçehvan û mehparan e ev
11. Şemsê xawer ya mehê enwer li ser serwa sihê
Bûye sakin ya qed û ruxsarê gemxwaran e ev
12. Miskê ezfer ya şebê deycûre ya marê di reş
Ya kemendê turreyê şebrengê terraran e ev
13. Caduwê sehhar in ev ya nêrgizê re‘na û mest
Ya du şûrê engîzê çehvê fitne berdaran e ev
14. Çahê Bijen ya mehê Ken‘an e ya nexşeb di nav
Ya zinexcayê dil û canê elemdaran e ev

---

⁴⁴² Ġemze in ya awirê çehvê seherdaran e ev (Z)

15. Ke‘be ya butxane ya ew mecmera Zerduşt e ya
Sîneyê bê kîneyê mecrûh û bîmaran e ev

16. Nîl e ya Ceyhûn e yaxûd Qulzema zexar e ya⁴⁴³
Dîdeyê gêmîdeyê pir eşkê xwûnbaran e ev⁴⁴⁴

17. Dasitana weşl e ev ya qîşşeya hicran e ya
Nameya cewr û cefaya dilbirîndaran e ev

18. Tûtiyê xweş teb‘et e ya ‘endelîbê bênewa
Ya dil û can besteyê fitrakê nûbaran e ev

19. Quqnesê pur zar e ev ya bulbulê şeyda ye ya⁴⁴⁵
Fethiyê dil pare parê destê gëddaran e ev

24⁴⁴⁶

fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Eyyuhel-ixwanu mehlen werhemunî rehmeten
Halenî bu‘dul hêbîbê min zemanin firqeten
La telûmûnî fenarul-hicri zadet şu‘leten
Ehreqetnî ehreqetnî ehreqellahul-firaq

⁴⁴³ Nîl e ya Ceyhûn e yaxûd Qulzema zexar e ya(Z)

⁴⁴⁴ Dîdeyê gêmîdeyê pur eşkê xwûnbaran e ev (Z)

⁴⁴⁵ Quqnesê pur zar e ev ya bulbulê şeyda ye ya(Z)

⁴⁴⁶ Ev helbest bi zimanê Kurdî û 'Erebî ye û di nusxeya (Z), (A) û (X)ê de nîne

2. Firqeta nazik qeda leb ğunçeya şêrîn kelam
Dilbera qametxweş û gul çehreya bedra tamam
Şorgula bostanê qelba Hezretî Nûrşîn meqam⁴⁴⁷
Da dilan derd û ğem û alam û narê iftiraq⁴⁴⁸
3. Zûbtu min nîrani hicranil-eĥibbail-nicab
Fatenî luqyahumu iz dare filbeynil-ĥicab
La tu‘atibnî fekem fil-qelbi minhum iltihab
Bi’se ĥalî bi’se ĥalî mişle ‘etşanil-‘iraq
4. Ĥaleti fil-welhi wetterdadi ĥaket ĥalehu
Yeşbehul-balul ke’îbul-mustehamu balehu
La teqûlu la teqûlu keyfe haza ma lehu
Keyfe yeĥya men eşabet qelbehu nare iştiaq
5. Hezretî Şanî şehê şebazê meydana dila
Serwer û hem serferaz û mecme‘a şeyx û mela⁴⁴⁹
Sosina bostan û werd û şorgula nêv sunbula⁴⁵⁰
Raĥe min dunya we e‘taħa şelaşen min telaq
6. Wî bi himmet wergerand ‘ezm û ‘inana himmetê⁴⁵¹
Çû bi bal baĝê liqa û şehnişîna cennetê⁴⁵²
Da me şîn û derd û daĝ û kerb û ĥuzn û ĥesretê⁴⁵³
Ĥesreten kadet biha en tebluĝel-ruĥul-teraq

⁴⁴⁷ Şorgula bostanê qelban Hezretî Nûrşîn meqam(M)

⁴⁴⁸ Da dilan derd ğem alam narê iftiraq (M)

⁴⁴⁹ Serwer û hem serferaz mecme‘a şêx mela (M)

⁴⁵⁰ Sosina bostan werd şorgula nêv sunbula (M)

⁴⁵¹ Wî bi himmet wergerand ‘ezm ‘inana himmetê (M)

⁴⁵² Çû bi bal baĝê liqa şehnişîna cennetê (M)

⁴⁵³ Da me derd û dem şîn kir bi ĥuzn ĥesretê (M)

7. Żaqetil-erdu ‘eleyna wel-fesîhu intefa
Ezleme dunya ‘eleyna iz ziyana intefa
Hametil-elbabu turren iz dehaha ma kefa
Lidegetun ma in leha tiryagu buldanil-‘iraq

8. Cumletul-eşşabi min kasil-humumi ha’irûn
Ber felekha neğme endazendi hemçûn ergenûn
Neğme û firyadê şan inna ileyhî raci’ûn
Îza eşabethum muşibet bîha enfekket telaq⁴⁵⁴

25⁴⁵⁵

fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Li diyarê te xerîb im ey tu kehful-ğureba
Tale ma lem nere minkel-luţfe Ellahu cezak
2. Ya melazel-ğureba innî feqîrun we ğerîb
Nezerek wer bide hâlê vî xerîbê sîne çak
3. Min hene bê hed gem û derdê ‘ecîb û pir mezin⁴⁵⁶
Leyse fî qelbî hebîbun eyyuhel-xillu siwak
4. Kulle yewmin mewtetun lî fil-fıraqi qed bedet
Her dikêşim van cefayan we ez im her derdinak⁴⁵⁷

⁴⁵⁴ Ev misre di destnivîsa (C)yê de nîne û ji ya (M)yê hatiye wergirtin

⁴⁵⁵ Ev helbest bi Kurdî û Erebî ye. Her wiha ev helbest di nusxeya (Z)yê de nîne.

⁴⁵⁶ Min hene bê hed gem û derdê ‘ecîb pur mezin(X)

⁴⁵⁷ Her dikêşim van cefayan lew ez im her derdinak(A)

5. Ez qewî jar û hezîn im şahibê derd û elem
Bi'se hâlî bi'se hâlî fî newake fî newak
6. Ewqedet fil-qelbi naren şu'letun minhu 'elet
Lew ji hicra zulf û xalan her ez im gâltanê xak
7. Mame bê şebr û sukûn û derdemend û mustemend⁴⁵⁸
Leyse lî xillun yudarînî cewen illa hewak
8. Ğeyre ennî fî zîl-ewşafi innî ha'imun⁴⁵⁹
Hem birîndarê du çeşmê nazik û burheynê pak
9. Her dinalim her dikalim dil keîb im bê meded
Beddelet hâlî bihâlî mustehamin la yerak⁴⁶⁰
10. Lî fu'adun lem yezel yelhef lehu wa esefa
Ev çi huzn e çi melal e çi ye ev derdê hilak
11. El 'eman wa heşreta ah û fiğanê bê hisab
Ma emerrel-bu'de ya mewlayê min zêu'i senak⁴⁶¹
12. Ma lena şebrun cemîlun eyne gibte eyne eyn
Nîne derman û dewa îlla wişala gemzenak⁴⁶²

⁴⁵⁸ Mame bê şebr û sukûn û derdemend û mustemend (X)

⁴⁵⁹ Ğeyre ennî fî zîl-ewşafi innî ha'im(A)

⁴⁶⁰ Beddilet hâlî bihâlî musethamin la yerak(X)

⁴⁶¹ Ma emerrel 'ebde ya mewlayê min zêu'i senak (A)

⁴⁶² Nîne derman dewa îlla wişala gemzenak (A)

13. Kelbê dergahê te me ey mezherê nûrîl-huda⁴⁶³

Înne lî qelben hezînen leyse yexlu min welak

14. Ente meqşudî fe‘etfen minke mişbahe duca

Ehlê rehîm û cûdî ey nazik nihala tabinak

15. Ez ji şewqa dîtina gulfamê rûyê te hezîn

Leyse qeşdî we muradî minke illa en erak

16. ‘Ezzibil-qelbe we nadi key erake ya muna

Fethiya ev te murade yesserellahu munak

26

mefa‘îlun / mefa‘îlun / mefa‘îlun / mefa‘îlun

Hezec + ---/+---/+---/+---

1. Hubûb kir bayê hicranê bi ser bağê dilê min da

Ji nageh ve şikand şaxa gula newreste û şînam

2. Seraser kunbeda exzer siyehpoş û mulemme‘ hat⁴⁶⁴

Ji dûdê agirê dilsûz û tîrêjiyê di ahînam⁴⁶⁵

3. Hezaran kûhê derd û gem dikêşim şubhetî Ferhad

Nehin qeş kes xwedan xeyrek xeber dit ji alê şêrînam⁴⁶⁶

4. Di hebsa firqet û dûrê ji nageh ve muqeyyed bûm⁴⁶⁷

⁴⁶³ Kelbê dergahê te me ey mezherê nûrîl-huda(X)

⁴⁶⁴ Seraser gunbeda exzer siyehpoş mulemme‘ hat (M)

⁴⁶⁵ Ji dûdê agirê dilsûz û tîrêjiyê dahînam (Z)

⁴⁶⁶ Nehin qeş kes Xwedan xeyrek xeber dit ew ji şêrînam (A)

Nehin qeş kes Xwedan xeyrek xeber dit ji şêrînam(M)

⁴⁶⁷ Di hebsa firqetê dûrê ji nageh ve muqeyyed bûm(M)

Memim îro di zindanê ku da çû gulruxa Zînam

5. Wekî koko dibêm koko şev û roj û sehergahan ⁴⁶⁸
Helandî can û dil yekser firaqa serw sîmînam⁴⁶⁹
6. Were carek bi nazdarî bi ser çavê feqîrê xwe⁴⁷⁰
Te bir fil cumle dîn û dil qerar û şebr û teskînam⁴⁷¹
7. Binefş û sunbul û sosin seraser tên temaşayê ⁴⁷²
Eger carek xwiyakî ey gula gulzar û nesrînam ⁴⁷³
8. Qesem bîllah di vê dewrê nedî min dilberek wek te
Nizanim hûrî ya nûrî ela ey hûriya ‘înam
9. Di zahir da Ziyadîn î di baîin Zul-cenaheyn î ⁴⁷⁴
Heqîqet qurretul-‘eynî tû yî hem fexr û temkînam
10. Tu quţbê ‘alemê bûyî bi te ‘alem munewwer bû
Ji meşriq ta bi meğrib tev ne تنها xakê Nûrşînam
11. Ziyayê tel'eta enwer gelek qelban munewwer kir
Mu‘etţer bûn bi rûyê mehliqaya pak nûrînam⁴⁷⁵
12. Di singê dağidarê min hezaran mecmerê ateş

---

⁴⁶⁸ Wekî koko dibêm koko şev roj û sehergahan (M)

⁴⁶⁹ Helandî can û dil yekser firaqa serw sîmînam(X), (Z), (A)

Helandî can dil yekser firaqa serw sîmînam (M)

⁴⁷⁰ Were carek bi nazdarî li ser çavê feqîrê xwe (Z)

Were carek bi nazdarî li ser çavê feqîrê xwe(M)

⁴⁷¹ Te bir fil cumle dîn dil qerar û şebr û teskînam(M)

⁴⁷² Binefş sunbul sosin seraser tên temaşayê (M)

⁴⁷³ Eger carek tecellî dit ey gula gulzarê nesrînam(M)

⁴⁷⁴ Di zahir da Ziyadîn î di baîin Zulcenaheyn (A)

⁴⁷⁵ Mu‘etţer bûn bi rûyê meh liqaya pak û nûrînam (X), (Z),

Te danî lew wekî quqnis ji dil tê dengê qêrînam⁴⁷⁶

13. Wefadara wefadarî di gel yaran wiha nîne

Xweş e ma ez bikim nalîn û seş kin ah û nalînam

14. ‘Eceb mame ji vê erzê ku şemsa bê zewala min

Çewan xef kir di nêv axê wiha lez wî ji nêrînam

15. Xwiya nabe ji min dilber çewan çêkim nehin taqet

‘Elel-erz û qed zaqet di ev weqt û di ev hînam

16. Nehin min hîleya weşlê nehin min taqeta hecrê

Ji min wunda ye sîmendami û hem sa‘id nigarînam⁴⁷⁷

17. E nabînim cemala wî feqîr mame ji wişala wî

Demadem te ji xiyala wî şeda û şewt û zarînam⁴⁷⁸

18. Dilê yaran gelek geş bû zemîrê wan ‘eceb xweş bû

Bi rû babê cemeluddîn gul û nazik nihâlînam⁴⁷⁹

19. Ku dê bit şahibê weqtê celîsê kursiya bextî⁴⁸⁰

Bibe merkez ji bo yaran di cayê babê ‘alînam

20. Di vê fikrê de bûn eşhab ji kîna dehrê gafil bûn

Ku dê bayê ecel rabit hilîne werd û nesrînam⁴⁸¹

⁴⁷⁶ Te danî lew wekî qeqnes ji dil tê deng û qêrînam(X), (Z)

⁴⁷⁷ Ji min wunda ye sîmendami we hem sa‘id nigarînam(Z)

Ji min wunda ye sîmendami we hem sa‘id nigarînam (X),(M),(A)

⁴⁷⁸ Demadem te ji xiyala wî şedayê şewt zarînam (M)

⁴⁷⁹ Bi rû babê cemeluddîn gulê nazik nihâlînam (M)

⁴⁸⁰ Ku dê bit şahibê weqtê celîs kir te siya bextî(M)

⁴⁸¹ Ku dê bayê ecel bêtin hilîne werd û nesrînam (A),(M)

21. Xwedawenda me dil şake gelek quţban ji wan rake
Bi heqqê Ğews û Seyda ke bi medfûnê di Nûrşînam⁴⁸²
22. Ji wan me dûr meke ya reb di dunya û di ‘uqbayê⁴⁸³
Bibên amîn gelî yaran dema bê dengê amînam
23. Bibêj ey Fethiyê dilkul ku tarîxa wefata wan
Di sala mîm û bê dabû di piştî geyn û hem şînam⁴⁸⁴

27⁴⁸⁵

fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilun
Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Her kesê carek diye ev qedd û ra‘naya Selîm⁴⁸⁶
Ma muheyyer ew di fikra bejn û balayê Selîm
2. Sohte wî can û ciger şebr û şebata wî nema
Ê ku yek carek nezer da şekl û sîmayê Selîm
3. Zinde ma hetta ebed xweşhal û fariğ balê bû⁴⁸⁷
Ê vexwar yek cur‘ekî ez camê şehbayê Selîm
4. Hate reqşê qelb û dil can û ciger wî bû kebab

⁴⁸² Bi heqqê Ğews Seyda ke bi medfûnê di Nûrşînam (M)

⁴⁸³ Ji wan me dûr meke ya reb di dunyayê di ‘uqbayê (M)

⁴⁸⁴ Di sala mîm we bê dabû di piştî geyn hem şînam(A)

Di sala mîm û bê dabû di piştî geyn we hem şînam(Z), (X)

⁴⁸⁵ Ev helbest di destnivîsa (A)yê de nîne

⁴⁸⁶ Her kesê carek diye ev qedd û balaya Selîm (M)

⁴⁸⁷ Zinde ma hetta ebed xweşhal û fariğ balê bû(M)

Şubhî serwê ê ku dî ev serwê balaye Selîm⁴⁸⁸

5. Ger çî bê hed mubtela mane li rûyê dilberan
Şed hezar dilber gulama rûyê zîbayê Selîm
6. Arizûyê cennetul-me'wê ji dil avête der⁴⁸⁹
Ê bi ser da yek nesîmek hat ji me'wayê Selîm
7. Mulke 'alem ser bi ser nahêjitin yek neẗrekî
Ez kenarê goşeyê van çeşmê şehlayê Selîm
8. Nîne der eknafê 'alem ser bi ser yek ferdekî
Dilnewaz û dilkuşa emşal û hemtayê Selîm
9. Lafê hemtayê ne meqbûl e ji şimşada çemen
Ya ji serwa musteqîm ya qeddê re'nayê Selîm
10. Şed qesem îro di mulkê me'rifet de bê xilaf
Fîl-heqîqet aşîfê dewran e Seydayê Selîm
11. Ser bi ser afaq û eqtaran munewwer kir hemî
Afitaba ţel'et û şemsa muşeyyayê Selîm⁴⁹⁰
12. Şubhî zêrê zer li pey hev besteyin yek silsile
Tev kerîm ibnul-kerîm ecdad û abayê Selîm

---

⁴⁸⁸ Şubhî serwê ê ku dî ev serwê û qeddûxê balaye Selîm (Z)

Şubhî serwê ê ku dî ev qedd û balaye Selîm(M)

⁴⁸⁹ Arezû wî cennetul me'wa ji dil avête der (X), (Z)

⁴⁹⁰ Afitaba ţel'et şemsa muşeyyayê Selîm(M)

13. Mużmeħil kir resm û aşarê nevîn û munkiran ⁴⁹¹

Şubhî sihrê Samirî ev destê beyzayê Selîm

14. Erdeşêrê mulkê dilhayê perîşan e yeqîn

Werne bin vê rayeta cem'iyet efzayê Selîm ⁴⁹²

15. Ey şifet Bîjin ji dest Efrasyabê abûgil ⁴⁹³

Xweş kurê Zalê zerê dewran e mewlayê Selîm

16. 'Eskerê darayê nefsê xweş perîşan e li pêş

Cebheta ayîneya Iskender asayê Selîm

17. Ğemzeyê wî ger çi teşbihê Hilag û xan dîkin ⁴⁹⁴

Lêykê ğazanê xan in enfasê mesîhayê Selîm

18. Sunbul û nesrîn û sosin çiçek û gul tîn zuhûr

Dest bidit ger dewleta coş û tecellayê Selîm

19. Yek bi yek fezl û kemalatê wî qeṭ nayêne 'ed

Têk û têk fezl û kemalat in serapayê Selîm ⁴⁹⁵

20. Hezretî Şanî dîzanî qedrê vê durra yetîm

Şahidê qewl û meqalê min muşellayê Selîm

21. Ger dixwazin hûn muşeffa bin ji emrazê nihan

Werne pêş ayîneya qelbê muşeffayê Selîm ⁴⁹⁶

⁴⁹¹ Mużmeħil kir resm û aşarê nevîn û munkiran (X),(Z),(M)

⁴⁹² Werne bin vê rayeta hem'iyet efzayê Selîm(M)

⁴⁹³ Ey şifet Bîjin ji dest Efrasyabê abgul (M)

⁴⁹⁴ Ğemzeyê wî ger çi teşbihê Hulag û xan dîkin(Z)

⁴⁹⁵ Têk têk fezl û kemalat in serapayê Selîm (M)

⁴⁹⁶ Werne pêş ayîneya qelbê muşeffayê Selîm (X),(Z), (M)

22. Leḫzeyek rûnin di şoḫbet da bi ‘unwana edeb⁴⁹⁷

Dê li ber we keşfe bin esrarê walayê Selîm

23. Şehd û qend û nuql û şekker ger bibarîne ji leb

Xwûb û meḫbûb û perîrû tên temaşayê Selîm

24. Dewleta Cawîd û Baqî kê divêtin ger nevê

Ṭalibê cama mey û kasa ḫumeyyayê Selîm

25. Dê çî bit ya reb eger carek ji bo me dest bidit

Dewleta pabûseya payê semen sayê Selîm

26. Derdê min ya reb hezar in çare lê qeṭ nabitin

Ger nebit bo min ṭebîb Loqman û ‘Îsayê Selîm⁴⁹⁸

27. Nefsê de‘wayê ulûhiyet dikit fir‘ewn şifet⁴⁹⁹

Elmeded ya himmeta Harûn û Mûsayê Selîm

28. Fethiyê bêçare maye pir zelîl û ustuxwar⁵⁰⁰

Walih û sergeşteyê hicran û sewdayê Selîm⁵⁰¹

---

⁴⁹⁷ Leḫzeyek rûnîn di şoḫbet da bi ‘unwana edeb (M)

⁴⁹⁸ Ger nebit bo min ṭebîb ‘Îsa û Loqmanê Selîm (M)

⁴⁹⁹ Nefsê de‘wayê ulûhiyyet dikit fir‘ewn şifet (X),(Z), (M)

⁵⁰⁰ Fethiyê bêçare maye pur zelîl û ustuxwar(X),(Z)

⁵⁰¹ Walihê sergeşteyê hicran û sewdayê Selîm(Z)

Walih û sergeşteyê sewda hicranê Selîm(M)

28⁵⁰²

mefa‘îlun / mefa‘îlun / fe‘ûlun

Hezec + - - - / + - - - / + - -

1. Hezar hemd û şena her weqt her dem
Ji bona zâtê Rebbê ‘erşê ‘ezem

2. Taḥiyat û şelat û hem selaman
Li ser pêgemberan û şehbê hemdem

3. Xuşûşen şedrê dîwanê risalet
Şeh û şehbazê meydana besalet⁵⁰³

4. Meh û xurşîdê eywana celalet
Ḥebîb û seyyîdê ewladê adem

5. Li ser enşar û emhar û wezîran
Li ser ezvac û ewlad û zehîran

6. Li mecmû‘ê kebîr û hem şegîran
Li cumle al û aşhabê mukerrem

7. Heta bit kumbeda dewwar û ḥaḍîra
Wekî xergeh li ser vê ferşê gebra

8. ‘Elemdarî bide eḥbab û yara
Cemi’ kit hicr û weşl û şahîyû gem

⁵⁰² Ev helbest ji destnivîsa (M)yê hatiye wergirtin û di destnivîsên din de nîne

⁵⁰³ Her wiha wisa jî hatiye nîşandan: “Şeh û şehbazê meydana şeca‘at”

9. Were ey qaşidê dost û hevalan
Bibêjim te hinek qewl û meqalan
10. Beyan kim ez hinek ‘ecz û melalan
Gem û derdê di dil pir derd û matem
11. Dixwaze dil hinek derdan birêje
Hinek esrar û ehwalan bibêje
12. Murada wî eger çi ev ji mêje
Ji bo sirra dilan kes nîne meşrem
13. Di dinyayê nemaye qeş şedaqat
Nehin qeş kes ji bo sirran liyaqat
14. Ji bo bêhemandan qeş nîne taqet
Me‘azellah ji ev derdê mu‘ezzem
15. Çi derdek bê dewa ye bê qerar e
Birîna dil birînan pir gedar e
16. Ji bo bê çareyan qeş nîne çare
Tune carek ji bo vî derdî merhem
17. Ji derdan dil demadem her difûre
Birîna wî birînek dûr û kur e
18. Tehemmul nakit û nabit şebûre
Meded ‘ey xameya hemraz û hemdem

19. Meded ke 'ey qelem dîsa were pêş
Birêjim ez li te derd û gem bi êş
20. Nehin kes geyrî te gemxwar û dilêş
Dilefkar û wefadarek mukerrem
21. Ji bo teskîna narê îftiraqê
Ji bo teshîla kerb û îhtîraqê
22. Ji bo tehfîfê barî îştîyaqê
Beyan kim derd û kerb û 'illet û gem
23. Were guhde bi 'unwana teletîuf
Li halê min bike huzn û te'essuf
24. Wegerne dê bikim ez bi teweqquf
Serê te şeq wekî dilhaz û deygem
25. Hebû bo min di 'alem da hevaleyk
Hebîb û dilrûba û xweş meqaleyk
26. Şirîn meh û şew nazik nîhaleyk
Hevalê şahîyû 'embazê matem
27. Zêrîf dilkuşa û xweşneba bû
Di milkê dil şehê melîk seba bû
28. Dil û canim bi wê re her teba bû
Di her cayê mekan weqt û her dem

29. Eger rencûr bûma ew şifa bû
Eger mehcûr bûma ew liqa bû
30. Eger gemdîde bûma ew şefa bû
Şeva min her bi wê roj bû demadem
31. Li şaxa dil çiwîkê derd û alam
Çi weqta daniya wan şubh û ya şam
32. Bi heşbakî wisala xwe dil aram
Dikir def'a çî wêk derd û hem gem
33. Şeva ji bo roj bû ..... ew
Bi roj nûrek li fewqê nûr bû ew
34. Li dil wek Mûsî li ser Tûr bû ew
Ji dil xalî nebû yek weqt û yek dem
35. Ez û wê em du cism û rûhekî bûn
Ez û wê hemçû mah û yewhekî bûn
36. Ez û wê geştî hem Nûhekî bûn
Li tofana geman wek behra qulzem
37. Di şehne xane û hem bahû eywan
Di qeşr û mehfel û hem şedrê dîwan
38. Di bağ û bağçe û şehra û meydan
Di geştê gulşenan du megzê badem

39. Felek nageh bi ser bagê wişalê
Reşand bayê gem û derd û xeyalî
40. Ji min dûr kir ewê nazika nihalê
Kire dil derdekî bê kêf û bê kem
41. Bi hicranê ew ê dil muftela kir
Bi bu‘da wê li min cewr û cefa kir
42. Li min cewr û cefake bê xefa kir
Pê dil kir hezaran qeyd û edhem
43. Muqeyyed kir bi qeyda firqeta wê
Mu‘ezzeb kir bi dağa heşrata wê
44. Dişojim ez ji şewqa weşlata wê
Niharê ebyeç û hem leylê ezlem
45. Belê şev tarî yû roja mê jî tar
Ji derd û firqet û hicrana dildar
46. Me‘azallah ji ev eḫwal û eḫwar
Tereḫhum ya Resûlallah tereḫhum
47. Nîhala bagê dil têkda ziwabûn
Kulîlk û çiçekê wan tev xera bûn⁵⁰⁴

---

⁵⁰⁴ Ev misrê di heman nusxê de wek ‘Kulîlk û çiçekê wan tev xera bûn’ jî derbas dibe’

48. Şefa û zewq û şahî jê cuda bûn
Nema min mûyekî bê derd û bê gem
49. Çisan bistanê qelban xoş dibîtin
Gul û nesrîn û sosin geş dibîtin
50. Tîfalê sunbilan bê hiş dibîtin
Eger lê rabbitin bayê gem û hem
51. Ji bil pejmurdegî axir çi çare
Heye çare ji bo mehcûrê yar e
52. Firaqa dilberan teşbîhê nar e
Çi nar e ‘eynî wek narê cehennem
53. Qesem billah eger tîra firaqê
Hewayaya weşlet û hem iştîyaqê
54. Li dil da dağ û derdê îftiraqê
Dikit yekser eşemm û lal û ebkem
55. Çi geddar e çi dijwar e çi hîr e
Li meydan çi rimbaz e çi şêr e
56. Diket bin dest meglûb esîr e
Hezar Isfendiyar û Zal û Rustem
57. Ji derdê firqetê şed ah şed ah
Şev û roj û mesa û hem sehergah

58. Ji ahînan tijî bû mahî ta mah
Şedayê gulgulan dagirtî 'alem
59. Felek kare wê her da'îm her wiha ye
Li mehcûran xuşuşan bê wefa ye
60. 'Ezab û şiddet û cewr û cefa ye
Tijî zehr e şebîhê marê erqem
61. Eger dağek di qelbek ew bibîne
Hezaran dağ û derdê dî jê tîne
62. Ne rehm e ne însaf e ne dîn e
Cefakarî ji bo wê re müsellel
63. Di zahir rehmekî ger jê xuya bit
Telettufkî ji halê wê nemabit
64. Mebe megrûr filhalî dê cuda bit
Dibe eşlan wefayê nîne muhkem
65. Felek ji gejr ez în xwod nîst e karî
Key yarê re cuda sazed zî yarî
66. Nemî şayed be cuz în kar û barî
Koned gazî bêyî ferzend û adem
67. Tebeşsum ger bikit bê şibhe kîn e
Telettuf ger bikit bê şibhe şîn e

68. Evîna wê belê derd û birîn e
Bi herkes re çî kurd û tirk û deylem
69. Hezar cewr û cefayê eş û derdan
Dide herdem dike mecruh û giryan
70. Seraser wê dike teşbîhê biryan
Eger carek bike dil şad û xurrem
71. Tu nabînî bihara wan nihalan
Dixemlîne wekî şahîb cemalan
72. Di payîzê bi bakî wan delalan
Dikit pejmurde dîsa ‘aqîbet hem
73. Wîsala me eger çî kir muyesser
Zemanek ew ji bona me bû rehber
74. Muferreh bû dil û bextê me yawer
Kete destê Sileyman text û xatem
75. Ji dil çû eş û derd û kêf û şahî
Tijî bûn ew ji mahê ta bi mahî
76. Bi kêf û şahî em bûn mubahî
Li ser rûyê gulân barî çû şebnem
77. Bi meqşûda dilê eþbab û yaran
Ger gema van bed endîşe û neyaran

78. Bi hev re ma gelek geşt û guzaran
Dikir bê derd û renc û bê gem û hem
79. Li textê şahê bêxuş şah bûn em
Li asîmanê şefa xweş mah bûn em
80. Di geşt û gulşenan hemrah bûn em
Şebîhê firqedeynan em du hemdem
81. Ji dil derhatî ew xarê fîraqê
Nema qeţ şiqleta barê fîraqê
82. Cuda bû dehşeta marê fîraqê
Şebîhê marê bîrê marê erqem
83. Şev û roj û mesa halê me ev bû
Yeqîn halê meh û salê me ev bû
84. Belê newroz û sersala me ev bû
Seraser lezzet û şahî demadem
85. Nehara weşletê nageh şefeq da
Bihara weşletê xweş xweş wereq da
86. Li mêrg û rewdeyan nûrîn teteq da
Cuda bû zulmeta deycûr û muzlem
87. Li mêrgan reyyînîn nesrîn û sunbul
Binefş û sosin û gulçîçek û gul

88. Çû dilha ez nageh quṭbê kamil
Me burc heqîqetê pê ra ‘ezem
89. Belê xurşîdê tabanê heqîqet
Gul gulzarê bostanê terîqet
90. Me şem‘ û şebistanê şerî‘et
Îmamê ehlê dîn ustad û efxem
91. Ji her darek şedaya zîkrê Ellah
Dihat û jê dihat banga enallah
92. Welê Mûse bîn ‘Îmran kakû nagah
Bibêje dengê vî zîkrê mu‘ezzem
93. Ji ‘eqsa weşleta me cumle eşcar
Hemî têk hamil we ba cumle bardar
94. Yeka yek wan didan enva‘ê eşmar
Mişala eḥnif û teşbîhê ḥatem
95. Bi dara hermiyan ve bûn muḥeqqeq
ji hingiv şed hezar kûhê mu‘elleq
96. Eger bawer nemî darî muşeddeq
Tefeḏḏul û tekerrum û tenê‘‘um
97. Li ber van mîveyê xub û kesk û rengîn
Hezar eṯfal û ‘enqudê di sîmîn

98. Dikir wan imtişaşê şîrê şêrîn
Şîfet ‘Isa li ber pustanê Meryem
99. Bêyî tîflan bagê bostan incîr
Tijî ez şehdê nab û şekker û şîr
100. Hinek şefra hinek sewda wekî qîr
Hinek hemra şebîhê renga ‘endem
101. Hinan wek rûyê xûban ergûwanî
Hinan wek rûyê dewran ze‘feranî
102. Ji bo eþbabê ra xweş û ermeganî
Fereþfzayê dilhayê muheyem
103. Xulaşê ‘eyd û hem sersal û newroz
Diçu bê şibhê ey dildar û dilsûz
104. Di mizgîna ewê weqta dil efrûz
Ewê weqta şerîf û hem mufexxem
105. Li tîbqa ‘enaşir bed eşil menhûs
Evê Zala felek teşbihê kabûs
106. Geran dîsa me wî mehrûm û me’yûs
Tijî dil ez şedîd xwûn hemdem
107. Bi dağa firqetê min mubtela kir
Bi narê hîrketê min xwey cefa kir

108. Ji min şem' û cemala min cuda kir
Di dil danî hezar dağ û gem û hem

109. Li min huzn û teħessur bûne qatqat
Di meydana teħeyyur mame ez mat

110. Şeh û ferzîn fikra min kiş û mat
Eşem û exres û 'e'ma û ebkem

111. Dibêjin go biya ew rojê 'eydan
Li min renc û gem û derd û 'eydan

112. Çi rojê zor û eyyamê şedîd in
Ji bo curhan nehîn derman û merhem

113. Diket herkes digel dost û hevalan
Xîtab hem xeberdan û hem meqalan

114. Welêkin ez dikim fikr û xeyalan
Di her hîn û di her weqt û di her dem

115. Li ba hev rûdinin şadan xandan
Şefa bexş û fereh bexşê dil û can

116. Bi vê qelbê hezîn zar û giryan
Dikim her dem girîn û şîn û matem

117. Ev e halê dilê min mah û salan
Di kerb û derd û hem fikr û xeyalan

118. Ji şewqa qameta ebrû hîlalan
Ji bona hin elemdarî musellem
119. Kerem ke ey qelem himmet bike tu
Li ser vê nameyê şiddet bike tu
120. Ji bo min carekê reḥmet bike tu
Di irsalê bike ‘ezmek muşemmem
121. Bike teblîg exbarê hezînan
Şeda û gaziya wan dilbirînan
122. Bi sûyê dost û eḥbab şerînan
Di teblîgê tu yî mîrek mu‘ellim
123. Bike ‘erzê taḥiyyat û selamê
Bike tebrîk ‘îd û îhtîşamê
124. Bike izḥar ‘izz û îḥtiramê
Bû weçek la’iq û ṭerzek mu‘ezzem

29

fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Dil yek e dilber dê yek bit dilrûbayê her zeman
Dilnewazî gah gahe cewr û miḥnet her zeman

2. Furşeta keyf û surûr û naziya şekerleban⁵⁰⁵
Hemçû ‘enqaye welê hicran û firqet her zeman
3. Kîmyaye ji surşîrînan surşîrînî nazîkî ji
Nazenînan lê cefa û şedd û nexwet her zeman
4. Ê ji bo te qenc e teyîba qulûbê pare par⁵⁰⁶
Wer ne teştîta qulûban bê meziyet her zeman
5. Bulbulê xweşnegme ew şewt û şedayê sînesûz
Bo weye wer ne ber gulzîb û zînet her zeman⁵⁰⁷
6. Quweta te nîne hemlê nazişahan wer ne her
Ez cenabê padişahan naz û ni‘met her zeman
7. **Fethiya** ger talibê feyzî ji yara namidar
Wê li te lutfê teleb ke lutf û himmet her zeman⁵⁰⁸

30⁵⁰⁹

fe‘ilatun / (fa‘ilatun) / fe‘ilatun / fe‘ilatun / fe‘ilun(fa‘ilun)

Remel ++ - - / ++ - - / ++ - - / ++ -

1. Te bi nazan kirî mecrûh û birîndar û hezîn
Bi niyazan ji neçarî dîke pir ah û enîn⁵¹⁰

⁵⁰⁵ Firşeta keyf û surûr û naziya şekerleban (X), (Z), (A)

Furşeta keyf surûr û naziya şekerleban(M)

⁵⁰⁶ Ê ji bo te qenc e teyîba qulûbê diyar(A)

Ê ji bo te qenc e teyîba qulûban diyar(M)

⁵⁰⁷ Bo weye wer ne ji ber gulzîb û zînet her zeman (X),(Z), (M),(A)

⁵⁰⁸ Tu jî wê lutfê teleb kî lutf û himmet her zeman(A)

Wê li te lutfê teleb ke lutf û himmet her zeman (X),(Z), (M)

⁵⁰⁹ Ev helbest di destnivîsa (A) û (M)yê de nîne

⁵¹⁰ Bi niyazan ji neçarî dîke pur ah û enîn (Z)

2. Ji firaqa te qerar û ne sukûnek wî heye
Ji wişala te di dil dane hezar dağ û birîn
3. Ji cemala te muheyyer û muqehher ji celal
Were inşafê bike rehîmê li vî ‘ebdê kemîn
4. Ji qeda nazik û şimşadê hezar ahê di dil
Çi ‘eceb jar û nehişîme ji wan lêvê şîrîn⁵¹¹
5. Ger çî der şûretê zahir heye dûrî emma
Kelbekê basîte destim bi weşîdê kulle hîn
6. Kelb im û talibê lufta te û ev nîne ‘eceb
Necmuddîn î tu di luft û nezerê da bi yeqîn
7. Li te nazdarî û nazî be mubarek bi kemal
Çi xweş e **Fethî** bikêşe ji ewan kerb û evin
8. Necmeddîn î me di dil da heye şed dağ û qelem⁵¹²
Ji cefa û eleman bûne cigexwûn û birîn
9. Ji cefa te me nehin şebr û sukûnek di meyan
Bi Xwedê kî were carek tu evê nesxê bixwîn⁵¹³
10. Were carek me şefa ke tu ji êş û kederan
Ku ji şe’nê te ye ev reng me nehin rahê yeqîn

---

⁵¹¹ Çi ‘eceb jar û nehişîme ji wan lêvê şîrîn (Z)

⁵¹² Ev helbest ne ya Fethî ye û ji teref Mela Ebdulhey ve li ser vê helbesta Fethî hatiye zêdekirin.

⁵¹³ Bi Xwedê kî were carek tu evê nusxê bixwîn(Z)

11. Me nehin raḥ û selamet ji du çeşmê di belek
Ji du zulfê te xelek bûye cihan ah û enîn

12. Bi enîn û bi fîğanan me hesêb ke tu bi Ferhad
Hem bi feryad û niyazan tu bi nazan xwe Şîrîn⁵¹⁴

13. Ne ji şêrîniya te şehd û şeker çûne ‘edem
Tu bizane ku melayê te me wê perdê hilîn

14. Tu helîn perde hicabê me û ‘alem bike zew⁵¹⁵
Ku ji nûra te ye xurşîd û hilal tev xemilîn

15. Ji cemala te meşabîḥ û şebaḥ in di zelam
Qe tu hacet me ji wan rûḥ û cesed îro tunîn

16. Bi cemala xwe tu Yusûf di me‘na xwe imam⁵¹⁶
Ku di ‘işqa xwe tu îro me şekerxayî werîn

17. Şah û sulṭan û emîrê mecme‘a ḥusn û beha
Bendeyê zulfê siyah im zeqen û xeddê şîrîn⁵¹⁷

18. Raḥeta canê ‘Ubeydî qa’id û hem destegîr
Ji me‘dena Şahê Hezan î me bi meqşûdî bigîn

---

⁵¹⁴ Hem bi feryad û niyazan tu bi nazan xwe Şîrîn(Z)

⁵¹⁵ Tu hilîn perde hicabê me û ‘alem bike zew(Z)

⁵¹⁶ Bi cemala xwe tu Yusûf i di me‘na xwe imam(Z)

⁵¹⁷ Bendeyê zulfê siyah im zeqen û xeddê şîrîn (Z)

19. Luţf û nazî te bi teşrîf û xelatan nadim
Li deret bendegî û ewcê Şureyya ne qerîn

20. Necmê se‘da te tereqqî ke nebîne qe zewal
La tuşeyîrna îlahî ‘en du‘ana ya’îsîn

31⁵¹⁸

fe‘ilatun / fe‘ilatun / fe‘ilatun / fe‘ilun

Remel ++ -- / ++ -- / ++ -- / ++ --

1. Te bi dildarî û elţafê şehane bi yeqîn ⁵¹⁹
Te bi serpenceyê husna ku li wî qeddê hesîn
Te bi wan weşf û xişalê wekû emşalê nehîn
Te bi nazan kirî mecrûh û birîndar û hezîn
Bi niyazan ji neçarî dike pir ah û enîn ⁵²⁰

2. Dil ji ber ah û fiğanan ne subûtek wî heye ⁵²¹
Can ji mehra periyê qetne şuwûnek wî heye ⁵²²
Ma ji bil yar û hebibê qe hebûnek wî heye ⁵²³
Ji firaqa te qerar û ne sukûnek wî heye
Ji wişala te di dil dane hezar dağ û birîn ⁵²⁴

⁵¹⁸ Ev helbest di destnivîsa (A)yê de nîne û texmîsa helbesta ku Mela Ebdulhey nivîsandiyê ye

⁵¹⁹ Te bi dildarî elţafê şehane bi yeqîn (M)

⁵²⁰ Bi niyazan ji neçarî dike pur ah enîn(X),(Z)

⁵²¹ Dil ji ber ah fiğanan ne subûtek wî heye (M)

⁵²² Can ji mohra periyê qet ne şuwûnek wî heye (Z)

⁵²³ Dil ji bil yar û hebibê qe hebûnek wî heye (M)

⁵²⁴ Ji wişala te di dil dane hezar dağ birîn (M)

3. Ji şîrînmeşrebê luţfa te wekî abê zelal
 Bûne mehcûr û ji hîrmanê û hicrê di melal⁵²⁵
 Dûriya te li feqîrî heye pir wizr û webal⁵²⁶
 Ji cemala te muhëyyer û muqehher ji celal
 Were inşafê bike rehîmê li vî ‘ebdê kemîn
4. Ne ji meţbû‘î ţeb‘ê te hezar payê di gil⁵²⁷
 Şorgul û sosin û reyhan û binefş û sunbil ⁵²⁸
 Pêşî bejna te hemî bûne çû men xwar û xecil
 Ji qeda nazik û şîmşad hezar ahê di dil
 Çi ‘eceb jar û neĥîfî me ji wan lêvê şîrîn⁵²⁹
5. Ne ji wê behcet û ĥusna te ye ez keftime ġema ⁵³⁰
 Ruĥ û can ber te bi talan di qitalê dikî yeġma⁵³¹
 Li feqîrê xwe ke rehîmê çiku ĥacet heye cemma
 Ger çî der şûretê zahir heye dûrî emma
 Kelbekê basîţê destim bi weşîdê kullî ĥîn
6. Dîtiye min di hewaye te hezar cewr û te‘eb
 Min mudam ĥuzne ji dûrê qe nedîm keyf û ţereb⁵³²
 Bûme wek muĥtezîrê nez‘ û min rûĥ hatiye leb⁵³³
 Kelb im û ţalibê luţfa te û ev nîn e ‘eceb⁵³⁴
 Necmuddîn î tu di luţf û nezerê da bi yeqîn

⁵²⁵ Bûne mehcûr rû ji hîrmanê hicrê di melal (M)

⁵²⁶ Dûriya te li feqîrî heye pur wizr û webal (Z)

⁵²⁷ Ne ji meţbû‘î tebi‘ te hezar payê di gil (Z)

⁵²⁸ Şorgul sosin û reyhan binefş sunbil (M)

⁵²⁹ Çi ‘eceb jar û neĥîfî me ji wan lêvê şîrîn(Z)

⁵³⁰ Ne ji wê behcet ĥusna te ye ez keftime ġemma(M)

⁵³¹ Rûĥ can ber te bi talan di qitalê dikî yeġma (M)

⁵³² Min mudam ĥuzne ji dûrê qe nedîm keyf ţereb (M)

⁵³³ Bûme wek muĥtezîrê nez‘ min rûĥ hatiye leb(M)

⁵³⁴ Kelb im ţalibê luţfa te ev nîn e ‘eceb(M)

7. Şed hezar çeşm li pey qamet û bejna te delal
 Şed hezar bedrê mukemmel di qibala te hilal
 Xûb î û nazik î û luţfe li canê te  elal⁵³⁵
 Li te nazdarî û nazî be mubarek bi kemal
 Çi xweşe **Fethî** bikêşe ji ewan kerb û evîn
8. Ji firaqa te gelek dîtiye min êş û elem
 Ji xiyala te me mecrûh ji ser ta bi qedem
 Di cemala te yê ‘alî heyirîn ‘Urb û ‘Ecem⁵³⁶
 Necmedîn î me di dil da heye şed dağ û qelem⁵³⁷
 Fexr û teşrif û heyat î tu ji bo ehlê zemîn⁵³⁸
9. Me gelek zarî ji dergahê hebîbê xwe fikir
 Me nedî feyde ji wî şewt û şedayê ku me kir⁵³⁹
 Dest bi ahîn û fiğanan û hezar nale me kir
 Me nema rah û terîqet ne di bedwê ne şehir⁵⁴⁰
 Ji cefa û eleman bûne cigerxûn û birîn⁵⁴¹
10. Me ne ra et heye ey serwerê şêrîn dihenan⁵⁴²
 Ne selamet ne metanet dîkin em ah û eman⁵⁴³
 Şed hezar nale û efğan û duşed zarî heman⁵⁴⁴
 Ji cefaya te me nehin şebr û sukûnek di miyan⁵⁴⁵

⁵³⁵ Xûb î û nazik î û luţf li canê te  elal (Z)

⁵³⁶ Di cemala te yê ‘alî heyirîn ‘Urb ‘Ecem(M)

⁵³⁷ Necmedîn î me di dil da heye şed dağ qelem (M)

⁵³⁸ Fexr û teşrif heyat î tu ji bo ehlê zemîn (M)

⁵³⁹ Me nedî feyde ji wî şewt şedayê ku me kir (M)

⁵⁴⁰ Me nema rah terîqet ne di bedwê ne şehir(M)

⁵⁴¹ Ji cefa û eleman bûne cigerxûn birîn (M)

⁵⁴² Me ne ra et heye ey serwerê şêrîn dehenan(Z)

⁵⁴³ Ne selamet ne metanet dîkin em ah eman(M)

⁵⁴⁴ Şed hezar nale efğan û duşed zarî heman (M)

⁵⁴⁵ Ji cefaya te me nehin şebr û sukûnek di meyan(Z)

Çi dibit ger tu bi luţfê vekî lêvê şekerîn

11. Bulbula xûbî neğematê çî bê fayde tu didî

Bûyî sergeştêyê wê şorgula jê fayde nedî

Xwuziya te bidiya dilberî û serwe qedî

Te bi ahan bikira welwele û ne're zedî ⁵⁴⁶

Bi Xwedê kî were carek tu evê nusxê bixwîn

12. Te bi wan çeşmê dilawîzê ğezalî nezeran

Li me kir zehmet û rencûrî û cewr û ğederan

Bi Xwedê kî bike rehîm û wê bê bi luţfî nigeran ⁵⁴⁷

Were carek me şefa ke tu ji êş û kederan ⁵⁴⁸

Bike tey perde Xweda ra tu ji mehtabê cebîn ⁵⁴⁹

13. Kelbê dergahê te me mezherê cûdî di wucûd

Bûm çavnêrê li luţfê di qiyam û di qu'ûd ⁵⁵⁰

Segê dergahê xwe şa ke tu bi eţraf û xudûd

Bi 'uyûn û bi cufûn û zeqen û burh û qudûd ⁵⁵¹

Ku ji şe'nê te ye ev reng me nehin raĥê yeqîn ⁵⁵²

14. Çiku bed ʔali'îya me heye ez dewrê felek

Dewrê dewwarê ĥesedkar e di ĥeqqê me gelek

Bûne sergeşte û pabesteyê wan zulfê xelek ⁵⁵³

Me nehin raĥ û selamet ji du çeşmê di belek ⁵⁵⁴

⁵⁴⁶ Te bi ahan bikira welwele ne're zedî (M)

⁵⁴⁷ Bi Xwedê kî bike rehîm û bi luţfê nigeran(M)

⁵⁴⁸ Were carek me şefa ke tu ji êş kederan (M)

⁵⁴⁹ Bike teyyî perde Xweda ra tu ji mehtabê cebîn (Z)

⁵⁵⁰ Bûm çavnêrê li luţfê di qiyam di qu'ûd (M)

⁵⁵¹ Bi 'uyûn û bi cufûn û zeqen burh û qudûd (Z)

Bi 'uyûn bi cufûn zeqen burh qudûd(M)

⁵⁵² Ku ji şe'nê te ye ev reng me nehin raĥet yeqîn (Z)

⁵⁵³ Bûne sergeşte pabesteyê wan zulfê xelek (M)

⁵⁵⁴ Me nehin raĥ selamet ji du çeşmê di belek (M)

Heye carek ku bi meqşûd û muradê bigehîn

15. Ne hezar şox û perîzade ku her yek bi mişal ⁵⁵⁵

‘Qemer û şemsê zuha ne di muqabil te hilal⁵⁵⁶

‘Aşiqan cumle yeka yek çiku dîn cah û cemal ⁵⁵⁷

Ji evîna te verêtin hemiyar dem‘ê lu‘al

Ji du zulfê te xelek bûye cihan ah û enîn ⁵⁵⁸

16. Me du tayê ji kemanê ebrû dilsûzî ye mu‘tad ⁵⁵⁹

Rastiya me ku dibînî ji qeda wek ney û şimşad⁵⁶⁰

Şubhî Mecnûnê zemanî ji te ra bûyîne munqad

Bi enîn û bi fiğanan me hisêb ke tu bi Ferhad⁵⁶¹

Bi şirînî te sebeq kirye li Leylî û Şirîn⁵⁶²

17. Nedibûm zerre eger mehrê ji meşriq nederâ⁵⁶³

Zerre her qeşde li pey mehrê wekî nîlûfura ⁵⁶⁴

Pêşî perwaneya xwe şemi‘ê şifet barî dera

Halê ‘uşşaqê xwe her tehlî ye ji ah û kedera

Hem bi feryad û niyazan tu bi nazan xwe şirîn⁵⁶⁵

18. Bûme sergeşte û heyranê te ser ta bi qedem⁵⁶⁶

Bûme sîzendeyê dildariyê te bi ah û nedem⁵⁶⁷

⁵⁵⁵ Ne hezar şox perîzade ku her yek bi mişal (M)

⁵⁵⁶ Qemer şemsê zuha ne di muqabil te hilal (M)

⁵⁵⁷ ‘Aşiqan cumle yeka yek çiku dîn cah û cemal (M)

⁵⁵⁸ Ji du zulfê te xelek bûye cihan ah enîn (M)

⁵⁵⁹ Me du tayê ji kemanê ebrûyê dilsûzî ye mu‘tad(M)

⁵⁶⁰ Rastiya me ku dibînî ji qeda wek ney şimşad (M)

⁵⁶¹ Bi enîn bi fiğanan tu hisêb ke me bi Ferhad (M)

⁵⁶² Bi şirînî te sebeq kirye li Leylîyê Şirîn (M)

⁵⁶³ Nedibûm zerre eger muhrê ji meşriq nederâ (Z)

⁵⁶⁴ Zerre her qeşde li pey muhrê wekî nîlûfura (Z)

⁵⁶⁵ Hem bi feryad û niyazan tu bi nazan xwe şirîn(Z)

⁵⁶⁶ Bûme sergeşteyê heyranê te ser ta bi qedem (M)

⁵⁶⁷ Bûme sîzendeyê dildariyê te bi ah nedem (M)

Di cemalê meh û xurşîdê me ‘ed kir ji xudum⁵⁶⁸

Ne ji şêrîniya te şehd û şeker çûne ‘edem⁵⁶⁹

Tune wek te di melaheş bi yeqîn û bi yemîn⁵⁷⁰

19. Ne di hûsn û ne şebaheş ne di şêrîn herekatî⁵⁷¹

We dibînim ku di ewşafê di e‘la derecatî

Me mekes warî teheb kir ku me dî şehd nebatî⁵⁷²

Lê ji bed extereyîm be‘dê niqabek hatî

Tu bizane ku melayê te me wê perdê hilîn

20. Rojiya dûriya lêvê şekerîn ey mehê new

Me tamam girt û bi derketne bi qeşda mehê new⁵⁷³

Bi sebeb dîtîne ebrûyê li şeklê mehê new

Tu hilîn perdê hicabê me û ‘alem bike zew⁵⁷⁴

Hukmê ‘îdê ku bike hâkimê vî dîne mubîn

21. Şah û şehbazî tu hem rehberî bo ‘ebdê kemîn⁵⁷⁵

Rah û rimbazî tu ey serwe sehê lebşekerîn⁵⁷⁶

Rewneq û rûh û heyat î tu ji bo ehlê zemîn⁵⁷⁷

Kî ye inkarê bikit vê xebera ‘eynê yeqîn

Ku ji nûra te ye xurşîd û hilal tev xemilîn⁵⁷⁸

⁵⁶⁸ Di cemalê meh û xurşîdê me ‘ed kir ji xedem (X),(Z)

Di cemalê meh xurşîdê me ‘ed kir ji xudum(M)

⁵⁶⁹ Ne ji şêrîniya te şehd û esel çûne ‘edem (M)

⁵⁷⁰ Tune wek te melaheş bi yeqîn bi yemîn (M)

⁵⁷¹ Ne di hûsnê şebaheş ne di şêrînê herekatî (M)

⁵⁷² Me mekes warî teheb kir ku me dî şehd û nebat(X), (Z), (M)

⁵⁷³ Me tamam girt bi derketne bi qeşda mehê nû (M)

⁵⁷⁴ Tu hilîn perdew hicabê me û ‘alem bike zew (Z)

⁵⁷⁵ Şah şehbazî tu hem rehberî bo ‘ebdê kemîn(M)

⁵⁷⁶ Rah rimbazî tu ey serwe sehê lebşekerîn (M)

⁵⁷⁷ Rewneq rûh heyat î tu ji bo ehlê zemîn (M)

⁵⁷⁸ Ku ji nûra te ye xurşîd hilal tev xemilîn (M)

22. Avrûyek te nehiştî ne ji bo xurd û humam

Bûne meftûnê li hûsna te gelek xaş û ‘avam⁵⁷⁹

Ne kemalat û keramatê li te xetme temam⁵⁸⁰

Ji cemala te meşabîh û şebaḥ in di zêlam⁵⁸¹

Heq nîgehdarê te bit Hezretî Sanî te qerîn

23. Dil bil yarê evînê bi kesek dî nedirî⁵⁸²

Ne nezer çeşm û bi cismê me ne raḥet digihî

Cesed û rûhê ku raḥet ji bo wî ji geyrî te bit

Tu bes î ev cesed û rûhê bi heyrânê te bit

Qe tu ḥacet me ji wan rûh û cesed îro tunîn⁵⁸³

24. Ji qeda serwe seha lebşekera ‘alî meqam

Diweşit naz û telettuf ku bikî meşî û xiram⁵⁸⁴

Li te ‘adet bûwe şêrîn rewş û xûbiyê kelam⁵⁸⁵

Bi cemala xwe tu Yusûf di me‘na xwe îmam⁵⁸⁶

Bi Zuleyxayî bi dergahê xwe carek me bixwîn

25. Mahê Ken‘anî di Mişra şeref û şehre cema⁵⁸⁷

Ji te da meḡrib û meşriq hemî tîrêjê kemal⁵⁸⁸

Bûne pir nûr û ji nûra te xwedan cah û celal⁵⁸⁹

⁵⁷⁹ Bûne meftûnê li hûsna te gelek xaş û ‘am (Z)

Bûne meftûnê li hûsna te gelek xaş ‘avam (M)

⁵⁸⁰ Ne kemalat keramatê li te xetme temam (M)

⁵⁸¹ Ji cemala te meşabîh şebaḥ in du zêlam (M)

⁵⁸² Dil ji bil yarê evînê bi kesek dî nedirî (Z), (M)

⁵⁸³ Qe tu ḥacet me ji wan rûh cesed îro tunîn(M)

⁵⁸⁴ Diweşit naz û telettuf ku bikî meşî û xeram (Z)

Diweşit naz û telettuf ku bikit meşî û xiram(M)

⁵⁸⁵ Li te ‘adet bûwe şêrîn rewş û xûbiyê kelam (Z)

⁵⁸⁶ Bi cemala xwe tu Yusûf û di me‘na xwe îmam (Z),(M)

⁵⁸⁷ Mahê Ken‘anî di Mişra şeref şehre cema (M)

⁵⁸⁸ Ji te da meşriq meḡrib hemî tîrêjê kemal (M)

⁵⁸⁹ Bûne pur nûr û ji nûra te xwedanê cah û celal (Z)

Bûne pir nûr û ji nûra te xwedan cah celal(M)

Li huzûra te dikin ‘erzê bi şed ‘ecz û melal

Ku di ‘işqa xwe tu îro me şekerxayî werîn

26. Me nema quwet û taqet bimeşin bal te nuha⁵⁹⁰

Çiku hember bûwe burca te bi keywan û suha⁵⁹¹

Rewneq û fexrî ji bo cilwegeh û baregeha⁵⁹²

Şah û sulţan û emîrî mecme‘a ĥusn û beha⁵⁹³

Çi dibit carekê luţfek bikî ey şahê zemîn

27. Serwê baġê şeref î şaxê gulistanê cemal

Bedrê ewcê teref î mahê di bostanê kemal

Bûne perwane û bulbul li te perwerd û şemal⁵⁹⁴

Ne tenê ahê dikêşim ji ewan le‘lê delal

Bendeyê zulfê siyah im zeqen û xeddê şîrîn⁵⁹⁵

28. Şahê şêrîn dihenanî gulê gulzara neżîr⁵⁹⁶

Sorgula baġê dilanî ĥeseda mahê munîr

Fereha qelbê elemdar î û mehbûs û esîr⁵⁹⁷

Raĥeta canê ubeydî qa‘id hem destigîr⁵⁹⁸

Bi nebat û şeker û şehdê ji Nûrşîn û Hezan⁵⁹⁹

---

⁵⁹⁰ Me nema quwet taqet bimeşin bal te nuha(M)

⁵⁹¹ Çiku hember bûwe burca te bi keywan û seha (Z)

Çiku hember bûwe burca te bi keywan suha(M)

⁵⁹² Rewneq fexr î ji bo cilwegeh baregeha(M)

⁵⁹³ Şah sulţan emîrî mecme‘a ĥusn û beha (M)

⁵⁹⁴ Bûne perwaneyê bulbul li te perwerd û şemal(M)

⁵⁹⁵ Bendeyê zulfê siyah im zeqen û xeddê şêrîn (Z)

Bendeyê zulfê siyah im zeqen xeddê şîrîn(M)

⁵⁹⁶ Şahê şêrîn dehenanî gulê gulzara neżîr (Z)

⁵⁹⁷ Fereha qelbê elemdar î ve mehbûs û esîr (Z)

⁵⁹⁸ Raĥeta canê ubeydî qa‘id û hem destegîr (X),(Z)

Raĥeta canê ubeydî qa‘id û hem destigîr(M)

⁵⁹⁹ Li te bûn can û dilê jarê xwedan şewq evîn (M)

29. Şaxê tûbay î dibêjim tu di nêv bağê cînan
 Ter û têravî li ber çeşmeyê heywanê cihan
 Ya tu şehzadekî perwerdey ey nûra dilan
 Bi şîrîn şehd û şeker şîr î ni Nûrşîn û Hezan⁶⁰⁰
 Ji me‘dena şahê Hezan î me bi meqşûdî bikîn⁶⁰¹

30. Bi serê zulfê te ey serwê cihan azad im
 Bi lebê te dixwe şûndê û dibêje xadim
 Weşleta te bi hezar fewz û necatan nadim
 Luţf û nazî te bi teşrîf û xelatan nadim⁶⁰²
 Ne didim cewr û cefaya te bi xweş abê şêrîn

31. Feyz û luţfa te divên em nedivên menşeb û cah⁶⁰³
 Menşeb û cahê ku bê te bitin ew meħbes û çah⁶⁰⁴
 Feyzû luţfa te bi ‘erşê dibe eţrafê kulah⁶⁰⁵
 Me ğeređ qeşd e bibîn bende li ber dergehê şah
 Li dert bendekî û ewcê Şureyya ne qerîn⁶⁰⁶

32. Kamuranî ji te ra bît û di gel ‘iz û kemal⁶⁰⁷
 Zerretek bo te nebîtin ne ji ‘ecz û ji melal⁶⁰⁸
 Tu mudawa kî qulûban bi cemal û bi celal⁶⁰⁹
 Necmê se‘da te tereqqîke nebîne qe zewal⁶¹⁰

⁶⁰⁰ Li te bûn can û dilê jarê xwedan şewq û evin(X)

Bi nebat şeker û şehdê ji Nûrşîn Hezan (M)

⁶⁰¹ Ji me‘dena şahê Hezan î me bi meqşûdî bigîn(M)

⁶⁰² Luţf nazî te bi teşrîf xelatan nadim (M)

⁶⁰³ Feyz luţfa te divên em nedivên menşeb cah (M)

⁶⁰⁴ Menşeb cahê ku bê te bitin ew meħbes çah (M)

⁶⁰⁵ Feyz luţfa te bi ‘erşê dibe eţrafê kulah (M)

⁶⁰⁶ Li dert bendegî ewcê Şureyya ne qerîn (M)

⁶⁰⁷ Kamuranî ji te ra bît û di gel ‘izz û kemal (X),(Z),(M)

⁶⁰⁸ Zerretek bo te nebîtin ne ji ‘ecz û melal (M)

⁶⁰⁹ Tu mudawa kî qulûban bi cemal bi celal(M)

⁶¹⁰ Necmê se‘da te tereqqîke nebîne qe zewal (Z),(M)

Şedhezâr canê çu **Fethî** li te heyran û hezîn

33. Ez dibêm şemsî welê meþle‘ û burca te Hezan⁶¹¹

Rebbê ‘alem te þifîz ke ji beliyatê zeman⁶¹²

Ji qerînê bed û nifrînê bed û çavê bedan

Her ji bo qelbê ‘ibadan bibî me’wayê eman

La tuşeyyîrna îlahî ‘en du‘ana yaisîn

32⁶¹³

mefa‘îlun / mefa‘îlun / fe‘ûlun

Hezec + - - - / + - - - / + - -

1. Te‘alellah ji van þel‘et çu mahan

Bi qeyda wan muqeyyed mîr û şahan

2. Gulê le‘l in di gulzarê melaþet

Evan xurşîd cebîn û xeþ siyahan⁶¹⁴

3. Dema bêtin xeram û hem tebextur⁶¹⁵

Dişojin ew dilê me bê penahan

4. Ji ber zerba fîraqa wan şev û roj

Dinalin şedhezâr feryadxwahan

5. Çiqas sengîn dil û dil mermer in ew⁶¹⁶

⁶¹¹ Ez dibêm şemsî welê meþle‘ burca te Hezan (M)

⁶¹² Rebbê ‘alem te þifîz ke ji beliyatê zeman (Z),(M)

⁶¹³ Ev helbest di destnivîsa (A)yê de nîne

⁶¹⁴ Evan xurşîd cebîn xeþ siyahan (M)

⁶¹⁵ Dema bêtin xeramî û tebextur (M)

⁶¹⁶ Çiqas sengîn dil dil mermer in ew(M)

Dikin zûlmê li bê sûc û gunahan⁶¹⁷

6. Bi rux şed kiş didin axir dikin mat⁶¹⁸

Şehemîr û wezîr û padişahan

7. Hezarê dil hezaran dil kebab in

Ji şewqa gulbena van keç kulahan

8. Bi yek gêmze ji wan çehvê hezalî

Ji sînê radikin nalîn û ahan⁶¹⁹

9. Ji bo şeyda ehibba û xelîlan

Dikin seyran di bağ û cilwegahan

10. Nikarî red bikî dil ger çi rakî⁶²⁰

Li nik qazî li wan sêşed guwahan

11. Dikin cewr û cefa herdem welêkin

Bi luğf û merhemet nakin nigahan⁶²¹

12. Di çaha wan wekî Bîjen esîr in

Xwedan menşeb û erbabê cahan⁶²²

13. Bi tîrê hemze ez qewsê du ebrû

Gelek kuştin şehinşah û sipahan

---

⁶¹⁷ Dikin zûlmê li bê sûc gunahan (M)

⁶¹⁸ Rexê şed geş didin axir dikin mat (Z)

⁶¹⁹ Ji sînê radikin nalîn ahaşan (M)

⁶²⁰ Nikarî redd bikî dil ger çi rakî (M)

⁶²¹ Bi luğf û merhemet nakin gunahan(M)

⁶²² Xwedanê menşeb û erbabê cahan (Z),(M)

14. Yeqîn zanim tu jî namînê Fethî

Ji ber cewra evan tel'et çu mahan

33⁶²³

fe'ilatun / (fa'ilatun) / fe'ilatun / fe'ilatun / fe'ilun(fa'ilun)

Remel + +- - / + + - - / + +- - / + + -

1. Ji cefaya te gelek sîne û dil tev herişîn

Ji kevanê gèzeba te di hezar keşmekeşîn

Her li dûv hev qedeha derd û gema te diçeşîn⁶²⁴

Dem bi dem nale û feryad û fiğanan dikeşîn

Ey felek qeş me nedî kes ku bi hukmê te xweşîn

2. Te bi xwûnxwarî girêdayiye nava xwe gelek

Dev û lèvê te ji zehrê tije wek marê belek

Te gelek kuştine çehvê belek û zulfê xelek

Ne tenê em ku hemî name çî cinn û çî melek

Ji lebê badeyê zulma te 'eceb cur'ekeşîn

3. Dikî pejmurde û bê berkî tu serwa çemenan⁶²⁵

Şorgula nazik û newreste dikî camediran⁶²⁶

Ruwê dildar û hebîban xef û mestûr û nihan

Qumrî û bulbul û 'uşşaqê qewî ne're zenan⁶²⁷

Her ji ber cewr û cefaya te hemî laşe weşîn

⁶²³ Ev helbest di destnivîsên (A) û (M)yê de nînin

⁶²⁴ Her li dûv hev derd û gema te diçeşîn (Z)

⁶²⁵ Dikî pejmurde û bê bergî tu serwa çemenan (X), (Z)

⁶²⁶ Şorgula nazik û newreste dikî camederan (X), (Z)

⁶²⁷ Qumrî û bulbul û 'uşşaqê qewî ne're zeban (Z)

4. Bi kû da çûne şehinşahê xwedanê ceşş û 'ebîd
 Ji me wunda ne yekayek çî qerîb û çî 'ebîd
 'Elemê rahê hûda şeyx û melayê di ferîd
 Her wekî şaxê gulistana wefa xwace Se'îd
 Ji firaqa wî dil aşufte û bê 'eql û heşîn
5. Ji firaqa te dikêşîn gelekî êş û elem
 Ji xiyala te ne mecrûh ji ser ta bi qedem
 Her wekî bulbulê şeyda ne di gemxaneyê gem
 Tu gulek nazik î ey xwace di gulzarê irem⁶²⁸
 Ya tu rûh î û mucerred qefesa şubhê leşîn⁶²⁹
6. Te çira ateşê cansûzê cihan danî di dil
 Sîne kir çak û ciger pare û dil nale û kul
 Cameyê pakê heyata xwe te wek gunçeyê gul
 Şedhezar pare kir û girt li me rah û subul
 Qeş nema carekê êdî ku bi bal te bimeşîn
7. Me ne raşet ji cigersûzê firaqa te heyê
 Dil demadem ji gema rûyê te heşretzede ye
 Çeşmê eħbabê te wek çeşmeyê pir nabi'eye⁶³⁰
 Ne tenê nale û efğan û enîn karê me ye⁶³¹
 Ma çira berg û perê dar û beran tev diweşîn
8. Hin ji hicra tenê heyretzede wek kûh û cibal
 Hin cigerxwûn û birîn in ji te wek gunçeyê al
 Hin dilê aşufteyê weşla te ne wek şem' û şemal

⁶²⁸ Tu gelek nazik î ey xwace di gulzarê irem (Z)

⁶²⁹ Ta tu rûh î û mucerred qefesa şubhî leşîn (Z)

⁶³⁰ Çeşmê eħbabê te wek çeşmeyê pur nabi'eye(Z)

⁶³¹ Ne tenê nale û fiğan û enîn karê me ye (Z)

Hin dirêjin ji du çehvê xwe gelek dem‘ê lu‘al
Tev hewaxwahê qeda nazik û çavê di reşîn

9. Bi te bû rewneqî bağ û çimenê şer‘ê Resûl
Bi te hey bû demekî ey gulê gulzarê qebûl
Sosin û sunbul û nesrînê didan lafê fuzûl
Tu dema bûyî nihan bûn hemî ew jar û melûl
Man di leb teşnekî û her we di teyhê ‘aşeşîn

10. Ez nizanim te çira terk kir eḫbabê qedîm
Bi xwe ra bir kemera me‘rifet û feyzê ‘emîm
Te me hişt bêfereḫ û bêkes û bêzar û nedîm
Man di çengala firaqa te feqîrḫal û yetîm
Bîjenê çahê gem û girtiyê cenga Hebeşîn

11. Te dema bedrê kemalatê nihan kir bi niqab
Gencê fezla xwe te xef kir bi tîlsimatê turab
Şem‘ê kafûrê ‘ilmê xwe gerand bê teb û tab
Şubhî perwane veman em ciger û sînekebab
Ger çî perwane hewadarê şemalê dikeşîn⁶³²

12. Ah ji serpence û destê feres û espê memat⁶³³
Wê çewan bir ji te ferzîn û rux û filê heyat
Hem di vê ‘erşeyê pir neqşe du qanadê luhat⁶³⁴
Da şehê şebr û qerar û fereḫa me kiş û mat
Çî suwar û çî peya walihê ev mat û keşîn⁶³⁵

⁶³² Ger çî perwane hewadarê şemalê di geşîn (X), (Z)

⁶³³ Ah ji serpence û destê feres û espê memat(Z)

⁶³⁴ Hem di vê ‘erşeyê pir neqşe du qanadê luhat (Z)

⁶³⁵ Çî siwar û çî peya walihê ev mat û kişîn (Z)

13. Şed şukir Rebbî ji ew bağê şefa ‘alî cenab

Nûriyê nûrifeşan şaxê gulistanê şebab⁶³⁶

Xweş ferehbeş û şefabexş e ji bo yar û şebab

Lê birêj Rebbî fuyûzatê te rêhtî bo lubab

Da gelek reşhe ji feyza te ji wî jî bireşîn

14. Bîke bes **Fethiyê** bulbulşifetê dil bi şewat

Te bi neşma xwe helandin qelb û dil û canê civat⁶³⁷

Di meh û roj û sena dahiyeya fewt û memat

Tu bibêj bistê rebî‘ulewwelê çûye wefat⁶³⁸

Ku hezar sal û di gel sêşed û sî sal û şeş in

34

fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilun

Remel - + - - / - + - - / - + -

1. Ey şehê sîmîn qedan û serweran⁶³⁹

Meh liqa û mahitaba mehteran⁶⁴⁰

2. Bê te ger carek li şehrayê meşim

Dê bibit şehra li min teng û mekan⁶⁴¹

⁶³⁶ Nûriyê nûrifeşanê şaxê gulistanê şebab (Z)

⁶³⁷ Te bi neşma xwe helandin qelb û dil û canê civat(X), (Z)

⁶³⁸ Tu bibêj bistê rebî‘ulewwelê çûye wefat (Z)

⁶³⁹ Ey şehê sîmîn qedan serweran (A),(M)

⁶⁴⁰ Mehliqa û mahitana mehteran (Z)

Mehliqayê mahitaba mehteran(M)

⁶⁴¹ Dê bibit şehra li min teng mekan (A),(M)

3. Wer di gel te bême zindana fireng⁶⁴²
Û zindan dê bibit cayê eman ⁶⁴³

4. Xedd û xalê te ‘eceb xweş cem‘ bûn
Ger çî el-żżidani la yectemi‘an⁶⁴⁴

5. Dil ji te her çendi nabit munşerif
Lê ji kesrê her dîkî ah û fiğan ⁶⁴⁵

6. La di enla kesre da hatî gelet⁶⁴⁶
Ya nehin wek hev em û van nehwîyan ⁶⁴⁷

7. Pîşê bejna te xwiya bû şîmşad û serwe⁶⁴⁸
Zû ewan pejmurde kir badê xezan

8. Ger xwuya bîtin ji te engîstekî⁶⁴⁹
Dê bibit her kes çû Mecnûnê zeman

9. Weşfê hûsna te nehin qabil ebed
Ger çî şed heşsan bitin gewherfeşan

---

⁶⁴² Wer di gel te bême zindana fireng (Z)

⁶⁴³ Û zindan dê bibit cahê eman(Z)

Û zindan dê bibin cahê eman (A)

Û zindan dê bibit cayê eman(M)

⁶⁴⁴ Ger çî el-żżidani la yectemi‘an(X)

⁶⁴⁵ Lê ji kesrê her dîkî ah fiğan(M)

⁶⁴⁶ La di inla kesre da hatî gelet (Z)

⁶⁴⁷ Ya nehin wek hev em van nehwîyan (M)

⁶⁴⁸ Ev malik di destnivîsa (C)yê de nîne

Pîşê bejna te xwiya şîmşad û serw(A)

Pîşê bejna te xwiya bû şîmşad serw(M)

⁶⁴⁹ Ger xwuya bîtin ji te engîstekî(X), (Z),(A)

Ger xwuya bîtin ji te engîstekî (M)

10. Şorgula xeddê te hinkî buşkuvî ⁶⁵⁰

Fethî bû bulbulşifet feryadixwan

35

mefa‘îlun / mefa‘îlun / fe‘ûlun

Hezec + - - - / + - - - / + - -

1. Çi şahek min hebû şêrîn û şehbaz ⁶⁵¹

Bi qurban im bi qurban im bi qurban

Ĥebîb û dilruba û rah û rimbaz ⁶⁵²

Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban

2. Nedî min wek wî yar û dilrubayek

Ṭebîb û dilnewaz û dil kuşayek ⁶⁵³

Nebû wek wî ji derdan ra dewayek

Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban

3. Qesembîllah di dewrana dinê da

Nebû wek wî di qaf û qulzemê da ⁶⁵⁴

Dibêjim lew di her ĥîn û demê da ⁶⁵⁵

Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban

4. Bi qurban bim ji bona bejn û bala ⁶⁵⁶

Bi ĥeyran bim ji bona çeşmê şehla

⁶⁵⁰ Şorgula xeddê te hinkî bişkivî (Z)

⁶⁵¹ Çi şahek min hebû şêrîn û rimbaz(M)

⁶⁵² Ĥebîb dilrubayê rahê rimbaz (M)

⁶⁵³ Ṭebîb dilnewaz dil kuşayek (M)

⁶⁵⁴ Nebû wek wî di qaf qulzemê da(M)

⁶⁵⁵ Dibêjim lew di her ĥîn demê da (M)

⁶⁵⁶ Bi qurban bim ji bona bejn bala (M)

Bi qelb û rûh û can û mulk û mala⁶⁵⁷

Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban⁶⁵⁸

5. Çira dar û beran pijmurde bûne⁶⁵⁹

Çira her kes di dil da murde bûne

Ji hicra dilberan efsurde bûne

Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban

6. Ji hicrana hebîba nazidarem⁶⁶⁰

Kete 'alem hewar û zarezarem⁶⁶¹

Dibêjim ka şîrîn û şehsuwarem⁶⁶²

Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban⁶⁶³

7. Li 'alem da şedaya sohbeta wî⁶⁶⁴

Dilan hey kir cemala tel'eta wî

Hebû ma hezretek wek hezreta wî

Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban

8. Xeyala wî demadem her Xweda bû

Murada wî ji dil raha hûda bû

Bi qelbê û dost û yaran aşina bû⁶⁶⁵

Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban⁶⁶⁶

9. Ziya bû ew ji bona dîn û dewlet

---

⁶⁵⁷ Bi qelb rûh can mulk mala (M)

⁶⁵⁸ Bi heyran bim bi heyran bim bi heyran (A)

⁶⁵⁹ Çira dar û beran pejmurde bûne(Z)

⁶⁶⁰ Ji hicrana hebîba nazidaram (X), (Z),(A),(M)

⁶⁶¹ Kete 'alem hewar û zarezaram (X), (Z),(A),(M)

⁶⁶² Dibêjim ka şîrîn û şehsuwarem (X), (Z),(A),(M)

⁶⁶³ Bi heyran bim bi heyran bim bi heyran (A)

⁶⁶⁴ Bi 'alem da şedaya sohbeta wî (M)

⁶⁶⁵ Bi qelb dost û yaran aşna bû(X), (Z),(A),(M)

⁶⁶⁶ Bi heyran bim bi heyran bim bi heyran (A)

Çira bû ew ji bona mulk û millet ⁶⁶⁷

Şifa bû ew ji bona dağ û hesret ⁶⁶⁸

Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban ⁶⁶⁹

10. Nebû meyla dilê wî qeṭ bi ‘alem

Gulek bû ew di nêv gulzarê adem

Bi wî xweş bû dil û qelbê me her dem ⁶⁷⁰

Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban

11. Bi wî geş bû dil û qelbê murîdan

Di nav şêx û mēla û muste‘îdan ⁶⁷¹

Çi xweş gul bû melaza bê omîdan ⁶⁷²

Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban ⁶⁷³

12. Mucedded kir gelek eḫwal û eṭwar ⁶⁷⁴

Gerand carî ‘ûyûnê ‘ilm û enhar ⁶⁷⁵

Rîyazê ‘ilmê da ezhar û esmar ⁶⁷⁶

Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban

13. Ṭerîqa neqşebendî kir mucedded

Binaya ‘ilm û ḫikmet kir muşeyyed ⁶⁷⁷

Gelek rewneq wî da dînê Muḫemmed

Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban

⁶⁶⁷ Çira bû ew ji bona mulk millet(M)

⁶⁶⁸ Şifa bû ew ji bona dağ hesret (M)

⁶⁶⁹ Bi heyran bim bi heyran bim bi heyran (A)

⁶⁷⁰ Bi wî xweş bû dil qelbê me her dem (M)

⁶⁷¹ Di nav şêx mēlayê muste‘îdan (M)

⁶⁷² Çi xweş gul bû melaza bê omîdan(M)

⁶⁷³ Bi heyran bim bi heyran bim bi heyran(A),(M)

⁶⁷⁴ Mucedded kir gelek ehwal etwar (M)

⁶⁷⁵ Gerand carî ‘ûyûnê ‘ilm enhar (M)

⁶⁷⁶ Rîyazê ‘ilmê dan ezhar û esmar (A)

⁶⁷⁷ Binaya ‘ilm ḫikmet kir muşeyyed (M)

14. Çi xweş xeyrul-xelefekî neqşiyân bû
Melaz û melce'a me 'aşiyân bû
Umîd û hîviya bêhîviyan bû
Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban

15. Di remzan hikmetul-'ayn û îşaret⁶⁷⁸
Di lefzan şed şifa û şed bişaret
Îşarat û şifa kir wî 'ibaret ⁶⁷⁹
Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban ⁶⁸⁰

16. Eger çî meşriq û meğrib bû Nûrşîn
Ji bo vê afitaba dewlet û dîn
Ji meşriq ta bi meğrib kir wî nûrîn ⁶⁸¹
Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban

17. Ji vê şemsê belê bê par bû xuffaş
Nedî Şanî ji bo wî geyrê çav şaş
Te'alellah çî xweş zatek bû şabaş
Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban

18. Çiqas Nûrşîn bû xweş erwağzarek
Çemengah û riyaz û murğizarek⁶⁸²
Diçû 'erşî ji wî xweş zarezarek ⁶⁸³
Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban ⁶⁸⁴

⁶⁷⁸ Di remza hikmetul -'ayn û îşaret (Z)

Di remzan hikmetul-'ayn îşaret(M)

⁶⁷⁹ Îşarat şifa kir wî 'ibaret (M)

⁶⁸⁰ Bi heyran bim bi heyran bim bi heyran(A)

⁶⁸¹ Ji meğrib ta meşriq kir wî tezyin(M)

⁶⁸² Çemengah riyaz murğizarek (M)

⁶⁸³ Diçû 'erşî ji wî xweş zarezarek (M)

⁶⁸⁴ Bi heyran bim bi heyran bim bi heyran(A)

19. Gelek wek quṭbê Bestamî û Menşûr⁶⁸⁵

Gelek wek xwaceyê eḫrarê meşhûr

Dihatin ew dibûn yek mecme‘ek nûr⁶⁸⁶

Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban⁶⁸⁷

20. Fiğan û ḫesret û şed ah û feryad⁶⁸⁸

Çewan rabûn ji nav me şah û şehzad⁶⁸⁹

‘Imaret xaneyâ dil kirine berbad

Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban

21. Bi der hatin ji nava mulk û mala⁶⁹⁰

Kirin wan ‘ezmê nezhetgah û pala⁶⁹¹

Der û dîwan kirin xalî û vala

Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban⁶⁹²

22. Bihêle naşir û me‘şûm û lawa⁶⁹³

Teqiyyî û baqî û sulṭan û ṭaha⁶⁹⁴

Veke ya Reb bi wan dergahê şaha

Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban

23. Edim fihim zamanen ġeyrê mehdûd

---

⁶⁸⁵ Gelek wek quṭbê Bestammî Menşûr(M)

⁶⁸⁶ Li dîwanê dibûn yek mecme‘ek nûr (M)

⁶⁸⁷ Bi heyran bim bi heyran bim bi heyran(M)

⁶⁸⁸ Fiğan û ḫesret şed ah feryad (M)

⁶⁸⁹ Çewan rabûn ji nav me şah şehzad(M)

⁶⁹⁰ Bi der hatin ji nava mulk mala (M)

⁶⁹¹ Kirin wan ‘ezmê nuzhetgah û pala (Z)

Kirin wan ‘ezmê nezhetgah pala(M)

⁶⁹² Bi heyran bim bi heyran bim bi heyran(A)

⁶⁹³ Bihêle naşir û me‘şûm lawa (M)

⁶⁹⁴ Teqiyyî baqî sulṭan ṭaha (M)

Bihim yehya rusûm el-fezli wel-cûd⁶⁹⁵

Miqamul-ceddi ‘enhum geyru mecdûd

Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban⁶⁹⁶

24. Mueyyed ke tu eşhabê wî xanî

Xuşûşa neclê şehbazê Hezanî

Berê luţfa wî de **Fethiyê** canî

Bi qurban bim bi qurban bim bi qurban

36⁶⁹⁷

fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Merheba ey peykê ‘uşşaqê hezîn û dilbirîn⁶⁹⁸

Zûve muştâq in ji bo te wek mekes bo engebîn⁶⁹⁹

2. Xeyrê meqdem xweş tu hatî şedhezar keyf û fereh⁷⁰⁰

Her bibe ji bo te di gel ‘izz û selamet hemqerîn

3. Dê çi bêjî ka ji eḫwalê şepala nazidar

Lefz û guftarê te ne ew şekker û qendê şirîn⁷⁰¹

⁶⁹⁵ Bihim yuhya rusûm el fezli wel cûd (Z)

⁶⁹⁶ Bi heyran bim bi heyran bim bi heyran (A)

⁶⁹⁷ Ev helbest di destnivîsa (A)yê de nîne

⁶⁹⁸ Merheba ey peykê ‘uşşaqê hezîn û dilbirîn (X)

Merheba ey peykê ‘uşşaqê hezîn dilbirîn (M)

⁶⁹⁹ Zûve muştâq in ji bo te wek mekes in bo engebîn(M)

⁷⁰⁰ Xeyrê meqdem xweş tu hatî şedhezar keyfê fereh (M)

⁷⁰¹ Lefz û guftarê te ne ew şekker û şehdê şirîn (Z)

Lefz guftarê te ne ew şekker û şehdê şirîn(M)

4. Ez dibêm tûtî di dunya ger hebîtin ew tu yî
Xweşxeram î xweşkelam î canfezayê nazenîn
5. Nefhêya miskê te teşrîf kir ji sehra ya xoten
Ya demê ‘Îsayî ya badê şebayî bil-yeqîn
6. Tê ji nik wî dilbera şorgul xeda qamet elîf
Hem muşerref hem mu‘eţter bi zulf û xalê ‘enberîn
7. Tûtîyayê çehvê korî merhema qelb û dil î ⁷⁰²
Xweş tu tiryaq î ji bo melsû‘ê çehvê nergisîn
8. Ez qewî îro birîndar û feqîr im sîneçak⁷⁰³
Lew serapa ateş im herdem dikim ah û enîn ⁷⁰⁴
9. Sîneçak û derdimend û mustemend û derbider⁷⁰⁵
Çav li rê û guh li dergeh zar û giryan û hezîn ⁷⁰⁶
10. Şed hezar ‘illet ji hicrana hebîba çavgezal
‘Edd û îhşa nabe mumkin qeţ bi sogend û yemîn ⁷⁰⁷
11. ‘Erzihala **Fethiyê** bêçare ba husnê edeb
Tu bibe wî hezreta wek rewzeya xulda berîn

⁷⁰² Tûtîyayê çehvê gorî melhema qelb û dil î (M)

⁷⁰³ Ez qewî îro birîndar û feqîr û sîneçak (M)

⁷⁰⁴ Lew serapa ateş im herdem dikim ah enîn (M)

⁷⁰⁵ Sîneçak derdemend mustemend derbider(M)

Sîneçak û derdemend û mustemend û derbider(C)

⁷⁰⁶ Çav li rê û guh li dergeh zar û giryan hezîn (M)

⁷⁰⁷ ‘Edd û îhşa nabe mumkin qeţ bi sowgend û yemîn (X), (Z),(M)

mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun / mustef' ilun

Recez -- + - / -- + - / -- + - / -- + -

1. Dîsa ji nû leb şekerîn avête dil 'işq û evîn⁷⁰⁹
Lew bûye mecrûh û birîn her dem dike şed ah û ah⁷¹⁰
2. Şed ah û nalîn û fiğan her dem ji dil tîn bêguman⁷¹¹
Ji destê wê hûra cinan ebrûhilala hemçû mah
3. Qamet neya xurşîdê rû reş kakila mişkînê bû
'Enber şifet zulfê li rû ferwar û hem 'ewn û penah
4. Şêrînleba dil mustened zûlmê dîkit pîr bê 'eded⁷¹²
Dad û meded dad û meded kuştî feqîrê bê gunah
5. Ey dilrubaya nazenîn ey gewher û le'le şemîn
Napîrsî qe li hâlê hezîn karê te her cewr û cefah⁷¹³
6. Ger pîrs bikî hâlê dil e mesrûr e ew ya dilkul e⁷¹⁴
Ey nazîka xed şorgul e dê li 'erşê 'ela bê kulah

⁷⁰⁸ Ev helbest di destnivîsa (A)yê de nîne

⁷⁰⁹ Dîsa ji nû leb şekerîn avête dil 'işq û evîn (X),(Z),(M)

⁷¹⁰ Ev rîste di destnivîsa bîngê de wek şêweza 'Ji destê wê selwa ciwan' jî hatiye diyarkirin

⁷¹¹ Şed ahê nalîn û fiğan her dem ji dil tîn bêguman(X),(M)

⁷¹² Şêrînleba dil mustened zûlmê dîkit pîr bê 'eded (X),(Z)

⁷¹³ Napîrsî qe li hâlê hezîn karê te her cewr û cefah(X),(Z)

⁷¹⁴ Ger pîrs bikî hâlê dil e mesrûr e ew ya dilkul e (X),(Z)

7. Bayê firaqa dilberan zerkiye wek bergê xezan
Cism û cesed hem rûh û can qeç carekê nakin nîgah
8. Nakit nezer ew mahitab qelbê ‘elîl bûye kebab
Nalîn û efgan bêhisab tèn da’ima bê gah û gah ⁷¹⁵
9. Bûm mexzena derd û elem derd û elem nayê qelem
Ji wê dilbera şahîb ‘elem ew surxê rûya keç kulah
10. Beyza yeda sûr peyker î lebşekera xweş menzer î ⁷¹⁶
Serdeftera sîmînber î şêrîn dihana ‘eşresah ⁷¹⁷
11. Dil da’ima dilber divê tûtî di leb şeker divê ⁷¹⁸
Fethî perî peyker divê qeşd û mirada mihr û mah ⁷¹⁹

38⁷²⁰

fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + -

1. Fîl-ħeqîqet rindî we ħusna ħebîban her heye
Lê ziyade ger bibînet ‘aşîqê rencûr dil e ⁷²¹
2. Dilbera mexmûr qebaya nazika hişyar û mest
Zulf û xalan tu xwuya ke da xwuya ke şorgul e

⁷¹⁵ Nalîn û efgan bêhisab tèn da’ima bê gah gah(M)

⁷¹⁶ Beyza yeda hûr peyker î lebşekera xweş menzer î(Z)

Beyza yeda sûr peyker î lebşekera xweş menzer î (M)

⁷¹⁷ Serdeftera sîmînper î şêrîn dihana ‘eşresah(Z)

⁷¹⁸ Dil da’ima dilber divê tûtî di leb şeker divê (M)

⁷¹⁹ **Fethî** perî peyker divê qeşd û murada mihr û mah (X), (Z)

Ev riste di destxeta bîngê de bi şewaza “Qeşd û mirada zerre mah”, “Qeşd û mirada mihr”, “Qeşd û mirada zer” jî hatiye nişandan.

⁷²⁰ Ev helbest di destnivîsa (A) û (M)yê de nîne

⁷²¹ Lê ziyade ger bibînet ‘aşîqê rencûr dil e (Z)

3. Ger bibîne zulf û xalan ‘aşiqê sewda û dost
Dê li afaqan belav bit ev şeda û gûlgul e
4. Weşf û nîşan dê belav bit ger çi bê hemtayî tu
Çunke bê hemtaye ‘aşiq ew di weşfan bulbul e
5. Hûbbê dêm bê şek belaye cismê dal û nûn dikit
Her ji derdan ew dibêje ah ji destim çû dil e
6. Cismê bê dil derdemend e yek hebek cu nakitin⁷²²
Lew ji neqşa qîmetî ah û fiğan radihile
7. Ah û efğan tê ji nik wî her wekî lehb û pereng
Lê nizanî e nedîtî firqeta weşla gul e
8. Dê li wî sewdayî û şed lewmekar hem rabin
Dîn û sewda ye cunûne ew ne merdek ‘aqil e
9. Dînî û sewdayiyek dê lê zuhûr be wî demî
Ger bibînit zulf û xal û ebrû û reş kakul e⁷²³
10. ‘Işqê derdek bê dewa ye nîne qeş îla wişal⁷²⁴
Geyrê weşla ê ku bûyî qeddê mihrabê dil e
11. Ya reb ez badê xezaneş zulf û xalan hifzidar
Ta nemî yabed teşawul ber çu ewraqê gule⁷²⁵

---

⁷²² Cismê bê dil derdimend e yek hebek cu nakitin (Z)

⁷²³ Ger bibînit zulf û xal û ebrû û reş kakil e (Z)

⁷²⁴ ‘Işq derdek bê dewa ye nîne qeş îla wişal (Z)

⁷²⁵ Ta nemî yabed teşawul bur çu ewraqê gule (Z)

12. Zulfê pabendê muhibban qeyd û zencîrê di xal
Her dikêşe van belayan ba şeda û welwele

13. Der muqasatê hewa çend salekî têk şerf bûn⁷²⁶
Lew 'ilel yek yek muretteb bûn ji destê şorgul e

14. **Fethiyê** naçarê bê endam taqet qeş nema
Lê ke yek rehmek Xweda ra nazika bû sunbul e

39⁷²⁷

mefa'îlun / mefa'îlun / fe'ûlun

Hezec + - - - / + - - - / + - -

1. Te'alellah ji vê aba zelal e
Te'alellah ji vê xemra helal e
2. Hebûya carekê ger min vexwara
Ku têr av bibwa ev ezmanê lal e
3. Me bikra hemdekî xaliş ji bona
Xwedayê zul celalê layezale
4. Bide min saqiya kûza şerabê
Mede guh van tebîbê bed fi'al e

⁷²⁶ Der meqamatê hewa çend salegî têk şerfe bûn(Z)

⁷²⁷ Ev helbest di destnîvîsa (A) û (M)yê de nîne

5. Nehin zu nef ‘û zer wellahî wallah⁷²⁸

Ji ğeyrî zatê pakê bê mişal e

6. Kesê xwuy şibhe bit yek zerrekî tê

Biîirse ew bira ji werîta webal e

7. Kerem ke saqiya bîne şerabê

Ela ey çav li dest û dil li bal e

8. Li ser reğma hekîmanê zemanî

Bi qanûn û bi şer‘a zul-celale

9. Di enwara tebîban da me dîtî⁷²⁹

Digo şed cur‘e bo xeste heval e

10. Welêkin puştî teftêşek ‘eca’ib

Me jê fehm kir ku ferz e lamuhal e⁷³⁰

11. Li ser şidqa evê de‘wa me şahid

Cemî‘ê şerh û haşî ey heval e

12. Bes e **Fethî** ji heddê xwe meçe der

Te‘alellah ji vê nezma delal e

---

⁷²⁸ Nehin zu nef ‘û zer wellahî billah (Z)

⁷²⁹ Di enwara tebîban da mi dîtî (Z)

⁷³⁰ Mi jê fehm kir ku ferz e lamuxal e (X)

40⁷³¹

mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1. Ji hecra dilbera nazik me pir efğan û nalîn e⁷³²
Muferreḥ qeṭ nebûn carek bi weşla yarê şêrîn e
Di dil hîlbû qewî narek ji ber wî me qerar nîn e
2. Kesî ku dil mu'elleq bit bi damana dilawîzan
Çisan dê dil muferreḥ bit ji xwûnrîziyê xwûnrîzan
Peyapey dê mukedder bit ji hecra şekkeramîzan
3. Necat û raḥeta canî me can şabaşê canan e
Bi nisbet mahê tabanî ziyabexşê dil û can e
Ji me'yûsî û ḥirmanî me nalîn kahê keywan e
4. Belê bo dil heyîn raḥet welê ḥirman û me'yûsî
Li wan ev reng bûwe 'adet di gel neyrenge û salûsî
Bi 'aşiq qeṭ nezer nadit meger îlla bi casûsî
5. Qeba surxê 'eṭîrsayî li mehrûya şekerxende⁷³³
Li canê bê dilê mayî 'eceb renc û 'eceb derd e
Li pêşber wî dîlarayî qewî meḥcûr û şermende

⁷³¹ Ev helbest di destnivîsa (A) û (M)yê de nîne

⁷³² Ji hecra dilbera nazik me pur efğan û nalîn e(X),(Z)

⁷³³ Quba surxê 'eṭîrsayî li mehrûya şekerxende(X),(Z)

6. Seraser t k   t k nal n dikit can   dil   d de
 Ji ber cewra w  dil b  xw n  u  ax  b d  lerz de
 Bi ev de'ib   bi ev ay n dib  **Feth ** tu  emd de

41⁷³⁴

mef' lu / fa'ilatun / mef' lu / fa'ilatun

Behra Muzar  -- + / - + -- / -- + / - + --

1. Buhar bi ser me hat  l  fayde n ne e la
 Yar ger wi al  n ne ba    buhar nexwe  b 
2. Lew ba    be ce bostan  orgul di nav gulistan
 B  wan di dest  mestan e la qew  nexwe  b 
3. Yar ger firaq  ha il ger b  di nav gul   mul
  orgul bi mi l  sunbul b   o bete  nexwe  b 
4. Ger n  i mey di cam  wellah bizan peyam 
 B  t n   salam  dildar  qe  nexwe  b ⁷³⁵
5. Ger zulf   xal  z n  dildar  wek  ir n ⁷³⁶
 Der cennetê neb n  cennet qew  nexwe  b 

⁷³⁴ Ev helbest di destniv sa (M)y  de n ne

⁷³⁵ B  d t n   salam  dildar  qe  nexwe  b  (X),(Z), (A)

⁷³⁶ Ger zulf   xal  z n  dildar  wek  er n  (Z)

6. Wellah ھeram e kewşer bê rûyê yar û dilber
Bê rûyê yar û dilber kewşer ji xwe nexweş bû
7. Haşa ku der cehennem an yarê mûyê dirhem⁷³⁷
Bînî xwe destê berhem pêşber li şahê xweş bû
8. Cana meke firaqet ez şahib iştiaqet⁷³⁸
Wellah nehî liyaqet firqet jî pir nexweş bû⁷³⁹
9. ‘Ewrê firaq û hicran ez bağê weşl û bostan
Bavê nebit li meydan lewra ku ew nexweş bû⁷⁴⁰
10. Cerg û ciger meke xwîn ھeta bi kengî çendîn
Zulm û te‘eb bixwendîn zulm û te‘eb nexweş bû
11. Tali‘ nekir tûlû‘e tûlû‘ê pir sutû‘e⁷⁴¹
Ta key verêm dumû‘e di gel me pir nexweş bû⁷⁴²
12. Yar ji li rengê kewkeb inşaf nekir di yek şeb
Neda me camê meşreb meşreb li me nexweş bû
13. Meşreb me telx kam kir xwab û nezer ھeram kir⁷⁴³
Ta hudhudî peyam kir peyamekî çi xweş bû

⁷³⁷ Haşa ku der cehennem an yarê mûyê derhem (Z)

Haşa ku der cehennem an dildarê mûyê dirhem(A)

⁷³⁸ Cana meke firaqet ez şahibê iştiaqet (Z)

⁷³⁹ Wellah nehî liyaqet firqet jî pur nexweş bû (Z)

Wellah nehî liyaqet firqet jî pur nexweş bû (A)

⁷⁴⁰ Bavê nebit li meydan lewra ku ew nexweş bû(A)

⁷⁴¹ Tali‘ nekir tûlû‘e tûlû‘ê pur sutû‘e (Z)

⁷⁴² Ta key verêm dumû‘e di gel me pur nexweş bû (Z)

⁷⁴³ Meşreb me telix kam kir xwab û nezer ھeram kir(Z)

14. Mizgînê da me weşlet nageh ji xwabê geflet

Wişalê nîne firqet firqet çî marê reş bû

15. Rabûn di kûh û deştan xweş kir me seyr û geştan

Dest best û pê vemiştan gihane cayê xweş bû⁷⁴⁴

16. Weşlet me kir bi yar e derhat ji payê xare⁷⁴⁵

Ṭali' jî bûyî yar e dil jî 'eceb çî xweş bû

17. Ey **Fethiyê** hezîne carek were bibîne⁷⁴⁶

Bê ah û bê enîne Xalê li rûyê geş bû

42⁷⁴⁷

fa'ilatun / fa'ilatun / fa'ilun

Remel - + - - / - + - - / - + -

1. Gul xweş in sosin xweş in sunbul xweş in

Ew zî çû ew zî çû ew zî çû

'Endelîb û kumrî û bulbul xweş in⁷⁴⁸

Ew zî çû ew zî çû ew zî çû

2. Ṭel'eta xûban û mehparan xweş e⁷⁴⁹

Muḥbeta rindan û dildaran xweş e⁷⁵⁰

⁷⁴⁴ Tali' ji bo yarê 'aşîq dilet çî xweş bû(A)

⁷⁴⁵ Wuşlet me kir bi yar e derhat ji payê xare (Z)

Ev malik di destxeta (A)yê de nîne

⁷⁴⁶ Ey 'Aşîqê Hezîne carek were bibîne (A)

⁷⁴⁷ Ev helbest di destnivîsa (A), (X) û (C)yê de nîne û ji destnivîsa (Z)yê hatiye girtin

⁷⁴⁸ 'Endelîb kumrî û bulbul xweş in(M)

⁷⁴⁹ Şoḥbeta xuban û dildaran xweş e(M)

⁷⁵⁰ Ṭel'eṭa rindan û mehparan xweş e(M)

Luţf û goftara şekerbaran xweş e

Ew zî çû ew zî çû ew zî çû

3. Heyf û hesret min li ew dewr û zeman

Dewr û ewqatê wişala dilberan

Pur xweş e adar û nîsan û gulan

Ew zî çû ew zî çû ew zî çû

43⁷⁵¹

mef'ûlu/ mefaîlun/ mef'ûlu/ mefaîlun

Hezec -- +/ + --- / -- +/ + ---

1. Ey dil bi gemê hicran ta kengî binalî tu

Wî mecmerê pir nîran da'im di xiyalî tu⁷⁵²

2. Ev ah û fiğanê te çûne felekê 'alî⁷⁵³

Bêzar û birîndar î ji wan qewsê hilal î tu

3. Ev cism û cesed pêkve zerbûne ji destê te

Sergeşte û bîmarî bê mal û menal î tu⁷⁵⁴

4. Gemperwer û gemnakî herdem tu elemnakî⁷⁵⁵

Şed pare û şed çakî muştqaqê wişal î tu

5. Can bû ji te fersûde carek nebû asûde

⁷⁵¹ Ev helbest di destnivîsa (A)yê de nîne

⁷⁵² Wî mecmerê pur nîran da'im di xiyalî tu (X), (Z)

⁷⁵³ Ev ah fiğanê te çûne felekê 'alî(M)

⁷⁵⁴ Sergeşte bîmarî bê mal û menal î tu(M)

⁷⁵⁵ Gemperwur û gemnakî herdem tu elemnakî(Z)

Gemperwer û gemnagî herdem tu elemnakî(M)

Wek murgê gem alûde her weqti dinalî tu⁷⁵⁶

6. Perwaneyê xweş reng î bê şewt û hes û deng î⁷⁵⁷

Geh gahê bi aheng î heyranê şemal î tu

7. Xweş murgekî demsaz î şehzade û şehbaz î⁷⁵⁸

Pur talibê perwazî lê bê per û bal î tu

8. Ev per û balê şûrî heta te hebin dûrî⁷⁵⁹

Bêçare û mehcûr î mehrûmê kemal î tu⁷⁶⁰

9. Rabe xwe mu'erra ke van bal û peran rake⁷⁶¹

Wek xalê xwe sewda ke ger talibê xalî tu

10. Du gav e riya dilber yek serser û yek derber

Belkî yek e ya ser ser ger nemri mişal î tu

11. Bê şubhe şibhî lax î dê tu bibê bin axî⁷⁶²

Cismê xwe ji vî kaxî er çende delal î tu⁷⁶³

⁷⁵⁶ Wek murgê gem alûde her weqt dinalî tu (M)

⁷⁵⁷ Perwaneyê xweş reng î bê şewt û hiss û deng î (Z)

⁷⁵⁸ Xweş murgekî demsaz î şehzade şehbaz î (M)

⁷⁵⁹ Ev bal û perê şûrî heta te hebin dûrî (X), (Z)

Ev bal perê şûrî heta te hebin dûrî (M)

⁷⁶⁰ Bêçareyê mehcûr î mehrûmê kemal î tu (M)

⁷⁶¹ Rabe xwe mu'erra ke van bal peran rake (M)

⁷⁶² Bê şubhe şubhî lax î dê tu bibê bin axî (Z)

⁷⁶³ Ev helbest di temamê destnivîsan de kême.

mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun / mefa'îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1. Ji 'işqa vê şekerxayê şev û rojan dinalim ez⁷⁶⁵
Şev û rojan dinalim ez ji 'işqa vê şekerxayê⁷⁶⁶
2. Fıraqa serwê belayê dil can hinavan şoht
Dil can hinavan şoht fıraqa serwê belayê
3. Wucûda min serapayê bi hicrana xwe texrîb kir
Bi hicrana xwe texrîb kir wucûdê min serapayê
4. Delal û xûb û zîbayî ji weşla xwe me mehrûm kir
Ji weşla xwe me mehrûm kir delal xûb û zîbayî
5. Çi tîrek bû li dil dayî ji qewsa firaqê hicranê
Ji qewsa firaqê hicranê çî tîrek bû li dil dayî
6. Ji nav me şibhetê bayê bilez çû cennetul-fîrdews
Bilez çû cennetul-fîrdews ji nav me şibhetê bayî
7. Çi ni'met bû ji mewlayî di luţfê rehma îhsanî
Di luţfê rehma îhsanî çî ni'met bû ji mewlayî
8. Muleqqeb bû seydayî di nava xaş hem 'aman⁷⁶⁷

⁷⁶⁴ Ev helbest di destnivîsa (A), (X) û (C)yê de nîne û ji destnivîsa (M)yê hatiye girtin

⁷⁶⁵ Ji 'işqa vê şekerxayê şev û rojan dinalim ez (Z)

⁷⁶⁶ Şev û rojan dinalim ez ji 'işqa vê şekerxayê(Z)

⁷⁶⁷ Di nava xaş hem 'aman muleqqeb bû seydayî (Z)

Di nava xaş hem ‘aman muleqqeb bû seydayî⁷⁶⁸

9. Şebîhê wî li dinyayê qesem billeh nebû qeṭ kes⁷⁶⁹

Qesem billeh nebû qeṭ kes Şebîhê wî li dinyayê⁷⁷⁰

10. Bi qedd û bejn û balayî esef da serw û şimşadan⁷⁷¹

Esef da serw û şimşadan bi qedd û bejn û balayî⁷⁷²

11. Wekî wî xûb û ra‘nayî nehin qeṭ kes di dewrê da⁷⁷³

Nehin qeṭ kes di dewrê da wekî wî xûb û ra‘nayî⁷⁷⁴

12. Ji bona wî simensayî çira **Fethî** nebû qurban⁷⁷⁵

Çira **Fethî** nebû qurban ji bona wî simensayî⁷⁷⁶

45⁷⁷⁷

mefa‘îlun / mefa‘îlun / mefa‘îlun / mefa‘îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1. Hewar e hey hewar e min ji vê qêrîn û gewğayê⁷⁷⁸

Nema min quwwet û taqat ji hicra wê dilarayê

⁷⁶⁸ Muleqqeb bû seydayî di nava xaş hem ‘aman (Z)

⁷⁶⁹ Qesem billeh nebû qeṭ kes şebîhê wî li dinyayê (Z)

⁷⁷⁰ Şebîhê wî li dinyayê qesem billeh nebû qeṭ kes (Z)

⁷⁷¹ Esef da serw û şimşadan bi qedd û bejn û balayî (Z)

⁷⁷² Bi qedd û bejn û balayî esef da serw û şimşadan (Z)

⁷⁷³ Nehin qeṭ kes di dewrê da wekî wî xûb û ra‘nayî (Z)

⁷⁷⁴ Wekî wî xûb û ra‘nayî nehin qeṭ kes di dewrê da (Z)

⁷⁷⁵ Çira **Fethî** nebû qurban ji bona wî simensayî (Z)

⁷⁷⁶ Ji bona wî simensayî çira **Fethî** nebû qurban (Z)

⁷⁷⁷ Ev helbest di destnivîsa (M), (X) û (Z)yê de nîne.

⁷⁷⁸ Hewar e hey hewar e min ji vê qêrîn gewğayê(A)

2. Ji 'işqa wê şekerxayê nikarim ez tehemmul kim
Kû da çû ye xuya nabe delal û xûb û zîbayê
3. Ji hicra nazenînan min dil û can û ciger kûl bû
Di dil hil bû qewî narek ji şewqa bejn û balayê
4. Dema wecha munewwer têtê fikra min dibim serxweş
Dibim medhûş û bêhiş ez ji fikra çeşma şehlayê
5. Kete 'alem enîn û nale û feryad û hem efğanem⁷⁷⁹
Seraser bêheş û mestin ji wan keyfek qewî nayê
6. Ji qelban derketî keyf û fereh dil ma dinalînî
Nema qeṭ lezzet û 'uşret di piştî rûyê seydayê⁷⁸⁰
7. Çi san dî dil muşeffa bit çi san dî dil mufferreḥ bit
Di piştî rûyê seydayî nemînim ez li dunyayê
8. Fiğan û ḥesret û feryad û ahîn û hezar nal⁷⁸¹
Dikin cumle xela'ik ji hicra mahê sîmayê⁷⁸²
9. Ji vê dewra ku dewwarê ne ev ma'mûl bû îro
Ji nageh ateşê hicrê ḥebîban girt serapayê
10. Der û dîwan û eywan cumle bûn mey'ûs û hem meḥzûn
Melûl û ustûxwarin tev ji hicra wê semînsayê

⁷⁷⁹ Kete 'alem enîn û nale û feryad hem efğanem(A)

⁷⁸⁰ Nema qeṭ lezzet û 'uşret di piştî rûyê seydayê(A)

⁷⁸¹ Fiğan ḥesret û nalîn û feryadû we ahîn e (A)

⁷⁸² Digo cumle xela'ik ji hicra mah sîmayê(A)

11. Qed û bala û ruxsar û xeṭ û xal û leb û qamet

Niqab û perde û pêçe biser hatin ji gebrayê

12. Qe mumkun nîne êdî cilwedarî ez xeṭ û xalan

Xwedavenda muyesser ke ji bona me di ‘uqbayê

13. Nehin kes bêkes û bêçare û bêdil wekî **Fethî**⁷⁸³

Meke ya Rebb ewî mehrûm ji luṭfa şêx û seydayê

46⁷⁸⁴

mefa‘îlun / mefa‘îlun / mefa‘îlun / mefa‘îlun

Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1. Hilak bûm ez ji destê te revandî dil ji destê me⁷⁸⁵

Ji zulfan lew bi eḡan im bi ahîn im hezar zarî

2. Tezerru‘ şed hezar caran me kir ez dergehê barî

Wişalê ku muyesser ke bi wan turreyê terrarî

3. Dilê min reftî û burdî ela ey dilbera nazik

Bes e zûlm û cefaya te di gel vê qehr û azarî

4. Me meqşed nîne ez dunya ji geyrî nazenîn hûrî

Te meqşed nîne geyrî zûlm li vî azar û rencûrî

5. Ṭulu‘ kir ṭali‘ê bedbext zuhel derket bi nehsî lew

Di mabeyna me da çêbû hezaran bu‘d û hem dûrî

⁷⁸³ Nehin kes bêkes û bêçare û bêdil wekî **Baqî** (A)

⁷⁸⁴ Ev helbest di destnivîsa (A) û (M)yê de nîne

⁷⁸⁵ Helak bûm ez ji destê te revandî dil ji destê me (Z)

6. Firaq çêbû di mabeyna du mehbûban ‘eceb renc e⁷⁸⁶
Li kû ma ew di ewşafan ‘ezîz û nazenîn şûrî
7. ‘Ezîz û lebşeker xende çu zuhre bi lewn û hemrengê
Munewwer kir bi sîma wî hemî afaq û eqtarî
8. Hemî afaq û eqtaran minewwer bûn bi rûyê wî
Bi rûyê nêrgiza nazik hebîb û yar û dildarî
9. Di mabeyna me da ha’il hezar ha’il hezar ha’il
Bi yarê xwe nebûn waşil me xew nîne şevê tarî
10. Wişala şox û mergûbî muyesser qeş nebû bo me
Dibînî lew bi efğan in dibinin şed cefa dûrî
11. Eya dewra ku dewware heta kengî ji te **Fethî**
Bikêşe şed hezar cewr û cefa û qehr û rencûrî

47

fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilatun / fa‘ilatun

Remel - + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1. Ey siracê dûrbînan şebr û raşa hemnişînan⁷⁸⁷
Merhema qelbê hezînan naziya şêrîn leban î⁷⁸⁸

⁷⁸⁶ Firaq çêbûn di mabeyna du mehbûban ‘eceb renc e (X)

⁷⁸⁷ Ey siracê dûrbînan şebr û raşa hemnişînan (Z)

⁷⁸⁸ Melhema qelbê hezînan naziya şêrîn leban î(A)

2. Ey keremkarê nedîman xweşkerê qelbê seqîman
Meqşeda her musteqîman şorgula bağê cînan î
3. Ey dewayê derdimendan musteğasê mustemendan
Sosina bostanê werdan tûtiya şekerdihan î ⁷⁸⁹
4. Dilruba û tabnak î şu'leya Yezdanê pak î ⁷⁹⁰
Daruwê derdê helak î merhema qelb û dilan î ⁷⁹¹
5. Merhem û hem me'ber î tu melce' û hem rehber î tu ⁷⁹²
Meymen û hem meyser î tu çeşmeya teşneleban î ⁷⁹³
6. Rewneq û teşrîf û rûh î şehriyarê pir futûh î ⁷⁹⁴
Bo me xweş rağ û şebûh î hîviya me dilkulan î ⁷⁹⁵
7. Hemnişînê mahitab î hemqerînê afitab î ⁷⁹⁶
Hadiyê nehca şewab î Şedefa gewherfeşan î
8. Ey delîlê pêşîwayan muqtedayê rehnumayan
Destegîrê bê newayan kewkeba şubha şevan î
9. Mehweş û hem mehcebîn î nazidar û surşîrîn î ⁷⁹⁷
Naşîrê dînê mubîn î neclê şebazê Hezan î

⁷⁸⁹ Sosina bostanê rindan tûtiya şekerdihan î(M)

⁷⁹⁰ Dilruba tabnak î şu'leya Yezdanê pak î (M)

⁷⁹¹ Daruwê derdê helak î melhema qelb û dilan î(A)

Daruwê derdê helak î melhema qelb dilan î (M)

⁷⁹² Melhem û hem me'ber î tu melce' û hem rehber î tu(A)

Merhem hem me'ber î tu merhem hem me'ber î tu(M)

⁷⁹³ Meymen û hem meyser î tu çeşmeya teşneleban î (M)

⁷⁹⁴ Rewneq teşrîf û rûh î şehriyarê pir futûh î(M)

Rewneq û teşrîf û rûh î şehriyarê pur futûh î (Z)

⁷⁹⁵ Bo me xweş rağ û şebûh î hîviya me dilkulan î(M)

⁷⁹⁶ Hemnişînê mahitab î hemqerînê afitab î (Z)

⁷⁹⁷ Mehweş û hem mehcebîn î nazidar û surşîrîn î (Z)

10. Neclekî ‘aşiq gudaz î menbe‘a esrar û raz î
Pir bi şox û şeng û naz î şorgula nêv sunbulan î ⁷⁹⁸
11. Gulşena bağê hidayet çeşmeya hilm û melahet⁷⁹⁹
Kûhê tewqîr û fexamet meçmeħa çeşm û dilanî
12. Qelbê ‘uşşaqan li qamet ma muħeyyer bê metanet
Nayte heş ħeta qiyamet ta gehe axir zeman î
13. Dilnewaz û pêkve naz î canfeza û ğunçe baz î⁸⁰⁰
Şahizad û şahibaz î feruħ û hem şadiman î ⁸⁰¹
14. Textê irşadê te mesned tekyegaha te ji serħed
Ĥezretî Şanî mumecced şehnişîn û dileman î ⁸⁰²
15. Dil hewaye te dixwazit da bi wê fexrê binazit
Kî bi dildarî bibazit dê bibîne kamuranî
16. Kamuran û ber murad bit ger ne bed eşl û fesad bit⁸⁰³
Wer ne teb‘ê wî ‘inad bit nagî qeşdê yek zemanî ⁸⁰⁴
17. **Fethiyê** naçarê Wamiq Ew bi teb‘ê xwe muwafiq
Goti çend ferdê ne la’iq Li bejn û bala dilistanî

⁷⁹⁸ Pur bi şox û şeng û naz î şorgula nêv sunbulan î(Z)

Pir bi şox şeng naz î şorgula nêv sunbulan î (M)

⁷⁹⁹ Gulşena bağê hidayet çeşmeya ‘ilmê melahet(M)

⁸⁰⁰ Ev malik di destxeta (A)yê de nîne

Dilnewaz û pêkve naz î canfîza û ğunçe baz î (Z)

⁸⁰¹ Şahizadê şahibaz î feruħ hem şadiman î(M)

Şahizad û şahibaz î ferreħ û hem şadiman î(Z)

⁸⁰² Ĥezretî Şanî mumecced şehneşîn û dileman î(Z)

⁸⁰³ Kamuran û ber murad bit ger ne bed eşl fesad bit(M)

⁸⁰⁴ Wer ne teb‘ê wî ‘inad bit nakî qeşdê yek zemanî(M)

18. Bejn û bala qedd û qamet ev qeder ‘izz û şehamet⁸⁰⁵
 Hîfz ke heta qiyamet Ya Reb ez badê xezanî

48

mefa‘îlun / mefa‘îlun / mefa‘îlun / mefa‘îlun
 Hezec + - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1. Gelek îro birîndar im ji hicra Hêzretî Şanî
 Gelek mecrûh û bîmar im gelo kan Hêzretî Şanî⁸⁰⁶
2. Feqîr hâl im xerab mal im eşemm û ebkem û lal im
 Ji hicra yarî bê hâl im gelo kan Hêzretî Şanî⁸⁰⁷
3. Dilêm şohtî ji hicranê ji hicra şêxê dîwanê
 Esîr im ez di zindanê gelo kan Hêzretî Şanî
4. Gelo kan rehnumaya min delîl û pêşewaya min⁸⁰⁸
 Têbîb û muqtedaya min gelo kan Hêzretî Şanî⁸⁰⁹
5. Xwuya nabit şepala min hebîb û hem delala min⁸¹⁰
 Ziyabexş û şemala min gelo kan Hêzretî Şanî⁸¹¹
6. E nabînim cemala wî feqîr mame ji wişala wî
 Dikim her dem xiyala wî gelo kan Hêzretî Şanî

⁸⁰⁵ Bejn bala qedd û qamet ev qeder ‘izz û şehamet(M)

⁸⁰⁶ Gelek mecrûh bîmar im gelo kan Hêzretî Şan(M)

⁸⁰⁷ Ji hicra yarî bê hâl im gelo kan Hêzretî Şanî

⁸⁰⁸ Gelo kan rehnumaya min delîl û pêşewaya min (X),(Z), (A)

Gelo kan rehnumaya min delîl pêşewaya min (M)

⁸⁰⁹ Têbîb muqtedaya min gelo kan Hêzretî Şanî(M)

⁸¹⁰ Xwuya nabit şepala min hebîb hem delala min (M)

⁸¹¹ Ziya bexş şemala min gelo kan Hêzretî Şanî(M)

7. Rewaca mulk û millet bû ziyaya dîn û dewlet bû ⁸¹²
Belê şêxê şerî'et bû gelo kan Hêzretî Şanî
8. Ji bo qelbê murîdan e nehin wek wî tu Loqman e
Di mulkê dil de sulţan e gelo kan Hêzretî Şanî
9. Di babê luţf û rehmê da di  alê 'ilmê qelbî da ⁸¹³
Nebû wek wî di dewrê da gelo kan Hêzretî Şanî
10. Di babê fezl û 'irfanê nedî min wek te xaqanî
Te'alellah ji ihsanê gelo kan Hêzretî Şanî
11. H yat û ra eta dil bû di nav şahib dilan gul bû ⁸¹⁴
Di zikrê heq de bulbul bû gelo kan Hêzretî Şanî
12. Bi dil be ra me'anî bû bi  usnê mahê Şanî bû
Ji mewla ermeganî bû gelo kan Hêzretî Şanî
13. 'Eceb z ba û re'na bû 'eceb  ox û dilara bû
'Eceb me b b  mewla bû gelo kan Hêzretî Şanî
14. Bi  emze afet  can bû bi qamet serw  bostan bû
Bi xedd û r  gulistan bû gelo kan Hêzretî Şanî ⁸¹⁵
15. H b b  r     hem can b   eb b  da    derdan b  ⁸¹⁶
Binef a ba   werd n b  gelo kan Hêzretî Şanî

⁸¹²Rewaca milk millet b  ziyaya d n dewlet b (M)

⁸¹³ Di bab  luţf rehm  da di  al  'ilm  qelb  da(M)

⁸¹⁴ H yat ra eta dil b  di nav şahib dilan gul b (M)

⁸¹⁵ Bi xed werda gulistan b  gelo kan H zret  Şan (X),(Z),(M),(A)

⁸¹⁶ H b b  r   hem can b   eb b  da    derdan b (M)

16. Bi ismê xwe Ziyadîn bû bi cismê xwe Ziyadîn bû
Ziya û rewneqa dîn bû gelo kan Hezretî Şanî⁸¹⁷
17. Çi xweş heblul-metîn bû ew çî xweş mişbahê dîn bû ew⁸¹⁸
Çi xweş i‘zazê dîn bû ew gelo kan Hezretî Şanî⁸¹⁹
18. Mehellê şohbeta dilber ji bagê cennetê xweşter⁸²⁰
Weqara wî ji wî geştir gelo kan Hezretî Şanî
19. Şev û roj û sehergahan dikêşim hesret û ahan⁸²¹
Ji feqda mîr û hem şahan gelo kan Hezretî Şanî
20. Di mulkê gem şehinşah im ji kerban Yusûfê çah im⁸²²
Şeva tariyy û hem mah im gelo kan Hezretî Şanî⁸²³
21. Ketim vê zulmeta hicran wekî Bijen di nêv zindan
Kuda çû Ristemê Kurdan gelo kan Hezretî Şanî⁸²⁴
22. Kuda çû nazenîna min enîs û gemrevîna min⁸²⁵
Nehin kes dilhebîna min gelo kan Hezretî Şanî
23. Feqîr û jar û ‘uryan im di nava pêt û nîran im⁸²⁶
Herîqê narê hicran im gelo kan Hezretî Şanî

⁸¹⁷ Ziya rewneqa dîn bû gelo kan Hezretî Şanî(M)

⁸¹⁸ Çi xweş heblul-metîn bû ew çî xweş i‘zazê dîn bû ew (A)

⁸¹⁹ Çi xweş mişbahê dîn bû ew gelo kan Hezretî Şanî

⁸²⁰ Mehellê şohbeta dilber ji bagê cennetê xweşter (X),(Z),(M),(A)

⁸²¹ Şev roj û sehergahan dikêşim hesret ahan(M)

⁸²² Di mulkê gem şehinşah im di giryan Yusûfê çah im (A)

⁸²³ Şeva tariyy û hem mah im gelo kan Hezretî Şanî(X),(Z),(A)

Şeva tariyy bê mah im gelo kan Hezretî Şanî(M)

⁸²⁴ Kuda çû Rustemê Kurdan gelo kan Hezretî Şanî (X),(Z),(A),(M)

⁸²⁵ Kuda çû nazenîna min enîs gemrevîna min (M)

⁸²⁶ Feqîr û zar û ‘uryan im di nêva pêt nîran im (M)

24. Gelo kan Hêzretî nûrîn celîsê mesneda Nûrşîn
Xwedanê ‘izz û hem temkîn gelo kan Hêzretî Şanî
25. Celîsê mesneda dil bû di bagê dil de ew gul bû
Ji ber feqda wî dil kul bû gelo kan Hêzretî Şanî⁸²⁷
26. Ne tenha dil ji ber bû kul kete deşt û çiya gulgul
Dibêjin tev wekî bulbul gelo kan Hêzretî Şanî
27. Hinek bûn xa’if û ha’il hinek bûn ‘aşiq û ma’il⁸²⁸
Ji kar û kesbê bûn ‘aîl gelo kan Hêzretî Şanî
28. Hinek bûn mest û hem sekran hinek bê xwab û bê xew man⁸²⁹
Hinan şoht agirê hicran gelo kan Hêzretî Şanî
29. Ji bayê hicrê rûzer bûn ji dil ah û enîn der bûn⁸³⁰
Çiku bê yar û dilber bûn gelo kan Hêzretî Şanî
30. Nebû qeş kes tesellî ke ku qelbê wan teherri ke⁸³¹
Ji dağan wan teberrî ke gelo kan Hêzretî Şanî
31. Çiku şebra dilan şed ah gula gulzara fetullah
Ji pêşve ‘ezm kir ev rah gelo kan Hêzretî Şanî
32. Di şehraha liqayê da bi bal şehra beqayê da
Sulûk kir wî firaqê da gelo kan Hêzretî Şanî

⁸²⁷ Ji bo feqda wî dil kul bû gelo kan Hêzretî Şanî

⁸²⁸ Hinek bûn xa’if ha’il hinek bûn ‘aşiq û ma’il(M)

⁸²⁹ Hinek bûn mest hem sekran hinek bê xwab û bê xew man(M)

⁸³⁰ Ji bayê hicrê rûzer bûn ji dil ah enîn der bûn(M)

⁸³¹ Nebû qeş kes tesellî ke ku derdê wan tecerrî(A)

Nebû qeş kes tesellî ke ku derdê wan teherri ke(M)

33. Firaq da yar û eşhaban esef da dost û eḥbaban⁸³²
Meşî çû kûhê mehtaban gelo kan Hezretî Şanî
34. Gihan nik merqeda ‘alî der û dîwan kirin xalî
Ji derdan dar û ber nalî gelo kan Hezretî Şanî
35. Mela û şêx ‘Elaeddîn Selîmullahê şemsa dîn⁸³³
Çewan dê ew bikin teskin gelo kan Hezretî Şanî⁸³⁴
36. Çewan dê ew tehemmul kin çî reng dê ew tegaful kin⁸³⁵
Heqe da’im tegelgûl kin gelo kan Hezretî Şanî⁸³⁶
37. Xwedawenda tu şebrê de tu îhsan û tu luḫfê de⁸³⁷
Demadem feyz û rehîmê de gelo kan Hezretî Şanî⁸³⁸
38. Derê şahan mehêl vala ji quṭb û gewş û ebdala⁸³⁹
Ji nalîna xwedan ḫala gelo kan Hezretî Şanî⁸⁴⁰
39. Cemaluddîn û hem Baqî di gel ṭanê leb saqî
Bide wan tu meya baqî gelo kan Hezretî Şanî⁸⁴¹
40. Di ‘ilmê baṭîn û zahir bigîn wan rutbeya axir⁸⁴²

⁸³² Firaqa yar û eşhaban esef da dost û eḥbaban(M)

⁸³³ Mela şêx ‘Elaeddîn Selîmullahê şemsa dîn(M)

⁸³⁴ Çewan dê ew bibin teskîn gelo kan Hezretî Şanî(M)

⁸³⁵ Çewan dê ew tehemmul kin çî reng.....A)

⁸³⁶ Heqqe da’im tegelgûl kin gelo kan Hezretî Şanî(M)

Heqe da’im tegelgûl kin bi heqqê Hezretî Şanî (Z)

⁸³⁷ Xwedawenda tu şebrê de tu îhsan tu luḫfê de (M)

⁸³⁸ Demadem feyz û rehîmê de bi heqqê Hezretî Şanî (Z)

⁸³⁹ Derê şaha mehêl vala ji quṭb gewş û ebdala (M)

⁸⁴⁰ Ji nalîna xwedan ḫala bi heqqê Hezretî Şanî (Z)

⁸⁴¹ Bide wan tu meya baqî bi heqqê Hezretî Şanî (Z),(A)

⁸⁴² Di ‘ilmê baṭîn zahir bigîn wan rutbeyan axir (M)

Di dehrê wan bike nadir gelo kan Hezretî Şanî ⁸⁴³

41. Di geyn û şîn û mîm û ba li **Fethî** huzn û şîn serda⁸⁴⁴
Reha ke wî ji van derda bi heqqê Hezretî Şanî ⁸⁴⁵

49

mef'ûlu / fa'ilatun / mef'ûlu / fa'ilatun

Behra muzarî -- + / - + -- / -- + / - + --

1. Ya Reb çi ev şeda bû da 'alem ev mişalî
'Alem ji ber fena bû şah û wezîr û walî
2. Şah û geda û 'adî nêv mehfelan û nadî
Bûn yek bi yek munadî her yek ji dil dinalî
3. Gulbangê nale nalan awazê ehlê halkan
Dagirti gund û bajar deşt û çiyayê xalî ⁸⁴⁶
4. Rakir ji xanedanan şebaz û şahizadan⁸⁴⁷
Xefkir meh û nucûman subhane zîl-celalî
5. Ye'nî ku şahê Nûrşîn neclê delalê nûrîn
Hem neclê neclê nûyîn çûn mulkê layezalî

⁸⁴³Di dehrê wan bike nadir bi heqqê Hezretî Şanî (Z),(A)

⁸⁴⁴Di geyn şîn mîm û ba li **Fethî** şîn û huzn serda(M)

⁸⁴⁵Reha ke wî ji van derda Gelo kan Hezretî Şanî (M)

⁸⁴⁶Dagirti gund û bajar deşt çiyayê xalî deşt çiyayê xalî (M)

⁸⁴⁷Rakir ji xanedanan şebazê şahizadan (Z)

6. Fîlê firaq û hicran rahişt Ke‘beya dil⁸⁴⁸
Lem edrî eynî raħet ibbaletul-wiřalı
7. Lem yebqe min humumî ruħî we zabe cismî⁸⁴⁹
Ferruħ kel-xiyalî wel-cismu kel-hîlalî⁸⁵⁰
8. Her řeng û řoxê dehr î lat û menatê ħusn î⁸⁵¹
Hatın ji bo tesellî lê dil nebû qe salî⁸⁵²
9. Gul hat û go gul im ez hemrengê rûyê yar î⁸⁵³
Min go belê welakin ka qedd û qamê ‘alî⁸⁵⁴
10. Serwa çîmen xeram î qametek niřan da⁸⁵⁵
Min go bike te’eddub ka çehvê mestê ğalî
11. Nêrgiz bi çavê mestan xweř xweř li min nezer kir⁸⁵⁶
Min go ti bê neřatî ka lefzê wek lu’alî⁸⁵⁷
12. Sosin tamam zeban bû da řerħê raz û esrar⁸⁵⁸
Min go tu bê neřatî her çendê pir meqal î⁸⁵⁹

⁸⁴⁸ Fîlê firaq hicran rahişt Ke‘beya dil(M)

⁸⁴⁹ Lem yebqe min humum ruħî we zabe cismî(M)

⁸⁵⁰ Ferruħ kel-xiyalî wel-cismu kel-hîlal(M)

⁸⁵¹ Her řox û řengî dehr î lat û menatê ħusn î(Z)
Her řox û řeng dehr î lat û menatê ħusn î (M)

⁸⁵² Hatî ji bo tesellî lê dil nebû qe salî(Z)

⁸⁵³ Gul hat go gul im ez hemrengê rûyê yar im(A)
Gul hat û go gul im ez hemrengê rûyê yar im (X),(Z),(M)

⁸⁵⁴ Min go belê welêkin ka qedd û qamê ‘alî(M)

⁸⁵⁵ Serwa çemen xeram î qametek niřan da(X),(M),(A)

⁸⁵⁶ Nêrgiz bi çehvê mestan xweř xweř li min nezer kir(M)

⁸⁵⁷ Min go tu bê zeban ka lefzê wek lu’alî (Z), (A)

Min go tu bê zebano ka lefzê wek lu’alî (X), (M)

⁸⁵⁸ Sosin tamam zeban bûn da řerħê raz û esrar(Z),(M)

⁸⁵⁹ Min go ti bê neřatî her çendê xweř meqal î(A)

Min go tu bê neřatî her çendê pur meqal î(Z)

13. Dan hūkmê keyf û 'îdan van hākim û serefraz⁸⁶⁰

Min go te wan delalan ka ebruwê hilalî

14. 'Îdê gelek nişan da 'eyş û neşat û şahî⁸⁶¹

Lê min ji dil fiğan da ka yarê çav gēzalî

15. Hāşil ji qîl û qalê dil zêde pir melal bû⁸⁶²

Dil zêde pir melal bû hāşil ji qîl û qalî⁸⁶³

16. Dağa di dil tu caran naket tu tişteki xweş

Îlla şedayê bulbul gava ji dil dinalî

17. Behşî ji şorgula xwe ji yar û dilbera xwe⁸⁶⁴

Ji remz û raz û nazan xweş xweş bike bi delalî⁸⁶⁵

18. Ye'nî şehê ruh û can murgê dil aşiyane⁸⁶⁶

Mahê semayê qelban mîrê melek mişal î⁸⁶⁷

19. Efrasyabê me'na Iskenderê heqîqet

Darayê textê irşad serdefterê mewalî

20. Şêrê terîq û şohbet neclê şehê Hezanî⁸⁶⁸

Seydayê Sanîyê ma mehbûbê çarde salî

---

⁸⁶⁰ Dan hūkmê keyf û 'îdan van hākimê serefraz(M)

⁸⁶¹ 'Îdê gelek nişan da keyf û nişat û şahî (Z),(M)

Ev malik di destnivîsa (A)yê de nîne

⁸⁶² Hāşil ji qîl û qalê dil zêde pur melal bû(Z)

⁸⁶³ Dil zêde pur melal bû hāşil ji qîl û qalî(Z)

⁸⁶⁴ Behşî ji dilbera xwe ji yar û sorgula xwe(A)

⁸⁶⁵ Ji remz û raz û nazan xweş xweş bike binalî(A)

⁸⁶⁶ Ev malik di destnivîsa (Z)yê de nîn e

⁸⁶⁷ Mahê semayê qelban mîrê milkê mişal î (X),(M),(A)

⁸⁶⁸ Ev malik di destnivîsa (Z)yê de nîn e

21. Weqta ku bête coşê bîne dilan xuroşê⁸⁶⁹

Şoşbet bike bi def û saz merdane laubalî⁸⁷⁰

22. Peywendê can bi can bit şed can li wî mecan bit⁸⁷¹

Bit şah û bête meydan dê rabin melalî

23. Ya Reb bide dewamê i‘zaz û ihtiramê⁸⁷²

Ûla beqa û muddet şed salekî celalî

24. **Fethî** eger bimîrid ber xaki asitaneş⁸⁷³

Qed şare za heyatin kanet bîla zewalî

50⁸⁷⁴

fe‘ûlun / fe‘ûlun / fe‘ûlun / fe‘ûlun

Muteqarib + --/+ --/+ --/+ --

1. Dinalim bi şewtek hezîn û bi zarî

Bi feryad û efgan û pir bê qerarî⁸⁷⁵

2. Bi roj û şevan û sehergah û salan

Dikêşim hezar heşret û ustuxwarî

3. Nehin ku kes halêm bibêje hebîbî

Leqed za‘e ‘umrî we zaqe işîbarî

⁸⁶⁹ Ev malik di destnivîsa (Z)yê de nîn e

⁸⁷⁰ Şoşbet bike bi def saz merdane laubalî(M)

⁸⁷¹ Ev malik di destnivîsa (Z)yê de nîn e

⁸⁷² Ev malik di destnivîsa (Z)yê de nîn e

⁸⁷³ **Fethî** eger bimîrid ber xakê asitaneş(M)

⁸⁷⁴ Ev helbest bi Kurdî û Erebi ye û di destnivîsa (A) û (M)yê de nîne

⁸⁷⁵ Bi feryad û efgan û pur bê qerarî(X),(Z)

4. Ferifqen bişebbi helî fil-ğeramî
Be'îdun 'enil-xillî zîl-inkîsarî
5. Ğeda mustehamel-fuadî ze'îfen⁸⁷⁶
Enil'eqlî wel-fehmî wel-derkî 'arî
6. Erûmu qudûmel-hebîbê fe ezħa
'Ukufet ƣerîqî me'el-iftîqari
7. Feyaleytenî zerretun iz tecellet
Bimeşriqi weşlin biza el-iħtîqari⁸⁷⁷
8. Fee'lu iza ma eraha te'alet
We illa eşir ma'il elinxidarî
9. Le'ellî efuzu bima qed erumo⁸⁷⁸
We men rame faze bihî bîntîzarî
10. Bi zare binale tu **Fethî** ji derdan
Xweşe ji derdemendan nalîn û zarî⁸⁷⁹

⁸⁷⁶ Ğeda mustehamul fuadî ze'îfa (Z)

⁸⁷⁷ Bimeşriqi weşli biza el iħtîqari (Z)

⁸⁷⁸ Ev malik di destnivîsa (C)yê de nîne

⁸⁷⁹ Xweşe ji derdimendan nalîn û zarî(X),(Z)

51⁸⁸⁰

mefa'îlun / mefa'îlun / fe'ûlun

Hezec + ---/+---/+---

1. Bi can û dil dema min te hebandî
Ji xwe came wekî gul min qetandî
2. Di bağî da gula rûyê te dîtî
Dibêm ez gunçe lew came dirandî
3. Kesî dî qameta re'na û nazik
Yeqîn selwa ciwan ya rûh û can dî
4. Ji destê wê nikarim can xelaş kim
Ji destê min te çawan dil revandî
5. Bi qewlê van bedendîş û neyaran
Dilê yaranê şafî dil şikandî
6. Bi remz û awirê çavan dilê min⁸⁸¹
Hezar şîşê di şor têda tewandî
7. Bi pêta agirê hicranê cansûz
Hinav û cerg û dil têkda kewandî
8. Te carek guh nekir yek nalê min
Eger çi ser bi keywanê gihandî

---

⁸⁸⁰ Ev helbest di destnivîsa (A), (M), û (X)ê de nîne

⁸⁸¹ Bi remz û awurê çavan dilê min (Z)

9. Gelek caran di rê da **Fethî** bû xak
Çi fayde ku te damen jê kişandî!

52⁸⁸²

mefa'îlun / mefa'îlun / fe'ûlun

Hezec + - - - / + - - - / + - -

1. Felek yek koremarek ejdeha ye
Murada wê ji me cewr û cefa ye
2. Demadem em di dûvê wê giriftar
Dikêşin jê cefa û ew di reftar⁸⁸³
3. Çiqas zor awir û zor azima bin
Ji dûvê wê çi karin em reha bin
4. Nehin qeṭ kes ku lê zexmek nekir wê
Ji şed kes qeṭ li yek reḥmek nekir wê
5. Heye ma kes ku zulma wê nekêşa
Çi singe ji sengê zulma wê neyêşa
6. Ji wê her exterek rewşen çirağ e
Welê her yek di dil da derd û dağ e

---

⁸⁸² Ev helbest di destnivîsên (A) û (M)yê de nîne

⁸⁸³ Dikêşin jê cefa û ew di riftar (Z)

7. Hezar dağ û nehî qeṭ merhema wê
Ji vê bê merhemê nîne gema wê

8. Dibit zahir di nîva leylê deycûr
Di ‘alem da hezaran rewzenê nûr

9. Çi fayde ku ji wan nîne me nûrek
Di qelb û xaṭîran nîne surûrek

10. Ji ev erz û sema çêkirye ṭahûn
Ecel ger çeçeqa xwe dewrê gerdûn

11. Di nêv van herdu sengan ca binêre
Şev û rojan çewan ew me dihêre

12. Diger nekî de rojan şêrê reng in
Di gel me şev du reng û reng piling in

13. Demadem wê di gel me herb û ceng e
Di gel me roj şîr û şev piling e

14. Ji ‘eyşê tengê xwe heqqe binalin
Ji van şîr û pilingan pur bikalin

15. Çi keskî ku di gel wê aşinayî
Bikî axir dibinî jê cudayî

16. Teḥerruk kir gelek ev dewrê dewwar

Gelek pir tab bûn ev seb'ê seyyar⁸⁸⁴

17. Heta her çar tēbayi' girtin aram

Ji şeyda murgê can ra bûne xweş dam

18. Ji damê murxê bê kam û serencam

Bi destê xwe nexust hêj daneya dam⁸⁸⁵

19. Tēbayi' bend û peywendan qetandin

Yeka yek xwe bi eşlê xwe gihandin

20. Ji hêlîna xwe ma murgê me mehcûr

Ji feqda av û heb dilxwûn û rencûr

21. Mebîn ev mah û ev mehra we ya germ⁸⁸⁶

Ji kîna merduman qeş naketin şerm⁸⁸⁷

22. Ke rûniştî li ber maha wê carek

Beden şubhî kitan bû pare parek⁸⁸⁸

23. Bi mihra wê ke dil da şubh û êvar

Di xwûnê wek şefeq rûnişt şubhê war

24. Ji sozê wê kesek yek lehze bê gem

Nehin lêkin di dil da dağê me'tem

---

⁸⁸⁴ Gelek pur tab bûn ev seb'ê seyyar(X),(Z)

⁸⁸⁵ Bi destê xwe nexust hêj daneya kam(X),(Z)

⁸⁸⁶ Mebîn ev mah û ev mihra we ya germ (X),(Z)

⁸⁸⁷ Ji kîna merduman qeş naketin şerm ((X),(Z)

⁸⁸⁸ Beden şubhî ketan bû pare parek (X),(Z)

25. Were nav bagê ca feşla buharan
Temaşa ke li nav van cuwîbaran
26. Çira pîrahenê xwe gûnçe kir çak⁸⁸⁹
Çera sebze bi xwarî ketye ser xak
27. Çera derra‘eyê gul parepar in
Di dev şu‘le di dil da pir şerar in⁸⁹⁰
28. Çera efkendeye ser warê wan jî
Çera gerge di xwûn da erguwan jî
29. Çera sunbul perîşan û bi gem hat
Çera terçavê nêrgiz ji eşkê nem hat
30. Çera reşpoş û bêçar in binefşe
Ji xwûnê dağidar in lale kifşe⁸⁹¹
31. Dilê şaxa şenewber şed hezar şeq
Ji şûrê rojê ten têkda muşeqqeq⁸⁹²
32. Bi şed dağê kulan gulben birîndar
Binaxun rûyê sîmabê simen zar⁸⁹³
33. Şeba reqşa geman da taze şağan
Dilê murgan gemalûd in bi dağan⁸⁹⁴

⁸⁸⁹ Çera pîrahin xwe gûnçe kire çak (Z)

⁸⁹⁰ Di dev şu‘le di dil da pur şerar in (X),(Z)

⁸⁹¹ Ji xwûnê dağidar in lale kufşe (X),(Z)

⁸⁹² Ji şûrê rojê tin têkda muşeqqeq (Z)

⁸⁹³ Binaxin rûyê sîmabê simen zar (X),(Z)

⁸⁹⁴ Dilê murgê gemalûd in bi dağan(Z)

34. Ji her canib newayê qumrî ku ku
Dibêje rahet û asûdekî kû

35. Hezaran şed hezaran neğmeyê ah
Dikêşin ew ji vê gemxaneya çah

36. Feqîra faxite kerden muşewweq
Ji gerdûn kes reha nabî muşeqqeq⁸⁹⁵

37. Te ‘alem dît û ev feşla buharê
Ji payizê jî bigre i‘tibarê

38. Bibîn dem serdiya badê xezan jî
Bibîn rûzerdiya bergê rezan jî

39. Şebûrî nîne dûrî belki dûrî
Ji dildaran nehin illa zêrûrî

40. Di bağan bûne ‘uryan taze şağan
Demê tawûsî bûne pencê zağan⁸⁹⁶

41. Nema xemla ‘erûsa buğçe aray
Dikit şîna wî zağa reş girêday

42. Ji ferqa nisterînan rabû çenber⁸⁹⁷
Ji çenber narewin jî rabû çû der

---

⁸⁹⁵ Ji gerdûnê kes reha nabî muşeqqeq (X)

⁸⁹⁶ Dîmê tawûsî bûne pencê zağan(Z)

⁸⁹⁷ Ev malik di destnîvîsa (Z)yê de nîne

43. ‘Eceb tacê hinaran bûne tarac⁸⁹⁸

Bi bal yek qîtrekê avêne muhtaç⁸⁹⁹

44. Dehanê wan dema xendan bibînî⁹⁰⁰

Hezaran pare xwûn tê dibînî⁹⁰¹

45. Şemamoka mue‘şfer came dîba

Di bağê nazikê re‘na û zîba

46. Ğubara ğem ruxê zer kirye mestûr

Belê maye ji rûyê dilberek dûr

47. Mu‘ettel bû ji karê zirxe sazî

Dema rûşikiya yex dîte bazî

48. Şedayê ‘eskerî serma kirin gûş

Di bağan van çinaran belgê pûş

49. Ji xewfa dest birîna bayê şerşer

Nehat destê çinaran ji asitîn der

50. Xezan ev rene ‘alem ra buhar ew

Ğem evzater ji wê evya ji ev ew⁹⁰²

51. Di vê ğemxaneyê bê ğem nehin kes

Rehet dilkê fereh dilkê nehin kes

---

⁸⁹⁸ Ev malik di destnivîsa X û Zyê de bi vî awayî jî hatiye nivînsandin: ‘Ecep tacê hinaran payimal in
Ji sorxî û zerdî pur melal in

⁸⁹⁹ Bi bal yek qeçrekê avêne muhtaç (X),(Z)

⁹⁰⁰ Dihanê wan dema xendan bibînî (X),(Z)

⁹⁰¹ Hezaran pareyê xwûn tê dibînî (X),(Z)

⁹⁰² Ğem evzater ji wê evya ji ev ew (Z)

52. Nişanê raşetê nîne di ‘alem
Hebe ger nîne hezzê ibnî Adem

53. Di vê zeyqet sera kaxa gerîbî ⁹⁰³
Neşîbê ademî bû bê neşîbî

54. Dilê xwe tu bi şadî qeş meke şad ⁹⁰⁴
Dimağa xwe ji azadî ke azad

55. Tu xurrem be bi dağa namuradî
Bi gilla bendekî ke keyf û şadî ⁹⁰⁵

56. Çi tiştê ku bi qelbê xwe bikî şeyd
Bi hubba xwe dilê te ew dike qeyd

57. Di axir da dema dil jê bikêşî
Hezar heşret ji hicra wî bikêşî ⁹⁰⁶

58. Derîn dest û veke qeyda piyê dil
Veke îro ji van bê haşilan dil

59. Weger ne ê ku bûye dil girêday
Ji bo fetħa wî nîne dest girêday

60. Di xwaba gefletê hişyar e lê ew
Yekayek her çi da te dê bibe ew

---

⁹⁰³ Di vê zeyqet sera kaxa gerîbî (X),(Z)

⁹⁰⁴ Divê xwe tu bi şadî qeş meke şad (X)

⁹⁰⁵ Bi gilla bendekî ke keyf û şadî(X)

⁹⁰⁶ Hezar heşret ji hicra wî dikêşî (X),(Z)

61. Belkî wê taze şaxa qameta te⁹⁰⁷

Bi bayê şerşerê qudret şikeste

62. Ji ewcê zirweyê ‘izz û tuwanî

Te bavêje hezîzê natuwanî

63. Piyê mêraniya te bîne ser sing⁹⁰⁸

Di meydana celadet te bike leng

64. Bi quwet penceyê te wergerîne

Ji pence neqdê zanînê derîne

65. Tu destê xwe çiqas bavêjî karek

Ji vî destê te êdî nayê karek

66. Ji destê te dema çû zorê pence

Mebe êdî bi zorê pence rence

67. Ji çavê te biderxe cewherê nûr

Çira surme dikî ev çavê bê nûr⁹⁰⁹

68. Eve madem ji bo çavê te sîret

Meke surme ji bil çavê beşîret⁹¹⁰

69. Di dîwarê suraya gûnçeya mîm⁹¹¹

Esasê wî ‘eqîqê nab û sersîm

---

⁹⁰⁷ Bike wê taze şaxa qameta te (X),(Z)

⁹⁰⁸ Piyê mêraniya te bîne ser seng (X),(Z)

⁹⁰⁹ Çira ser me dikî ev çavê bê nûr (X),(Z)

⁹¹⁰ Meke serme ji bil çavê beşîret (X),(Z)

⁹¹¹ Di dîwarê seraya gûnçeya mîm (X),(Z)

70. Bi ev yaqûtê renga perdeya leb
Ku bûn meknûnê van xiştê ‘eded leb

71. Dikit waqî‘ ji şed kesran ziyade
Wekî cisra ji ber kesran futade⁹¹²

72. Evan kesran dema nuţq û xemûşî
Ji wan ra tu bi lêvan perde poşî

73. Beyreqa pîriyê mûyê reşê qîr⁹¹³
Ji nageh dê sipî ke şubhetê şîr

74. Ji hêlînê xwe zağan bibne mehrûm
Cihê wan bigirin ev bûmê di pir şûm⁹¹⁴

75. Bi ev ayîn bi sextî ha bi sistî
Duristî dê here bê her şikestî

76. Xwuya ke her şikestinkî ji cakî
Li her cakî bibî jê macerakî

77. Ji ruhyaten çî tiştî ku dibe kim
Ji esbaban dikî zenn û tewehum⁹¹⁵

78. Te ev me‘na ji teb‘ê te nezaye⁹¹⁶
Ku van tiştan dibe ew kes ku daye

---

⁹¹² Wekî cisra ji ber kesran fetade(X),(Z)

⁹¹³ Bi berqa pîriyê mûyê reşê qîr (X)

⁹¹⁴ Cihê wan bigirin ev bomê di pur şûm (X),(Z)

⁹¹⁵ Ji esbaban dikî zenn û tewehum (X),(Z)

⁹¹⁶ Qe ev me‘na ji teb‘ê te nezaye (X),(Z)

79. Te ev dunya li xwe kirye gelek teng

Qe bal ‘uqba ve nakî qeşd û aheng

80. Nizanî ‘alemek dî jî li pêş e

Heqîqet ger nezer dî ew li pêş e

81. Diñirsim qaşidê mîrê ecel bê

Felek saqî ji cama pur zeel bê⁹¹⁷

82. Dilê te hêj ji ğurbetxaneya xak

Neke perwaz wek bazan bi eflak⁹¹⁸

83. Tijî can û dil û sîne ji weswas

Ji ev ‘alem herî tu nakisurras⁹¹⁹

84. Di wê weqta ku calînusî can da

Bi şed heşret ji destê xwe me can da

85. Li pêş min ku ji furcê hêstira min

Xwuzî yek furceyek bo menzera min

86. Hebûya da di pey kasa mematê

Mi tê bidya evê darul-heyatê⁹²⁰

87. Li dil yek lem‘eyek nûrê nedabû

Bi vê kaxa denê pur mubtela bû⁹²¹

---

⁹¹⁷ Felek saqî ji cama pur zeel bê (X),(Z)

⁹¹⁸ Neke perwaz weke bazan bi eflak(X),(Z)

⁹¹⁹ Ji ev ‘alem herî tu nakesurras (X),(Z)

⁹²⁰ Mi tê bidya evê darel heyatê (X)

⁹²¹ Bi vê kaxa denê pir mubtela bû (Z)

88. Kuşada dil nebû jê ra muyesser
Ferecgaha xwe va wî fercê hêstir

89. Heye rahek di vê ğurbet zemînê
Ferecgaha şibe tê da bibînê

90. Qe nayê xatîrê te ku tu geh gah
Te'emmul ke di halê ew ferecgah

91. Hewaya vê dinê ye şolekî ʔeng
Di vê şolê ji tozê şed hezar reng

92. We qence ku tu vê şolê derîni
We ger ne xeste lingek dê bimînî

93. Veke tu qeyd û bendê zend û ricleyn
Bi mêranî bike hem xel'ê ne'leyn

94. Ji pêş xwe perdeya çerxan hilîne
Ji nûra perdekî mehrûm memîne

95. Di pey perdê heye nûrek ne mehdûd
Ji her lem'e hezaran nûrê mewcûd

96. Bibe wunda ji her ummîd û amal
Di wê nûrê şifet zerre meh û sal

97. Rehabî dê dema tê da bibî gum
Ji derdê firqet û dağa te'ellum

mef'ûlu / mefa'ilun / fe'ûlun

Hezec -- +/+ - + - /+ --

1. Ey sa'iyê rahê namê name
Me'murê bi emrê mîrê xame
2. Kana guheranê raz û esrar
Ceyba dil û 'eqlê pir ji exbar⁹²³
3. Wuşlet dihê razê her feqîran⁹²⁴
Yek yek bi huzûrê şah û mîran
4. Hîfza te Xwedê bike di her gah
Bilxaşê ji te'b û afeta rah
5. Rabe tu ji xakê pakê Hezro
Purs ke reh baregahê Xusro
6. Qeşda der cilwegahê şeh ke
Rewşen xwe bi tel'eta çu meh ke
7. Deyne tu duşedhezar merqî⁹²⁵
Perwaz ke aşîyanê 'enqa⁹²⁶

---

⁹²² Ev helbest di destnivîsa (A) û (M) yê de nîne

⁹²³ Ceyba dil û 'eqlê pur ji exbar (Z)

⁹²⁴ Wuşlet deh razê her feqîran (Z)
Wuşlet dihê razê her feqîran (X)

⁹²⁵ Deyne tu duşedhezar merqa (Z)

⁹²⁶ Perwaze ke aşîyanê 'enqa (Z)

8. Paşê tu kerem ke hezreta mîr
Şayesteyê text û tac û teqdîr

9. Zibende bibe bi hezre pak
Fexende bi tel'eta şerefnak

10. Şayeste bike tu ihtiramê
Destbeste bike tu hem selamê

11. Tûfî şifetan şeker şeken be
Bulbul şifetan xeber hesen be

12. Bêje ku cemî'ê ehl û cîran
Têkda rehetin bi heqqê Quran

13. Bil-cumle divêtin selameta te ⁹²⁷
Daxwazî dîkin se'adeta te ⁹²⁸

14. Paşî bi du'ayê lebkuşa be
Leb pur ji medîhe û sena be⁹²⁹

15. Bêje tu mudam kamiran bî
Bedxahê te jar û natuwan bî

16. Şaxa fereha te serwê azad
Esbê emelê mu'î' û munqad

---

⁹²⁷ Bilcumle divên selameta te (Z)

⁹²⁸ Daxwaz dîkin se'adeta te (Z)

⁹²⁹ Leb pir ji medîhe û sena be(Z)

17. Der bagê meħafîlan tu gul bî

Nik ehlê dilan tu ehlê dil bî

18. Dînê te durist û mulkê abad

Cismê te şehîh û saĝ û dilşad

19. Sergerm bibe bi van meqalan⁹³⁰

Serbest bibe di nav hevalan⁹³¹

20. Lakin mede teb‘ê pake imlal

Imlal nehin muwafiqê ħal⁹³²

21. Dîsa bike ‘erzê ‘izz û ħurmet

Teqbîl bike zemînê xidmet

---

⁹³⁰ Sergerme bibe bi van meqalan(X),(Z)

⁹³¹ Serbestî bibe di nav hevalan(Z)

⁹³² Imlal nehin muwafiqê ħal(Z)

ENCAM

Mela Ebdulfettahê Hezroyî yek ji wan helbestvanên klasîk ê Edebiyata Klasîk a Kurdî ye û di serdema modernîzmê de bi helbestên ku bi sê zimanan nivîsandiye tradîsyona Edebiyata Klasîk a Kurdî domandiye û her wiha bi van helbest û helbestvantiya xwe balan kişandiye li ser xwe. Piştî xebateke hûr û kur re em hêvî dikin ku xebata ku me li ser Dîwana Mela Ebdulfettahê Hazroyî kiriye xebateke kamil û tekûz be. Me di vê xebata xwe de jiyana û berhemên Mela Ebdulfettahê Hazroyî da nasîn û dû re me li ser dîwana wî lêkolîna xwe kir. Me bingeha xebata xwe bi tevahî li ser 4 beşan avêt; di beşa yekem de me cî da Jiyan û Berhemên Fethî, Di beşa duyemîn de me hewil da kesayeta edebî ya Fethî û her wiha ziman û şêwaza wî tehqîq bikin û bînin zimên, di beşa sêyemîn de Dîwana Ebdulfettahê Hezroyî ji hêla teşe û ruxsarî ve hat tehqîqkirin, helbestên di dîwanê de ji aliyê teşeyî ve hatin nirxandin û di beşa çaremîn de jî ji metna bi tenkîd a dîwanê re cî hat dayîn û temamê helbestên wî li gor 5 nusxeyan hatin muqayesekirin û bi şiklê transkîrbkirî hatin nîşandan. Ev xebata me ya bi navê Ebdulfettahê Hezroyî û Dîwana Wî; Metn, Edîsyon û Krîtîk ji destpêk, çar beş û encamê pêk tê. Di netîceya xebatê de em dikarin van encaman bi rêz bikin.

1. Navê Fethî ya rastî Mela Ebdulfettah Yazici ye. Yazici li heremê û derdora wê bi navên Seyda, Seyda Hecî û Fethî jî dihat binavkirin. Fethî di h. 1310/ m. 1892an de li Taxa Camiya Hazroya ku di wextê xwe de girêdayê Farqînê bû hat dinyayê. Seyda hêj 10-12 saliya xwe de dest bi tahsîlkirina ilmê kir û piştî ku 12 salan telebetî kir re 52 salan li medreseya ku bavê wî jê re ava kir jî muderrîstiyê kir. Seyda di nava van 52 salan de bi sedan telebe perwerde kir. Ji van telebeyên wî hinek ji wan di diyanetê de hinek ji wan di zanîngehan de wezîfe kirin. Seydayê ku emrê xwe bi tahsîlkirina ilmê û muderrîstiyê borand û di Sibata sala m.1975an de li Hazroyê wefat kir. Medreseya ku Seyda lê ders dida feqîyan hêj heye.

2. Seydayê Mela Ebdulfettah di helbestên xwe de exlebe mexlesê *Fethî* bi kar aniye, lê digel vê kêmanê caran be jî mexlasên bi navê *'Aşîqê(39/18) û Baqî (45/13)* jî bi kar aniye.

3. Fethî di hêj di biçûktiya xwe de ango 10-12 saliya xwe de li medreseyan dest bi tehsîlkirina ilmê kiriye. Di wan medreseyan de li ber destê seydayên navdar ên serdema xwe yê li him Hezro û derdora wê û him jî ji yê heremê dersê wergirtiye.

Seyda li ba seydayên bi navê Mela Huseynê Qiçik, Mela Abdullahê Meylanî, Mela Faîq, Mela Muhammedê Hadî û kesên mîna wan ilm tehsîlkiriye.

4. Dema ku em li helbestên Mela Ebdulfettahê Hezroyî dinêrin em dibînin ku Mela Ebdulfettahê Hezroyî ji seydayên ku li ba wan ilmê tehsîl kiriye gelek feyde wergirtiye û ji aliyê tesewifê ve di bin bandoran wan de maye. Lewra di dîwana xwe de li ser van kesan helbest nivîsandine. Wek mînak li ser Şêx Muhammed Selîmê Hezaniyê ku murşîdê wî ye helbesta *'Her kesê carek diye ev qedd û ra'naya Selîm'* (27/1-28) nivîsandiye. Em dikarin van mînakan zêde bikin.

5. Helbestên Fethî ji hêla edebî bi hêz in. Fethî digel ku çar zimanan zanibûye jî di dîwana xwe de tenê sê zimanan bi kar anîye ku ew jî Erebî, Farîsî û Kurdî ne. Seyda di dîwana xwe de çawa ku helbestên xwerû Farîsî, Erebî û Kurdî nivîsandibe jî bi heman awayî di hinek helbestên xwe de du zimanan wek Kurdî-Erebî an jî Kurdî- Farîsî bi kar anîye. Ev taybetiya wî jî diyar dike ku Fethî jî wek wan helbestvan û alimên din şexsekî pir ziman e.

6. Di encama vekolîna ku li ser dîwanê hat kirin de û di encama agahiyên ku hatin wergirtin de derket holê û hat fêmkirin ku Fethî di warê edebiyatê de gelek berhem xwendine. Ji ber vê xwendine ye ku kesayetên mîna Melayê Cizirî, Ehmedê Xanî, Mewlana Camî, Hafîzê Şîrazî û kesên mîna van li ser Fethî tesîr kirine ku ev tesîr di helbestên wî de xwe nîşan dide.

7. Di dîwana Fethî de 53 helbestên bi Kurdî hene û temamê van helbestan bi teşeyên nezmê hatine nivîsîn. Di nav van 53 helbestan de 15 qesîde, 24 xezel, 9 mesnewî, 3 murebba, musellesek û muxemmesek heye.

8. Fethî 53 helbestên xwe bi erûzê nivîsiye. Di dîwanê de 5 cure behr hatine bikaranîn. Her wiha hemû helbestên dîwanê bi 16 qalibên erûzê hatine nivîsîn. Behrên ku zêdetirîn hatine bikaranîn bi rêzê: behra remel, behra hezec, behra recez, behra muteqarib û behra muzarî ye.

9. Dema ku naveroka helbestên Fethî tê nihêrtin tê dîtin ku helbestên Fethî li ser mijarên mîna eqîde, îman, pêxember, evîn, tesewûf, pesn û hwd. ava bûne. Ev yek jî nîşan dide ku helbestên wî ji hêla mijarê ve dewlemend in.

10. Di seranserê dîwanê de nexasim di xezel û qesîdeyan de hûnerên edebî gelek zêde hatine bikaranîn ku ev yek jî asta helbestvantiyê ya Fethî nîşan dide ka çi qas dewlemend û baş e.

11. Weke ku berî niha jî me gotibû Mela Ebdulfettahê Hezroyî ehlê medrese û terîqetê bû û her tim întîsabî murşîdekî kiriye ku em tesîra vê yekê ji hêla tesewûfê ve di helbestên wî de dibînin. Di helbestên wî de hêmanên tesewûfê bi şikleke eşkere tên dîtin ku ev yek helbestên wî xemilandiye û bûye wesîleya dewlemendiyê.

12. Fethî, alim û seydayekî pir ziman e. Di dîwana wî de çawa ku helbestên Kurdî hebin bi heman awayî helbestên Erebî û Farisî jî hene. Ji bilî vê yekê Fethî di helbestên xwe yên bi Kurdî de gelek peyvên Erebî û Farisî bi kar aniye, lê ev bikaranîn herikbarbûn û watebarbûna helbestên wî xera nekiriye; berewajî dewlemend kiriye.

13. Ji ber sedemên cûrbicûr, gelek dîwanên Kurdî yan wenda bûne, yan nîvco mane yan jî tam negihîştine roja me ku yek ji van dîwanên Kurdî jî ya Mela Ebdulfettahê Hezroyî ye. Heta Xweda qewet da me, me hewil da temamê helbestên wî berhev bikin û dîwana wî bi şikleke herî kamil û tekûz derxînin holê.

ÇAVKANÎ:

Pirtûk:

Acar, Hayrullah: *Dîwana Şêx Ehmedê Feqîr, Metn û Lêkolîn*, weş. Nûbihar, Stenbol 2016.

Adak, Abdurrahman: *Destpêka Edebiyata Kurdî ya Klasîk*, weş. Nûbihar, Stenbol 2014.

Amedî, Fîkrî: *Qur'ana Kerîm û Meala Wê Ya Pîroz*, weş. Ensar, Enqere 2014.

Dilovan, Selman: *Dîwana Melayê Cizîrî*, weş. Nûbiharê, Stenbol 2014.

Dilçin, Cem: *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, weş. Türk Dil Kurumu, Ankara 2016.

Doskî, Tehsîn Îbrahîm: *Dîwana Melayê Cizîrî*, weş. Nûbihar, Stenbol, 2012.

Doskî, Tehsîn Îbrahîm: *Dîwana Mela Mihemedê Licêyî*, weş. Nûbihar, Stenbol, 2012

Doğan, Ehmed: *Açıklamalı ve Örnekli Aruz Bilgisi*, weş. Akçağ, Ankara 2013.

Ergin, Mehmet Cevat: *Son Yüzyılda Silvan'ın Yetiştirdiği Âlimler*, Uluslararası Silvan Sempozyumu, Mardin: Artuklu Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.

Işık ,İbrahîm S.: *A'dan Z'ye Kürtler Kişiler-Kavramlar-Kurumlar*, weş. Nûbihar, İstanbul 2013.

Jiyan, Rênas: *Wêjeya Kurmancî- Pênûsên Çardehderb*, weş. Belkî, Amed 2015.

Korkusuz, M. Şefîk: *Tezkire-i Meşayih-i Amid*, weş. Kent, İstanbul 2004.

Epözdemir, Şakir: *Medreseyên Kurdistanê di Dewra Mîran û Neqşebendiyan de*, weş. Nûbihar, İstanbul 2015.

Sağnıç, Feqî Huseyn: *Dîroka Wêjeya Kurdî*, Weşanên Enstîtuya Kurdî ya Stenbolê, Stenbol 2002.

Sadîni, M. Xalid: *Mela Huseynê Bateyî- Jiyan, Berhem û Helbestên Wî*, Stenbol 2013.

Serdar, Bamed: *Dîwana Şêx Şemseddînê Exlatî- Metn û Vekolîn*, weş. Nûbihar, Stenbol 2015.

Tarîni, Mela Birhan: *Dîwana Şêx Evdilqadirê Hezanî*, weş. Nûbihar, Diyarbekir 2016.

Yalar, Mehmet: Hazrolu Abdulfettah Yazıcı ve Şairliği, *Uluslararası Silvan Sempozyumu*, Mardin: Artuklu Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2012.

Yıldırım, Kadri: *Baba Tahirê Uryan, Hayatı Görüşleri Dîwanı*, weş. Avesta, Stenbol 2013.

Zivingî, Necat: *Stêrkên Edebiyata Kurdî*, weş. Banga Heq, Stenbol 2014.

Zivingî, Mele Ehmed: *Gerdeniya Gewherî Şerha Dîwana Melayê Cizîrî*, amd. û wer. Emîn Narozi, weş. Avesta, Stenbol 2013.

Gotar&Hevpeyvîn

Ertekîn, M. Zahir: Mela Ebdullahê Hezroyî(Fethî) û Qesîdetu'l-Qelema Wî(Metn-Lêkolîn), *Nûbihar Akademî*, Stenbol 2017, c. II, j.6, r.81.

Ertekin, M. Zahir, Zafer Açar : “Di Kurmancî de Cotepeyv û Cureyên Wan”, *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*, c.1, j.1, Ocak 2015.

Ergin, Mehmet Cevat: Hazrolu Seyda Hacı Abdulfettah Yazıcı, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Diyarbakır 2006, c. VIII, h.1.

Öpengin, Ergin & Haig, Geoffrey, “Regional variation in Kurmanji: A preliminary classification of dialects”, *Kurdish Studies*, j. 2, no: 2, Cotmeh 2014.

Tez:

Aykaç, Yakup: *Dîwana Hezîn Metn, Lêkolîn û Ferheng*, Teza Lîsansa Bilind, Zanîngeha Bîngolê, Enstîtuya Zimanên Zindî, Bîngol 2015.

Beyter, Önder: *Dîwana Mela Ehmedê Heyderî Metn û Lêkolîn*, Teza Lîsansa Bilind, Zanîngeha Mardin Artukluyê, Enstîtuya Zimanên Zindî yên Tirkîyeyê, Mêrdîn, 2013.

Gezer, Semih: *Dîwana Mela Yasîn Yusrî, Metn û Lêkolîn*, Teza Lîsansa Bilind, Zanîngeha Mardin Artukluyê, Enstîtuya Zimanên Zindî yên Tirkîyeyê, Çewlîg,2015.

Ferheng:

‘Amîd, Huseyn: *Ferhengê Farisî ‘Amîd*, Weş. Emîr Kebîr, Tahran 1391

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvud Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç kitabevi Yayınları, İstanbul 2009.

Guldiken, Kadir: *Rahnama Farsça- İngilizce-Türkçe Sözlük*, weş. Rahnama Pres, Tahran 2007.

Îzolî, D.: *Ferheng Kurdî – Tirkî, Tirkî – Kurdî*, weş. Deng, Stenbol 2013.

Kanar, Mehmet: *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, weş. Say, İstanbul 2011.

Pala, İskender: *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, weş. Kapı Yayınları, İstanbul 2004.

Çavkaniyên Dîjîtal:

e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi -www.e-şarkiyat.com- ISSN: 1308-9633 h: III/Nisan 2010, <http://sarkiyatarastirmalari.dergipark.gov.tr/download/article-file/115949> 10 Nisan 2017.

e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi -www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633 Sayı: VI, Kasım 2011, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/115982> 10 Nisan 2017.

<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c11/c110040.pdf> 15 Hezîran 2017.

<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c22/c220119.pdf> 15 Hezîran 2017.

<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c10/c100066.pdf> 19 Hezîran 2017.

Çavkaniyên Ku Jê Sûd Hatine Wergirtin

Ateş, Ehmed: *Metin Tenkidi Hakkında*, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/172979> 10 Gulan 2017.

Bahçıvan, Seyit: *Yazma Eserlerin Tahkikinde Metodolojik Problemler* <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/neuifd/article/view/5000125452/5000115272> 10 Gulan 2017.

Bolelli, Nusrettin: *Belağat*, İfav yay., İstanbul, 2016.

Bulut, Ali: *Belâgat Meânî Beyân Bedî'*, İfav yay., İstanbul 2013.

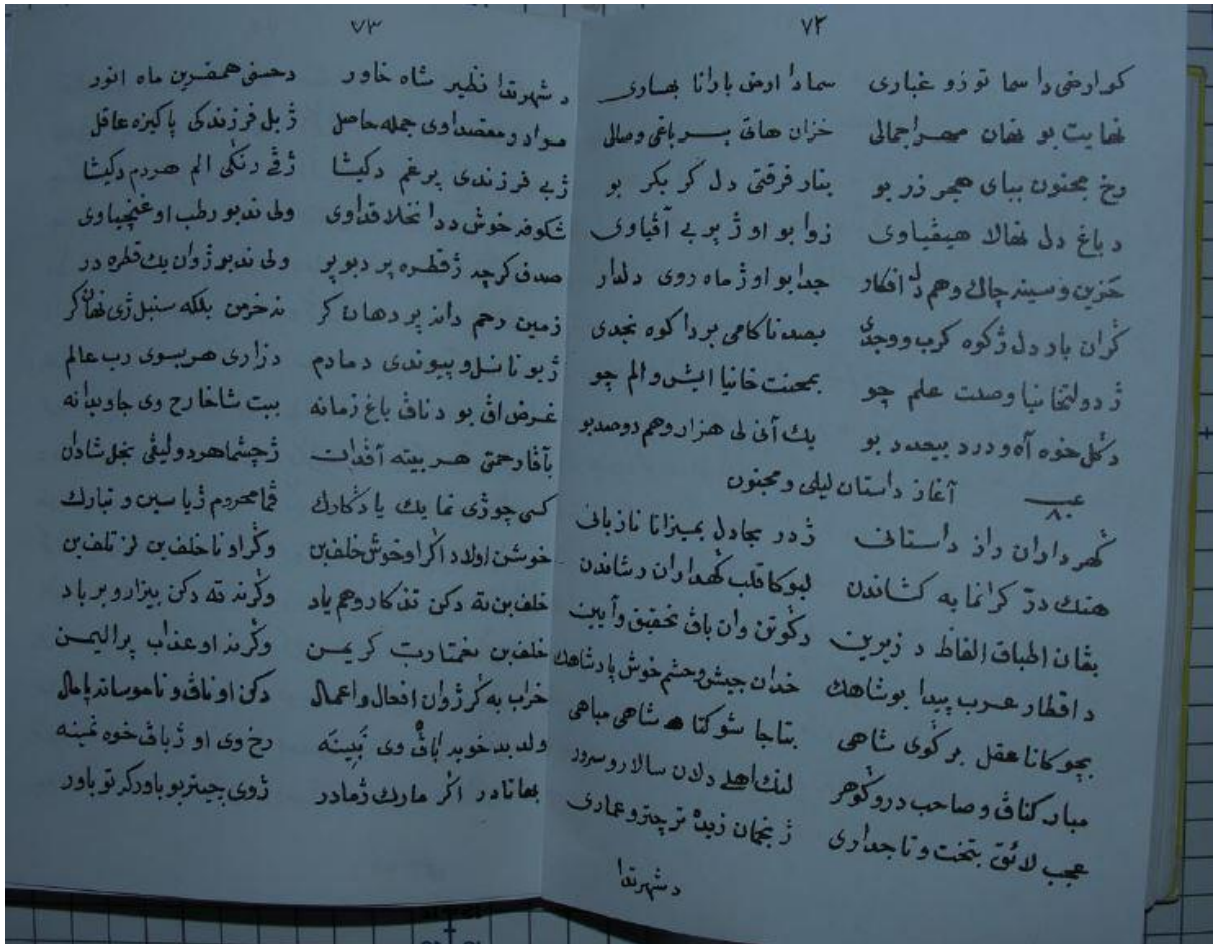
Ceylan, Ömür: *Dîvânlar Üstüne –Eleştiriler-* http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/ceylan_divanlar.pdf 10 Gulan 2017.

Doskî, Tehsîn İbrahîm: *Dîwana Fethî*, weş. Nûbihar, Stenbol, 2012.

Erünsal, İsmail E.: *Divan Neşirlerinde Karşılaşılan Güçlükler I: Güvenilir Bir Metin Te'sisi* <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/oa/article/view/5000116413/5000108342> 10 Gulan 2017.

Köksal, M. Fatih: *Metin Tamiri (Usul ve Esaslar, Uygulamalar ve Bazı Teklifler)* http://devdergisi.com/Makaleler/1005770035_5.pdf 10 Gulan 2017.

Yıldırım, Ali : *Metin Tenkidi İle İlgili Hususlar ve Kâmî Divânı Örneği*, <http://www.turkishstudies.net/dergi/cilt1/sayi5/sayi5pdf/yildirimali.pdf> 10 Gulan 2017.

Pêvek 1: Destxeta Seydayê Mela Ehmed Cewzî

Pêvek 2: Destxeta Mamoste Mehmet Yalar

ژ نایبا حیدان حالا :: بحقی حضرت نایب
جمال الدین هم باقی :: وکل سلطان لب ساق
یده وان تومبا باقی :: بحقی حضرت نایب

دعلم باطن و ظاهر :: بگین وان ربیباً اخر
ددهری وان بکه نادر :: بحقی حضرت نایب
دعین و شین و هم ویا :: لقمی جز نوشین سردا
رهاله وی ژ فان دردا :: بحقی حضرت نایب

وله ایضاً رحمه الله تعالی

بومه زدستی غمان :: زار و ضعیف و هبا
هون جددیکن بین :: قبله نما یام کا
قبله عالم نما :: صور کل باغ وفا
حضرت نایب لقب :: رهبری راه هدا
رهبری دانا و خام :: پشت و پناها عوام
دار بقا کرمقر :: بحری لقا و خدا
بحری لقا احتیاد :: کرشبه عممت شعاد
چو ژ فی دنیا دپ :: یاری وفاداری ما

(عزم)

عزم نعيم و حنان :: کرشه نورشین مکان
کوی غمان دامه و :: روی زری شبه کا

أف چه مصیبت بوها :: ماه ژ مشرق هلاک
خف بود مغرب زیمت :: چو بستاری ضحکا
یعنی شه نیک نام :: بجل دلالی تمام

هر دو دیک هفتکی :: زری زمین کره جا
چوبون برف شادبون :: ژ قید عم آزاد بوت
کرب و فغان و انیت :: حنل و نمیب مه ما

هشتی مه وی استخوان :: زار و حیف و زار
حسرت و دزدو الم :: شین و گرین و بکا

شین و بکا و گرین :: دایه مه اومه جیب
محبوب و میو طریق :: بز بخورا وی تبا

مسکن و دیوان و در :: مان صدقانی گهر

حبیباً خوبالی تری :: کرژ در بی بها

رفعت و ناموس و نافی :: بروی ز کیوان تقافی

دایه وی کیوان حسد :: اه و اسف داسها

<p>و مادام او بدرد و عشق بازی ز و هر دم خیال و صحن و کوی ز تا با خلق او خوش همه برادر بپند تا حقیقت او بلا یون عز الا وی بقیما و آن کرم صید ز صید مرغ و ک و هم و خیالی ز ناله دی عشقیست حساسه ز عالمه کاری وی درد و بلا به بیه رسوای نای خلقی زمانی دکت باز حقیقت بر خوه همراز</p>	<p>هفاله وی عشق و شعول با نای هفاله وی بکیف و ذوق و محبت هفاله ای سوار و بر باوران سوار مرگبا عقیل جمایون و فتر کا کسب دل کون قید فکر بان او ز کیفای عزالی زها کون کوف طفل یگانه بعشقا مهر خک دی سلابه بیه سید دنا فی اصل جبرانی بجهاد صورتی بر نابه دمناساز</p>
<p>مجلس است نرادرین بد مجنون مراد لیسون و دران شباه از اوضا او میو در در صفای</p>	<p>بیهوشی و قته و مامان و طالب لضا یای دل و جان هوسبار بمضاه و بادل و جان خوه مشابه</p>

شعر

<p>د باغ نازده کی جان جهان بش بسینه زنی کلان ذوق و صفای بباد و در مان ز بود شادلی خوه ز تو و تو کیت هم ناز و تکریم بکه بر باد ملک کرب و حسرت دل تو از نری بکشت شامان و دین ابو فغان نر او یا طریقت بقانون خلیل و دین احمد دق و بد هزاران فرض و سنت چناندی کل ز باغ ز ند کاین دو ابو دخیلا و سنا ولی وی جفا برین و بو کز کاشنا کل دو بره و حسله آن کسک و در هلا لا عهد تو باران و عاقر لاسمان دوشه صاور ز و الی</p>	<p>و در صبا کرمی الاباغ جابت و پیشت صید هر ز هر و جنالی بتمه کل ز کله اسنادلی خوه از حد و عدت از ز و افلیم کاه باب ز شاط و عیش و عشرت زه نمها گوهر و لجان با ن فاش و لیکن او میمیز انا مفیقت بی بی است رفیق و هم محبت ادوات باه ز لان شر و مینت دما ساه عرب دی کامرانی قیو او غیب اشاحا ولی وی اده سالان کشت و کلینا کل دو و جبرستان و نمها تسویش و در کالک و زو بر و شمع ما چهره ز کز ایشالا و تو کز او بد را اجمالی</p>
--	---

Pêvek 4: Destxeta Nusxeya Bênav

بِرَوای بابِ صَبَا دَعَدَغَه بَرِدَل تَو مَدَار
گَر تَرَانِ

مَر حَلَام اسْتَاذَنَا الْعَظِيمَ الْحَاجِيَّ عَبْدِ الْقَتَّاحِ إِطْلَالَ اللَّهِ بَقَانَهُ
هَوَارِمْ هِي هَوَارِمْ مَن رُفِي قَبْرِي مَن غَوَّخَانِي
نَحَامِن قُوَّة وَطَاقَت زُهَيْرِ اَوِي دَل اَسْرِي

زُهَيْرِ اَنَارِ زِيْنَامِن دَل وَجَانِ وَجَرِ كَرِ بَوِي
دِدَل هَلْبُو قُوِي نَارِك زُشُو قَابِرِنِ بَالَدِي

دَعَا وَجِه مَنوَر تَبِيْتَه فِكْر مَن دِي مِ سَر خُو شِش
دِي مِ مَد هُو شِش وَبِي رِشِش اَز زُفْكَرِ بَرِشِنِ وَبَالَدِي

كْتَه عَالَمِ اَنِيْنِ وَنَالَه وَفَرِيَادِه مِ اَفْغَانِ
سِرِ سِرِ بِي رِشِش مَسْتَقِنِ نِ وَ اَنِ كَيْفِك قُوِي نَانِي

زُ قَلْبَانِ دَر كَتِي كَيْفِ وَفَرِحِ دِلِ مَادِنِ اَلِيْنِي
بِ اَفْغَانِ لَدَه عَشْرَه دِي سِتِ رَوِي سِيْدَانِي

چِه سَانِ دِي دَل مَهْفَا بِيْتِ چِه شَادِي دَل مَهْفَا بِيْتِ
دِي سِتِ رَوِي سِيْدَانِي مُنِيْمِ اَز دَل نِيَا بِي

فَغَانِ حَسْرَتِ نَالِيْنِ وَفَرِيَادُو وَ اَهْمِيْنَه
دِگُو جَلَه خَلَا تَقِ زُهَيْرِ اَسْمَاهِ سِيْمَانِي

زُ رُفِي دَوْر اَكُو دَوْر اَكُو نَه اَقِ مَأْثُوْلِ بُو اِيْرُو
زُ نَاگَه اَتَشِي هَجِرِ اَحْيِيْبَانِ كَرْتِ سِرِ اِيْبَانِي

دِرُو دِيْوَانِ وَ اِيْوَانِ جَلَه بُو نِي اَبُو رِمْ مَحْمُوْرِي
مَلُوْنِ اسْتُوْر اَنِ تَقِ زُهَيْرِ اَوِي سِيْمَسَانِي

قَدُو بِي اَلُو رِخْسَارُو خَطُو خَالِ لِيْمُو قَاتِ
نَقَابُو بَرِ دُو بِي چِه بَسِرِ هَاتِنِ زُ غَبْرَانِي

قَه مَكْنِ نِيْنَه اِيْدِي جَلُوَه دَارِي اَز خَطُّ خَالِدِنِ
خَدَا وَ نَدَا مِي سِرِ كَه زِيُو نَامَه دَعْقِيَا بِي

نَهْنِ كَسِ بِي كَسِ بِي چَارَه وَ بِي دَل وَ كِي فَتْحِي
مَكَه يَارِ بِ اَوِي مَحْرُوْمِ زُ لَطْفِ اَتَشِي سِيْدَانِي

